

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

فقر و بی‌بندگی

کتابخانه
سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

معاونت اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درسنامه فقه و مناسک

نویسنده:

عباس ظهیری

ناشر چاپی:

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۲	درسنامه فقه و مناسک
۲۲	مشخصات کتاب
۲۲	اشاره
۲۶	پیش گفتار
۲۸	فهرست مطالب
۵۸	مقدمه تدوین گر
۶۰	بخش اول: عمر مفرد
۶۰	اشاره
۶۲	درس اول:
۶۲	حکم ، زمان و اعمال عمره مفرده
۶۲	اهداف آموزشی
۶۲	حکم عمره مفرده
۶۳	فاصله بین دو عمره مفرده
۶۵	فاصله بین عمره مفرده و عمره تمتع پس از حج
۶۶	درک ثواب عمره رجیبه
۶۷	زمان انجام عمره مفرده
۶۷	اعمال عمره مفرده
۶۸	خودآزمایی
۷۰	درس دوم:
۷۰	احرام
۷۰	هدف های آموزشی
۷۰	۱. محل احرام (میقات)
۷۰	اشاره

۷۲	میقات ذوالحلیفه (مسجد شجره)
۷۳	طریقهٔ احرام بانوان معذور در میقات شجره
۷۴	اذن شوهر در نذر زن
۷۵	میقات عمره تمتع برای کسانی که داخل مکه هستند
۷۵	میقات عمره مفرده برای کسانی که داخل مکه هستند
۷۶	حکم تکلیفی تجاوز از میقات بدون احرام
۷۷	حکم تکلیفی تجاوز از محاذی میقات بدون احرام
۷۸	تجاوز از میقات بدون احرام از روی جهل یا نسیان
۸۰	موارد جواز احرام قبل از میقات یا محاذی آن
۸۱	احرام از جده
۸۲	نذر احرام از جده
۸۳	۲. واجبات احرام
۸۳	اشاره
۸۳	الف) نیت
۸۴	ب) تلبیه
۸۸	ج) لباس احرام
۹۲	۳. محرمات احرام
۹۲	اشاره
۹۲	الف) محرمات مشترک
۹۳	ب) محرمات اختصاصی مردها
۹۳	ج) محرمات اختصاصی بانوان
۹۳	اشاره
۹۵	خشک کردن صورت با حوله و دستمال برای بانوان محرم
۹۵	نگاه در آینه
۹۶	کفاره چرب کردن بدن در حال اضطرار
۹۶	خوردن و بوییدن میوه های خوشبو

- ۹۷ استظلال از تنعیم تا مسجد الحرام
- ۹۷ استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت بعد از منزل نمودن
- ۹۸ استظلال در شب
- ۹۸ کفاره استظلال
- ۹۹ استفاده از کمر بند دوخته برای مردان در حال احرام
- ۹۹ ساعت مچی با بند دوخته
- ۱۰۰ استفاده از ماسک توسط بانوان محرم
- ۱۰۰ پوشیدن دستکش برای بانوان
- ۱۰۱ نشان دادن زیورآلات معمول به مرد توسط زن مُحرم
- ۱۰۱ ۴. مستحبات احرام
- ۱۰۵ ۵. مکروهات احرام
- ۱۰۷ خود آزمایی
- ۱۰۸ درس سوم:
- ۱۰۸ طواف
- ۱۰۸ هدف های آموزشی
- ۱۰۸ واجبات طواف
- ۱۰۹ تذکرات قبل از شروع به طواف
- ۱۱۰ طهارت از حدث
- ۱۱۴ اکتفا به طواف واحد در موارد وجوب تکمیل و اعاده
- ۱۱۵ انکشاف بطلان وضو، بعد از اتمام حج
- ۱۱۷ انکشاف بطلان وضو در طواف عمره تمتع پس از تقصیر
- ۱۱۷ مسلوس و مبطون نسبت به طواف و نماز آن
- ۱۱۷ اشاره
- ۱۱۷ ۱. وظیفه مسلوس
- ۱۱۸ ۲. وظیفه مبطون و مانند آن
- ۱۲۰ وظیفه مستحاضه نسبت به وضو و غسل برای طواف و نماز آن

۱. مستحاضه قلیله - - - - - ۱۲۰
۲. مستحاضه متوسطه - - - - - ۱۲۰
- وظیفه مستحاضه نسبت به تطهیر بدن و لباس در طواف و نماز - - - - - ۱۲۴
- طهارت بدن و لباس از نجاست - - - - - ۱۲۴
- نجس شدن بدن و لباس در حال طواف - - - - - ۱۲۴
- علم به نجاست در اثنای طواف - - - - - ۱۲۵
- علم به نجاست بعد از طواف - - - - - ۱۲۶
- طواف با بدن یا لباس نجس نسیاناً - - - - - ۱۲۷
- چند مسأله در مورد طهارت از خبث در طواف - - - - - ۱۲۷
- حد مطاف - - - - - ۱۲۸
- طواف در نیم طبقه جدید برای معذورین و غیر معذورین - - - - - ۱۳۰
- شک در اشواط طواف - - - - - ۱۳۳
- ظن در اشواط طواف - - - - - ۱۳۷
- استمرار طواف در حال شک و تبدل آن به یقین - - - - - ۱۳۸
- قطع طواف بدون عذر - - - - - ۱۳۹
- حکم نیابت در برخی از اشواط طواف - - - - - ۱۴۱
- حکم اعاده اعمال لاحق در فرض بطلان طواف یا سعی - - - - - ۱۴۲
- حکم خلل در بخشی از یک شوط طواف - - - - - ۱۴۳
- طواف مستحب و فرق آن با طواف واجب - - - - - ۱۴۵
- خودآزمایی - - - - - ۱۴۸
- درس چهارم: - - - - - ۱۵۱
- نماز طواف - - - - - ۱۵۱
- هدف های آموزشی - - - - - ۱۵۱
- نماز طواف - - - - - ۱۵۱
- مکان نماز طواف - - - - - ۱۵۱
- نماز طواف معذورین در نیم طبقه (خلف مقام) - - - - - ۱۵۴

۱۵۴	اذان و اقامه برای نماز طواف
۱۵۵	حکم تکلیفی و وضعی لزوم موالات بین طواف و نماز آن
۱۵۶	شک و ظن در رکعات نماز طواف
۱۵۷	شک و ظن در افعال نماز طواف
۱۵۷	و جوب تصحیح نماز
۱۵۸	وظیفه معذورین از قرائت صحیح در نماز طواف
۱۶۰	خودآزمایی
۱۶۱	درس پنجم :
۱۶۱	سعی
۱۶۱	هدفهای آموزشی
۱۶۱	اشاره
۱۶۱	سعی
۱۶۱	سعی در مسعای جدید
۱۶۳	سعی در زیرزمین
۱۶۳	سعی در طبقات فوقانی
۱۶۳	سعی در طبقه فوقانی فعلی
۱۶۵	تکرار قسمت هروله از سعی به گمان و جوب
۱۶۶	تکرار قسمتی از سعی غفلتاً
۱۶۶	قطع سعی و شروع از اول
۱۶۷	حکم شک و ظن در اشواط سعی
۱۶۸	استمرار سعی با حالت شک و تبدل شک به یقین در ادامه
۱۶۹	تفاوت سعی با طواف
۱۶۹	تأخیر سعی تا شب
۱۶۹	تأخیر سعی تا روز بعد
۱۷۱	خودآزمایی
۱۷۳	درس ششم:

۱۷۳	حلق یا تقصیر در عمره
۱۷۳	هدف های آموزشی
۱۷۴	کیفیت تقصیر
۱۷۴	تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود
۱۷۴	حکم وضعی تقصیر دیگری
۱۷۷	خودآزمایی
۱۷۹	درس هفتم :
۱۷۹	طواف نساء و نماز آن
۱۷۹	هدف های آموزشی
۱۷۹	حکم تکلیفی طواف نساء
۱۸۰	جزئیات طواف نساء
۱۸۰	احکام وضعی و آثار مترتب بر طواف نساء
۱۸۴	کیفیت نیت نایب در طواف نساء
۱۸۴	ترک طواف نساء
۱۸۵	شک در انجام طواف نساء
۱۸۷	تداخل در طواف نساء
۱۸۸	ترتیب بین تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده
۱۸۸	طواف نساء در عمره تمتع
۱۸۹	طواف نساء وطواف وداع نزد عامه
۱۹۰	خودآزمایی
۱۹۲	بخش دوم: حج تمتع
۱۹۲	اشاره
۱۹۴	درس هشتم :
۱۹۴	اعمال حج تمتع
۱۹۴	هدف های آموزشی
۱۹۷	احکام اعمال بین عمره تمتع وحج تمتع

۱۹۷ اشاره

۱۹۷ ۱. خروج از مکه پس از عمره تمتع و پیش از احرام حج

۱۹۷ اشاره

۱۹۷ الف) حکم تکلیفی خروج از مکه

۱۹۸ ب) حکم وضعی خروج از مکه

۱۹۹ خروج از مکه پس از اتمام حج و حکم احرام برای ورود به مکه

۲۰۰ ۲. تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج

۲۰۰ الف) تراشیدن موی سر

۲۰۱ ب) کوتاه کردن موی سر

۲۰۱ ج) استحباب توفیر موی سر و محاسن برای احرام حج

۲۰۲ ۳. انجام عمره مفرده بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج

۲۰۴ خودآزمایی

۲۰۶ درس نهم :

۲۰۶ احرام حج تمتع

۲۰۶ هدف های آموزشی

۲۰۷ محل احرام حج تمتع

۲۰۷ حکم ترک احرام در حج تمتع جهلاً یا نسیاناً

۲۰۹ ملاک ضیق وقت در مسئله ترک تلبیه و نیت در حج تمتع

۲۱۰ خودآزمایی

۲۱۲ درس دهم

۲۱۲ وقوف در عرفات

۲۱۲ هدف های آموزشی

۲۱۲ واژه شناسی کلمه عرفات

۲۱۳ وجه تسمیه عرفات

۲۱۴ تأثیر گناه بر انسانها و روش دفع آن

۲۱۶ ارکان توبه

۲۱۶	وجوب وقوف در عرفات
۲۱۷	منظور از وقوف
۲۱۷	انواع وقوف به عرفات
۲۱۷	زمان وقوف اختیاری عرفات
۲۱۸	منتهای وقوف در عرفات
۲۱۹	وقوف رکنی عرفات
۲۱۹	ترک عمدی وقوف رکنی عرفات
۲۱۹	وقوف اضطراری عرفات
۲۲۰	احکام عرفات
۲۲۱	خروج غیر ضروری از عرفات و کفاره آن
۲۲۲	خود آزمایی
۲۲۴	درس یازدهم :
۲۲۴	وقوف در مشعر الحرام
۲۲۴	هدف های آموزشی
۲۲۴	نام های مشعر الحرام
۲۲۵	جمع ، جَمْعَاء ، جَمْعَاء
۲۲۵	مزدلفه
۲۲۶	اعمال مشعر الحرام
۲۲۸	حکم ، بانوان معذورین و همراهانشان در مشعر
۲۲۸	خروج معذورین از مشعر الحرام قبل از نیمه شب
۲۲۹	حکم وقوف در مشعر در حال خواب یا بیهوشی
۲۳۰	وقوف در حال عبور از مشعر
۲۳۰	وظیفه همراهان بعد از استقرار معذورین در منا
۲۳۱	زمان وقوف اختیاری و اضطراری مشعر
۲۳۲	وقوف در غیر ، مشعر با اعتقاد مشعر
۲۳۴	خروج از مشعر قبل از اذان صبح

- ۲۳۷ مستحبات و قوف در مشعرا
- ۲۴۰ خودآزمایی
- ۲۴۲ درس دوازدهم :
- ۲۴۲ صور درک و قوف عرفات و مشعر و احکام آن
- ۲۴۲ هدف های آموزشی
- ۲۴۲ صور درک و قوف
- ۲۴۳ احکام صور دوازده گانه و قوف در عرفات و مشعر
- ۲۵۱ خودآزمایی
- ۲۵۲ درس سیزدهم :
- ۲۵۲ اعمال منا در روز عید قربان
- ۲۵۲ هدف های آموزشی
- ۲۵۲ رعایت ترتیب بین واجبات منا تکلیفاً و وضعاً
- ۲۵۵ حکم جمع آوری سنگریزه از کوه های مکه
- ۲۵۶ زمان رمی
- ۲۵۷ قضای رمی جمره عقبه
- ۲۵۷ رمی در شب
- ۲۵۸ استنابه رمی در شب عید
- ۲۵۸ کیفیت و شرایط رمی جمرات
- ۲۵۹ حکم رمی در جمرات جدید توسعه یافته
- ۲۶۱ رمی جمرات از طبقه فوقانی
- ۲۶۲ خودآزمایی
- ۲۶۴ درس چهار دهم :
- ۲۶۴ قربانی در منا
- ۲۶۴ هدف های آموزشی
- ۲۶۴ شرایط قربانی
- ۲۶۴ اشاره

۱. شرط سنی ۲۶۴
۲. عدم بیماری (صحت و سلامتی) ۲۶۶
۳. خیلی پیر نباشد ۲۶۶
۴. تمام اجزاء "بودن" ۲۶۷
۵. لاغر نبودن ۲۶۷
۶. خصی نبودن ۲۶۸
۷. نکوییده بودن بیضه ها ۲۶۸
۸. در اصل خلقت بیدم و بیگوش و بیشاخ نباشد ۲۶۸
۹. در اصل خلقت بدون بیضه نباشد ۲۶۹
- نیابت در قربانی ۲۷۰
- نیت در قربانی نیابتی ۲۷۰
- ایمان ذابح ۲۷۱
- حکم تکلیفی زمان ذبح ۲۷۱
- تأخیر قربانی از روز عید وضعاً ۲۷۲
- مقدم کردن قربانی بر رمی جمره عقبه عمداً ۲۷۴
- ذبح قربانی در شب یازدهم ۲۷۴
- تثلیث قربانی و مصرف آن ۲۷۵
- روزه بدل از قربانی ۲۷۶
- ملاک عدم تمکن از قربانی ۲۷۶
- اقتراض برای قربانی ۲۷۷
- فروش لوازم زائد بر مؤونه سفر جهت تهیه هدی ۲۷۷
- کسب برای تهیه هدی ۲۷۸
- زمان روزههای بدل از قربانی ۲۷۸
- توالی در روزهها ۲۸۰
- خود آزمایی ۲۸۱
- درس پانزدهم : ۲۸۳

- ۲۸۳ حلق و تقصیر
- ۲۸۳ هدف های آموزشی
- ۲۸۳ حلق و تقصیر
- ۲۸۳ وظیفه بانوان در حلق و تقصیر
- ۲۸۴ وظیفه مردان در حلق و تقصیر
- ۲۸۵ وظیفه کسی که مو ندارد
- ۲۸۶ تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ
- ۲۸۷ حلق و تقصیر در شب یازدهم
- ۲۸۷ انجام حلق یا تقصیر به اعتقاد وقوع قربانی
- ۲۸۸ اثر حلق و تقصیر در حلیت محرمات
- ۲۸۸ مستحبات حلق
- ۲۸۹ حکم عدم رعایت ترتیب بین ذبح و حلق یا تقصیر عمداً
- ۲۹۰ خودآزمایی
- ۲۹۱ درس شانزدهم :
- ۲۹۱ بیتوته در منا
- ۲۹۱ هدف های آموزشی
- ۲۹۲ مقدار و زمان بیتوته
- ۲۹۲ معیار محاسبه نیمه شب
- ۲۹۳ کسانی که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست
- ۲۹۵ مقدار و کیفیت عبادت در مکه بدل بیتوته در منا
- ۲۹۶ کفاره ترک بیتوته
- ۲۹۹ ترک بیتوته قسمتی از اول شب
- ۳۰۰ محل ذبح کفاره ترک بیتوته
- ۳۰۱ وجوب بیتوته شب سیزدهم
- ۳۰۲ خودآزمایی
- ۳۰۴ درس هفدهم :

- ۳۰۴ رمی جمرات سه گانه
- ۳۰۴ هدف های آموزشی
- ۳۰۴ رمی روزهای یازدهم و دوازدهم
- ۳۰۵ ترک رمی جمرات عمداً
- ۳۰۵ رمی روز سیزدهم
- ۳۰۵ موالات در رمی
- ۳۰۶ رمی در شب یازدهم برای معذورین از رمی در روز دهم و یازدهم
- ۳۰۷ رمی در شب دوازدهم برای معذورین از رمی روز یازدهم و دوازدهم
- ۳۰۷ جواز رمی روز یازدهم قبل از ذبح و قبل از حلق یا تقصیر
- ۳۰۸ حکم دوران امر بین رمی مباشری در شب و نیایی در روز
- ۳۰۹ معیار عذر مجوز نایب گرفتن جهت رمی
- ۳۱۰ رمی جمرات به طور مباشری و نیایی
- ۳۱۱ استنابه از طرف معذور بدون اذن او
- ۳۱۲ رفع عذر پس از رمی جمرات توسط نایب
- ۳۱۳ تقدم قضای رمی روز قبل بر اداء
- ۳۱۳ فاصله انداختن بین قضای رمی روز قبل و ادای روز حاضر
- ۳۱۴ مقدار فاصله
- ۳۱۴ شک در صحت رمی
- ۳۱۵ شک در انجام رمی جمرات
- ۳۱۵ شک در رمی جمره اولی یا وسطی حین رمی جمره عقبه
- ۳۱۵ شک در تعداد سنگها
- ۳۱۸ وقت جبران رمی جمرات
- ۳۱۹ نُقْر از منا در روز دوازدهم
- ۳۲۰ خارج شدن از منا قبل از ظهر و لزوم بازگشت
- ۳۲۴ خروج غیر معذورین از منا پس از نیمه شب دوازدهم
- ۳۲۶ مستحبات منا

۳۳۱	درس هجدهم :
۳۳۱	اعمال مکه
۳۳۱	هدف های آموزشی
۳۳۲	زمان انجام اعمال مکه
۳۳۲	تقدیم طواف و سعی حج بر وقوفین
۳۳۵	خائفین ازدحام و تقدیم اعمال مکه بر وقوفین
۳۳۶	تقدیم طواف نساء بر وقوفین برای معذورین
۳۳۷	تقدیم اعمال مکه و کشف خلاف
۳۳۸	چند مسأله
۳۴۱	خود آزمایی
۳۴۳	بخش سوم: نیابت در حج و عمره
۳۴۳	اشاره
۳۴۵	درس نوزدهم :
۳۴۵	شرایط نایب
۳۴۵	هدف های آموزشی
۳۴۵	نیابت غیر بالغ در حج واجب
۳۴۶	نیابت غیر بالغ در حج مستحبی
۳۴۷	حکم نیابت مستطیع
۳۴۹	نیابت معذور با عذر غیر طاری
۳۵۰	نیابت معذور با عذر طاری
۳۵۱	حکم نیابت همراه معذورین
۳۵۲	نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر
۳۵۵	نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج و عمره مستحبی
۳۵۶	ممانعت
۳۵۷	وظیفه نایب در تقلید
۳۵۸	شرایط منوب عنه

۳۵۹	بلوغ منوب عنہ
۳۵۹	ایمان در منوب عنہ
۳۶۰	خودآزمایی
۳۶۲	بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره
۳۶۲	اشاره
۳۶۴	درس بیستم:
۳۶۴	احکام تقلید
۳۶۴	عمل بدون تقلید
۳۶۵	تغییر مرجع تقلید
۳۶۵	اشاره
۳۶۵	حالت اول: عدول از غیر اعلم به اعلم
۳۶۵	حالت دوم: عدول از مرجع مساوی به مساوی
۳۶۶	بقاء بر تقلید مجتهد متوفی با فرض اعلیت
۳۶۸	یادگیری احکام عمره و حج
۳۶۸	رجوع قهری «احتیاط واجب» بدون نیت رجوع
۳۷۰	خودآزمایی
۳۷۲	درس بیست و یکم :
۳۷۲	احکام طهارت (وضو، غسل و...)
۳۷۲	هدف های آموزشی
۳۷۲	مسح پا در وضو
۳۷۳	وضو گرفتن بانوان در مسجد الحرام
۳۷۴	اغسال
۳۷۸	غسل های جایگزین وضو
۳۷۹	خودآزمایی
۳۸۰	درس بیست و دوم:
۳۸۰	احکام بانوان در حج و عمره

- ۳۸۰ هدف های آموزشی
- ۳۸۰ احکام حیض
- ۳۸۱ معیار یائسگی
- ۳۸۳ خروج خون از مهبل
- ۳۸۳ تجاوز خون از ده روز
- ۳۸۸ نقاء متخلل (پاکی وسط در ایام حیض)
- ۳۸۹ حکم لکه بینی بانوان
- ۳۸۹ ورود حائض و جنب به مسجدین
- ۳۹۰ ورود مستحاضه به مسجدین
- ۳۹۰ حکم آمیزش در ایام استحاضه
- ۳۹۱ خودآزمایی
- ۳۹۳ درس بیست و سوم:
- ۳۹۳ احکام نماز (۱)
- ۳۹۳ هدف های آموزشی
- ۳۹۳ قرائت
- ۳۹۵ غلط بودن قرائت و لزوم شرکت در نماز جماعت
- ۳۹۶ جزئیت بسم الله الرحمن الرحیم برای سوره
- ۳۹۷ معیار صحت قرائت
- ۳۹۸ رعایت مد در قرائت
- ۳۹۸ اشاره
- ۳۹۸ حکم تکلیفی رعایت مد
- ۳۹۸ حکم وضعی عدم رعایت مد در نماز
- ۳۹۹ وقف به حرکت
- ۳۹۹ وصل به سکون
- ۴۰۰ خودآزمایی
- ۴۰۱ درس بیست و چهارم

- ۴۰۱ احکام نماز (۲)
- ۴۰۱ هدف های آموزشی
- ۴۰۱ اذان و اقامه
- ۴۰۲ رکوع
- ۴۰۲ قرار دادن دست ها روی زانوها
- ۴۰۲ کیفیت نماز معذورین از رکوع و سجده
- ۴۰۵ سجده بر فرش
- ۴۰۶ دعا کردن در نماز به غیر عربی
- ۴۰۶ حکم شرکت در نماز جماعت اهل سنت
- ۴۰۸ اهتمام به مستحبات
- ۴۰۹ نماز در اماکن تخییر
- ۴۱۰ محدوده تخییر
- ۴۱۱ نماز جماعت استداره ای
- ۴۱۱ کیفیت نماز در هواپیما
- ۴۱۳ خودآزمایی
- ۴۱۶ درس بیست و نهم :
- ۴۱۶ اَلْمِیْتِ تَخْمِیْنِ اَمْوَالِ وَ خُمْسِ سِیْرِدِهْ هَیْ حِجِّ عَمْرِهْ
- ۴۱۶ هدفهای آموزشی
- ۴۱۶ مسأله اول: عدم جواز تصرف در مال متعلق خمس
- ۴۱۷ مسأله دوم: عدم جواز به ذمه گرفتن خمس بدون اذن حاکم شرع
- ۴۱۷ مسأله سوم مبدأ سال خمسی قهری است نه انتخابی
- ۴۱۸ مسأله چهارم: مبدأ سال خمسی برای معامله انفاقی
- ۴۱۸ مسأله پنجم: سال خمسی چند شغلی ها
- ۴۱۸ خمس سپرده های حج و عمره
- ۴۲۰ خمس اصل پول ثبت نامی
- ۴۲۰ خمس سود حاصله از طریق یکی از عقود صحیحه شرعیه

۴۲۱ ----- خودآزمایی

۴۲۲ ----- درباره مرکز

جمهوری اسلامی ایران

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

درسنامه فقه و مناسک - ویراست هشتم / 1402

(از سلسله درسهای فقه و مناسک حجت الاسلام والمسلمین استاد عباس ظهیری)

تهیه و تدوین: حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری

مشاور: حجت الاسلام والمسلمین منصور مظاهری

تهیه شده: معاونت فرهنگی - مدیریت امور آموزشی و فرهنگی

آماده سازی متن: حسن عمو عبداللهی

ص: 1

اشاره

درسنامه فقه و مناسک

(ویراست هشتم / 1402)

آموزش تکمیلی

از سلسله درسهای فقه و مناسک

حجت الاسلام والمسلمین استاد عباس ظهیری

تهیه و تدوین

حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری

ص: 3

جمهوری اسلامی ایران

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

در سننامه فقه و مناسک - ویراست هشتم / 1402

(از سلسله درسهای فقه و مناسک حجت الاسلام والمسلمین استاد عباس ظهیری)

تهیه و تدوین: حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری

مشاور: حجت الاسلام والمسلمین منصور مظاهری

تهیه شده: معاونت فرهنگی - مدیریت امور آموزشی و فرهنگی

آماده سازی متن: حسن عمو عبداللهی

نوبت چاپ: اول - پاییز 1401

شمارگان: 1000 نسخه

قیمت: 500000 ریال

کلیه حقوق محفوظ است

تهران: خیابان آزادی نبش، رودکی، سازمان حج و زیارت، طبقه اول، معاونت فرهنگی - مدیریت امور آموزشی و فرهنگی

قم: بلوار عمار یاسر، خیابان شهید قدوسی،

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، طبقه هفتم

تلفن: 021 - 64512151 و 021 - 37186730

سامانه آموزش کارگزاران فرهنگی: <http://amoozshbeseh.ir>

ص: 4

بن مایه ابعاد مختلف اجتماعی و سیاسی حج و تأمین مراتب حضور آن بر اساس آموزه های اسلامی انجام درست مناسک می باشد؛ چنانچه امام خمینی (ره) در پیام حجشان می فرماید:

مراتب معنوی حج، که سرمایه حیات جاودان است و انسان را به افق توحید و تنزیه نزدیک می نماید حاصل نخواهد شد مگر آنکه دستورات عبادی حج به طور صحیح و شایسته و مو به مو عمل شود. (1)

این رویکرد و نگاه به مناسک حج سبب شده است که تعلیم و آموزش مناسک حج یکی از وظایف و مأموریت های اصلی و بنیادین، روحانیون معین ها و معینه ها در کاروانها قرار گیرد.

امام خمینی (ره) با نگاه به این رسالت مهم کارگزاران فرهنگی حج در اکثر پیام ها و بیاناتشان به انجام و مراقبت درست و تام در آموزش مناسک و فراگیری آن توصیه می کنند.

روحانیون معظم کاروان ها هم خود را صرف در تعلیم و تعلم مناسک حج کنند و بر مسئله دانان است که از همراهان خود مواظبت کنند که خدای نخواستہ تخلف از دستورات نشود. (2)

جایگاه رفیع مناسک در سفر الهی حج ایجاب می کند که روحانیون ارجمند به عنوان متصدیان اصلی امور دین و راهنمای زائران در انجام اعمال حج قبل از سفر آمادگی های لازم را برای احاطه بر مسائل آراء و دیدگاه های مراجع گرانقدر تقلید کسب نمایند تا بتوانند در اداره جلسات و پاسخگویی به زائران و

ص: 5

1- صحیفه حج، ج 1، ص 175.

2- همان.

راهنمایی آنها به درستی ایفای نقش کنند و مردم نیز با اعتماد به ایشان وظایف شرعی خود را انجام دهند. این ضرورت، معاونت فرهنگی حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج را بر آن داشته است که با استفاده از تجارب گذشته هر ساله قبل از اعزام کارگزاران محترم فرهنگی حج تمتع دوره آموزشی با عنوان آموزش «تکمیلی با محوریت فقه و مناسک با روی کرد بازآموزی و ممارست بر منابع و مسائل مورد نیاز و مبتلابه را طراحی و اجرا نماید.

متن حاضر از مجموعه دروس ارائه شده توسط استاد ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین عباس ظهیری برای این دوره است که با مشورت حجت الاسلام والمسلمین مظاهری و جدیت و تلاش محقق و فاضل ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری استخراج و تدوین گردیده است. دسته بندی مطالب حذف موارد تکراری و چینش مناسب و درسنامه ای و اختصار و تأکید بر مهم ترین مسایل مورد نیاز از ویژگیهای این مجموعه است. ویراست جدید مجموعه به روزرسانی فتاوی مراجع عظام تقلید و افزودن فتاوی برخی از علمای دیگر از سال 1394 در دستور کار قرار گرفت که با پیگیری های مستمر در سال جاری به نتیجه رسید. ارائه نظرات و پیشنهادهای اصلاحی، روحانیون معین ها معینه ها و اساتید موجب امتنان خواهد بود.

لازم میدانیم از زحمات و مساعدت ارزنده حجج اسلام والمسلمین استاد ظهیری و هوشیاری و سایر عزیزانی که در ارائه مباحث و تهیه و تنظیم این مجموعه اهتمام ورزیدند تشکر و تقدیر نماییم.

معاونت فرهنگی

مدیریت امور آموزشی و فرهنگی

ص: 6

مقدمه تدوینگر... 23

بخش اول:

عمره مفرده... 25

درس اول:

حکم، زمان و اعمال عمره مفرده... 27

هدف های آموزشی... 27

حکم عمره مفرده... 27

فاصله بین دو عمره مفرده... 28

فاصله بین عمره مفرده و عمره تمتع پس از حج... 30

درک ثوام عمره رجیبه... 31

زمان انجام عمره مفرده... 32

اعمال عمره مفرده... 32

خودآزمایی... 33

درس دوم:

احرام... 35

هدف های آموزشی... 35

میقات ذوالحلیفه (مسجد شجره)... 36

طریقه احرام بانوان معذور در میقات شجره... 37

میقات عمره تمتع برای کسانی که داخل مکه هستند... 39

میقات عمره مفرده برای کسانی که داخل مکه هستند... 39

حکم تکلیفی تجاوز از میقات بدون احرام... 40

حکم تکلیفی تجاوز از محاذی میقات بدون احرام... 41

تجاوز از میقات بدون احرام، از روی جهل یا نسیان... 42

موارد جواز احرام قبل از میقات یا محاذی آن... 44

احرام از جدّه... 45

نذر احرام از جدّه... 46

2. واجبات احرام... 47

الف) نیت... 47

ب) تلبیه... 48

ج) لباس احرام... 52

3. محرمات احرام... 56

الف) محرمات مشترک... 56

ب) محرمات اختصاصی مردها... 57

ج) محرمات اختصاصی بانوان... 57

خشک کردن صورت با حوله و دستمال برای بانوان محرم... 58

نگاه در آینه... 58

کفاره چرب کردن بدن در حال اضطرار... 59

خوردن و بوییدن میوه های خوشبو... 59

استظلال از تنعیم تا مسجد الاحرام... 60

استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت بعد از منزل نمودن... 60

استظلال در شب... 61

کفاره استظلال... 61

استفاده از کمر بند دوخته برای مردان در حال احرام... 62

ساعت مچی با بند دوخته... 62

استفاده از ماسک توسط بانوان محرم... 63

ص: 8

پوشیدن دستکش برای بانوان... 63

نشان دادن زیورآلات معمول به مرد توسط زن مُحرم... 64

4 مستحبات احرام... 64

5 مکروهات احرام... 68

خودآزمایی... 70

درس سوم:

طواف... 71

هدف های آموزشی... 71

واجبات طواف... 71

تذکرات قبل از شروع به طواف... 72

طهارت از حدث... 73

اکتفا به طواف واحد در موارد وجوم تکمیل و اعاده... 77

انکشاف بطلان وضو، بعد از اتمام حج... 78

انکشاف بطلان وضو در طواف عمره تمتع پس از تقصیر... 80

مسلوس و مبطون نسبت به طواف و نماز آن... 80

1 وظیفه مسلوس... 80

2 وظیفه مبطون و مانند آن... 81

وظیفه مستحاضه نسبت به وضو و غسل برای طواف و نماز آن... 83

1 مستحاضه قلیله... 83

2 مستحاضه متوسطه... 83

3 مستحاضه کثیره... 84

وظیفه مستحاضه نسبت به تطهیر بدن و لباس در طواف و نماز... 87

طهارت بدن و لباس از نجاست... 87

نجس شدن بدن و لباس در حال طواف... 87

علم به نجاست در اثنای طواف... 88

علم به نجاست بعد از طواف... 89

طواف با بدن یا لباس نجس نسیئاً... 90

چند مسأله در مورد طهارت از خبث در طواف... 90

ص: 9

طواف در نیم طبقه جدید برای معذورین و غیر معذورین... 93

شک در اشواط طواف... 96

ظن در اشواط طواف... 100

استمرار طواف در حال شکّ و تبدّل آن به یقین... 101

قطع طواف بدون عذر... 102

حکم نیابت در برخی از اشواط طواف... 103

حکم اعاده اعمال لاحقّه در فرض بطلان طواف یا سعی... 105

حکم خلل در بخشی از یک شوط طواف... 106

طواف مستحب و فرق آن با طواف واجب... 108

خودآزمایی... 111

درس چهارم:

نماز طواف... 113

هدف های آموزشی... 113

نماز طواف... 113

مکان نماز طواف... 113

نماز طوا معذورین در نیم طبقه (خلف مقام)... 116

اذان و اقامه برای نماز طواف... 116

حکم تکلیفی و وضعی لزوم موالات بین طواف و نماز آن... 117

شک و ظن در رکعات نماز طواف... 118

شک و ظن در افعال نماز طواف... 119

وجوه تصحیح نماز... 119

وظیفه معذورین از قرائت صحیح در نماز طواف... 120

خودآزمایی... 122

درس پنجم:

سعی 123

هدف های آموزشی... 123

سعی 123

ص: 10

سعی در مسعای جدید... 123

سعی در زیرزمین... 125

سعی در طبقات فوقانی... 125

سعی در طبقه فوقانی فعلی... 125

تکرار قسمت هروله از سعی به گمان و جوب... 127

تکرار قسمتی از سعی غفلتاً... 128

قطع سعی و شروع از اول... 128

حکم شک و ظن در اشواط سعی... 129

استمرار سعی با حالت شک و تبدل شک به یقین در ادامه... 130

تفاوت سعی با طواف... 131

تأخیر سعی تا شب... 131

تأخیر سعی تا روز بعد... 131

خودآزمایی... 133

درس ششم:

حلق یا تقصیر در عمره... 135

هدفهای آموزشی... 135

کیفیت تقصیر... 136

تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود... 136

حکم وضعی تقصیر دیگری... 136

خودآزمایی... 139

درس هفتم:

طواف نساء و نماز آن... 141

هدفهای آموزشی... 141

حکم تکلیفی طواف نساء... 141

جزئیات طواف نساء... 142

احکام وضعی و آثار مترتب بر طواف نساء... 142

ص: 11

کیفیت نیت نایب در طواف نساء... 146

ترک طواف نساء... 146

شک در انجام طواف نساء 147

تداخل در طواف نساء... 149

ترتیب بین تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده... 150

طواف نساء در عمره تمتع... 150

طواف نساء و طواف وداع نزد عامه... 151

خودآزمایی... 152

بخش دوم:

حج تمتع... 153

درس هشتم:

اعمال حج تمتع... 155

هدفهای آموزشی... 155

عمره تمتع و فرق آن با عمره مفرده... 156

احکام اعمال بین عمره تمتع و حج تمتع... 158

1 خروج از مکه، پس از عمره تمتع و پیش از احرام حج... 158

الف) حکم تکلیفی خروج از مکه... 158

ب) حکم وضعی خروج از مکه... 159

خروج از مکه پس از اتمام حج و حکم احرام برای ورود به مکه... 160

2 تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر بعد از عمره تمتع و قبل از قبل از... 161

الف) تراشیدن موی سر... 161

ب) کوتاه کردن موی سر

ج) استحباب توفیر موی سر و محاسن برای احرام حج... 162

3 انجام عمره مفرده بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج... 163

خود آزمایی... 165

درس نهم:

احرام حج تمتع... 167

هدفهای آموزشی... 167

ص: 12

محل احرام حج تمتع... 168

حکم ترک احرام در حج تمتع جهلاً یا نسیاناً... 168

ملاک ضیق وقت در مسئله ترک تلبیه و نیت در حج تمتع... 170

خود آزمایی... 171

درس دهم:

وقوف در عرفات... 173

هدفهای آموزشی... 173

واژه شناسی کلمه عرفات... 173

وجه تسمیه عرفات... 174

تأثیر گناه بر انسانها و روش دفع آن... 175

ارکان توبه... 177

وجوب وقوف در عرفات... 177

منظور از وقوف... 178

انواع وقوف به عرفات... 178

زمان وقوف اختیاری عرفات... 178

منتهای وقوف در عرفات... 179

وقوف رکنی عرفات... 180

ترک عمدی وقوف رکنی عرفات... 180

وقوف اضطراری عرفات... 180

احکام عرفات... 181

خروج غیر ضروری از عرفات و کفاره آن... 182

خود آزمایی... 183

درس یازدهم:

وقوف در مشعر الحرام... 185

هدفهای آموزشی... 185

نامهای مشعر الحرام... 185

جمع، جَمْعَاء، جُمُعَاء... 186

مزدلفه... 186

ص: 13

اعمال مشعرالحرام... 187

حکم بانوان، معذورین و همراهانشان در مشعر... 189

خروج معذورین از مشعرالحراد قبل از نیمه شب... 189

حکم وقوف در مشعر، در حال خواب یا بیهوشی... 190

وقوف در حال عبور از مشعر... 191

وظیفه همراهان، بعد از استقرار معذورین در منا... 191

زمان وقوف اختیاری و اضطراری مشعر... 192

وقوف در غیر مشعر، با اعتقاد مشعر... 193

خروج از مشعر قبل از اذان صبح... 195

ذکر خداوند در مشعر... 197

مستحبات وقوف در مشعر... 198

خودآزمایی... 201

درس دوازدهم:

صور درک وقوف عرفات و مشعر و احکام آن... 203

هدف های آموزشی... 203

صور درک وقوف... 203

احکام صور دوازده گانه وقوف در عرفات و مشعر... 204

خودآزمایی... 212

درس سیزدهم:

اعمال منا در روز عید قربان... 213

هدف های آموزشی... 213

رعایت ترتیب بین واجبات منا تکلیفاً و وضعاً... 213

حکم جمع آوری سنگریزه از کوه های مکه... 216

زمان رمی... 217

قضای رمی جمره عقبه... 218

رمی در شب... 218

استنابه رمی در شب عید... 219

کیفیت و شرایط رمی جمرات... 219

ص: 14

حکم رمی در جمرات جدید توسعه یافته... 220

رمی جمرات از طبقه فوقانی... 222

خودآزمایی... 223

درس چهاردهم:

قربانی در منا... 225

هدف های آموزشی... 225

شرایط قربانی... 225

1 شرط سنی... 225

2 عدم بیماری (صحت و سلامتی)... 227

3 خیلی پیر نباشد... 227

4 تام الاجزاء بودن... 228

5 لاغر نبودن... 228

6 خصی نبودن... 229

7 نکوبیده بودن بیضه ها... 229

8 در اصل خلقت، بی دم و بیگوش و بیشاخ نباشد... 229

9 در اصل خلقت بدون بیضه نباشد... 230

نیابت در قربانی... 231

نیت در قربانی نیابتی... 231

ایمان ذابح... 232

حکم تکلیفی زمان ذبح... 232

تأخیر قربانی از روز عید وضعاً... 233

مقدم کردن قربانی بر رمی جمره عقبه عمداً... 235

ذبح قربانی در شب یازدهم... 235

تثلیث قربانی و مصرف آن... 236

روزه بدل از قربانی... 237

ملاک عدم تمکن از قربانی... 237

اقتراض برای قربانی... 238

فروش لوازد زائد بر مؤونه سفر جهت تهیه هدی... 238

ص: 15

کسب برای تهیه هدی... 239

زمان روزه های بدل از قربانی... 239

توالی در روزه ها... 241

خودآزمایی... 242

درس پانزدهم:

حلق و تقصیر... 243

هدف های آموزشی... 243

حل و تقصیر... 243

وظیفه بانوان در حل و تقصیر... 243

وظیفه مردان در حل و تقصیر... 244

وظیفه کسی که مو ندارد... 245

تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ... 246

حل و تقصیر در شب یازدهم... 247

انجام حل یا تقصیر به اعتقاد وقوع قربانی... 247

اثر حل و تقصیر در حلیت محرّمات... 248

مستحبات حلق... 248

حکم عدد رعایت ترتیب بین ذبح و حل یا تقصیر عمداً... 249

خودآزمایی... 250

درس شانزدهم:

بیتوته در منا... 251

هدف های آموزشی... 251

مقدار و زمان بیتوته... 252

معیار محاسبه نیمه شب... 252

کسانی که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست... 253

مقدار و کیفیت عبادت در مکه بدل بیتوته در منا... 255

کفاره ترک بیتوته... 256

ترک بیتوته قسمتی از اول شب... 259

محل ذبح کفاره ترک بیتوته... 260

ص: 16

و جوب بیتوته شب سیزدهم... 261

خودآزمایی... 262

درس هفدهم:

رمی جمرات سه گانه... 263

هدفهای آموزشی... 263

رمی روزهای یازدهم و دوازدهم... 263

ترک رمی جمرات عمداً... 264

رمی روز سیزدهم... 264

موالات در رمی... 264

رمی در شب یازدهم برای معذورین از رمی در روز دهم و یازدهم... 265

رمی در شب دوازدهم برای معذورین از رمی روز یازدهم... 266

جواز رمی روز یازدهم قبل از ذبح و قبل از حل یا تقصیر... 266

حکم دوران امر بین رمی مباشری در شب و نیابی در روز... 267

معیار عذر مجوز نایب گرفتن جهت رمی... 268

رمی جمرات به طور مباشری و نیابی... 269

استنابه از طرف معذور بدون اذن او... 270

رفع عذر پس از رمی جمرات توسط نایب... 271

تقدم قضای رمی روز قبل بر اداء... 272

فاصله انداختن بین قضای رمی روز قبل و ادای روز حاضر... 272

مقدار فاصله... 273

شک در صحت رمی... 273

شک در انجام رمی جمرات... 274

شک در رمی جمره اولی یا وسطی حین رمی جمره عقبه... 274

شک در تعداد سنگ ها... 274

وقت جبران رمی جمرات... 277

نُفْر از منا در روز دوازدهم... 278

ص: 17

خارج شدن از منا قبل از ظهر و لزوم بازگشت... 279

خروج غیر معذورین از منا پس از نیمه شب دوازدهم... 283

مستحبات منا... 285

خودآزمایی... 287

درس هجدهم:

اعمال مکه... 289

هدف های آموزشی... 289

زمان انجام اعمال مکه... 290

تقدیم طواف و سعی حج بر وقوفین... 290

خائفین ازدحام و تقدیم اعمال مکه بر وقوفین... 293

تقدیم طواف نساء بر وقوفین برای معذورین... 294

تقدیم اعمال مکه و کشف خلاف... 295

چند مسأله... 296

خودآزمایی... 299

بخش سوم:

نیابت در حج و عمره... 301

درس نوزدهم:

شرایط نایب... 303

هدف های آموزشی... 303

نیابت غیر بالغ در حج واجب... 303

نیابت غیر بالغ در حج مستحبی... 304

حکم نیابت مستطیع... 305

نیابت معذور با عذر غیر طاری... 307

نیابت معذور با عذر طاری... 308

حکم نیابت همراه معذورین... 309

نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر... 310

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج واجب... 312

ص: 18

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج و عمره مستحبی... 313

مماثلت... 314

نیابت ضروره... 314

وظیفه نایب در تقلید... 315

شرایط منوب عنه... 316

بلوغ منوب عنه... 317

ایمان در منوب عنه... 317

خودآزمایی... 318

بخش چهارم:

فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره... 319

درس بیستم:

احکام تقلید... 321

هدفهای آموزشی... 321

عمل بدون تقلید 321

تغییر مرجع تقلید... 322

حالت اول: عدول از غیر اعلم به اعلم... 322

حالت دود: عدول از مرجع مساوی به مساوی... 322

بقاء بر تقلید مجتهد متوفی با فرض اعلمیت... 323

یادگیری احکام عمره و حج... 325

رجوع قهری «احتیاط واجب» بدون نیت رجوع... 325

خودآزمایی... 327

درس بیست و یکم:

احکام طهارت (وضو، غسل و) ... 329

هدفهای آموزشی ... 329

مسح پا در وضو... 329

وضو گرفتن بانوان در مسجدالحرام... 330

اغسال... 331

ص: 19

غسله ای جایگزین وضو... 335

خودآزمایی... 336

درس بیست و دوم:

احکام بانوان در حج و عمره... 337

هدفهای آموزشی... 337

احکام حیض... 337

معیار یائسگی... 338

خروج خون از مهبل... 340

تجاوز خون از ده روز... 340

تقاء متخلل (پاکی وسط در ایام حیض) ... 344

حکم لکه بینی بانوان... 346

ورود حائض و جنب به مسجدین... 346

ورود مستحاضه به مسجدین... 347

حکم آمیزش در ایاد استحاضه... 347

خودآزمایی... 348

درس بیست و سوم:

احکام نماز (1) ... 349

هدفهای آموزشی... 349

قرائت... 349

غلط بودن قرائت و لزوم شرکت در نماز جماعت... 351

جزئیت «بسم الله الرحمن الرحیم» برای سوره... 352

ثمرات جزئیت «بسم الله الرحمن الرحيم»...352

معیار صحت قرائت... 353

رعایت مدّ در قرائت...354

حکم تکلیفی رعایت مد... 354

حکم وضعی عدد رعایت مد در نماز... 354

وقف به حرکت... 355

وصل به سکون... 355

خودآزمایی... 356

ص: 20

درس بیست و چهارم :

احکام نماز (2) ... 357

هدف های آموزشی... 357

اذان و اقامه... 357

رکوع... 358

قرار دادن دست ها روی زانوها... 358

کیفیت نماز معذورین از رکوع و سجده... 358

سجده بر فرش... 361

دعا کردن در نماز به غیر عربی... 362

حکم شرکت در نماز جماعت اهل سنت... 362

اهتمام به مستحبات... 364

نماز در اماکن تخییر... 365

محدوده تخییر... 366

نماز جماعت استداره ای... 367

کیفیت نماز در هواپیما... 367

درس بیست و پنجم :

اهمیت تخمیس اموال و خمس سپرده های حج عمره... 371

هدف های آموزشی... 371

مسأله اول: عدد جواز تصرف در مال متعلق خمس... 371

مسأله دوم: عدد جواز به ذمه گرفتن خمس بدون اذن حاکم شرع... 372

مسأله سوم: مبدأ سال خمسی، قهری است نه انتخابی... 372

مسأله چهارم: مبدأ سال خمسی برای معامله اتقافی... 373

مسأله پنجم: سال خمسی چند شغلی ها... 373

خمس سپرده های حج و عمره... 373

خمس اصل پول ثبت نامی... 375

خمس سود حاصله از طریق یکی از عقود صحیحه شرعیه... 375

خودآزمایی... 376

ص: 21

قال علی (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «لا خیر فی عبادۃ لیس فیها تقه». (1)

بدون فهم عمیق و بصیرت، کامل عبادت ارزشی ندارد.

بصیرت و آگاهی لازم زائران بیت الله الحرام و رسیدن به کمال عبادت، در گرو تعلیم و تعلم صحیح مناسک و احکام شرعی آن است که در بیانات حضرت امام(ره) از آن به عنوان یکی از امور مهم یاد شده و فرموده اند:

از امور مهمه ای که لازم است حجاج محترم و علمای کاروانها وقت شریفشان را صرف آن، کنند یاد دادن و یاد گرفتن مسائل حج است. (2)

کتاب حاضر حاصل سه دوره آموزش فقه و مناسک در سالهای و 1389، 1390، 1393 توسط استاد محترم حجت الاسلام والمسلمین عباس ظهیری است که به عنوان احکام مورد نیاز در حج و عمره جهت استفاده روحانیون محترم بیان شده که جا دارد از زحمات ایشان در تبیین و توضیح مسائل کمال تشکر را داشته باشیم. در سهای استاد، پس از پیاده سازی و انجام اصلاحات و حذف زوائد و حواشی، بیانی تلخیص و جهت استفاده بهتر با دسته بندی مناسب به صورت درسنامه حاضر تدوین گردید.

در مواردی که بیان، استاد در تطبیق نظرات مراجع ابهام داشته و

ص: 23

1- تحف العقول، ص 204

2- صحیفه امام، ج 18، ص 88.

یا مجمل بیان شده بود و به تفصیل بیشتری نیاز داشت مباحث تبیین و تکمیل گردیده و در بعضی از مباحث مقدمه یا مطالب تکمیلی آورده شده است.

این مجموعه شامل بیست و پنج درس است که، در چهار بخش

تنظیم شده است:

بخش اول: احکام عمره مفرده (شامل 7 درس)

بخش دوم: احکام حج تمتع (شامل 11 درس)

بخش سوم: نیابت در حج و عمره (شامل 1 درس)

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره (شامل 6 درس)

و در پایان هر درس سؤالات مربوطه آمده است.

مراجع بزرگوار تقلیدی که نظراتشان در این درسنامه آمده است عبارتند از حضرات آیات عظام امام خمینی خامنه ای، بهجت، تبریزی، خوبی شبیری زنجانی سیستانی سبحانی، صافی گلپایگانی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی نوری همدانی وحید خراسانی و هاشمی شاهرودی و در بعضی موارد فتاوی سایر مراجع نیز بیان شده است. ضمن آرزوی موفقیت برای تمامی روحانیون، معین ها و معینه های معزز امیدواریم نظرات اصلاحی و تکمیلی خود جهت ارتقای این درسنامه را در اختیار ما بگذارند در پایان از مدیریت محترم آموزش بعثه مقام معظم رهبری به خاطر اهتمامشان در تهیه این متن تشکر و قدردانی می شود.

والسلام

رضا هوشیاری

تایستان 1396

ص: 24

بخش اول: عمره مفردہ

اشارہ

ص: 25

حکم، زمان و اعمال عمره مفرده

هدفهای آموزشی

1. آشنایی با حکم عمره مفرده.
2. آشنایی با حکم تکرار عمره.
3. آشنایی با زمان انجام عمره مفرده.
4. آشنایی با اعمال عمره مفرده.

حکم عمره مفرده

عمره مانند حج دو قسم است واجب و مستحب، و بر کسی که شرایط استطاعت را داشته باشد واجب میشود، (1) هر چند برای حج مستطیع نباشد همچنان که عکس این هم همین طور است که اگر شخص برای حج استطاعت داشته باشد و برای عمره مستطیع نباشد باید حج به جا آورد لیکن باید معلوم باشد که برای کسانی که از مکه دور هستند مثل ایرانیان که وظیفه آنها حج تمتع است، هیچ گاه استطاعت حج از استطاعت عمره، و استطاعت عمره از استطاعت

ص: 27

1- آیت الله مکارم: بنابر احتیاط واجب برای کسانی که اهل مکه هستند یا دور از آن.

حج جدا نیست؛ چون حج تمتع مرکب از هر دو عمل است، به خلاف کسانی که در مکه یا قریب به آن هستند که وظیفه آنها حج افراد و عمره مفرده است که نسبت به آنها استطاعت برای یکی از دو عمل تصور می شود. (1)

بنابراین کسانی که استطاعت انجام عمره مفرده را دارند (بدون استطاعت برای حج) چنانچه اهل مکه یا نزدیک به آن باشند، واجب است (آیت الله مکارم: بنابر احتیاط واجب) عمره را انجام دهند و چنانچه اهل مکه نیستند و از آن دور می باشند، نسبت به انجام عمره مفرده دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب، باید عمره مفرده را یک بار به جا آورد (آیت الله العظمی مکارم)

قول دوم: انجام عمره مفرده مستحب است. (بقیه مراجع عظام)

تبصره: کسی که به نیابت از دیگری حج انجام میدهد و خودش مستطیع نیست طبق نظر آیت الله العظمی مکارم بنابر احتیاط واجب باید یک عمره مفرده برای خودش انجام دهد و طبق نظر بقیه مراجع واجب نیست گرچه احتیاط آن است که به جا آورد. (2)

فاصله بین دو عمره مفرده

تکرار عمره مانند تکرار حج مستحب است و در مقدار فاصله بین دو عمره اختلاف وجود دارد و در آن چند قول است. (3)

ص: 28

1- مناسک، محشی م 171.

2- مناسک، محشی م 179.

3- مناسک محشی، م 173، 186 و 187.

قول اول: در کمتر از 30 روز از عمره، قبلی، بنا بر احتیاط واجب به قصد رجاء انجام دهد نه استحباب. (حضرت امام)

قول دوم: فاصله انداختن بین دو عمره لازم نیست و میتوان در یک روز چندین عمره بجا آورد. (آیات عظام بهجت، خامنه ای، جوادی، زنجانی، سبحانی، گلپایگانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

آیت الله خامنه ای افزوده است: «ولی بنا بر احتیاط در هر ماه قمری فقط یک عمره برای خود میتواند بجا آورد و اگر دو عمره برای افراد دیگر انجام دهد یا یک عمره برای خود و یک عمره هم برای دیگری بجا آورد فاصله مذکور شرط نیست.»

ناگفته نماند که این احتیاط، استحبابی است نه وجوبی.

آیت الله بهجت افزوده است. «... اگرچه افضل آن است که عمره ثانیه در ماه بعد یا با فاصله ده روز انجام شود». و آیت الله سبحانی افزوده است لکن در دو مورد نباید انجام داد:

1- روزهای تشریق (13-11 ذی الحجه)

2- بین عمره تمتع و حج تمتع.

قول سوم: فاصله یک ماه شرط نیست، بلکه در هر ماه قمری میتوان یک عمره انجام داد، ولی تکرار عمره به نیابت افراد متعدد در یک ماه قمری اشکال ندارد. (آیات عظام تبریزی، خوئی، سیستانی، فاضل و صافی)

قول چهارم: در هر ماه قمری فقط یک عمره برای خود یا برای دیگری می توان انجام داد و بیشتر از یک عمره اشکال دارد. (آیت الله مکارم)

قول پنجم: انجام بیش از یک عمره در یک ماه برای خود یا یک نفر بنا بر احتیاط جایز نیست ولی انجام چند عمره به نیت افراد مختلف اشکال ندارد. (1) (آیت الله وحید)

قول ششم: احوط آن است که در کمتر از 10 روز به قصد رجاء باشد، مگر آن که عمره دوم به نیابت از دیگری باشد که رعایت فاصله لازم نیست. (آیت الله اراکی)

تذکر: در مقام عمل برای عمره مجدد در کمتر از یک ماه زائران محترم نیت رجاء ثواب داشته باشند که با توجه به عدم لزوم قصد الوجه در عبادات و این که ما طالب ثواب و اجر هستیم و انجام عمل به قصد رجاء ثواب حتی به نظر کسانی که قائل به استحباب عملی هستند جایز است که در این صورت به نظر همه مراجع عمره مجدد اشکالی نخواهد داشت و لازم به ذکر اختلاف فتاوا در این زمینه نیست.

فاصله بین عمره مفرده و عمره تمتع پس از حج

بسیاری از حجاج محترم پس از اعمال حج طالب انجام عمره مفرده هستند، در این که آیا می توانند عمره مفرده انجام دهند، پنج قول است:

قول اول: فاصله معین شرط نیست. (آیات عظام، بهجت خامنه ای جوادی، خویی زنجانی، سبحانی، فاضل گلپایگانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

آیات عظام زنجانی و سبحانی افزوده اند: ولی در ایام تشریق انجام عمره مفرده مشروع نیست.

ص: 30

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب در کمتر از یک ماه، به قصد رجاء به جا آورده شود. (امام خمینی)

قول سوم: در یک ماه قمری اشکال دارد و به قصد رجاء به جا آورده شود. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: اگر به نیت یک شخص باشد، در اعتبار فاصله بین عمره تمتع و عمره مفرده اشکال است و احتیاط به فاصله از جهت ماه قمری نباید ترک شود. (آیات عظام تبریزی و سیستانی)

قول پنجم: اگر هر دو را برای خود و یا برای دیگری مکرراً انجام میدهد در عمره مفرده قصد رجاء کند. (آیت الله صافی)

درک ثواب عمرهٔ رجبیه

کسی که میخواهد ثواب عمره رجبیه را درک کند و بترسد با رفتن به میقات روز پایانی ماه رجب به اتمام برسد و شب اول ماه شعبان شود، برای درک عمره رجبیه احرام قبل از رسیدن به میقات جایز خواهد بود.

امام خمینی (ره) می فرماید: ثانيهما: إذا أراد إدراك عمرة رجب و خشي فوتها إن أّخر الإحرام إلى الميقات، فيجوز أن يحرم قبل الميقات، و تحسب له عمرة رجب و إن أتى ببقية الأعمال في شعبان و الأولى الأحوط تجديده في الميقات. كما أن الأحوط التأخير إلى آخر الوقت و إن كان الظاهر جوازه قبل الضيق إذا علم عدم الإدراك إذا أّخر إلى الميقات. (1)

توجه: همهٔ مراجع عظام تقلید میفرمایند: ملاک عمره رجبیه،

ص: 31

1- تحرير الوسيلة، ج 1، ص 388 م 2 و ر.ك: العروه الوثقى مع تعاليق الامام خميني، ص 801.

احرام بستن در ماه رجب است نه این که اعمال در ماه رجب واقع شود.

زمان انجام عمره مفرده

عمره مفرده زمان معینی ندارد و در تمام سال می توان به جا آورد، به جز در حد فاصل بین عمره تمتع و احرام حج تمتع که حکم تکلیفی و وضعی آن در اعمال حج تمتع درس هشتم می آید و نیز در ایام تشریق (11 تا 13 ذی الحجه) که برخی مراجع عظام همچون آیات عظام زنجانی و سبحانی فرموده اند انجام عمره مفرده در این ایام مشروع نیست. [\(1\)](#)

اعمال عمره مفرده

اعمال عمره مفرده به ترتیب عبارت است از:

1. احرام

2. طواف

3. نماز طواف

4. سعی

5. حلق یا تقصیر

6. طواف نساء

7. نماز طواف نساء

ص: 32

1. حکم عمره مفرده را بنویسید. آیت الله مکارم
2. انجام چندین عمره مفرده در هر روز برای خود طبق نظر کدامیک از مراجع جایز است؟
3. حکم تکرار عمره مفرده چیست؟ (آیت الله صافی)
4. تکرار عمره مفرده در کمتر از ده روز..... (آیت الله سیستانی)
5. آیا انجام عمره مفرده بعد از اعمال حج تمتع جایز است؟ (آیت الله زنجانی)

درس دوم:

احرام

هدف های آموزشی

1. آشنایی با محل احرام عمره و حکم عبور از میقات بدون احرام

2. آشنایی با واجبات احرام.

3. آشنایی با محرمات احرام

4. آشنایی با مستحبات و مکروهات احرام

1. محل احرام (میقات)

اشاره

میقات اسم زمان از کلمه «وقت»؛ و جمع آن مواقیت است و در اصطلاح متشرعه محل احرام را «میقات» می نامند.

عکس

احرام

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با محل احرام عمره و حکم عبور از میقات بدون احرام.
۲. آشنایی با واجبات احرام.
۳. آشنایی با محرمات احرام.
۴. آشنایی با مستحبات و مکروهات احرام.

۱. محل احرام (میقات)

میقات اسم زمان از کلمه «وقت»؛ و جمع آن مواقیت است و در اصطلاح متشرعه: محل احرام را «میقات» می‌نامند.

۱- مسجد شجره در ذوالحلیفه (مدینه)	} مواقیت پنجگانه
عمره
بخش اول: مسلخ	
بخش وسط: غمره	
بخش سوم: ذاتِ عرق	
۲- وادی عقیق (عراق)	
۳- قرن المنازل (مسیر طائف)	
۴- یلملم (مسیر یمن)	
۵- جحفه (مسیر جدّه)	

فرق بین میقات شجره با سایر مواقیت در این است که در غیر شجره، مسجد موضوعیت ندارد ولی در میقات ذوالحلیفه اختلاف است.

میقات ذوالحلیفه (مسجد شجره)

در مورد احرام در مسجد شجره دو قول است: (1)

قول اول: احرام از داخل مسجد شجره احتیاط مستحب است و احرام از محاذی مسجد از سمت راست و چپ کفایت می کند.

(آیات عظام تبریزی، خویی، جوادی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، هاشمی شاهرودی و وحید)

آیت الله تبریزی افزوده اند: بنا بر احتیاط واجب از پشت مسجد قدیم احرام نبندد.

قول دوم: مسجد موضوعیت دارد که در رابطه با آن چهار قول مطرح است:

1. بنا بر احتیاط واجب داخل مسجد محرم شود و قسمتهای توسعه یافته نیز مجزی است، ولی قسمت قدیمی بهتر است (آیات عظام امام، (2) اراکی، سیستانی، فاضل و نوری)

2. داخل مسجد در صورت امکان واجب است و بنا بر احتیاط واجب در مسجد قدیم محرم شود. (آیت الله بهجت)

ص: 36

1- مناسک محشی، م 200 و 202

2- در تحریر الوسیله چنین آمده است: «والاحوط الاقتصار علی نفس مسجد الشجرة لا عنده فی الخارج، بل لا یخلو من وجه» (تحریر الوسیله، ج 1، ص 386)

3. واجب است در داخل مسجد محرم شود و احرام خارج از مسجد کفایت نمی کند (آیت الله خامنه ای)

4. باید در مسجد شجره - هر چند قسمت های جدید آن باشد- نیت احرام را انشاء کند؛ یعنی از قلب خود بگذارند ولی مکان تلبیه واجب، منطقه ذو الحلیفه است. (آیت الله زنجانی)

طریقه احرام بانوان معذور در میقات شجره

1. در صورت امکان در حال عبور از مسجد محرم شوند؛ یعنی از یک در وارد و از در دیگر خارج شوند. و در حال حرکت تلبیه را بگویند.

2. اگر از غیر آیات عظام امام، بهجت و خامنه ای تقلید می کنند، احرام از محاذی راست یا چپ مسجد شجره کفایت میکند.

3. طبق نظر امام و آیت الله بهجت اگر نتواند در حال عبور از مسجد محرم شود، در محاذی راست یا چپ مسجد محرم شود و به احتیاط واجب در جحفه یا محاذی آن تجدید احرام کند. و در این احتیاط میتواند به مرجع دیگری رجوع کند.

4. با نذر در مدینه (یا قبل از رسیدن به میقات) محرم شوند. [\(1\)](#)

به نظر مقام معظم رهبری که احرام از محاذی مسجد شجره را صحیح نمیداند بانوان معذور میتوانند با نذر محرم شوند، همانطور که به نظر همه مراجع نیز احرام با نذر صحیح است بجز آیت الله زنجانی که قائلند چون از میقات میگذرد نذر مجوز احرام در غیر میقات نیست.

ص: 37

و نیز آیت الله فاضل که قائلند احرام با نذر صحیح است ولی احتیاط آن است که در ادنی الحل تجدید احرام کند.
ضمناً ناگفته نماند که آیت الله سیستانی احرام با نذر قبل از میقات را در صورتی جایز میدانند که مستلزم ارتکاب حرام نباشد.

صیغه نذر: «اللّٰهُ عَلَیَّ اَنْ اَحْرِمَ مِنْ هَذَا الْمَكَانِ»؛ برای خدا بر عهده من است که از این مکان محرم شوم.

اذن شوهر در نذر زن

در برخی موارد بانوان معذور ناگزیرند جهت صحت احرام قبل از میقات مثلاً در (مدینه) با نذر محرم شوند.

حال سؤال این است که آیا اذن شوهر در صحت نذر زن شرط است یا نه؟ در این مسأله سه قول است:

قول اول: نذر زن باید با اذن شوهر باشد مطلقاً (آیات عظام امام، صافی گلپایگانی، نوری و فاضل)

آیت الله فاضل افزوده اند: اجازه برای، سفر از اذن در نذر کفایت می کند.

قول دوم: اگر نذر زن مزاحم حق شوهر نباشد، اجازه لازم نیست. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، مکارم و وحید)

قول سوم: اگر شوهر حضور دارد، بنابر احتیاط واجب باید نذر زن با اجازه او باشد. آیت الله خامنه ای)

تذکر: حکم احرام با نذر قبل از میقات و از آن جمله احرام بانوان معذور با نذر خواهد آمد.

میقات عمره تمتع برای کسانی که داخل مکه هستند

کسی که در غیر ماه های حج به مکه رفته و عمره مفرده انجام داده و تا ماه های حج در مکه مانده است، در محل احرام عمره تمتع او چهار قول است: (1)

قول اول: باید به یکی از مواقیت پنجگانه برود و نمی تواند از تنعیم محرم شود. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، تبریزی، خوبی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری و فاضل)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب باید به یکی از مواقیت پنجگانه برود، اگر چه حج تمتع استحبابی باشد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: اگر در مکه اقامت دارند باید از مرز حرم (ادنی الحل) برای عمره تمتع احرام ببندد همچنین است کسی که در ماه - های حج به مکه رفته و عمره مفرده انجام داده، ولی اگر بخواهد میقات برود نمیگذارند برود و به مکه برگردد و یا خوف دستگیری دارد، می تواند از حدیبیه محرم شود. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: لازم نیست به مواقیت پنجگانه، برود بلکه میتواند از حرم بیرون رفته و از آنجا محرم شود. (آیات عظام زنجانی و هاشمی شاهرودی)

میقات عمره مفرده برای کسانی که داخل مکه هستند

کسی که در مکه است و میخواهد برای عمره مفرده محرم شود در محل احرام او دو قول است. (2)

ص: 39

1- مناسک محشی، م. 225.

2- مناسک محشی، م 175، 176 و 228.

قول اول: احرام خارج از حرم

میقات او هر نقطه ای خارج از حرم است. (آیات عظام زنجانی و هاشمی شاهرودی)

احرام بستن برای عمره مفرده باید از همان مواقیت عمره تمتع باشد و اگر مکلف در مکه باشد و بخواهد عمره مفرده به جا آورد جایز است از حرم خارج شده و احرام ببندد و واجب نیست به یکی از مواقیت عمره تمتع برود و بهتر است که احرامش از یکی از این سه محل باشد حدیبیه جعرانه و تنعیم (آیات عظام تبریزی، خویی و سیستانی)

قول دوم احرام از ادنی الحّل

باید به ادنی الحّل برود و افضل آن است که از جعرانه یا حدیبیه یا تنعیم محرم شود. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، فاضل، گلپایگانی، صافی، سبحانی، نوری، وحید و مکارم)

حکم تکلیفی تجاوز از میقات بدون احرام

عبور از میقات بدون احرام دو حالت دارد:

حالت اول: در آن ماه عمره انجام نداده ← عبور از میقات بدون احرام جایز نیست اختیاریاً. [\(1\)](#) (همه مراجع عظام) آیت الله سبحانی اضافه کرده اند: ولی اگر این حرام را مرتکب شد و از میقات دوم احرام بست حج او او صحیح است.

حالت دوم: در آن ماه عمره انجام داده که در این صورت دو قول است: [\(2\)](#)

ص: 40

1- مناسک، محشی م 218.

2- مناسک، محشی م 241 و 242، تحریر الوسیله، ج 1، ص 388، م 3.

قول اول: عبور از میقات بدون احرام جایز نیست. (حضرت امام)

قول دوم: عبور از میقات بدون احرام جائز است. (سایر مراجع عظام)

حکم تکلیفی تجاوز از محاذی میقات بدون احرام

در این مسئله چند قول است: (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست، اگرچه میقات دیگری در پیش باشد. (آیات عظام امام، اراکی، تبریزی نوری، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: نباید بدون احرام از محاذی میقات عبور کند. (آیات عظام خامنه ای، جوادی، سبحانی، صافی و گلپایگانی)

آیت الله خامنه ای مقید کرده اند به: «اگر از راهی برود که به هیچ یک از میقات ها عبورش نیافتد». و آیت الله سبحانی افزوده اند: ولی اگر این حرام را مرتکب شد و از میقات دوم احرام بست حج او صحیح است.

قول سوم: احوط این است که مکلف از محاذی میقات نگذرد مگر با احرام اگرچه بعید نیست که گذشتن جایز باشد در صورتی که در پیش روی مکلف میقات یا محاذی میقاتی باشد. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: اقرب جواز عدول اهل مدینه است از مرور به ذوالحلیفه برای احرام از جحفه اختیاراً. (آیت الله بهجت)

ص: 41

قول پنجم: گذشتن از نزدیک مواقیت پنجگانه بدون احرام اختیاریاً جایز نیست و گذشتن از محاذات دور مانعی ندارد، ولی برای ورود به مکه یا حرم باید قبل از حرم، محرم شود. (آیت الله زنجانی)

قول ششم: بنا بر احتیاط مستحب بدون احرام عبور نکند. (آیت الله فاضل)

تجاوز از میقات بدون احرام از روی جهل یا نسیان

اگر تلبیه و نیت را در عمره فراموش کند یا به جهت ندانستن مسأله نگوید و بدون احرام از میقات عبور کند، دو حالت دارد: (1)

حالت اول: بازگشت به میقات بدون عسر و حرج امکان دارد، و با برگشتن به اعمال عمره میرسد و میقات دیگری در پیش ندارد، در این حالت دو قول است (2)

قول اول: لزوم بازگشت به میقات برای احرام آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، خوئی، وحید، سیستانی، زنجانی بهجت، تبریزی، هاشمی شاهرودی، گلپایگانی، صافی، سبحانی و نوری)

آیت الله سیستانی اضافه کرده اند: این حکم در غیر مسجد شجره است و کسی که از مسجد شجره عمداً بدون احرام عبور کرده، میتواند از جحفه محرم شود، گرچه گناه کرده است.

قول دوم: عدم لزوم بازگشت به میقات و جواز احرام، در محل تلبیه (آیت الله مکارم)

ص: 42

1- مناسک، محشی م 215.

2- مناسک محشی م 219.

حالت دوم: بازگشت به میقات امکان ندارد، که در این حالت دو صورت دارد:

صورت اول: قبل از ورود به منطقه حرم متوجه شود، که در این صورت چهار قول مطرح است:

قول اول: جواز احرام از هر جایی که متوجه جایی که متوجه عدم تلبیه و نیت شده است. (آیات عظام امام، خوئی، جوادی، سبحانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب (آیت الله بهجت: واجب است) حرکت به سمت میقات، به مقداری که میتواند. (آیات عظام بهجت، تبریزی خامنه ای، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: وجوب احرام از میقات موجود در مسیر، و اگر میقات دیگری در پیش رو نباشد، بازگشت به سمت میقات قبلی، به مقداری که میتواند و در صورت عدم امکان بازگشت احرام در همان مکان. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

قول چهارم: اگر میقات دیگری در پیش رو دارد از آن میقات محرم شود (آیت الله وحید: به احتیاط واجب) و الا از همان جا که هست محرم گردد. (آیات عظام زنجانی و وحید)

صورت دوم: بعد از ورود به منطقه حرم متوجه شود که در این صورت پنج قول مطرح است:

قول اول: وجوب خروج از حرم اگر میتواند و به اعمال عمره میرسد، و در صورت عدم امکان خروج جواز احرام در همان مکان. (آیات عظام، امام خامنه ای، فاضل، خوئی، سیستانی، زنجانی، تبریزی، نوری مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: وجوب خروج از حرم و در صورت عدم امکان خروج، بنابر احتیاط واجب حرکت به سمت خارج حرم هر قدر که می‌تواند. (آیات عظام بهجت و وحید)

قول سوم: به ترتیب حرکت به سمت میقات هر قدر که می‌تواند و الا احرام از ادنی الحل و در صورت عدم تمکن احرام در مکه. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

قول چهارم: هر جا که هست محرم شود. (آیت الله جوادی)

قول پنجم: در صورت امکان واجب است از حرم خارج شود و از مرز حرم محرم شود و الا لازم است به مقداری که می‌تواند عقب برود هر چند به مرز حرم نرسد و از آنجا احرام ببندد. (آیت الله سبحانی)

موارد جواز احرام قبل از میقات یا محاذی آن

احرام بستن قبل از میقات یا محاذی آن مشروع نمیباشد مگر در چند مورد:

1. جهت درک ثواب عمره رجبیه که قبلاً بیان شد.

2. محرم شدن قبل از میقات با نذر (1)

در رابطه با احرام با نذر چهار قول است:

قول اول: اگر بداند مستلزم ارتکاب محرم می‌شود، مانند استظلال، انعقاد نذر مورد اشکال است. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: صحت نذر برای کسی که میداند ناچار می‌شود در

ص: 44

روز با وسیله مسقف حرکت، کند محل اشکال است، بلی اگر بداند که برای احرام عمره تمتع نمیتواند به یکی از مواقیت معروفه برود نذر اشکال ندارد و معصیت هم نکرده است ولی احتیاط آن است که در ادنی الحل تجدید احرام کند و در هر دو صورت کفاره استظلال را باید بدهد. (آیت الله فاضل)

قول سوم: چنانچه از یکی از مواقیت یا حوالی نزدیک آن گذرد، باید از میقات محرم شود و محاذات میقات کفایت نمیکند و نذر، مجوز احرام بستن در غیر میقات نیست و اگر از مواقیت و حوالی آنها نمیگذرد هر کجا خارج حرم محرم شود صحیح است هر چند قبل از محاذات مواقیت باشد و نیاز به نذر نیست، البته اگر نذر کند که قبل از حرم از مکان معینی مثلاً جده محرم شود باید به نذر خود عمل کند (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: نذر احرام قبل از میقات جایز و مشروع است مطلقاً. (سایر مراجع عظام)

آیت الله سبحانی اضافه کرده اند: لکن اگر همراه با استظلال در روز، باشد باید کفاره بدهد و نذر زن هم باید با حق شوهر منافات نداشته باشد

احرام از جده

کسانی که از طریق جده به میروند آیا لازم است به میقات بروند یا میتوانند در جده محرم شوند؟ در این مسئله دو قول است

قول اول: اگر بدون رفتن به میقات به مکه میروند میتوانند از

ص: 45

جده محرم شوند بلکه هر کجا خارج از حرم مانند حدیبیه محرم شوند، صحیح است. (آیت الله زنجانی)

قول دوم: صحیح نبوده و مجزی نمی باشد. (سایر مراجع عظام)

نذر احرام از جده

کسانی که با هواپیما وارد جده میشوند آیا میتوانند بدون رفتن به میقات، با نذر در جده (1) محرم شوند؟ در این مسأله چند قول است :

قول اول: صحیح نیست (آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، خویی، نوری و وحید)

قول دوم: کسی که عازم عمره مفرده است جایز است قبل از رسیدن به ادنی الحل نذر کند و محرم شود خواه در جده باشد یا قبل از آن. (آیات عظام جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی و مکارم)

قول سوم: میتوانند با نذر در جده محرم شوند و کفایت می کند. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: کسانی که میخواهند یکسره به مکه بروند میتوانند با نذر در فرودگاه جده محرم شوند و تجدید احرام در میقات لازم نیست (آیت الله سبحانی)

قول پنجم: صحیح است و کسی که در جده محرم می شود، نباید برای رفتن به مکه از مواقیت عبور کند. (آیت الله زنجانی)

ص: 46

1- ناگفته نماند بر اساس کارشناسی سازمان جغرافیایی نامه 1407 مورخه 1393/04/31 فرودگاه جده و حتی شهر جده از محاذی میقات جحفه گذشته است و محاذی میقات از آن سمت در دریای سرخ واقع می شود.

قول ششم: با ملاحظه نقشه های جغرافیایی، نقطه محاذی جحفه در جنوب شرقی جده واقع است از این رو با نذر میشود در فرودگاه جده احرام بست؛ زیرا قبل از میقات واقع است. (آیت الله سیستانی)

2. واجبات احرام

اشاره

واجبات احرام عبارت است از:

(1 نیت؛ 2 تلبیه؛ 3 لباس احرام)

الف) نیت

مستحب است نیت احرام بر زبان جاری شود، چنانچه در «عروة الوثقی» چنین آمده است:

«یستفاد من جملة من الأخبار استحباب التلقظ بالنية والظاهر تحقّقه بأي لفظ كان»⁽¹⁾ متن مذکور مورد وفاق همه محشین عروه است

نیت احرام: محرم میشود به احرام عمره مفرده و ترک میکنم همه کارهایی را که بر محرم حرام است قربةً إلى الله.

اموری که در نیت معتبر است:⁽²⁾

1. قصد عمل و قصد قربت و اخلاص. (همه مراجع عظام)

2. قصد ترک محرماتی که مبطل عمره و حج است. (همه مراجع عظام)

3. قصد ترک محرمات غیر مبطل عمره و حج؛ که در لزوم آن

ص: 47

1- عروة الوثقی مع تعالیق الامام خمینی، ص 807، م 12.

2- مناسک، محشی م 252

دو قول است:

قول اول: لازم است. (آیات عظام بهجت، صافی، گلپایگانی و مکارم)

قول دوم: لازم نیست. (سایر مراجع عظام)

تذکر: جمله: «... و ترک میکنم همه کارهایی که بر محرم حرام است» چنانچه در نیت احرام ذکر شود و یا در قصد ارتکازی محرم باشد به نظر همه مراجع عظام مجزی است.

ب) تلبیه

تلبیه یعنی لبیک گفتن. (1)

تلبیه در احرام، همانند تکبیره الاحرام در نماز است، بنابراین هنگامی که تلبیه گفته شود، فرد محرم میشود.

در حقیقت تلبیه به منزله اجابت دعوت پروردگار مهربان است که مکلفان را به حج فراخوانده است از این رو شایسته است که ذکر تلبیه با خضوع و خشوع کامل اداء شود. (آیت الله خامنه ای)

صورت تلبیه: «لبیک اللهم لبیک، لبیک لا شریک لک لبیک»، که گفتن این بخش طبق نظر همه مراجع عظام واجب است، ولی در گفتن جمله «إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمَلِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ» سه قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب «إِنَّ الْحَمْدَ...» را بگوید. (آیات عظام بهجت، مکارم، سبحانی، صافی و گلپایگانی)

قول دوم: باید این جمله گفته شود. (آیت الله زنجانی)

ص: 48

قول سوم: واجب نیست، اگرچه احتیاط مستحب است که آن جمله اضافه شود (آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، خویی، جوادی، نوری، سیستانی، فاضل، هاشمی شاهرودی و وحید)

گفتن لبیک پنجم

در مورد «لبیک» بعد از جمله «إن الحمد...» دو قول است. (1)

قول اول: لبیک پنجم را نگوید. (آیت الله مکارم)

قول دوم: لبیک پنجم واجب نیست هر چند ضرر نمیزند. (سایر مراجع عظام)

و آیت الله صافی افزوده اند: «گفتن لبیک پنجم بهتر است.»

آیت الله سبحانی اضافه کرده اند: احتیاط مستحب است که به هر دو صورت بگوید، یعنی هم با اضافه کردن کلمه «لبیک» به آخر آن و هم بدون کلمه «لبیک» بگوید.

وصل به سکون و وقف به حرکت در تلبیه

در این مسأله سه قول است: (2)

قول اول: اگر نزد اهل لسان صحیح است اشکال ندارد. (آیت الله خامنه ای)

قول دوم: احتیاط واجب در مراعات آن است. (آیات عظام خویی و نوری)

قول سوم: اشکالی ندارد (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، جوادی،)

ص: 49

1- مناسک، محشی م 259.

2- مناسک، محشی م 1406

زنجانی، سیستانی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

بعضی از مراجع عظام افزوده اند: گرچه احتیاط مستحب مراعات عدم وصل به سکون و وقف به حرکت است.

استحباب تکرار تلبیه

مقدار واجب در لبیک بیش از یک مرتبه نیست، ولی مستحب است تکرار آن و برای هفتاد مرتبه گفتن آن ثواب زیادی ذکر شده است و در تکرار گفتن لبیک یا لبیک اللهم لبیک کافی است. (1)

زمان قطع تلبیه

زمان قطع تلبیه در عمره مفرده

حالت اول: از بیرون حرم میآید که در آن سه قول است:

قول اول: هنگام ورود به حرم باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، خویی، جوادی، سبحانی، مکارم و فاضل)

قول دوم: هنگام ورود به حرم بنابر احتیاط واجب باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام امام، سیستانی، صافی، گلپایگانی، نوری و وحید)

قول سوم: تکرار تلبیه تا زمان ورود به حرم، مستحب است و بعد از آن استحبایی ندارد. (آیات عظام بهجت و زنجانی)

حالت دوم: کسی که برای احرام عمره مفرده از مکه خارج شده است که در آن چهار قول است:

ص: 50

قول اول: هنگام مشاهده کعبه معظمه باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، خویی، جوادی، سبحانی، فاضل، مکارم و وحید)

البته آیت الله وحید فرموده اند: به هنگام دیدن کعبه یا مسجدالحرام باید تلبیه را ترک کند.

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب هنگام مشاهده کعبه معظمه باید تلبیه را قطع کند (آیات عظام امام، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: هنگام دیدن موضع خانه های قدیمی مکه باید تلبیه را قطع کند (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: تکرار تلبیه تا زمانی که به جایی برسد که بتواند مسجد الحرام را ببیند مستحب است (آیات عظام بهجت و زنجانی)

زمان قطع تلبیه در عمره تمتع (1)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب هنگام پیدا شدن خانه های مکه باید لبیک گفتن را قطع کند (آیات عظام امام، جوادی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: هنگام پیدا شدن خانه های مکه باید لبیک گفتن را قطع کند. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، خویی، سبحانی، فاضل و مکارم)

قول سوم: تکرار تلبیه تا دیدن خانه های مکه مستحب است و بعد از آن مستحب نیست. (آیات عظام بهجت و زنجانی)

قول چهارم: هنگام مشاهده موضع خانه های قدیم مکه به احتیاط واجب باید لبیک گفتن را قطع کند. (آیات عظام سیستانی و وحید) 8

ص: 51

مراد از خانه های مکه در قطع تلبیه

قول اول: خانه هایی که در زمان انجام عمره جزو مکه باشد. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، سبحانی، صافی گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: خانه های قدیمی مکه (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی و وحید)

قول سوم: خانه های زمان پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) (آیت الله زنجانی)

زمان قطع تلبیه در حج تمتع (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب تا ظهر روز عرفه بیشتر نگوید. (آیات عظام امام، جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: واجب است تا ظهر روز عرفه بیشتر نگوید. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، خویی، سبحانی، فاضل، مکارم و وحید)

قول سوم: تا ظهر روز عرفه مستحب است و بعد از آن مستحب نیست = (آیات عظام بهجت و زنجانی)

ج) لباس احرام

سومین واجب احرام پوشیدن دو جامه احرام برای مردان که یکی «لنگ» است و دیگری «رداء» که باید به دوش بیندازند. (2)

در پوشیدن لباس احرام برای بانوان دو قول است:

ص: 52

1- مناسک، محشی م 268.

2- مناسک، محشی م 269.

قول اول: بنا بر احتیاط واجب زن ها نیز دو جامه احرام را بپوشند، اگرچه بیرون آوردن لباسهای دوخته بر آنها واجب نیست. (آیات عظام گلپایگانی و سبحانی)

آیت الله سبحانی افزوده اند: طواف و سعی را با آن انجام دهند.

قول دوم: بر زن ها پوشیدن دو جامه احرام واجب نیست. (سایر مراجع عظام)

تذکر: آیات عظام فاضل و صافی فرموده اند: احتیاط مستحب آن است که بانوان نیز دو جامه احرام را در وقت محرم شدن بپوشند و به نظر آیت الله صافی در طواف و سعی نیز همراه داشته باشند.

شرایط لباس احرام

تمام چیزهایی که در لباس نمازگزار شرط شده در لباس احرام نیز شرط است. (1)

نازک و بدن نما نبودن لباس احرام (2)

لنگ: لازم است جامه ای که لنگ قرار میدهد، نازک و بدن نما نباشد.

رداء: در رداء سه قول است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب بدن نما نباشد. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، صافی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: احتیاط مستحب آن است که بدن نما نباشد. (آیات عظام امام، خامنه ای، سیستانی و هاشمی شاهرودی).

ص: 53

1- مناسک، محشی م 274.

2- مناسک، محشی م 275.

قول سوم: جامه های احرام باید به قدری ضخیم باشند که بدن از پشت آنها نمایان نباشد. و اگر به قدری نازک باشد که در حال عرق کردن با چسبیدن به تن بدن نمایان گردد طواف و نمازش اشکال دارد. (آیات عظام گلپایگانی و سبحانی)

حریر در لباس احرام بانوان (1)

قول اول: باید از حریر خالص نباشد. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، خویی، زنجانی، صافی، گلپایگانی و وحید)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب حریر خالص نباشد (آیات عظام امام، فاضل، سبحانی، مکارم، سیستانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: بنابر اقوی جایز است زنان در لباس حریر احرام ببندند گرچه احتیاط در ترک آن است. (آیت الله بهجت)

وصل کردن حوله احرام با سنجاق و سوزن (2)

گره زدن لنگ به گردن به نظر همه مراجع عظام به فتوا یا به احتیاط واجب جایز نیست، ولی درباره وصل کردن حوله با سنجاق و سوزن پنج قول است:

قول اول: جایز است. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، فاضل، مکارم، نوری و وحید).

ص: 54

1- مناسک، محشی م 276.

2- مناسک، محشی م 278، 351 و 352.

آیت الله خامنه ای افزوده اند: مشروط به اینکه از عنوان آزار و رداء خارج نشود.

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام بهجت و سبحانی)

قول سوم: نسبت به آزار (لنگ) بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام تبریزی، خویی و سیستانی)

قول چهارم: اگر به صورت یقه پیراهن در بیاید، جایز نیست. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول پنجم: مردها باید از اموری همچون گره زدن و بستن لبه های جامه احرام، با هر وسیله تا لزوم نداشته باشد، اجتناب نمایند. (آیت الله زنجانی)

تطهیر یا تعویض لباس محرم

گاهی لباس محرم نجس می شود آیا تطهیر یا تعویض آن واجب است؟

در این مسأله سه قول است (1)

قول اول: واجب است تطهیر یا تعویض کند. (آیات عظام زنجانی، سبحانی، مکارم، نوری و وحید)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب باید تطهیر یا تعویض کند. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خویی، خامنه ای و فاضل)

قول سوم: واجب نیست = (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

ص: 55

اشاره

کسی که محرم میشود فی الجمله بیست و چهار کار بر او حرام میشود که هجده مورد آن بین زن و مرد مشترک است و چهار مورد اختصاصی مردها و دو مورد اختصاصی بانوان است: (1)

تذکر: آیت الله سبحانی بیست و سه مورد ذکر کرده که مورد سیزدهم و چهاردهم را یکی شمرده اند. زینت نمودن دو قسم است:.

الف. مشترک بین زن و مرد مثل انگشتر برای زینت و یا حنا بستن.

ب. قسمی که مخصوص بانوان است.

البته بعضی از محرمات مورد ابتلا نمی باشد.

الف) محرمات مشترک

1. عقد کردن زن برای خود یا دیگری مطلقاً

2. جماع کردن، ملاعبه، تقبیل، نگاه به شهوت، بلکه هر لذت و تمتعی بردن به نظر اکثر مراجع.

3. استمناء.

4. نگاه در آینه

5. استعمال عطریات مانند مشک و زعفران

6. روغن مالیدن به بدن

7. انگشتر به دست کردن به قصد زینت

8. سرمه کشیدن

ص: 56

9. ازاله مو

10. ناخن گرفتن

11. کشیدن دندان

12. بیرون آوردن خون از بدن

13. فسوق، (دروغ، فحش و فخر فروشی)

14. جدال

15. کشتن جانوران ساکن در بدن

16. شکار حیوانات صحرایی و خوردن گوشت شکار

17. کندن درخت و گیاه حرم

18. بستن سلاح

(ب) محرمات اختصاصی مردها

1. استظلال

2. پوشاندن سر

3. پوشیدن لباس دوخته

4. پوشیدن چیزی که تمام روی پا را بگیرد

آیات عظام صافی و گلپایگانی اضافه کرده اند و احتیاط آن است که از پوشیدن چیزی که قسمتی از روی پا را هم بپوشاند نیز خودداری کند، ولی بند نعلین اشکال ندارد.

(ج) محرمات اختصاصی بانوان

اشاره

1. پوشاندن صورت

2. پوشیدن زیور به قصد زینت

تذکره 1: در کلیت این موارد بین فقها اختلافی نیست، اگرچه در برخی از جزئیات و شرایط آن اختلاف است.

ص: 57

تذکر 2: بعضی از محرّمات کفاره ندارند و برخی کفاره دارند که در ادامه به بعضی از موارد کفاره دار اشاره میشود.

خشک کردن صورت با حوله و دستمال برای بانوان محرم

در این باره پنج قول است (1)

قول اول: اشکال ندارد. (آیات عظام زنجانی و مکارم)

قول دوم: چنانچه به صورت تدریجی باشد اشکال ندارد. (آیات عظام بهجت، سبحانی، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: اگر حوله را بر روی همه صورت بیاندازد اشکال دارد و در غیر این صورت مانع ندارد. (آیت الله خامنه ای)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام امام، سیستانی و وحید)

قول پنجم: جایز نیست. (آیات عظام خویی، فاضل و نوری)

نگاه در آینه

نگاه در آینه (2)

1. به قصد زینت جایز نیست. (همه مراجع عظام)

2. بدون قصد، زینت در آن چهار قول است:

قول اول: جایز است. (آیات عظام خامنه ای، بهجت، تبریزی، جوادی، خویی، سبحانی، سیستانی، مکارم و وحید)

قول دوم: احتیاط در ترک است. (آیات عظام امام، فاضل و نوری)

قول سوم: جایز نیست. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

ص: 58

1- مناسک محشی م 506.

2- مناسک، محشی م 368 - 363

قول چهارم: اگر در معرض تزئین باشد، جایز نیست. (آیت الله زنجانی)

کفاره چرب کردن بدن در حال اضطرار

کفاره چرب کردن بدن در حال اضطرار (1)

در صورت اضطرار چرب کردن بدن مانعی ندارد ولی در مورد کفاره آن پنج قول است:

قول اول: کفاره ندارد مطلقاً. (آیات عظام خامنه ای، خویی و فاضل)

قول دوم: کفاره دارد مطلقاً. (آیات عظام زنجانی و نوری)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب کفاره دارد مطلقاً. (آیات عظام تبریزی و مکارم)

قول چهارم: در فرض معطر بودن کفاره دارد. (آیات عظام امام، سبحانی، صافی و گلپایگانی)

قول پنجم: در فرض معطر بودن بنا بر احتیاط واجب کفاره دارد. (آیات عظام بهجت و سیستانی)

خوردن و بوییدن میوه های خوشبو

خوردن و بوییدن میوه های خوشبو (2)

1. خوردن میوه های خوشبو جایز است. (همه مراجع عظام)

2. در مورد بوییدن میوه های خوشبو سه قول است:

قول اول: جایز است (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، سبحانی، گلپایگانی، مکارم، نوری و وحید)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام خامنه ای، خویی، جوادی، سیستانی، صافی و فاضل)

ص: 59

1- مناسک محشی، م 397 و 400.

2- مناسک محشی، م 340.

قول سوم: باید مواظبت کند که بوی خوش آنها به مشامش نرسد. (آیت الله زنجانی)

استظلال از تنعیم تا مسجد الحرام

استظلال از تنعیم تا مسجد الحرام (1)

قول اول: مانعی ندارد. (آیات عظام امام، جوادی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام خامنه ای، بهجت، تبریزی و سیستانی)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب تا دخول مکه متیقن سابق استظلال نکند. (آیات عظام خوئی و وحید)

قول چهارم: جایز نیست مگر آنکه مشقت شدید داشته یا از اختیار محرم، خارج باشد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: استظلال در روز جایز نیست و در شب هم در صورت باد شدید یا باران جایز نیست (آیت الله سبحانی)

استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت بعد از منزل نمودن

استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت بعد از منزل نمودن (2)

قول اول: جایز است = (آیات عظام امام، جوادی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، نوری و وحید)

قول دوم: احتیاط واجب در ترک استظلال است. (آیات عظام خامنه ای، بهجت، تبریزی، سبحانی و سیستانی)

ص: 60

1- مناسک محشی، م 509 و 510

2- مناسک، محشی م 490 و 438

قول سوم: بنابر احتیاط در قسمت جدید شهر مکه ترک استظلال کند. (آیت الله خوئی)

قول چهارم: جایز نیست. (آیت الله زنجانی)

استظلال در شب

استظلال در شب (1)

قول اول: جایز است. (آیات عظام امام، بهجت، صافی، گلپایگانی، فاضل و نوری)

قول دوم: چنانچه موجب تحفظ از باران، گرما، سرما، باد و مانند آن نباشد جایز است. (آیت الله خوئی)

قول سوم: تنها در صورت باران جایز نیست. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: در صورت باران یا باد شدید جایز نیست. (آیت الله سبحانی)

قول پنجم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام تبریزی و وحید)

قول ششم: اگر شب بارانی باشد کفاره دارد و بنابر احتیاط واجب استظلال جایز نیست. (آیت الله سیستانی)

قول هفتم: بنابر احتیاط واجب در شبهای بارانی و سرد به خاطر تحفظ از باران و سرما جایز نیست. (آیت الله خامنه ای)

کفاره استظلال

کفاره استظلال (2)

قول اول: یک گوسفند بنابر احتیاط واجب. (امام خمینی و آیت الله جوادی)

ص: 61

1- مناسک، محشی م 444 و 485

2- مناسک محشی م 448 و 444

قول دوم: یک گوسفند مگر در بین الطلوعین و شب غیر بارانی که لزوم کفاره مبنی بر احتیاط است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: باید یک گوسفند کفاره بدهد. (سایر مراجع عظام)

استفاده از کمر بند دوخته برای مردان در حال احرام

استفاده از کمر بند دوخته برای مردان در حال احرام (1)

قول اول: جایز است. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، جوادی، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام امام، بهجت، خویی و نوری)

قول سوم: جایز نیست مگر در صورت لزوم. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: در صورتی که کمر بند پهن نباشد و پوشش حساب نشود اشکال ندارد (آیت الله سبحانی)

قول پنجم: استفاده از همیان یا کمر بندی که برای حفظ پول به کمر می بندند جایز است. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

ساعت مچی با بند دوخته

در مورد استفاده از ساعت مچی با بند دوخته برای مردان در حال احرام دو قول است: (2)

قول اول: اشکال ندارد (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید)

ص: 62

1- مناسک، محشی م. 347

2- مناسک، محشی م. 347.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب از ساعتی که بند دوخته دارد، اجتناب کند (آیات عظام امام، بهجت، خوبی، صافی، گلپایگانی و نوری)

استفاده از ماسک توسط بانوان محرم

استفاده از ماسک توسط بانوان محرم (1)

در مورد استفاده بانوان محرم از ماسک از نظر حکم تکلیفی و وضعی، کفاره، سه قول است:

قول اول: در حال ضرورت مانعی ندارد و کفاره ندارد. (آیات عظام بهجت، زنجانی، سبحانی، سیستانی، نوری و وحید)

قول دوم: جایز است مطلقاً و کفاره ندارد. (آیات عظام خامنه ای و مکارم)

قول سوم: در حال ضرورت جایز است ولی کفاره دارد. (آیت الله صافی)

پوشیدن دستکش برای بانوان

پوشیدن دستکش برای بانوان (2)

قول اول: پوشیدن انواع دستکش برای بانوان محرم جایز نیست. (آیات عظام خامنه ای، بهجت، تبریزی، جوادی، زنجانی، سیستانی، شاهرودی، مکارم و وحید)

قول دوم: پوشیدن قفازین (3) برای زنها جایز نیست، بلکه بنابر احتیاط واجب پوشیدن انواع دستکش برای بانوان محرم جایز نیست. (آیات عظام صافی و فاضل)

ص: 63

1- مناسک محشی م 429.

2- مناسک، محشی م 353

3- چیزی که زنها عرب در آن پنبه می گذاشته اند و برای حفاظت از سرما دست می کردند.

قول سوم: پوشیدن قفازین برای بانوان محرم جایز نیست. (آیات عظام امام، گلپایگانی و نوری)

نشان دادن زیورآلات معمول به مرد توسط زن محرم

نشان دادن زیورآلات معمول به مرد توسط زن محرم (1)

قول اول: بنا بر احتیاط مستحب برای شوهر و دیگر محارم ظاهر نسازد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: نباید به مردها حتی شوهر خود نشان دهد. (سایر مراجع عظام)

4. مستحبات احرام

مستحبات احرام (2)

مستحبات احرام چند چیز است: (3)

1. آنکه قبلاً بدن خود را پاکیزه نموده و ناخن و شارب خود را بگیرد و موی زیر بغل و عانه را با نوره ازاله نماید.

2. کسی که قصد حج دارد از اول ماه ذی قعدة و شخصی که قاصد عمره مفرده است پیش از یک ماه موی سر و ریش را رها کند. (4)

ص: 64

1- مناسک، محشی م 393.

2- مناسک محشی م 302.

3- آیت الله سیستانی پاره ای از مستحبات و مکروهاتی که اینجا ذکر شده مبتنی بر قاعده تسامح است پس باید رعایت آنها به قصد رجاء باشد نه ورود. آیت الله مکارم این امور و امور مربوط به ترک مکروهات را به قصد رجاء به جا می آورد.

4- آیت الله مکارم و بعضی از فقها به وجوب آن قائل شده‌اند و این قول گرچه ضعیف است احوط است.

3. آنکه پیش از احرام در میقات غسل احرام بنماید(1) و این غسل از زن حیض و نفساء نیز صحیح است(2) و تقدیم این غسل به خصوص در صورتی که خوف آن باشد که در میقات آب یافت نشود جایز است و در صورت تقدیم، اگر در میقات آب یافت شد مستحب است غسل را اعاده نماید و بعد از این غسل(3)، اگر مکلف لباسی را پوشید یا چیزی را خورد که بر محرم حرام است باز هم اعاده مستحب است و اگر مکلف در روز غسل نمود از غسل تا آخر شب آینده کفایت میکند و همچنین اگر غسل در شب نمود تا آخر روز آینده کافی است ولی اگر بعد از غسل و پیش از احرام به حدث اصغر محدث شد غسل را اعاده نماید.(4)

ص: 65

-
- 1- آیت الله خامنه ای: مستحب است که پیش از محرم شدن در میقات و یا پیش از رسیدن به میقات مثلاً در مدینه غسل کند و احوط آن است که این غسل را ترک نکند. مناسک حج م 156 و 157
 - 2- آیت الله زنجانی: بنابر احتیاط مستحب موجد کسی که میخواهد محرم شود برای، احرام غسل نماید و انجام آن قبل از میقات نیز صحیح است چهار چیز غسل احرام را باطل می کند: (الف) پوشیدن پیراهن و به سر بستن دستمال و روسری و مقنعه برای مردان و زدن نقاب برای بانوان (ب) خوردن غذای معطر (ج) اگر در میقات یا حوالی آن غسل کرده چنانچه قبل از تلبیه گفتن بخوابد غسل او باطل می شود؛ (د) فاصله انداختن به مقدار یک روز... و سایر مبطلات وضو و غسل، غسل احرام را باطل نمی کند. آیت الله صافی، آیت الله گلپایگانی: و کسی که به خاطر عذر تمکن از غسل ندارد، رجاءاً بدل از غسل تیمم نماید. (آداب و احکام حج، ص 410) آیت الله هاشمی شاهرودی: بلکه محل اشکال است و کسی که به خاطر عذر، تمکن از غسل ندارد، رجاءاً بدل از غسل تیمم نماید.
 - 3- آیت الله سبحانی: پوشیدن لباسی که بر محرم حرام است یا خوردن چیزی که بر محرم حرام است و استعمال طیب و روپوش زدن برای خانم ها و خوابیدن.
 - 4- آیت الله بهجت: در انتقاض غسل سابق به غیر نوم، تأمل است و اظهر در نوم، عدم انتقاض است، و آنکه اعاده، شبیه به مستحب در مستحب است. (مناسک، ص 6)

4. آنکه دو جامه احرام از پنبه باشد. (1)

5. آنکه احرام را به ترتیب ذیل ببندد، در صورت تمکن بعد از فریضه ظهر و در صورت عدم تمکن بعد از فریضه دیگر (2) و در صورت عدم تمکن از آن بعد از شش یا دو رکعت نماز نافله، در رکعت اول پس از حمد سوره توحید و در رکعت دوم سوره جحد را بخواند و شش رکعت افضل است (3) و بعد از نماز حمد و ثنای الهی را به جا آورد و بر پیغمبر و آل او صلوات بفرستد، آنگاه بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِمَّنِ اسْتَجَابَ لَكَ، وَ آمَنَ بِوَعْدِكَ، وَ اتَّبَعَ أَمْرَكَ، فَاتِي عَبْدُكَ، وَ فِي قَبْضَتِكَ، لَا أُوقِي إِلَّا مَا وَقَيْتَ، وَ لَا أَخْذُ إِلَّا مَا أَعْطَيْتَ، وَ قَدْ ذَكَرْتَ الْحَجَّ، فَأَسْأَلُكَ أَنْ تَعَزِّمَ لِي عَلَيْهِ عَلَى كِتَابِكَ، وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ،»

ص: 66

- 1- آیت الله خامنه ای در مناسک معظم له یافت نشد. آیت الله صافی، آیت الله گلپایگانی: و بهتر آن است که در پارچه سفید محرم شود و نیت احرام و نیت پوشیدن جامه احرام بلکه نیت کردن لباس دوخته را نیز بر زبان آورد.
- 2- آیات عظام بهجت، فاضل: در صورت عدم تمکن از فریضه ادا، بعد از فریضه قضا محرم شود. آیت الله زنجانی: بنا بر احتیاط مستحب مؤکد بعد از خواندن نماز - واجب یا مستحب - نیت کرده تلبیه بگوید؛ ولی خواندن نماز از زن در حال حیض و نفاس، مشروع نیست.
- 3- آیت الله خامنه ای: مستحب است که بعد از نماز ظهر یا بعد از هر نماز واجب دیگر و یا بعد از دو رکعت نماز مستحبی محرم شود و در برخی احادیث آمده است که [پیش از احرام] شش رکعت نماز مستحب است و فضیلت بیشتری دارد. (مناسک حج م 157)

وَتَقْوِيَنِي عَلَى مَا صَدَّ عُنُقْتُ، وَتُسَلِّمْ لِي مَنَاسِكِي فِي يُسْرٍ مِّنْكَ وَعَافِيَةٍ، وَاجْعَلْنِي مِنْ وَفْدِكَ الَّذِي رَضِيَتْ وَارْتَضَيْتَ وَسَمَّيْتَ وَكَتَبْتَ. اللَّهُمَّ إِنِّي خَرَجْتُ مِنْ شِدَّةٍ بَعِيدَةٍ، وَأَنْفَقْتُ مَالِي ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ. اللَّهُمَّ فَتَمِّمْ فِي حَجَّتِي وَعُمْرَتِي. اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ التَّمَتُّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ عَلَى كِتَابِكَ، وَسِدَّةَ نَبِيِّكَ صَدِّ لِمَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ، فَإِنْ عَرَضَ لِي عَارِضٌ يَحْسِبُنِي، فَخَلِّي حَيْثُ حَبَسَ تَنِي بِقَدْرِكَ الَّذِي قَدَّرْتَ عَلَيَّ. اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ تَكُنْ حَاجَّةَ فَعُمْرَةٌ، أَحْرَمَ لَكَ شِعْرِي وَبَشَرِي وَحَمِي وَدَمِي وَعِظَامِي وَمُيِّي وَعَصَبِي مِنَ النَّسَاءِ وَالتِّيَابِ وَالتَّيْبِ، أَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَكَ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ».

6. هنگام پوشیدن دو جامه احرام بگوید:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَزَقَنِي مَا أُورِي بِهِ عَوْرِي وَأُوْدِّي فِيهِ فَرْضِي، وَأَعْبُدُ فِيهِ رَبِّي، وَأَنْتَهِي فِيهِ إِلَى مَا أَمَرَنِي، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي قَصَدْتُهُ فَبَلَّغَنِي، وَارْزَدْتُهُ فَأَعَانَنِي وَقَبَّلَنِي وَلَمْ يَقْطَعْ بِي، وَوَجْهَهُ أَرَدْتُ فَسَدَّ لِمَنِي فَهُوَ حِصْنِي وَكَهْفِي وَحِرْزِي وَظَهْرِي وَمَلَاذِي وَرَجَائِي وَمُنْجَايَ وَذُخْرِي وَعَدَّتِي فِي شِدَّتِي وَرَحَائِي».

7. آنکه تلبیه ها را در حال احرام تکرار کند؛ خصوصاً در موارد زیر:

الف) وقت برخاستن از خواب.

ب) بعد از هر نماز واجب و مستحب.

ج) وقت رسیدن به سواره.

د) هنگام بالا رفتن از تل یا سرازیر شدن از آن.

ه) وقت سوار شدن یا پیاده شدن.

و) آخر شب.

ز) اوقات سحر.

ص: 67

زن حیض و نفساء(1) نیز این تلبیه ها را بگویند.

و شخص متمتع، تلبیه گفتن او در عمره مستمر خواهد بود تا آنکه خانه های مکه را ببیند و اما تلبیه حج تا ظهر روز عرفه مستمر است.(2)

5. مکروهات احرام

مکروهات احرام چند چیز است:

1. احرام در جامه سیاه(3) و افضل احرام در جامه سفید است.

2. خوابیدن محرم بر رخت(4) و بالش زرد رنگ.

3. احرام بستن در جامه چرکین و اگر جامه در حال احرام چرک شود بهتر آن است که مکلف مادامی که در حال احرام است آن را نشوید.(5)

4. احرام بستن در جامه راه راه.(6)

ص: 68

1- آیت الله بهجت آیت الله فاضل: ... و جنب.

2- آیت الله بهجت: و همچنین بر مردان مستحب است تلبیه را بلند بگویند.

3- آیت الله تبریزی، آیت الله سیستانی: بلکه احوط ترک آن است. آیت الله، صافی آیت الله گلپایگانی بلکه اولی ترک پوشیدن هر پارچه رنگ شده است مگر رنگ سبز که در بعضی روایات معتبره استثنا شده است.

4- آیت الله بهجت: بر بالش سیاه رنگ. آیت الله هاشمی شاهرودی: تیره رنگ.

5- آیت الله مکارم: ولی میتواند آنها را تبدیل به احرامی تمیز کند.

6- آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی: احرام بستن در جامه نقشه دار و مانند آن.

5. استعمال حنا(1) پیش از احرام، در صورتی که اثر آن تا حال احرام باقی بماند.(2)

6. حمام رفتن(3) و اولی آن است که محرم بدن خود را با کیسه و مثل آن نساید.(4)

7. لبیک گفتن محرم در جواب کسی که او را صدا نماید.(5).

ص: 69

1- آیت الله بهجت اظهر جواز استعمال حنا است قبل از احرام، هرگاه اثر آن باقی بماند تا حال احرام. (مناسک شیخ، ص8) آیت الله صافی، آیت الله گلپایگانی: با قصد زینت خلاف احتیاط است. آیت الله مکارم: اگر قصد زینت داشته باشد اشکال دارد و فرقی میان حنا و رنگهای امروز نیست.

2- آیت الله سبحانی: بستن حنا و رنگ کردن موها قبل از احرام به رنگی که برای زنان آرایش به حساب بیاید و رنگ آن تا وقت احرام باقی بماند ولی رنگی که مطابق رنگ طبیعی موی زن میباشد مکروه نیست و احتیاط آن است که در حال احرام از آن رنگ نیز استفاده نکند.

3- آیت الله تبریزی، آیت الله سیستانی: اولی بلکه احوط آن است که محرم بدن خود را با کیسه و مثل آن نساید. آیت الله سبحانی: رفتن به حمام های عمومی که شرایط خاصی داشته باشد. آیت الله مکارم: کراهت حمام رفتن ثابت نیست ولی بدن خود را با کیسه و مثل آن نمالد.

4- آیت الله خامنه ای: رفتن به حمام و شستن بدن با کیسه و مانند آن نیز در حال احرام مکروه است. (مناسک حج م158) آیت الله هاشمی شاهرودی: حمام رفتن مکروه نیست بلکه کیسه کشیدن و مالیدن بدن جهت بیرون آوردن چرک بدن و امثال آن مکروه است.

5- آیت الله تبریزی، آیت الله سیستانی: بلکه احوط ترک آن است. آیت الله فاضل: و همچنین ساییدن صورت، چنانچه نداند موجب بیرون آمدن خون می شود و همچنین کشتی گرفتن.

1. کسانی که از مکه خارج شده، اند برای عمره مفرده از چه محلی باید محرم شوند؟ (آیت الله خویی)
2. تجاوز از محاذی میقات بدون احرام... (آیت الله تبریزی)
3. حکم احرام قبل از میقات با نذر چیست؟ (حضرت امام)
4. تا چه زمانی تکرار تلبیه در عمره تمتع مستحب است؟ (آیت الله خامنه ای)
5. حکم نگاه در آینه در حال احرام بدون قصد زینت چیست؟ (آیت الله سیستانی)
6. اگر محرم مجبور شود به بدن خود روغن بمالد، آیا کفاره واجب می شود؟ (آیت الله صافی)
7. اگر بعد از انجام عمره از مکه خارج شود آیا برای ورود به مکه باید مجدداً محرم شود؟ (آیت الله سیستانی)
8. حکم خوردن و بوییدن میوه های خوشبو در حال احرام چیست؟ (آیت الله نوری)
9. آیا استظلال در شب برای مردها جایز است؟ (آیت الله مکارم)
10. حکم استفاده مردهای محرم از کمر بند دوخته چیست؟ (امام خمینی)
11. آیا پوشیدن دو جامه احرام برای بانوان واجب است؟ (آیت الله گلپایگانی)
12. احرام بستن مردها در پارچه ای که نازک و بدن نماست چه حکمی دارد؟ (آیت الله نوری)
13. حکم احرام عمره تمتع از ادنی الحل برای کسانی که داخل مکه هستند چیست؟ (آیت الله خامنه ای)
14. آیا احرام بستن برای عمره از جدّه جایز است؟ (آیت الله مکارم)
15. آیا میتوان بدون رفتن به میقات با نذر در جده برای عمره تمتع محرم شد؟ (آیت الله وحید)
16. وصل به سکون و وقف به حرکت در تلبیه جایز است؟ (آیت الله نوری)

طواف

هدف های آموزشی

1. آشنایی با واجبات طواف
2. آشنایی با حکم شک و ظن در اشواط طواف
3. آشنایی با احکام قطع طواف
4. آشنایی با تفاوت های طواف مستحب و طواف واجب.

واجبات طواف

واجبات طواف دو قسم است:

قسم اول: شرائط طواف کننده: یعنی چیزهایی که شرط صحت طواف است که عبارتند از:

1- نیت

2- طهارت از حدث اکبر مثل جنابت و حیض و نفاس، و حدث

ص: 71

اصغر یعنی باید با وضو باشد

3- طهارت از خبت (پاکی بدن و لباس)

4- ختنه بودن مردها

5- ستر عورت و رعایت شرایط ساتر

قسم دوم: مقومات طواف: یعنی چیزهایی که تشکیل دهنده حقیقت طواف است که عبارتند از:

1- شروع از حجر الاسود؛

2- ختم نمودن هر دوری به حجر الاسود؛

3- خانه کعبه سمت چپ طواف کننده واقع شود؛

4- داخل کردن حجر اسماعیل در طواف؛

5- بودن طواف بین خانه کعبه و مقام ابراهیم (اختلافی)؛

6- خروج طواف کننده از خانه و آنچه از آن محسوب میشود؛

7- آن که هفت شوط، باشد نه کمتر و نه زیادت.

تذکرات قبل از شروع به طواف

تذکر اول: قبل از شروع طواف به طواف کنندگان رکن حجر الاسود را نشان دهید و از همان جا نیت کنند که میخواهیم از حجر الاسود طواف را آغاز کنیم تا اگر بعد از شروع اشتباه در تطبیق هم داشتند خللی به نیت و طواف ایشان وارد نشود.

تذکر دوم: حجر اسماعیل را نشان دهید و تذکر بدهید که داخل حجر نشوند و با جمعیت طواف را انجام دهند.

تذکر: سوم تلاش کنند که تعداد دورهای طواف را حتماً به خاطر بسپارند تا شک و ظن نسبت به اشواط طواف برایشان حاصل نشود که باعث بطلان طواف شود.

طهارت از حدث

مقدمه

مسئله 1: در هیچ یک از اعمال حج و عمره طهارت از حدث و خبث شرط نیست مگر در طواف و نماز آن.

مسئله 2: طهارت از حدث در طواف واجب و نماز، آن شرط واقعی است؛ یعنی عالم و جاهل و ناسی در آن مساویند. (1)

فرع اول: شک در حدوث حدث، اگر کسی شک دارد که وضویش باطل شده یا نه؟ بنابر طهارت گذارد و لازم نیست تجدید وضو کند.

(2)

اگر خانمی بعد از طواف و نماز آن شک کند که در اثنای طواف حائض شده یا پس از آن، طواف و نمازش صحیح است.

فرع دوم: شک در تحصیل طهارت (غسل، وضو و تیمم)، که سه حالت دارد:

1. قبل از طواف: باید طهارت را تحصیل کند.

2. در اثنای طواف: باطل است.

ص: 73

1- مناسک، محشی م 548.

2- مناسک، محشی م 555.

3. بعد از طواف: در این باره چهار قول است: (1)

قول اول: طوافی که انجام داده، صحیح است، ولی برای نماز طواف باید تحصیل طهارت کند. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، خامنه ای، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول دوم: به شک خود نسبت به طواف اعتنا نکنند، و صحیح است، ولی برای نماز طواف تحصیل طهارت کند مگر اینکه قبل از طواف محدث به حدث اکبر بوده و پس از طواف حدث اصغر از او سر زده و شک کند غسل کرده یا نه؟ که در این صورت باید بین وضو و غسل جمع کند و طواف را اعاده کند و نماز آن را بخواند. (آیات عظام خوئی و وحید)

قول سوم: اگر احتمال دهد هنگام طواف متوجه طهارت خود بوده، به شک خود اعتنا نکند. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: اگر سابقه او از جهت تقدّم طهارت و حدث قبل از شروع به طواف روشن نباشد، به شک خود اعتنا نکند، ولی باید برای اعمال بعد طهارت لازم را تحصیل کند. (آیت الله سبحانی)

فرع سوم: عروض حدث در اثنای طواف که سه صورت دارد: (2)

صورت اول: اینکه حدث قبل از رسیدن به نصف طواف (3/5 شوط) حادث شده، که در این صورت دو قول است:

قول اول: در مورد حدث اکبر، طواف باطل است، و در مورد حدث اصغر بنا بر احتیاط واجب طواف را تمام کند و اعاده نماید..

ص: 74

1- مناسک، محشی م 557.

2- مناسک محشی، م 549 - 550.

قول دوم: طواف باطل است و باید پس از وضو یا غسل طواف را از اول به جا آورد. (سایر مراجع عظام)

صورت دوم: حدث پس از تمام شدن شوط چهارم، حاصل شده که در این باره سه قول است:

قول اول: باید طواف را قطع کند و پس از طهارت از همانجا که قطع کرده تمام کند (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، صافی، گلپایگانی مکارم و نوری)

آیت الله خامنه ای افزوده اند: چنانچه موالات زائل شده باشد، طواف را احتیاطاً تکمیل و اعاده کند و میتواند از طواف قبل اعراض نموده و آن را اعاده کند.

قول دوم: اگر حدث بدون اختیار باشد بعد از طهارت، طواف را تکمیل میکند و اگر با اختیار باشد باطل است. (آیات عظام زنجانی و وحید)

قول سوم: اگر حدث بدون اختیار باشد بعد از طهارت، طواف را تکمیل میکند و اگر با اختیار باشد، احتیاطاً اتمام و اعاده کند. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی و سیستانی)

صورت سوم: عروض حدث در حد فاصل بین سه شوط و نیم و قبل از تمام شدن شوط چهارم بوده که در این صورت شش قول مطرح است

قول اول: بنابر احتیاط واجب پس از طهارت طواف را تمام کرده و سپس اعاده کند (آیات عظام تبریزی، خویی، گلپایگانی و

قول دوم: طواف را قطع نموده و پس از تحصیل طهارت از همانجا که قطع کرده ادامه دهد. (آیات عظام بهجت، جوادی، خامنه ای، مکارم و سبحانی)

البته آیت الله بهجت این حکم را در صورتی فرموده که عروض حدث از روی سهو و غفلت باشد که غالباً هم چنین است.

همچنین آیت الله خامنه ای حکم مذکور در هر دو مورد را در صورتی فرموده اند که با تحصیل طهارت موالات اشواط طواف به هم نخورد و الا بنا بر احتیاط واجب طواف قبلی را تکمیل و یک طواف جدید به جا آورد و میتواند به جای آن یک طواف کامل به قصد اعم از تمام و اتمام به جا آورد و در هر صورت می تواند طواف قبلی را رها نموده و طواف جدیدی را شروع کند.

قول سوم: طوافش باطل است و باید پس از تحصیل طهارت آن را دوباره انجام دهد (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول چهارم: در هر جای طواف حدثی عارض شود میتواند طواف را رها کند و پس از تحصیل طهارت آن را از سر بگیرد و اگر بخواهد احتیاط کند مسأله چهار صورت دارد. پس اگر قبل از نصف طواف محدث شود طواف را از سر بگیرد و اگر بعد از نصف و قبل از تکمیل دور چهارم باشد، طواف را تکمیل و اعاده نماید و اگر پس از دور چهارم باشد در حدث اختیاری، طواف را تکمیل و اعاده نماید و در حدث غیر اختیاری طواف را تمام کند و صحیح است. (آیت الله فاضل)

قول پنجم: در حدث اختیاری طواف باطل است و در غیر

اختیاری (آیت الله وحید: بنابر احتیاط واجب)، بعد از طهارت طواف قبلی را تکمیل کرده و نماز آن را بخواند و دوباره یک طواف کامل به جا آورد. (آیت عظام زنجانی و وحید)

قول ششم: در مورد حدث اکبر طواف باطل است، و در مورد حدث اصغر به احتیاط واجب طواف را تمام کرده و اعاده کند. (آیات عظام امام و نوری)

اکتفا به طواف واحد در موارد وجوب تکمیل و اعاده

در برخی از موارد مکلف باید به فتوا یا احتیاط واجب طواف را تکمیل و اعاده کند.

در این که آیا میتواند یک طواف به نیت اعم از اتمام و اعاده به جا آورد؟ چهار قول است (1)

قول اول: این عمل صحیح نیست. (آیات عظام امام، زنجانی، صافی و گلپایگانی)

قول دوم: به احتیاط واجب صحیح نیست. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: صحیح است. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خوبی، جوادی، خامنه ای، سبحانی، فاضل، نوری و وحید)

قول چهارم: بهتر آن است که طواف اول را رها کرده و طواف دیگری شروع کند. (آیت الله مکارم)

ص: 77

اگر بعد از اتمام حج متوجه شود که طریقه وضو گرفتن او باطل بوده، در مورد وظیفه اش نسبت به اعمال انجام داده شده هشت قول است: (1)

قول اول: با تدارک طوافها و نماز، آنها نماز آنها، حج حج او صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: اگر طواف حج و طواف نساء بوده، با تدارک طوافها و نماز و سعی، تا آخر ذی الحججه حج او صحیح است و اگر از مکه خارج شده و بازگشتن حرجی یا غیر ممکن است نایب بگیرد و علاوه بر نایب خودش هر کجا که هست نماز طوافها را بخواند؛ ولی چنانچه بعد از ذی الحججه متوجه بطلان وضوی خود در طواف حج شد وظیفه او عمره مفرده است و چنانچه خود نمیتواند باید نایب بگیرد و سال بعد حج واجب خود را به جا آورد. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: غیر از تدارک در صورت امکان، بنابر احتیاط، عمره مفرده هم انجام دهد. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: اگر در عمره تمتع، بوده احرامش مبدل به حج افراد شده است و اعمالی که به نیت حج تمتع انجام داده کفایت از حج افراد میکند و اگر در حج بوده باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را انجام دهد و اگر در وطن، فهمیده نایب می گیرد. (آیت الله زنجانی)

ص: 78

قول پنجم: طواف باطل است و احرام باقی است و اگر در ذی الحجه، در مکه متوجه شود طوافها و نماز آنها و سعی را انجام داده و عمره مفرده نیز به جا آورد و در سال بعد حج واجب را به جا آورد و اگر بعد از ذی الحجه متوجه شود عمره مفرده را انجام دهد و چنانچه در خارج از میقات، باشد لازم است دوباره محرم شود رجاءاً و اعمال عمره مفرده را با طواف نساء انجام دهد تا محلّ شود و در سال بعد حج واجب خود را به جا آورد. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول ششم: حج تمتع او باطل است و بنابر احتیاط، طواف و سعی را به قصد عمره مفرده به جا آورده و تقصیر یا حلق نموده، طواف نساء را انجام داده، از احرام خارج شود و سال آینده، حج تمتع را به جا آورد. (آیت الله تبریزی)

قول هفتم: اگر زمان تدارک گذشته، حج و احرام او باطل است اگر زمان تدارک باقی باشد مانند این که طواف حج باطل بوده و هنوز ماه ذی الحجه تمام نشده طواف و اعمال مترتبه را اعاده کند و اگر متمکن از مباشرت نیست برای آن اعمال نایب بگیرد و نباید اعاده غیر از طواف نساء از ماه ذی الحجه. (آیات عظام خوبی سیستانی و وحید)

آیات عظام سیستانی و وحید افزوده اند: و در فرض جهل به حکم (آیت الله وحید: نسبت به بطلان طواف حج) با عدم امکان تدارک، بنابر احتیاط واجب باید یک شتر کفاره بدهد.

قول هشتم: اگر کسی در اعمال، مکه طواف زیارت او باطل باشد باید پس از اعاده، آن سعی و طواف نساء و نماز آن را هم اعاده نماید. (آیت الله جوادی)

انکشاف بطلان وضو در طواف عمره تمتع پس از تقصیر

انکشاف بطلان وضو در طواف عمره تمتع پس از تقصیر و قبل از گذشتن وقت تدارک در این باره سه قول است: (1)

قول اول: اعاده طواف و نماز آن کافی است. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: از احرام خارج نشده، علاوه بر اعاده طواف و نماز آن، اعاده سعی و تقصیر لازم است. (آیات عظام خوئی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و وحید)

قول سوم: از احرام خارج نشده علاوه بر اعاده طواف و نماز آن، بنابر احتیاط واجب اعاده سعی و تقصیر نیز لازم است. (آیات عظام بهجت، تبریزی و جوادی)

مسئله و مبطلون نسبت به طواف و نماز آن

اشاره

مسئله و مبطلون نسبت به طواف و نماز آن (2)

1. وظیفه مسئله

حالت اول: وقتی دارد که در آن وقت می تواند طواف و نماز را با طهارت انجام دهد باید آن وقت را انتخاب کند. (همه مراجع عظام)

ص: 80

1- مناسک محشی، م 647.

2- مناسک، محشی م 738 - 740 و 750.

حالت دوم: فقط مقداری از طواف و نماز را میتواند بدون خروج قطرات بول انجام دهد که در آن چند قول است:

قول اول: برای طواف و نماز یک وضو کافی است مادامی که خروج بول به صورت طبیعی نباشد. (آیات عظام تبریزی، خویی، زنجانی، سیستانی و وحید)

قول دوم: اگر نماز را بلافاصله بعد از طواف بخواند برای طواف نماز یک وضو کافی است و در غیر این صورت باید یک وضوی دیگر برای نماز بگیرد. (آیت الله مکارم)

قول سوم: برای طواف یک وضو بگیرد و چهار شوط آن را به جا آورد و بعد تجدید وضو کرده، سه شوط دیگر آن را انجام دهد. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: اگر حرج و مشقت نباشد در اثنای عمل تجدید وضو لازم است و گرنه یک وضو برای طواف و یک وضو برای نماز کافی است. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، بهجت و نوری)

قول پنجم: مثل قول چهارم، و بنابر احتیاط واجب نایب هم بگیرد. (آیات عظام سبحانی و فاضل)

2. وظیفه مبطلون و مانند آن

حالت اول: وقتی دارد که در آن وقت میتواند طواف و نماز را با طهارت انجام دهد باید آن وقت را انتخاب کند. (همه مراجع عظام)

حالت دوم: فقط مقداری از طواف و نماز را میتواند بدون خروج مدفوع یا ریخ انجام دهد که در آن چند قول است:

قول اول: برای طواف و نماز یک وضو کافی است مگر حدثی غیر از آنچه مستند به بیماری اوست از او سر بزند. (آیات عظام زنجانی و سیستانی)

قول دوم: برای طواف و نماز یک وضو کافی است، و بنا بر احتیاط واجب در صورت امکان نایب هم بگیرد. (آیات عظام تبریزی و خوبی)

قول سوم: باید برای طواف و نماز آن (آیت الله بهجت: در خصوص خروج غائط) نایب بگیرد. (آیات عظام بهجت و وحید)

قول چهارم: برای طواف و نماز یک وضو کافی است اگر نماز را بلافاصله بعد از طواف بخواند و در غیر این صورت برای هر یک وضو بگیرد. (آیت الله مکارم)

قول پنجم: اگر حرج و مشقتی نباشد در اثنای عمل تجدید وضو لازم است و گرنه یک وضو برای طواف و یک وضو برای نماز کافی است (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی و نوری)

قول ششم: مثل قول پنجم و بنا بر احتیاط واجب نایب هم بگیرد. (آیات عظام سبحانی و فاضل)

قول هفتم: نایب بگیرد و بنا بر احتیاط واجب خودش نیز برای طواف یک وضو بگیرد و چهار شوط آن را به جا آورد و بعد تجدید وضو کرده سه شوط دیگر آن را انجام دهد. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

1. مستحاضه قلیله

در این که مستحاضه قلیله در صورت استمرار خون برای هر کدام از طواف و نماز آن باید وضو بگیرد یا نه، چند قول است: (1)

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن باید یک وضو بگیرد (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، بهجت و فاضل)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب برای هر کدام از طواف و نماز، یک وضو بگیرد (آیات عظام تبریزی، خویی سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، هاشمی شاهرودی نوری و وحید)

قول سوم: چنانچه نماز را بدون فاصله قابل توجهی از طواف بجا آورده باشد لازم نیست برای آن مجدداً اعمال مستحاضه را به جا آورد و الا باید برای نماز طواف هم اعمال مستحاضه را تکرار کند مگر در صورتی که اطمینان داشته باشد که پس از طواف تا پایان نماز، آن از وی خون بیرون نیامده است. (آیت الله زنجانی)

2. مستحاضه متوسطه

در رابطه با وظیفه مستحاضه متوسطه نسبت به وضو و غسل برای طواف و نماز آن چند قول است:

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن یک غسل و یک وضو (آیات عظام امام، خامنه ای و نوری)

قول دوم: برای طواف یک غسل و یک وضو، و برای نماز فقط وضو بگیرد. (آیات عظام بهجت، جوادی و فاضل)

ص: 83

آیت الله جوادی افزوده اند: اگر برای خواندن نمازهای یومیه قبلاً یک غسل در آن روز انجام داده لازم نیست برای نماز و طواف آن دوباره غسل کند.

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب یک غسل و وضو برای طواف، و یک وضو برای نماز آن (آیات عظام تبریزی و خوبی)

قول چهارم: برای طواف یک غسل و یک وضو و برای نماز نیز بنا بر احتیاط واجب یک غسل و یک وضو (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول پنجم: یک غسل قبل از طواف و برای هر کدام از طواف و نماز بنا بر احتیاط واجب یک وضو بگیرد (آیات عظام سیستانی و وحید)

آیت الله سیستانی افزوده اند: چنانچه برای نمازهای یومیه در آن روز غسل انجام داده باشد، لازم نیست برای طواف و نماز آن دوباره غسل کند.

قول ششم: اگر وظیفه خود را برای نمازهای یومیه انجام داده است، وظیفه جداگانه ای غیر از وضو ندارد. (آیت الله سبحانی)

قول هفتم: مستحاضه متوسطه حکم قلیله را دارد. (آیات عظام زنجانی و مکارم)

3. مستحاضه کثیره

در رابطه با وظیفه مستحاضه کثیره برای طواف و نماز آن چند قول است: (1)

ص: 84

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن باید غسل کند و وضو بگیرد، مگر آن که از وقت غسل اول تا آخر نماز خون در باطن هم قطع، باشد که در این صورت لازم نیست برای نماز غسل کند (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت و جوادی)

آیت الله بهجت افزوده اند: اگر خون کاملاً قطع شده باشد، برای نماز وضو مجدد لازم نیست.

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب، برای طواف و نماز یک غسل انجام دهد و برای هر یک وضو هم بگیرد (آیات عظام تبریزی، فاضل و هاشمی شاهرودی)

البته آیت الله هاشمی وضو گرفتن برای هر یک را احتیاط مستحب می داند.

قول سوم: اگر غسل نمازهای یومیه خود را به موقع به جا، آورده فقط باید برای هر یک از طواف و نماز وضو بگیرد. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: اگر خون مستمر باشد که بیرون آمدن خون از پنبه منقطع نشود یک غسل کافی است و اگر مستمر نباشد، بلکه به نحوی باشد که بتواند پس از طواف با غسلی دیگر نماز را انجام دهد در حالی که خون بیرون نرود باشد در این صورت اگر پس از غسل و انجام طواف خون بیرون نیامده بود میتواند با همان غسل نماز را بخواند و اگر بیرون آمده بود به احتیاط واجب برای نماز دوباره غسل کند. (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: برای طواف علاوه بر غسل، وضو هم بگیرد و برای

نماز اگر فاصله قابل توجهی بین طواف و نماز طواف ایجاد نشده لازم نیست برای آن مجدداً اعمال مستحاضه را به جا آورد و الا باید برای نماز طواف هم وظایف مستحاضه را تکرار کند مگر در صورتی که اطمینان داشته باشد که پس از طواف تا پایان، نماز از وی خون بیرون نیامده است. (آیت الله زنجانی)

قول ششم: اگر بعد از غسل نمازهای یومیه خون نبیند، تجدید غسل لازم نیست و اگر خون ببیند، برای هر کدام از طواف و نماز یک غسل احتیاطاً به جا آورد و اگر فاصله بین غسل و طواف زیاد می‌شود احتیاطاً در موقع ورود به مسجد الحرام تیمم بدل از غسل هم بنماید. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول هفتم: برای هر کدام باید غسل کند ولی وضو لازم نیست. (آیات عظام خوئی و نوری)

البته آیت الله خوئی افزوده اند: مگر اینکه قبل از غسل محدث به حدث اصغر باشد که احوط این است وضو نیز بگیرد.

قول هشتم: بنابر احتیاط واجب برای هر کدام غسل کند مگر آنکه از وقت غسل برای طواف تا آخر نماز خون قطع باشد، ولی وضو لازم نیست حتی اگر قبل از غسل محدث به حدث اصغر باشد. (آیت الله وحید)

قول نهم: اگر غسل نمازهای یومیه خود را به موقع به جا آورد غسل دیگری بر او واجب نیست و به احتیاط مستحب وضو بگیرد. (آیت الله مکارم نظر اخیرشان)

وظیفه مستحاضه نسبت به تطهیر بدن و لباس در طواف و نماز

اگر ظاهر فرج آلوده به خون باشد به اتفاق مراجع عظام واجب است آن را تطهیر، کند ولی نسبت به تعویض یا تطهیر پنبه چند قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب پنبه را تطهیر یا تعویض نماید. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، بهجت، تبریزی، خویی، فاضل و وحید)

قول دوم: باید پنبه را تطهیر یا تعویض نماید. (آیات عظام سبحانی، زنجانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: تطهیر یا تعویض پنبه لازم نیست، اگرچه احتیاط مستحب است (آیت الله مکارم)

قول چهارم: در استحاضه قلیله و متوسطه تطهیر یا تعویض پنبه احتیاط مستحب است ولی در استحاضه کثیره احتیاط واجب است. (آیت الله سیستانی)

طهارت بدن و لباس از نجاست

بدن و لباس هنگام طواف باید پاک باشد و طواف با بدن و لباس نجس اگر از روی علم و عمد باشد باطل است.

نجس شدن بدن و لباس در حال طواف

اگر در حال طواف نجاستی به بدن یا لباس او عارض شود در آن چند قول است: [\(1\)](#)

ص: 87

قول اول: پس از تطهیر طواف را تکمیل نماید (آیات عظام امام، جوادی، خامنه ای، بهجت، زنجانی سبحانی سیستانی، فاضل، مکارم و نوری)

آیت الله خامنه ای افزوده اند: به شرط عدم فوت موالات.

قول دوم: اگر جامه پاکی همراه دارد لباس نجس را تعویض کند و طواف را تکمیل کند و الا اگر این حادثه بعد از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر طواف را تکمیل کند آیت الله وحید: بنابر احتیاط (واجب) و اگر قبل از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر، بنابر احتیاط یک طواف کامل به قصد اعم از تمام یا اتمام به جا آورد (آیات عظام تبریزی، خوبی و وحید) قول سوم در صورت عدم امکان تطهیر در حین طواف، اگر قبل از اتمام سه و نیم شوط باشد طواف باطل است، و اگر بعد از سه و نیم شوط تا قبل از تکمیل چهار شوط باشد بنابر احتیاط واجب پس از تطهیر طواف را تمام کند و نماز بخواند و دوباره طواف و نماز را اعاده کند و اگر بعد از دور چهارم باشد پس از تطهیر، طواف را تکمیل کند. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

علم به نجاست در اثنای طواف

اگر در بین طواف علم پیدا کند که بدن یا لباسش از اول طواف نجس بوده در آن چند قول است. (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب پس از تطهیر، طواف را تمام کند

ص: 88

و نماز طواف را بخواند و طواف و نماز را اعاده نماید. (آیات عظام امام، بهجت و نوری)

قول دوم: پس از تطهیر طواف را تکمیل نماید. (آیات عظام خامنه ای، جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل و مکارم)

آیت الله خامنه ای افزوده اند: به شرط عدم فوت موالات.

قول سوم: اگر جامه پاکیه همراه دارد لباس نجس را تعویض کند و طواف را تکمیل کند و الا اگر این حادثه بعد از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر طواف را تکمیل کند آیت الله وحید بنا بر احتیاط واجب و اگر قبل از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر بنا بر احتیاط واجب یک طواف کامل به قصد اعم از تمام یا اتمام به جا آورد (آیات عظام تبریزی، خویی و وحید)

قول چهارم: در صورت عدم امکان تطهیر در حین طواف، اگر قبل از اتمام سه و نیم شوط باشد طواف باطل است و اگر بعد از سه و نیم شوط تا قبل از تکمیل چهار شوط باشد بنا بر احتیاط واجب پس از تطهیر، طواف را تمام کند و نماز بخواند و دوباره طواف و نماز را اعاده کند. و اگر بعد از دور چهارم باشد پس از تطهیر، طواف را تکمیل کند. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

علم به نجاست بعد از طواف

اگر بعد از طواف بفهمد که با بدن یا لباس نجس طواف کرده، طوافش صحیح است. (1)

ص: 89

اگر فراموش کند نجاست بدن یا لباس را و طواف کند، در این صورت سه قول است: (1)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب طواف را اعاده کند. (آیات عظام امام، جوادی، نوری و صافی)

قول دوم: طوافش باطل است و باید اعاده کند. (آیات عظام سبحانی و گلپایگانی)

آیت الله سبحانی افزوده اند: جاهل به حکم نیز مانند ناسی است.

قول سوم: طواف او صحیح است. (آیات عظام خامنه ای، بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، زنجانی، فاضل، مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)

البته به نظر آیت الله شاهرودی اگر نماز طواف را با این حال انجام دهد باید اعاده کند.

چند مسأله در مورد طهارت از خبث در طواف

1. خون کمتر از درهم در بدن و لباس در حال طواف در این مسأله سه قول وجود دارد: (2)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب معفو نیست و باید اجتناب شود. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم و وحید)

قول دوم: معفو نیست. (آیات عظام سبحانی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: مانعی ندارد. (آیات عظام خامنه ای، جوادی و زنجانی)

ص: 90

1- مناسک، محشی م 571

2- مناسک، محشی، م 562 و 1414.

2. حکم محمول متنجس مثل ساعت و انگشتر و دستمال در طواف در این مسأله سه قول وجود دارد: (1)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب معفو نیست. (آیات عظام امام و فاضل)

قول دوم: معفو نیست. (آیت الله نوری)

قول سوم: مانعی ندارد. (سایر مراجع عظام)

3. حکم نجس بودن لباسهای کوچک مثل جوراب در پا در این مسأله سه قول وجود دارد: (2)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب معفو نیست. (آیات عظام امام، سیستانی، صافی، فاضل و وحید)

قول دوم: معفو نیست. (آیات عظام جوادی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: مانعی ندارد (آیات عظام خامنه ای، بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی و مکارم)

حد مطاف

آیا طواف بین خانه کعبه و مقام ابراهیم (26 ذراع = 13/5 متر) واجب است یا خارج از آن محدوده هم جایز است؟

در این مسأله هشت قول است (3)

ص: 91

1- مناسک، محشی م 562 و 1414.

2- مناسک محشی م 562.

3- . مناسک محشی م 591، 592 و شرط قبل از آن و م 638

قول اول: وجوب رعایت فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم(ع) مگر آنکه ضرورت اقتضا کند به طوری که نتواند در این محدوده طواف کند امام خمینی و حتی با بررسی زمان خلوت هم پیدا نکند که در این صورت با رعایت الأقرب فالأقرب طواف در خارج محدوده مذکور جایز است. (آیات عظام امام و سبحانی)

قول دوم: وجوب رعایت فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم(ع) ولی کسانی که نتوانند در محدوده مزبور طواف کنند یا طواف برای آنها عسر و حرج دارد با تحری و بررسی اوقات خلوت نسبی احتیاط لازم است و گرنه طواف در خارج از محدوده مزبور جایز است. (آیت الله بهجت)

قول سوم: با عدم تمکن از طواف در محدوده به خاطر ازدحام، طواف از پشت مقام به شرط اتصال به جمعیت طواف کننده مجزی است (آیات عظام، جوادی، صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: در صورت امکان بنا بر احتیاط واجب طواف باید بین کعبه و مقام ابراهیم، باشد ولی در موارد ازدحام طواف در خارج این محدوده نیز کافی است. (آیت الله تبریزی)

قول پنجم: وجوب رعایت فاصله بین کعبه و مقام ولی چنانچه ضرورت عرفی اقتضاء انجام طواف در خارج از این محدوده با رعایت الاقرب فالأقرب مانعی ندارد. (آیت الله فاضل)

قول ششم: طواف خارج از مقام ابراهیم(ع) تا حدود دیوار

مسجد الحرام زمان ائمه و به فاصله تقریبی 60 متر تا کعبه صحیح است و چنانچه در این محدوده نتواند طواف کند به احتیاط واجب خارج از این مقدار تا جایی که صدق طواف نموده و صف طائفین برقرار است طواف کند و نایب نیز بگیرد که در محدوده طواف کند. (آیت الله وحید)

تذکر در این احتیاط میتوان با رعایت فالاعلم به غیر رجوع کرد.

قول هفتم: رعایت فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم لازم است و کسی که نمیتواند در این محدوده طواف کند یا مشقت شدید دارد، نایب میگیرد و اگر از آن هم معذور است میتواند در فاصله دورتر طواف کند و رعایت الاقرب فالأقرب لازم نیست البته در ایام شلوغ حج و رمضان که مشقت نوعیه دارد استثناء است. (و خود او میتواند انجام دهد و گرفتن نایب لازم نیست). (آیت الله زنجانی)

قول هشتم: طواف حد خاصی ندارد و بعد از مقام نیز جایز است. (آیات عظام خامنه ای، خویی، سیستانی، مکارم و نوری)

طواف در نیم طبقه جدید برای معذورین و غیر معذورین

اخیراً به جای گنبدهای کوچک قدیمی که اطراف مسجدالحرام بود، مطافی به صورت نیم طبقه احداث شده که ارتفاع آن چندین متر پائین تر از دیوار کعبه است، (1) که در مورد حکم طواف در آن

ص: 93

1- ناگفته نماند جلوی بخشهایی از نیم طبقه، گنبدهای کوچک جدیدی احداث شده است.

چند قول است:

قول اول: با توجه به اینکه خارج از محدوده طواف بین مقام و کعبه است، مجزی نیست (آیات عظام امام، بهجت و گلپایگانی)

قول دوم: صحیح است مطلقاً حتی برای غیر معذورین. (آیات عظام خامنه ای، سیستانی، مکارم و نوری)

براساس این نظر کسی که شخص معذور را در نیم طبقه طواف می دهد میتواند خود قصد طواف واجب کند و مجزی است.

قول سوم: برای غیر معذور هم صحیح است مشروط به اینکه طواف در محدوده بین کعبه و مقام برای نوع حجاج حرجی باشد، مثل ایام شلوغ حج و ماه رمضان، و در غیر این صورت برای غیر معذورین مجزی نیست و معذور باید برای طواف در محدوده و صحن مسجدالحرام نایب بگیرد. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: برای غیر معذور مجزی نیست و برای معذور است مشروط به اینکه طواف در محدوده بین مقام و کعبه و صحیح در صحن مسجدالحرام مشقت شدید داشته باشد (آیت الله سبحانی)

قول پنجم: برای غیر معذورین مجزی نیست و اما معذورین باید برای طواف در صحن مسجدالحرام نایب بگیرند و بنابر احتیاط واجب اگر تمکن دارند در همان نیم طبقه خودشان نیز طواف نمایند. (آیات عظام صافی و وحید)

قول ششم: برای غیر معذورین مجزی نیست و برای معذورین با رعایت الاقرب فالأقرب صحیح است. (آیت الله جوادی)

ضمناً حکم نماز در نیم طبقه خواهد آمد.

قابل توجه است که با تحقیقی که توسط سازمان جغرافیا انجام شده طبقه اول حدود نیم متر بالاتر از دیوار کعبه است و لذا با عدم تمکن از طواف در صحن مسجدالحرام و نیم طبقه در مورد طواف در طبقه اول چند قول است:

قول اول: در حال ضرورت و ازدحام طواف معذورین از طبقه اول اشکال ندارد (آیات عظام بهجت، جوادی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: طواف صحیح نیست و باید نایب بگیرد تا از همکف طواف کند و نماز را در صورت امکان خودش و الا نایبش در همکف بخواند. (آیات عظام سیستانی، صافی و نوری).

آیت الله صافی افزوده است احتیاطاً خود او هم اگر می تواند از طبقه فوقانی طواف انجام دهد.

قول سوم: معذورین بنا بر احتیاط واجب بین طواف از طبقه اول و نایب گرفتن جهت طواف از صحن مسجدالحرام، جمع نمایند. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی و فاضل)

قول چهارم: در حال اختیار طواف در طبقه اول کفایت نمی کند و اگر نتواند در مطاف بینکعبه و مقام یا نیم طبقه طواف کند و طواف در این محدوده یا در نیم طبقه حرج نوعی باشد، باید نایب بگیرد تا در مطاف از طرف او طواف کند، ولی اگر از نایب گرفتن هم معذور است یا این کار برایشان مشقت شدید دارد در طبقه اول طواف کند. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: باید نایب بگیرد که از پایین طواف کند و بنا بر احتیاط واجب خودش نیز از طبقه اول طواف کند. (آیت الله وحید)

قول ششم: باید برای طواف و نماز در پایین نایب بگیرد و علاوه بر نایب خود در طبقه اول طواف را انجام دهد و نماز طواف را در پایین و اگر مشقت دارد در بالا به گونه ای که پشت مقام قرار گیرد بخواند و خود شخص باید در طبقه ای که اقرب به کعبه است طوافش را بیاورد نه در طبقه ابعد بنا بر این تا میتواند در طبقه اول طواف کند به طبقه دوم نرود. (آیت الله سبحانی)

1- افرادی که از طبقه فوقانی با ویلچر طواف داده می شوند، چون طولانی میشود باید تذکر داده شود که خوابشان نرود که وضو باطل شود.

2- پس از طواف نایب، منوب عنه در صورت امکان باید پشت مقام ابراهیم (عَلَيْهِ السَّلَام) نماز بخواند.

3- بین طواف نایب و نماز طواف توسط منوب عنه فاصله نیفتد و موالات حفظ شود.

شک در اشواط طواف

1. شک در اثنای طواف

در مورد شک در تعداد اشواط طواف چند حالت متصور است: (1)

ص: 96

حالت اول: هیچ طرف شک 7 نباشد، مثل شک بین 5 و 6: در این صورت طواف باطل است. (همه مراجع عظام)

حالت دوم: یک طرف شک 7 و طرف دیگر کمتر از هفت باشد، مثل شک بین 6 و 7 در این حالت چند قول است: (1)

قول اول: باید آن شوط را تکمیل کند و نماز طواف را به جا آورد و مجدداً طواف و نماز را اعاده کند. (آیت الله سبحانی)

قول دوم: اگر شک در تقیصه در غیر از 6 و 7 باشد، طوافش باطل است و اگر شک در پایان شوط بین 6 و 7 باشد بنا بر احتیاط واجب طواف را اعاده کند، ولی اگر در این صورت بنا بر 6 گذاشت و از روی جهل به مسأله طواف را تمام کرد و متوجه مسأله نشد تا وقت اعاده، گذشت، طوافش صحیح است (آیات عظام سیستانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

آیت الله هاشمی شاهرودی افزوده اند: و همچنین در تمام صور شک در تقیصه یا شک در تقیصه و زیاده چنانچه از شک و پس فراغ از طواف یقین پیدا کند که آنچه انجام داده است هفت دور بوده است نه کمتر و نه بیشتر که در صورت حصول این یقین اعاده طواف لازم نمیباشد

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب طوافش باطل است. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: طواف باطل است. (سایر مراجع عظام)

آیت الله زنجانی اضافه کرده اند: در صورتی که اطمینان دارد که تا پیش از پایان طواف، نسبت به تعداد اشواط طواف، حجت شرعی 6

ص: 97

کند میتواند طواف را در حال شک ادامه دهد و اگر حجت شرعی پیدا کرد طوافش صحیح است والا باطل است.

حالت سوم: یک طرف شک 7 و طرف دیگر بیشتر از 7 باشد، که دو صورت دارد:

صورت اول: هنگام رسیدن به حجر الاسود، شک کند که هفت دور زده یا هشت دور یا زیادتر که در این صورت دو قول است (1)

قول اول: اگر احتمال بدهد هنگام طواف نسبت به رعایت عدد اشواط، التفات داشته است به شکش اعتنا نکند و الا باید طواف را اعاده کند. (آیت الله زنجانی)

قول دوم: به شکش اعتنا نکند و طوافش صحیح است. (سایر مراجع عظام)

صورت دوم: شک بین هفت و بیشتر از هفت قبل از رسیدن به حجر الاسود و تمام شدن دور که در این مسأله سه قول وجود دارد: (2)

قول اول: طوافش باطل است (آیات عظام امام، خامنه ای، گلپایگانی، صافی، خوئی، تبریزی، سیستانی سبجانی، زنجانی و هاشمی شاهرودی)

آیت الله زنجانی اضافه کرده اند: ولی اگر اطمینان دارد تا پیش از پایان طواف، نسبت به تعداد اشواط ریال حجت شرعی پیدا میکند؛ مثلاً از رفیقی که اشواط او را می شمرد میپرسد میتواند طواف را در 5

ص: 98

1- مناسک، محشی م 624

2- مناسک محشی م 625

حال شک ادامه دهد و اگر حجت شرعی پیدا کرد طوافش صحیح است و الا باطل است.

آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی اضافه کرده اند: احتیاط مستحب اتمام و اعاده طواف است به قصد رجاء.

و نیز آیات عظام گلپایگانی و صافی افزوده اند: لکن احوط اتیان نماز طواف و اعاده طواف و نماز است.

قول دوم: احوط بطلان طواف است (آیات عظام اراکی و بهجت)

قول سوم: آن دور را تمام کند و طوافش صحیح است. (آیات عظام فاضل و مکارم)

2. شک بعد از فراغ از طواف

حکم شک در اشواط طواف قبل از شروع به نماز اگر پس از انصراف از طواف و قبل از شروع به نماز شک نماید دو حالت دارد: (1)

حالت اول: شک بین هفت و بیشتر از هفت بعد از اتمام طواف که در این صورت دو قول است:

قول اول: اگر احتمال بدهد هنگام طواف نسبت به رعایت عدد اشواط التفات داشته است به شکش اعتنا نکند و الا باید طواف را اعاده کند.

(آیت الله زنجانی)

قول دوم: به شکش اعتنا نکند. (سایر مراجع عظام)

حالت دوم: شک بین هفت و کمتر از هفت پس از اتمام طواف که در این حالت چهار قول است:

ص: 99

قول اول: بنا بر احتیاط واجب بنا بر کمتر بگذارد و تکمیل کند و طواف را اعاده کند (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: اعتنا نکند (آیات عظام بهجت، جوادی، خامنه ای، مکارم، اراکی، گلپایگانی، سبحانی، صافی و فاضل)

قول سوم: طواف باطل است مگر اینکه بعد از دخول در نماز طواف شک کند که به شکش اعتناء نمی کند (آیات عظام تبریزی، خوئی و وحید)

قول چهارم: اگر موالات عرفیه بهم خورده، اعتنا نکند. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

حکم شک در اشواط طواف پس از شروع در نماز طواف:

اگر پس از شروع به نماز طواف در تعداد اشواط طواف شک کند، اعتنا نکند و طوافش صحیح است. (همه مراجع عظام)

قاعده کلی: به شک در عمل سابق پس از وارد شدن به عمل لاحق (و مترتب بر آن) اعتنا نمی شود.

ظن در اشواط طواف

اگر بعد از شک در اشواط، طواف ظن به یک طرف، برود آیا معتبر است؟

در این مسأله دو قول است: (1)

قول اول: حکم یقین را دارد (آیت الله بهجت)

قول دوم: ظن در اشواط طواف حکم شک را دارد و مبطل طواف است. (سایر مراجع عظام)

ص: 100

وظیفه کثیرالشک در طواف: اگر کسی در طواف سه بار شک کند چه در طواف واجب و چه در طواف مستحب کثیرالشک میشود که در مورد وظیفه او چند قول است (1)

قول اول: اگر به حد وسواس رسیده، نباید اعتنا کند و الا مبطل است. (آیات عظام خوئی و وحید)

قول دوم: بنا بر اقل گذاشته و طواف را تمام کند و دوباره اعاده نماید. البته میتواند به شمارش دیگری اکتفا کند هر چند از گفته او اطمینان پیدا نکند و همچنین اگر کثرت شک به حد وسواس برسد اعتنا نکند. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: به شکش اعتنا نکند. (سایر مراجع عظام)

آیت الله سبحانی اضافه کرده اند بنا را بر طرفی نگذارد که موجب بطلان طواف او باشد.

استمرار طواف در حال شک و تبدل آن به یقین

اگر کسی در حال طواف شک برایش پیش بیاید و با حال شک ادامه دهد و در ادامه به یقین منتهی شود آیا این طواف صحیح است؟

در این مسأله چهار قول است: (2)

قول اول: ادامه دادن طواف در حال شک در صورتی که به یقین منتهی شود اشکال ندارد و طواف صحیح است. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، سیستانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

ص: 101

1- مناسک، محشی م 628.

2- مناسک محشی م 660

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیات عظام خوبی، تبریزی و فاضل)

قول سوم: اگر به قصد رجاء کشف وضعیت خودش ادامه دهد، صحیح است (آیات عظام، جوادی، سبحانی، صافی، گلپایگانی و مکارم)

قول چهارم: اگر اطمینان دارد که در ادامه عمل به اطمینان یا حجت شرعی میرسد میتواند ادامه دهد و اگر چنین اطمینانی ندارد نمیتواند ادامه دهد و در صورت استقرار شک، طواف و سعی او باطل است. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: صحیح نیست. (آیت الله وحید)

قطع طواف بدون عذر

1. حکم تکلیفی:

قطع طواف مستحبی جایز است. (همه مراجع عظام)

اما در مورد قطع طواف واجب اختلاف است و در آن سه قول است: (1)

قول اول: مکروه است. (آیات عظام، امام، تبریزی، خامنه ای، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام بهجت و وحید)

قول سوم، جایز نیست. (آیات عظام جوادی، صافی، گلپایگانی، خوبی، سبحانی و زنجانی)

2. حکم وضعی قطع طواف واجب و از نو شروع کردن آن

ص: 102

اگر طواف واجب را قطع کند در صورتی که رها کردن طواف به جهت شک در عدد اشواط بوده که مبطل است و وظیفه اش همان بوده ولی در صورتی که طواف صحیح بوده و به خیال باطل شدن و بدون بهم خوردن موالات طواف دیگر را شروع کند، در صحت آن سه قول است (1)

قول اول: طوافی که از نو شروع کرده مجزی است. (آیات عظام بهجت، خامنه ای، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: طواف جدید به شرط اعتقاد به صحت آن یا در صورت جاهل قاصر بودن مجزی است و الا- اشکال دارد. (آیات عظام، خویی، جوادی، سیستانی و وحید)

قول سوم: طواف دوم اشکال دارد (آیات عظام امام و سبحانی)

امام راحل افزوده اند: اگر بعد از دور چهارم بوده به احتیاط واجب آن را تمام کند و نماز بخواند و دو مرتبه طواف و نماز را اعاده کند.

آیت الله سبحانی افزوده اند: طوافی را که قطع کرده اگر بیشتر از نصف بوده، باید تمام و اعاده کند و اگر کمتر از نصف بوده و موالات بهم خورده اعاده نماید.

قول چهارم: اگر استیناف طواف (از نو شروع کردن طواف) از روی عذر مثل جهل یا سهو بوده یا پس از فوت موالات باشد، طواف دوم صحیح است. ولی اگر قبل از فوت موالات بدون عذر استیناف کرده و طواف دیگری از نو انجام داده، طواف دوم بنا بر احتیاط باطل است. (آیت الله زنجانی)

ص: 103

در این باره شش قول است :

قول اول: نیابت صحیح است (آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای و نوری)

قول دوم: فقط در صورتی که بعد از تجاوز از نصف معذور شده عذرش پیش آمدن بیماری است نیابت صحیح است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: اگر از اول میدانند که نمیتوانند طواف را تمام کنند (آیت الله فاضل: ابتداءً از انجام طواف مأیوس باشد) و نیز در صورت عجز از اتمام شوط چهارم باید برای طواف کامل نایب بگیرد، ولی اگر بعد از شوط چهارم باشد میتواند برای بقیه نایب بگیرد. (آیات عظام سیستانی و فاضل)

قول چهارم: اگر نتوان در باقیمانده اشواط مکلف را طواف داد برای طواف کامل نایب بگیرد (آیات عظام تبریزی، خویی، جوادی، صافی، گلپایگانی و مکارم)

البته آیات عظام تبریزی و خویی افزوده اند: مگر بعد از شوط چهارم که در این صورت احتیاط آن است که برای باقی مانده نایب بگیرد و بعد از زوال عذر خودش باقی مانده را به جا آورد و طواف را اعاده نماید.

قول پنجم: اگر از اول عاجز است و مقداری که می تواند انجام دهد چهار دور است بنابر احتیاط واجب آن مقدار را انجام داده، و نایب بگیرد برای انجام یک طواف به قصد اعم از تمام و اتمام.

و اگر مقدارش کمتر از چهار دور است از اول برای کل طواف نایب بگیرد

و اگر در اثنای طواف عاجز شد چنانچه چهار دور را انجام داده برای بقیه نایب بگیرد و اگر کمتر از چهار دور انجام داده برای کل طواف نایب بگیرد (آیت الله وحید)

قول ششم: اگر در اثنای طواف عاجز شود و پیش از تجاوز از نصف باشد، باید نایب طواف را از سر بگیرد و اگر پس از تجاوز از نصف باشد باید نایب آن را اتمام کند ولی نماز طواف را علاوه بر نایب خود شخص نیز بخواند (آیت الله سبحانی)

حکم اعاده اعمال لاحق در فرض بطلان طواف یا سعی

هرگاه طواف یا سعی در عمره تمتع یا عمره مفرده به هر سببی باطل بود و بدون توجه به آن تقصیر انجام شد، آیا اعاده اعمال لاحق لازم است یا نه؟ و آیا با تقصیر از احرام خارج شده است یا نه؟ در این باره چند قول است:

قول اول: فقط باید عمل باطل شده را جبران کند و با تقصیر از احرام خارج شده است (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: از احرام خارج نشده و واجب است عمل باطل شده را به ضمیمه اعمال لاحق با رعایت ترتیب با لباس احرام به جا آورد و تقصیر کند (آیات عظام خوبی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و وحید)

قول سوم: از احرام خارج نشده و علاوه بر انجام عمل باطل شده بنابر احتیاط واجب اعمال لاحق از آن جمله تقصیر را با رعایت ترتیب با لباس احرام بجا آورد (آیات عظام بهجت و تبریزی)

قول چهارم: از احرام خارج نشده و باید اعمال مترتبه را اعاده کند و اعاده تقصیر بنا بر احتیاط واجب لازم است. (آیت الله جوادی)

قول پنجم: اگر طواف یا سعی بطور کلی باطل بوده، باید آن عمل و اعمال بعدی را به جا آورد و تا تقصیر نکرده از محرمات احرام اجتناب کند و اگر تنها برخی از دورهای طواف یا سعی باطل بود، آن را مطابق تفصیلی که در مناسک آمده تکمیل یا اعاده کند و اعاده اعمال بعدی و اجتناب از محرمات احرام لازم نیست (آیت الله زنجانی)

حکم خلل در بخشی از یک شوط طواف

اگر بخشی از یک شوط را ناقص انجام دهد مثل اینکه بی اختیار حرکت کرده یا در حالی که رو به کعبه یا پشت به آن بوده حرکت کرده است در این صورت دو حالت دارد: (1)

حالت اول: در همان حال متوجه نقص شده و با برگشتن به عقب همان قسمت را جبران کرد در این صورت به نظر همه مراجع صحیح است.

حالت دوم: نتواند با به عقب برگشتن جبران کند، در این صورت دو قول مطرح است.

قول اول: طواف را قطع نموده و بدون نیت به حجر الاسود رفته و آن شوط را از حجر الاسود اعاده کند. (آیات عظام جوادی، سیستانی و فاضل)

ص: 106

قول دوم: طواف را قطع نموده و بدون نیت تا جایی که شوط قبلی اشکال داشته برود و از آنجا برای تکمیل آن شوط نیت طواف کرده و ادامه دهد. (سایر مراجع عظام)

حکم طواف در صورت ادامه آن در حجر اسماعیل

اگر در بعضی از دورها حجر اسماعیل را داخل طواف نکند وارد حجر شود، در حکم آن چند قول است: (1)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب آن شوط باطل است و باید آن را از حجر الاسود اعاده کند. (امام خمینی)

قول دوم: آن شوط باطل است و باید از حجر الاسود اعاده کند. (آیات عظام تبریزی، خامنه ای، خویی، سیستانی، فاضل و مکارم)

قول سوم: باید آن شوط را از حجر الاسود اعاده کند و احوط اعاده کل طواف است بعد از اتمام آن (آیات عظام زنجانی، صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: باید آن شوط اعاده شود در صورتی که در ابتدای طواف نیت طواف بر بیت محض نکرده باشد و الا اعاده اصل طواف موافق احتیاط است اگر چه عملاً در یک شوط اختصار نماید. (آیت الله بهجت)

قول پنجم: آن مقدار از شوط را که حجر اسماعیل را داخل در دور زدن نکرده است اعاده کند، چنان که اگر کسی از روی دیوار حجر اسماعیل رفته باشد باید شوط را اعاده نماید. (آیت الله نوری)

ص: 107

طواف مستحب و فرق آن با طواف واجب

یکی از اعمال مستحب در مکه معظمه، طواف است.

طواف مستحب با طواف واجب چند فرق دارد.

1. در طواف مستحب طهارت از حدث شرط نیست، به خلاف طواف واجب که طهارت از حدث شرط صحت آن است. (1)

2. شک در طواف مستحبی مبطل نیست و باید بنا بر اقل بگذارد (2) به خلاف شک در طواف واجب که حکم آن بیان شد.

3. محل نماز طواف واجب پشت مقام ابراهیم است، به خلاف طواف مستحب که نماز آن را میتوان در همه جای مسجدالحرام خواند. (3)

تذکر 1: در جواز ترک نماز طواف مستحبی چند قول است: (4)

قول اول: ترک نماز طواف مستحبی مورد تأمل و اشکال است. (آیات عظام بهجت و مکارم)

قول دوم: نماز طواف مستحبی سزاوار نیست ترک شود. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول سوم: نماز طواف مستحبی مستحب است. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: ترک عمدی آن جایز است. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، هاشمی شاهرودی، زنجانی، فاضل، تبریزی، خویی و نوری)

ص: 108

1- مناسک محشی، م 564

2- مناسک، محشی م 627

3- مناسک محشی، م 781 و 792

4- مناسک، محشی م 781 و 1201

قول پنجم: نباید عمداً ترک کند. (آیت الله سبحانی)

تذکر 2: به زائران تأکید شود که نماز طواف مستحبی را پشت مقام نخوانند تا جای نماز طوافهای واجب اشغال نشود و موجب ازدحام شدید خلف مقام ابراهیم نگردد.

انجام طواف مستحبی قبل از اعمال واجب

آیا قبل از انجام اعمال عمره تمتع یا بعد از برگشت از منا و قبل از انجام اعمال مکه می تواند طواف مستحبی انجام دهد؟ در این مسأله چند قول است (1)

قول اول: تا طواف واجب خود - ولو طواف نساء - را انجام نداده نمی تواند طواف مستحبی انجام دهد. (آیت الله زنجانی)

قول دوم: می تواند طواف مستحبی به جا آورد. (آیات عظام بهجت، سیستانی و فاضل)

البته آیات عظام سیستانی و فاضل فرموده اند: متمتع پس از احرام حج و قبل از خروج به عرفات به احتیاط واجب نباید طواف مستحبی کند هر چند طواف حج را مقدم داشته باشد و اگر طواف مستحبی انجام داد به احتیاط مستحب تلبیه بگوید.

قول سوم: اقوی جواز و احوط ترک آن است. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: احوط این است شخصی که احرام حج تمتع بسته از احرام و پیش از رفتن به عرفات طواف مستحبی انجام ندهد و چنانچه طواف کرد، بنابر احتیاط بعد از طواف تلبیه را تجدید کند (آیات عظام تبریزی و خویی)

ص: 109

قول پنجم: احتیاطاً ترک کند (آیات عظام امام، خامنه ای، مکارم و نوری)

استحباب و عدم استحباب طواف کمتر از هفت شوط

هرگاه مکلف بخواهد کمتر از هفت شوط برای خود یا به نیابت از دیگری و یا هر یک از اشواط هفت گانه را به نیت شخص خاصی انجام دهد، آیا استحباب دارد یا نه؟ در این مسئله دو قول است. (1)

قول اول: استحباب دارد. (آیات عظام سبحانی و سیستانی)

قول دوم: استحباب آن ثابت نیست. (سایر مراجع عظام)

ص: 110

1. انجام طواف با بدن و لباس نجس، (عالماً، جاهلاً و نسیاناً) چه حکمی دارد؟

(حضرت امام)

2. اگر بعد از اتمام شوط چهارم طواف عمداً وضوی خود را باطل کند، وظیفه اش چیست؟

(حضرت امام)

3. اگر قبل از اتمام شوط چهارم طواف، حائض شود، وظیفه اش چیست؟

(آیت الله وحید)

4. آیا طواف معذورین از نیم طبقه جدید مجزی است؟

(آیت الله مکارم)

5. اگر پس از طواف شک کند که برای طواف وضو گرفته یا نه، وظیفه اش چیست؟

(حضرت امام)

6. اگر در اثنای طواف بین 6 و 7 شک کند وظیفه اش چیست؟

(آیت الله مکارم)

7. اگر طواف واجب را قطع کنند و بدون بهم خوردن موالات طواف جدید را شروع کنند، آیا صحیح است؟

(آیت الله خامنه ای)

8. وظیفه مستحاضه قلیله برای طواف و نماز آن چیست؟ (آیت الله سیستانی)

9. آیا مستحاضه کثیره برای طواف و نماز آن باید غسل کند؟

(آیت الله صافی)

10. اگر فراموش کند نجاست بدن و لباس را و بعد از طواف یادش بیاید چه وظیفه ای دارد؟

(آیت الله سیستانی)

11. آیا در طواف خون کمتر از درهم معفو است؟

(آیت الله خویی)

12. اگر در حد فاصل بین سه و نیم تا تمام شدن شوط چهارم حدث اصغر عارض شود چه وظیفه ای دارد؟

(آیت الله خامنه ای)

13. آیا طواف خارج از حد مطاف جایز است. (آیت الله وحید)

14. آیا طواف خانمی که از روی علم و عمد آن را با جوراب نجس انجام داده صحیح است؟

(آیت الله مکارم)

15. اگر در اثنای طواف بدن یا لباس نجس شود، وظیفه چیست؟

(آیت الله سبحانی)

16. آیا اکتفا به طواف واحد در موارد وجوب تکمیل و اعاده طواف جایز است؟

(آیت الله جوادی)

17. حکم نیابت در برخی از اشواط طواف چیست؟

(آیت الله نوری)

18. اگر بعد از سعی و تقصیر متوجه بطلان طوافش، شود آیا علاوه بر طواف و نماز اعاده سعی و تقصیر نیز لازم است؟

(آیت الله صافی)

ص: 111

درس چهارم:

نماز طواف

هدف های آموزشی

1. آشنایی با مکان نماز طواف.
2. آشنایی با حکم شک و ظن در رکعات و افعال نماز طواف.
3. آشنایی با احکام قرائت و ملاک صحت آن.
4. آشنایی با وظیفه معذورین از قرائت صحیح.

نماز طواف

بعد از طواف، باید دو رکعت نماز طواف مانند نماز صبح به جا آورد. [\(1\)](#)

مکان نماز طواف

در مورد محل نماز طواف دو صورت متصور است:

صورت اول: نماز طواف در اوقات خلوت و عدم ازدحام در این باره چند قول مطرح است: [\(2\)](#)

ص: 113

1- مناسک محشی، م 773.

2- مناسک محشی، م 778.

قول اول: واجب است نزد مقام و بنابر احتیاط واجب پشت مقام به جا آورده شود به طوری که مقام بین او و کعبه قرار گیرد و هر چه نزدیکتر باشد بهتر است (آیات عظام امام، بهجت، صافی، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول دوم: واجب است نزد مقام و پشت مقام به جا آورده شود. (آیات عظام خویی، خامنه ای، جوادی، تبریزی، سیستانی، فاضل، زنجانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: جایگاه نماز نزد مقام است بنابراین پشت مقام و دو جانب آن مادامی که جلوتر از مقام نباشد یکسان و صحیح است (آیت الله سبحانی)

صورت دوم: نماز طواف در اوقات شلوغ و ازدحام

در زمان ازدحام جمعیت و مزاحمت نسبت به مکان نماز طواف چند قول است: (1)

قول اول: اگر پشت مقام به نحوی که نزد مقام باشد، ممکن نشد در یکی از طرفین آن نماز بخواند؛ به گونه ای که گفته شود نزد مقام نماز میخواند و اگر آن هم ممکن نشد، نزدیکتر از طرفین و پشت مقام را ملاحظه کند آیت الله فاضل بنابر احتیاط پشت مقام بخواند. و اگر سه طرف مساوی باشد، پشت مقام نماز بخواند. (آیات عظام امام صافی، فاضل و گلپایگانی)

قول دوم: نزدیک مقام اقامه شود و در صورت ازدحام و مزاحمت، در مسجد الحرام با فاصله پشت مقام به جا آورد. (آیت الله خامنه ای)

ص: 114

قول سوم: تا جایی که مزاحمت طواف کنندگان نباشد، عقب برود، اما باید پشت مقام بایستد. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: در صورت عدم تمکن و بعد مفراط، در یکی از دو جانب مقام نماز را به جا آورد و اگر نشد مراعات الاقرب فالأقرب خلف مقام و دو طرف آن را با رعایت احتیاط به جمع در نماز کند و بلکه اعاده آن پس از تمکن از نماز در پشت مقام، هر چند در آخر وقت امکان باشد. (آیت الله بهجت)

قول پنجم: با مراعات الاقرب فالاقرب باید (آیت الله تبریزی: بنابر احتیاط واجب) پشت مقام به جا آورد (آیات عظام خوبی و تبریزی)

قول ششم: با عدم تمکن از خواندن نماز پشت مقام و نزدیک آن، بنابر احتیاط واجب هم در یکی از طرفین مقام و نزدیک به آن و هم پشت، مقام ولی دورتر از آن به جا آورد و اگر هر دو ممکن نشد، هر کدام ممکن است و اگر هیچ کدام ممکن نیست، هر جای مسجد میتواند بخواند. (آیت الله سیستانی)

قول هفتم: با عدم تمکن از خواندن نماز نزد مقام، در نزدیکترین نقطه به مقام به جا آورد؛ چه پشت مقام و چه دو طرف آن. ولی اگر جمعیت طواف کننده تا شعاع خیلی زیاد از کعبه ادامه دارد و موجب میشود نماز را در فاصله ای دور بخواند، باید جوری بایستد که مقام بین او و خانه باشد، نه یکی از دو طرف او (آیت الله سبحانی)

قول هشتم: میتواند در یکی از طرفین یا عقب تر از مقام بخواند. (آیت الله مکارم)

قول نهم: اقامه آن در دو طرف مقام یا نقطه دورتر تا حدی که نزد مقام صدق کند جایز است (آیت الله جوادی)

قول دهم: بنا بر احتیاط واجب از حدود دیوار مسجد زمان ائمه علیهم السلام و به فاصله تقریبی شصت متر از کعبه، تجاوز نکند و اگر متمکن از این هم نباشد احتیاط واجب آن است که آن را در یکی از دو طرف نزدیک مقام به جا آورد و اگر از این هم متمکن نشد میتواند آن را در هر جای مسجد به جا آورد (آیت الله وحید)

نماز طواف معذورین در نیم طبقه (خلف مقام)

در این باره سه قول است :

قول اول: برای معذورینی که نماز خواندن در صحن مسجد الحرام برای آنها ممکن نیست یا حرج و مشقت شدید دارد صحیح است (آیات عظام جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، مکارم و نوری)

قول دوم: صحیح نیست و باید برای نماز طواف نایب بگیرند در صحن مسجد الحرام خلف مقام انجام دهد. (آیت الله صافی)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب نماز را در نیم طبقه بخواند و در صحن و خلف مقام نیز نایب بگیرد. (آیت الله خامنه ای)

اذان و اقامه برای نماز طواف

غیر از نمازهای یومیه و قضای آن هیچ نماز مستحب و واجب اذان و اقامه ندارد و اذان و اقامه برای آنها مشروع نیست؛ پس نباید برای نماز طواف اذان و اقامه گفته شود، البته می تواند سه مرتبه (الصلاة) به قصد رجاء بگوید. (1)

ص: 116

حکم تکلیفی و وضعی لزوم موالات بین طواف و نماز آن

در این که موالات بین طواف و نماز آن حکم تکلیفی است یا وضعی، چند قول است. روشن است که اگر حکم تکلیفی بود اخلال به آن موجب بطلان طواف نمیشود ولی اگر حکم وضعی باشد، موجب بطلان طواف میگردد و باید آن را اعاده کند ضمناً فاصله انداختن بین طواف و نماز آن تا چه اندازه جایز است و در صورت تأخیر نماز آیا اعاده طواف لازم است؟ در این مسأله چند قول است. (1)

قول اول: لزوم موالات بین طواف و نماز آن حکم تکلیفی است و میزان موالات مبادرت عرفیه است و در هر صورت با تأخیر نماز اعاده طواف لازم نیست (آیات عظام، امام بهجت، خامنه ای، صافی، گلپایگانی مکارم و نوری)

قول دوم: لزوم موالات بین طواف و نماز آن حکم وضعی است ولی فاصله انداختن به مقدار ده دقیقه برای استراحت و رفع خستگی یا یافتن جای مناسب و مانند آن اشکال ندارد، ولی به کارهای جدای از نماز طواف مثل خواندن نماز قضا و مانند آن مشغول نشود و در صورت اخلال عمدی بنا بر احتیاط واجب طواف را اعاده کند (آیات عظام تبریزی، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: ظاهراً مقدار مخل به موالات عرفیه نسبت به افراد و هنگام ازدحام و غیر آن فرق میکند و به طور کلی فاصله از ده تا پانزده دقیقه برای استراحت و رفع خستگی و تطهیر، مخل نیست و

ص: 117

اگر عمداً موالات را به هم زد بنا بر احتیاط واجب طواف را هم اعاده کند (آیت الله فاضل)

قول چهارم: لزوم موالات بین طواف و نماز آن وضعی است و اگر به جهت عذری مانند تشکیل صفوف جماعت یا تجدید وضو به تأخیر بیافتد اشکال ندارد و اگر بدون عذر نماز را تأخیر بیندازد باید بعد از خواندن، نماز طواف و نماز را اعاده کند. (آیات عظام خوبی، جوادی زنجانی و وحید)

قول پنجم: مبادرت عرفیه بین طواف و نماز لازم است و باید فاصله زیاد نباشد و اگر کسی عمداً فاصله زیاد انداخت باید علاوه بر نماز طواف و نماز را اعاده کند و اگر عمداً به این ترتیب عمل نکند و اعمال مترتبه را انجام دهد از احرام خارج نشده و باید اعمال را اعاده نماید اگر وقت تدارک گذشته عمره او باطل است و در این مسأله بین جاهل قاصر و مقصر فرقی نیست. (1) (آیت الله سبحانی)

شک و ظن در رکعات نماز طواف

شک در رکعات نماز طواف مبطل نماز است و در ظن در رکعات نماز طواف دو قول است: (2)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب طبق ظن عمل کند و نماز را اعاده نماید. (آیت الله مکارم)

قول دوم: ظن در رکعات نماز معتبر است. (سایر مراجع عظام)

ص: 118

1- مناسک معظم له م 67 و استفتاء 187

2- مناسک، محشی م 776

در شک در افعال نماز، اگر قبل از گذشتن از محل باشد باید انجام بدهد و اگر محل آن گذشته اعتنا نکند.

و در مورد ظن در افعال نماز چهار قول است. (1)

قول اول: باید احتیاط کند؛ یعنی عمل را طبق گمان انجام دهد و نماز را اعاده کند (آیات عظام امام، خامنه ای، زنجانی، مکارم و نوری)

قول دوم: ظن در افعال نماز حکم شک را دارد (آیات عظام خویی، تبریزی، سبحانی، هاشمی شاهرودی و سیستانی)

قول سوم: ظن در افعال نماز معتبر است. (آیات عظام، بهجت جوادی گلپایگانی و فاضل)

قول چهارم: به احتیاط واجب به ظن در افعال عمل کند ولی در مواردی که عمل به ظن مستلزم احتمال زیاده رکن یا ترک رکن است به احتیاط واجب نماز را هم اعاده کند. (آیت الله صافی)

وجوب تصحیح نماز

واجب است بر هر مکلفی که نماز خود را یاد بگیرد و قرائت و ذکرهای واجب را پیش کسی درست کند که تکلیف الهی را به طور صحیح به جا آورد، خصوصاً کسی که می خواهد به حج برود باید نماز را تصحیح کند چون بعضی گفته اند اگر نماز او درست نباشد عمره او باطل است و همچنین حج نیز باطل است. پس علاوه بر آنکه به این قول از حجة الاسلام برائت ذمه پیدا نمی کند، ممکن

ص: 119

است چیزهایی که در احرام بر او حرام شده بود مثل زن و چیزهایی که، گذشت بر او حلال نشود (1)

وظیفه معذورین از قرائت صحیح در نماز طواف

اگر شخصی نتواند قرائت یا ذکرهای واجب را یاد بگیرد، در مورد وظیفه اش نسبت به نماز طواف چند قول است: (2)

قول اول: اگر نتوانست یاد بگیرد باید نماز را به هر ترتیبی میتواند خودش بخواند و مجزی است (آیات عظام امام خامنه ای، سیستانی، فاضل، مکارم، زنجانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

امام خمینی (ره) اضافه کرده اند: اگر ممکن است کسی را بگمارد که نماز را تلقین او کند و احتیاط آن است که به شخص عادل و اقتدا کند

ضمناً آیت الله سیستانی تفصیلی دارند که میفرمایند اگر مقدار زیادی از سوره حمد را بتواند به طور صحیح بخواند، کافی است و اگر نتواند به احتیاط واجب مقداری از قرآن را که میتواند صحیح بخواند به آن اضافه کند و اگر نتواند تسبیح بگوید و اگر وقت برای یادگرفتن تمام حمد نباشد، اگر به مقدار معتنا به یاد بگیرد کافی است و اگر نتواند مقداری از قرآن را بخواند که عرفاً قرآن خواندن صدق کند و اگر نتواند تسبیح بگوید. و اما سوره از جاهلی که نتواند یاد بگیرد ساقط است.

ص: 120

1- مناسک، محشی م 788.

2- مناسک، محشی م 789

قول دوم: خودش بخواند و اگر ممکن است نماز طواف را پشت مقام به جماعت بخواند و در صورت عدم امکان جماعت، عمل به وظیفه یومیه کافی است. (آیت الله بهجت)

قول سوم: نماز را به جماعت بخواند ولی اکتفا به آن اشکال دارد و باید فرادی نیز بخواند و اگر نایب هم بگیرد بهتر و مطابق احتیاط است. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: در صورت تسامح در یادگیری، بنابر احتیاط واجب خودش بخواند و جماعت هم بخواند و نایب هم بگیرد و در صورت عدم تسامح به هر ترتیبی میتواند خودش بخواند و مجزی است. (1) (آیات عظام تبریزی، خویی و مکارم)

قول پنجم: اگر متمکن از تصحیح، نیست آنچه بلد است برای او کافی است و اگر متمکن است واجب است تصحیح کند و میتواند اکتفا کند به تلقین دیگری و اگر هیچ یک از این دو را نتواند تا تنگ وقت برای تصحیح، شود باید نماز را با همان قرائت بخواند و بنابر احتیاط واجب آن را به جماعت هم بخواند و نایب هم برای آن بگیرد. (2) (آیت الله وحید)

قول ششم: اگر ممکن است کسی را بگمارد که قرائت صحیح را به او تلقین کند و اگر امکان نداشت به هر نحوی که می تواند به جا آورد و احتیاطاً نایب هم بگیرد (آیت عظام جوادی و سبحانی)

ص: 121

1- مناسک، محشی م 789 و 791 و 822

2- مناسک حج آیت الله وحید م 328.

1. حکم گفتن اذان و اقامه برای نماز طواف چیست؟

(آیت الله بهجت)

2. اگر عمداً نماز را تا زمان از بین رفتن موالات از طواف تأخیر بیاورد، وظیفه چیست؟

(آیت الله سیستانی)

3. در ظن در رکعات نماز طواف، وظیفه چیست؟

(آیت الله مکارم)

4. در ظن در افعال نماز وظیفه چیست؟

(آیت الله گلپایگانی)

5. کسانی که از قرائت صحیح معذورند، برای نماز طواف چه وظیفه ای دارند؟

(آیت الله خامنه ای)

6. محل اقامه نماز طواف در صورت ازدحام و اوقات شلوغ کجاست؟

(آیت الله زنجانی)

ص: 122

1. آشنایی با حکم سعی در مسعای جدید و زیرزمین و طبقه فوقانی.
2. آشنایی با حکم تکرار قسمتی از سعی از روی جهل یا فراموشی.
3. آشنایی با حکم قطع سعی و شک در اشواط آن.
4. آشنایی با تفاوت سعی و طواف.

بعد از نماز طواف باید بین صفا و مروه سعی نماید و واجب است سعی هفت مرتبه شوط باشد و از صفا شروع کند و در دور هفتم به مروه ختم کند. (1)

در اینکه آیا سعی در مسعای جدید در همکف جایز است یا نه؟ چهار قول است :

قول اول: اشکال ندارد مطلقاً. (آیات عظام خامنه ای، جوادی، سبحانی، مکارم، زنجانی، فاضل، نوری و هاشمی شاهرودی)

ص: 123

قول دوم: اگر برای مقلد احراز شود که عرض مسعای جدید در بین کوه صفا و مروه است مانعی ندارد؛ در غیر این صورت اگر نتواند در مسعای قدیم سعی را انجام دهد در مسعای جدید با رعایت اقرب فالاقرب به مسعای قدیم اشکال ندارد. (آیات عظام بهجت و صافی)

قول سوم: سعی در مسعای جدید به اندازه 5 متر از عرض آن که متصل به مسعای قدیم است مجزی میباشد. و در مازاد آن در صورت احراز بودن بین صفا و مروه مجزی است وگرنه بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست (آیت الله وحید)

قول چهارم: اگر اطمینان دارد که کوه صفا و مروه از جهت عرض تا مسعای جدید امتداد داشته مجزی است. (آیت الله سیستانی)

تفصیل نظر مبارک حضرت آیت الله سیستانی این است که در پاسخ استفتایی که از ایشان شده چنین میفرماید اگر اطمینان پیدا کرد که مسعای جدید بین جبل صفا و مروه هست، سعی او صحیح است ولو اینکه اطمینان از نظر مجتهد دیگر حاصل شود در صورتی که فتوای او مستند به بینهای باشد که تعارض نداشته باشد. اما اگر واقعاً شک دارد که بین دو کوه است و نمیتواند در بین دو کوه سعی را انجام دهد در این صورت باید به وظیفه مصدود در عمره عمل کند؛ یعنی آن سعی را انجام دهد و قربانی کند و تقصیر نماد تا از احرام خارج شود.

در مورد سعی در زیرزمین مسعی دو قول است. (1)

قول اول: سعی در زیر زمین مسعی بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست و این احتیاط قابل رجوع است. (آیات عظام صافی و وحید)

قول دوم: سعی در زیرزمین مجزی است. (سایر مراجع عظام)

البته آیت الله زنجانی فرموده: مشروط به این که تا انتهای مسعی یعنی جایی که شیشه جلوی کوه است سعی کند.

سعی در طبقات فوقانی

حضرت امام در مناسک در مسئله 835 چنین بیان کرده اند: «اگر بین صفا و مروه را دو طبقه یا چند طبقه کنند و تمام طبقات بین دو کوه باشد از هر طبقه جایز است سعی کند گرچه احوط سعی از همان راهی است که از اول متعارف بوده.»

ولی در مسئله 856 فرموده «سعی در طبقه فوقانی اگر محرز نیست که بین صفا و مروه است جایز نیست.»

آیات عظام، مکارم سبحانی و زنجانی تصریح کرده اند طبقه فوقانی میان دو کوه نیست.

سعی در طبقه فوقانی فعلی

سعی در طبقه فوقانی فعلی (2)

در مورد سعی در طبقه فوقانی فعلی پنج قول است:

ص: 125

1- مناسک محشی م 836

2- مناسک محشی م 876

قول اول: مجزی نیست (آیات عظام سیستانی و زنجانی)

قول دوم: اگر محرز نیست که میان دو کوه واقع شده است مجزی نیست (آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، خوبی، صافی، فاضل، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: سعی از طبقه فوقانی که از بالای کوه صفا و مروه باشد مجزی است و بین الحدین است. (آیات عظام بهجت و جوادی)

قول چهارم: اگر از طبقه همکف مسعی و زیرزمین سعی ممکن نباشد اشکال ندارد. (آیات عظام سبحانی و مکارم)

قول پنجم: اگر احراز شود که قبلاً بین دو کوه بوده است صحیح هر چند فعلاً نباشد و در صورت شک بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیت الله وحید)

تذکر 1: به نظر مراجعی که سعی از طبقه فوقانی را مجزی نمیدانند یا اشکال دارند کسی که نمیتواند در طبقه همکف و زیرزمین سعی کند، باید برای خود نایب بگیرد و سعیش در طبقه فوقانی صحیح و مجزی نیست.

تذکر 2: آیت الله زنجانی فرموده اند اگر ضرورت چنان باشد که منجر به ترک سعی در طبقه همکف شود، میتواند در طبقه بالا نماید ولی اکنون که زیرزمین مسعی احداث شده در صورتی که عرض آن از مسعای جدید زیادتر نباشد می تواند در آن سعی نماید، و با وجود دو مسعای همکف و سپس زیرزمین مورد سعی ضرورت سعی در طبقه بالا بسیار نادر ممکن است اتفاق بیفتد.

تکرار قسمت هروله از سعی به گمان و خوب

اگر کسی در حال سعی هروله نکرد و به خیال آن که هروله واجب است برگشته و آن مقدار را با هروله تکرار کرده است آیا سعیش اشکال دارد؟

در این مسأله چهار قول است: (1)

قول اول: اشکال دارد (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: اشکال دارد مگر آنکه جاهل قاصر باشد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: اشکال ندارد (آیات عظام، زنجانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، بهجت، خوئی، خامنه ای، هاشمی شاهرودی و وحید)

آیت الله وحید افزوده اند: هر چند احوط اختیار یک سعی کامل به نیت اعم از تمام و اتمام است. (2)

قول چهارم: اگر به قصد انجام وظیفه واقعیه باشد، اشکالی ندارد. (آیات عظام تبریزی و سبحانی)

آیت الله سبحانی افزوده اند لکن احتیاط در اتمام و اعاده سعی از اول است.

توجه: با ارجاع مقلدین امام و آیت الله نوری به بقیه مراجع میتوان گفت که سعی این فرد اشکالی ندارد، اگرچه احتیاط در اتمام و اعاده سعی است.

ص: 127

1- مناسک محشی م 866.

2- استفتائات حج، ص 336.

تکرار قسمتی از سعی غفلتاً

سؤال: شخصی به جهت کنترل همراهان خود در حین گاهی به عقب بر می گشته و بدون توجه مجدداً همان مسافت را طی میکرده آیا سعی او صحیح است؟

جواب در این مسأله پنج قول است: (1)

قول اول: اشکال دارد و باید اعاده شود. (آیات عظام امام، خامنه ای، صافی گلپایگانی، فاضل و نوری)

قول دوم: در صورتی که به قصد سعی طی نکند، سعی او صحیح است؛ و در غیر این صورت سعی او به جهت زیادی عمدی باطل است. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: اشکال ندارد. (آیات عظام تبریزی، جوادی، خوئی، زنجانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول چهارم: (اشکال دارد مگر آن که جاهل قاصر باشد یا مقدار اضافه را بدون قصد انجام دهد. (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: در صورتی که از روی خطا یا جهل به حکم بوده است اشکالی ندارد (آیت الله وحید) (2)

قطع سعی و شروع از اول

اگر سعی را قطع نماید و از اول شروع کند در صحت آن چهار قول است: (3)

ص: 128

1- مناسک، محشی م 877.

2- استفتائات حج، ص 339.

3- . مناسک محشی، م 657 و 873.

قول اول: سعی جدید اشکال دارد و باید اعاده کند. (حضرت امام)

قول دوم: سعی جدید اشکال دارد مگر آنکه آنقدر فاصله بیاندازد که موالات سعی اول به هم بخورد یا شخص جاهل قاصر باشد و به اعتقاد، صحت، سعی را از اول انجام دهد. (آیات عظام خوئی، جوادی، سیستانی و وحید)

قول سوم: سعی جدید اشکال ندارد (آیات عظام بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، زنجانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول چهارم: اگر از آنچه انجام داده منصرف شده و پس از فوت موالات عرفیه از اول شروع کرد سعی او اشکال ندارد، لیکن اگر سعی را انجام داده احتیاطاً آن را داده احتیاطاً آن را به هفت برساند و سعی را نصف به عنوان تکلیف فعلی مجدداً انجام دهد. (آیت الله سبحانی)

تذکر 1: این در مواردی است که سعی اول باطل نشده باشد ولی اگر سعی باطل شد مثل موارد شک، رها کردن سعی و از اول شروع کردن لازم است.

تذکر 2: با توجه به امکان رجوع مقلد از دو قول اول، میتوان گفت که در نهایت قطع سعی و از اول شروع کردن آن اشکال ندارد.

حکم شک و ظن در اشواط سعی

شک در تعداد اشواط سعی باعث بطلان سعی است مگر در یک مورد که عبارت است از شک بین هفت و بیشتر هنگامی که به مروه

رسیده که در این صورت اعتنا نمی کند و سعی او صحیح است. (همه مراجع عظام)

ظن در تعداد اشواط سعی حکم شک را دارد و مبطل است.

استمرار سعی با حالت شک و تبدل شک به یقین در ادامه

اگر کسی در حال سعی شک برایش پیش بیاید و با حال شک ادامه دهد و در ادامه به یقین منتهی شود آیا این سعی صحیح است؟ در این مسأله پنج قول است: (1)

قول اول: ادامه دادن سعی در حال شک اشکال ندارد و سعی صحیح است. (2) (آیات عظام، امام خامنه ای بهجت، سیستانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیات عظام خویی، تبریزی و فاضل)

قول سوم: اگر به قصد رجاء کشف وضعیت خودش ادامه دهد، به عدد یقین حاصل نماید و سعی را به پایان برساند سعی او صحیح است. (آیات عظام جوادی، صافی گلپایگانی، سبحانی و مکارم)

قول چهارم: صحیح نیست. (آیت الله وحید)

قول پنجم: با شک در عدد اشواط، سعی باطل می شود و باید سعی را اعاده کند مگر آنکه اطمینان داشته باشد که در ادامه سعی نسبت به تعداد اشواط به علم یا حجت شرعی می رسد. (آیت الله زنجانی)

ص: 130

1- مناسک، محشی م 886

2- . مناسک، محشی م 852

تفاوت سعی با طواف

1- طواف مستحبی داریم ولی سعی مستحبی نداریم.

2- در سعی طهارت از حدث اصغر و اکبر شرط نیست، پس جنب و حائض و نفساء سعیشان با این حالت صحیح است، به خلاف طواف واجب. (همه مراجع عظام)

تأخیر سعی تا شب

اگر طواف را در روز انجام دهد و بخواهد سعی را بدون عذر تا شب تأخیر اندازد چه حکمی دارد؟ در این مسئله دو قول است: (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب تأخیر سعی بدون ضرورت تا شب آن روز جایز نیست (آیت الله وحید)

قول دوم: اشکال ندارد. (سایر مراجع عظام)

تأخیر سعی تا روز بعد

در این باره چهار قول است: (2)

قول اول: تأخیر در سعی تا روز بعد تکلیفاً جایز نیست اما طواف و نماز اعاده ندارد و سعی صحیح است (آیات عظام امام بهجت، خامنه ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول دوم: تأخیر سعی به روز بعد و پس از آن مجزی است و اعاده طواف و نماز آن لازم نیست. (آیت الله جوادی)

ص: 131

1- مناسک محشی، م 839

2- مناسک محشی م 840

قول سوم: اگر بدون عذر باشد باید قبل از سعی، طواف و نماز را اعاده کند. (آیات عظام، خوبی، زنجانی، سبحانی و وحید)

قول چهارم: اگر بدون عذر باشد، به احتیاط واجب قبل از سعی طواف و نماز آن را اعاده کند. (آیات عظام تبریزی و سیستانی)

سعی غیر معذور با حالت سواره (با ویلچر و مانند آن)

کسی که معذور نیست آیا میتواند سعی را سواره انجام دهد؟ در این باره چهار قول است: (1)

قول اول: جایز است مطلقاً هر چند راه رفتن افضل است. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول دوم: اگر با اختیار خود روی ویلچر و مانند آن نشسته جایز است (آیت الله خوبی)

قول سوم: در حال اختیار و بدون عذر باید خودش وسیله را راه برد (آیات عظام تبریزی، خامنه ای، زنجانی، سبحانی، صافی، فاضل و وحید)

قول چهارم: اگر خودش وسیله را حرکت می دهد یا اینکه میتواند وسیله را نگه دارد بدون اینکه برای نگه داشتن آن از شخصی که حرکتش میدهد درخواست کند، جایز است. (آیت الله سیستانی)

ص: 132

1. حکم سعی در مسعای جدید چیست؟ (آیت الله وحید)
2. آیا سعی از طبقه فوقانی مجزی است؟ (آیت الله سیستانی)
3. اگر نتواند از مسعای طبقه همکف و زیرزمین سعی را انجام دهد وظیفه چیست؟
(آیت الله خامنه ای)
4. تکرار قسمتی از سعی به گمان وجوب یا از روی غفلت چه حکمی دارد؟
(آیت الله صافی)
5. شک بین 5 و 7 در مروه آیا مبطل سعی است؟
(آیت الله مکارم)
6. اگر در اثنای سعی شک عارض شود و ادامه دهد و بعد یقین برایش حاصل شود آیا سعی او صحیح است؟ (آیت الله صافی)
7. قطع سعی و شروع سعی جدید آیا جایز و مجزی است؟
(حضرت امام)
8. آیا تاخیر سعی از طواف تا شب بدون عذر جایز است؟
(آیت الله وحید)
9. اگر بدون عذر سعی را به روزهای بعد از انجام طواف تأخیر اندازد، آیا اعاده طواف و نماز آن لازم است؟
(آیت الله تبریزی)
10. آیا غیر معذورین میتوانند سعی را با ویلچر انجام دهند؟
(آیت الله نوری)

حلق یا تقصیر در عمره

هدف های آموزشی

1. آشنایی با وظیفه معتمرین در تقصیر
 2. آشنایی با حکم تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود.
 3. آشنایی با كفاره چیدن موی دیگری قبل از تقصیر.
- در عمره مفرده بعد از، سعی حلق یا تقصیر واجب است و حلق، افضل از تقصیر است و در عمره تمتع وظیفه فقط تقصیر است.
- البته وظیفه خانمها تقصیر است و حلق جایز نمی باشد، چه در عمره مفرده و چه در حج تمتع.

در کیفیت تقصیر سه قول است: (1)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب به چیدن ناخن اکتفا نکنند و اگر خواست ناخن بگیرد بنا بر احتیاط واجب پس از کوتاه کردن مو باشد. (آیات عظام مکارم و سیستانی)

قول دوم: به ناخن گرفتن اکتفا نشود و اگر خواست ناخن بگیرد پس از کوتاه کردن مو باشد. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: مخیر است بین چیدن ناخن یا کوتاه کردن قدری از موی سر یا شارب یا ریش. (سایر مراجع عظام)

تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود

اگر قبل از این که تقصیر کند بخواهد ناخن دیگری را به قصد تقصیر بچیند اشکال ندارد اما کوتاه کردن موی دیگری قبل از تقصیر خود جایز نیست؛ چرا که قبل از تقصیر، فرد محرم است و یکی از محرمات احرام ازاله مو است از بدن خود یا دیگری، محرم باشد یا محل.

پس از نظر تکلیفی به اتفاق همه مراجع عظام کوتاه کردن موی دیگری قبل از تقصیر خود، حرام است.

حکم وضعی تقصیر دیگری

اگر قبل از تقصیر خود موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند، از نظر حکم وضعی آیا آن شخص از احرام خارج میشود یا نه؟

ص: 136

در این مسأله سه قول است: (1)

قول اول: اگر چه کار حرامی است ولی آن شخص از احرام خارج میشود و این تقصیر مجزی است. (آیات عظام امام خامنه ای، جوادی، نوری، بهجت، زنجانی و هاشمی شاهرودی)

آیت الله زنجانی افزوده است: البته اگر حاجی با توجه به حرمت حلق بر دیگری از او بخواهد که برایش حلق نماید، بنابر احتیاط این حلق کفایت نمیکند.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب مجزی نیست و آن شخص باید خودش تقصیر نماید. (آیات عظام صافی گلپایگانی، فاضل، مکارم و وحید)

قول سوم: مجزی نیست و همچنان شخص در احرام باقی است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی و سبحانی)

تذکر: در عمره تمتع آیات عظام خوئی، تبریزی و سیستانی یک نظر خاص دارند که باید توجه شود و آن اینکه شخصی که تقصیر نکرده اگر موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند همانطور که گفته شد به نظر اعظم مذکور این تقصیر باطل است. حال اگر تقصیر را انجام ندهد و محرم شود به احرام حج عمره او باطل صحیح است و حج تمتع او به حج افراد تبدیل می شود. چنانکه در بخش استفتائات مناسک آیت الله سیستانی آمده: 0

ص: 137

السؤال : في عمرة التمتع إذا قصر أحد المعتمرين لصاحبه قبل أن يقصر لنفسه، ثم قصر له الثاني جهلاً منهما بالحكم و أحرم من بعد ذلك لحج التمتع، فما حكمهما؟

الجواب: ينقلب حجهما إلى الإفراد. (1)

ناگفته نماند که اصل این مسأله تقريباً مورد وفاق است که اگر شخصی تقصیر را عمداً یا جهلاً ترک کند و یا باطل انجام دهد و تدارک نکند تا محرم شود به احرام حج تمتع عمره او باطل است و حج او مبدل به حج افراد میشود و باید پس از اعمال حج، عمره مفرده انجام دهد؛ ولی نسبت به بطلان تقصیر در فرض مذکور مورد اختلاف است.

ص: 138

1- مناسك الحج و ملحقاتها، ص 318.

1. آیا در عمره میتوان به چیدن ناخن برای تقصیر اکتفا کرد؟

(آیت الله مکارم)

2. حکم تکلیفی تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود در عمره چیست؟

(آیت الله زنجانی)

3. اگر قبل از تقصیر خود موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند آیا مجزی است؟

(آیت الله فاضل)

4. كفاره تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود چیست؟

(آیت الله بهجت)

5. اگر در عمره تمتع هر کدام از معتمرین از روی جهل دیگری را تقصیر کند و برای حج محرم، شوند تکلیف حجشان چیست؟

(آیت الله سیستانی)

طواف نساء و نماز آن

هدف های آموزشی

1. آشنایی با حکم تکلیفی و وضعی طواف نساء.
 2. آشنایی با حکم شک در انجام طواف نساء.
 3. آشنایی با فتاوای مراجع در مورد ترک طواف نساء.
 4. آشنایی با حکم تطبیقی طواف نساء و طواف وداع.
- بعد از تقصیر در عمره مفرده باید طواف نساء و نماز آن را به جا آورد و این دو عمل از نظر شرایط و احکام با طواف اول و نماز آن فرقی ندارد جز در نیت.
- در عمره تمتع طواف نساء واجب نیست و اعمال آن با تقصیر به پایان میرسد.

حکم تکلیفی طواف نساء

مسأله: طواف نساء و نماز آن در عمره مفرده و حج تمتع واجب است، حتی بر کسانی که قدرت بر عمل زناشویی نداشته باشند ولی رکن نیست و ترک عمدی آن موجب باطل شدن عمره و حج نمیشود. (1)

ص: 141

در جزئیات طواف نساء دو قول است: (1)

قول اول: طواف نساء جزو اعمال حج است. (آیت الله زنجانی)

قول دوم: طواف نساء جزو اعمال نیست سایر مراجع عظام: سؤال پیر مردان و پیر زنانی که عمل زناشوئی از آنان ممکن نیست و ازدواج هم نمیکند و نیز کسی که عتین است آیا اگر طواف نساء را نیاورند اشکال دارد؟ (2)

جواب: گرچه طواف نساء جزو اعمال نیست، لکن عمل واجبی است که باید انجام داده شود.

متن مذکور را همه مراجع عظام پذیرفته اند و بر آن حاشیه ای نزنده اند فقط آیت الله زنجانی فرموده است طواف نساء از اجزای واجب حج و عمره مفرده است و بر عتین و کسانی که نمی توانند زناشوئی کنند نیز واجب است.

احکام وضعی و آثار مترتب بر طواف نساء

1. طواف نساء رکن نیست و ترک آن ولو عمداً باعث بطلان حج و عمره نمی شود.

2. حلّیت آمیزش، تقبیل، نظر با شهوت و دیگر استمناعات مشروط به انجام طواف نساء است. (3)

ص: 142

1- . مناسک، محشی م 1218.

2- . مناسک محشی م 1218.

3- . مناسک محشی، م 1205 و قبل از م 313.

البته به نظر آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی لذت بردن از صحبت و همنشینی با عیال خود اشکال ندارد، بلکه به نظر آیت الله سیستانی نگاه کردن به همسر از روی شهوت در صورتی که موجب خروج منی نشود اشکال ندارد گرچه احتیاط مستحب آن است که پرهیز کند. (1)

3. بچه ممیز در تمام مسائل مربوط به طواف نساء حکم بالغ را دارد اما در مورد بچه غیر ممیز دو قول است: (2)

قول اول: بنابر احتیاط واجب باید ولی طفل او را طواف نساء بدهد. آیات عظام، امام بهجت خامنه ای، فاضل، مکارم و نوری قول دوم بر ولی طفل واجب است او را طواف نساء دهد تا زن یا مرد بعد از بلوغ بر او حلال شود. (آیات عظام تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی گلپایگانی و هاشمی شاهرودی)

البته آیات عظام خویی و تبریزی فرموده اند: بعد از طواف حج و نماز و سعی، ظاهراً عقد حلال میشود ولیکن بنابر احتیاط، استمتاع جایز نمیشود گرچه اظهر اختصاص حرمت به جماع است. (3)

و آیت الله سیستانی افزوده اند: با حلق و تقصیر عقد حلال میشود، اما حلیت استمتاع در صبی متوقف است بر طواف نساء، پس اگر و هنوز طواف نساء انجام نداده نمی تواند از همسرش بالغ شد استمتاع ببرد.

ص: 143

1- . مناسک، محشی م 1182.

2- . مناسک محشی، م 1181.

3- . مناسک، محشی م 1181 و 1182

4. نقش طواف نساء در حلّیت عقد کردن، شاهد بر عقد شدن و خواستگاری کردن در این باره دو قول است: (1)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب حلّیت این اعمال منوط به انجام طواف نساء است. (آیات عظام امام خامنه ای، اراکی، صافی گلپایگانی، فاضل، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: این اعمال پس از طواف و سعی و تقصیر جایز میشود و منوط به انجام طواف نساء نمیشود. (آیات عظام خوبی، تبریزی، زنجانی، سیستانی و سبحانی)

تذکر: اگرچه جواز شاهد بر عقد شدن و خواستگاری پس از طواف سعی و تقصیر در کلام آیات عظام خوئی و تبریزی نیامده، است ولی از طریق اولویت که عقد کردن را جایز می‌شمرند، پس شاهد شدن بر آن و خواستگاری کردن نیز جایز خواهد بود.

نظر مراجع در مورد حکم این سه عمل (عقد کردن، شاهد بر عقد شدن و خواستگاری کردن در حال احرام به شرح ذیل میباشد. عقد کردن زن برای خود یا دیگری (محرم باشد یا محل) بر شخص محرم حرام است و از تروک احرام میباشد. (همه مراجع عظام) (2)

2. در شاهد شدن بر اجرای عقد برای دیگری (محرم باشد یا محل دو قول است: (3) 5

ص: 144

1- . مناسک، محشی م 1182.

2- . مناسک محشی سوم از تروک احرام.

3- . مناسک محشی م. 325

قول اول: حرام است. (آیات عظام، امام خامنه ای صافی گلپایگانی فاضل و سبحانی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب حرام است. (آیات عظام خوبی، تبریزی، سیستانی، مکارم، نوری، وحید و هاشمی شاهرودی)

3. در مورد خواستگاری کردن در حال احرام دو قول است (1)

قول اول جایز است (آیات عظام، امام خامنه ای سیستانی، هاشمی شاهرودی، زنجانی و سبحانی)

آیت الله سبحانی افزوده اند: ولی مکروه است.

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست (آیات عظام اراکی، تبریزی، خوبی، فاضل، مکارم، نوری، صافی و گلپایگانی)

تبصره: با توجه به نظر امام در تحریر الوسیله و نیز مسأله 327 مناسک که در ذیل می آید مسأله 1182 مناسک با فتوای امام متفاوت است.

«القول في ترك الإحرام... مسألة 6: تجوز الخطبة في حال الإحرام والأحوط تركها». (2)

مسأله 327: اقوی آن است که خواستگاری کردن در حال احرام جایز است و احتیاط در ترک است. (3)

همانطور که ملا حظہ میکنید بر اساس این دو مسأله، خواستگاری کردن در حال احرام جایز است و حلیت آن مشروط به انجام طواف نساء، نیست در حالی که در مسأله 1182 چنین آمده

ص: 145

1- . مناسک محشی م. 327

2- . تحریر الوسیله، ج 1، ص 395، م. 6.

3- . مناسک، محشی م 327

است: «... و اگر به جا نیاورد زن بر او حلال نمی شود بلکه آنچه از زن بر او حرام شده بود؛ مثل عقد کردن و خطبه کردن و شاهد شدن نیز بر او حلال نمیشود بنابر احتیاط واجب و در نقل فتاوی مختلف از امام ملاک «تحریرالوسیله» است.

کیفیت نیت نایب در طواف نساء

به نظر همه مراجع عظام نایب نمیتواند طواف نساء را به قصد خودش انجام دهد بلکه باید به قصد منوب عنه انجام دهد و البته انجام آن به قصد مافی الذمه مجزی است. (1)

ترک طواف نساء

ترک طواف نساء در دو حالت جهل و نسیان بررسی میشود:

حالت اول: ترک طواف نساء جهلاً: اگر کسی جاهل بود به وجوب طواف نساء و آن را به جا نیاورد و ازدواج کرد، در صحت و بطلان عقد او سه قول است: (2)

قول اول: عقد باطل است و باید طواف نساء را انجام دهد و در صورت تمایل عقد را تجدید کند (آیات عظام امام خامنه ای، اراکی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: عقد بنابر احتیاط واجب باطل است. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: عقد صحیح است ولی مادامی که طواف نساء را انجام نداده، جماع حرام است. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

ص: 146

1- . مناسک، محشی م 1204.

2- . مناسک، حشی م 1207.

حالت دوم: ترک طواف نساء نسیاناً: اگر در عمره مفرده یا حج تمتع طواف نساء را فراموش کند و بعد از آن آمیزش کرده باشد، چند وظیفه دارد:

وظیفه اول: در صورت امکان خودش باید طواف نساء را انجام دهد و اگر ممکن نبود برای انجام طواف نساء نایب بگیرد. (همه مراجع عظام)

وظیفه دوم: طبق نظر بعضی از مراجع باید کفاره بدهد که در آن چهار قول است: (1)

قول اول: باید یک هدی در مکه قربانی کند و احتیاط واجب آن است که شتر باشد. (آیات عظام امام، اراکی، خامنه ای، بهجت، صافی، گلپایگانی)

قول دوم: باید یک شتر در مکه نحر کند. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: باید یک هدی قربانی کند و احتیاط مستحب آن است که شتر باشد (آیت الله فاضل)

قول چهارم: کفاره ندارد (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

آیت الله مکارم قربانی کردن گوسفند را احتیاط مستحب میدانند.

شک در انجام طواف نساء

اگر پس از مراجعت از مکه شک کند که طواف نساء را انجام داده یا نه؟ در این مسأله هفت قول است (2)

قول اول: اگر التفات به وجوب طواف نساء نداشته باید طواف

ص: 147

1- مناسک، محشی م 1182 و 1186 و 1187 و 1213 و 1320.

2- مناسک، محشی م 1210

نساء را انجام دهد و همچنین اگر التفات داشته علی الاحوط بلکه خالی از قوت نیست (پس باید طواف نساء را انجام دهد). (آیات عظام امام خامنه ای، بهجت، فاضل، سیستانی و نوری)

البته روشن است که اگر خودش نتواند انجام دهد یا مشقت شدید داشت باید نایب بگیرد تا به نیابت از او انجام دهد.

قول دوم: اگر التفات به وجوب نداشته، باید انجام دهد و اگر التفات به وجوب داشته بعید نیست که انجام آن واجب نباشد، اگر چه احتیاط خوب است. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول سوم: اگر التفات به وجوب نداشته بنابر احتیاط واجب به جا آورد و اگر التفات به وجوب داشته است، طواف نساء لازم نیست. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: اگر شک بعد از واقعه با زوجه بوده اعتنا نکند و اگر قبل از واقعه بوده واجب است به جا آورد. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول پنجم: اگر قبل از تمتع از نساء شک کرده باید طواف نساء را انجام دهد و اگر پس از تمتع از نساء شک کرده در صورتی که احتمال بدهد هنگام استمتاع به جهات شرعیه توجه داشته، به شکش اعتنا نکند والا باید طواف نساء را به جا آورد، مگر بعد از گذشت ماه ذی الحجه که مطلقاً اعتنا نمی کند. (آیت الله زنجانی)

قول ششم: اگر در انجام طواف نساء در حج شک کند در حالی که ماه ذی الحجه الحرام باقی باشد چنین فردی باید خود و در صورت عدم امکان نائب او طواف نساء و نماز آن را به جا آورد و اگر پس از خروج از ماه ذی الحجه الحرام چنین شخصی رخ دهد اعتنا نکند. (آیت الله سبحانی)

قول هفتم: اگر قبل از وقوعه شک کند طواف نساء را انجام داده باید آن را انجام دهد، ولی اگر بعد از وقوعه باشد بنا بر احتیاط واجب آن را انجام دهد. (آیت الله وحید)

تداخل در طواف نساء

اگر چندین طواف نساء بر عهده کسی باشد، آیا یک طواف نساء کافی است یا باید به تعداد احرامهایی که، بسته، طواف نساء انجام دهد؟ در این مسأله پنج قول است: (1)

قول اول: یک طواف نساء برای همه احرام ها کافی است. (آیات عظام امام، نوری، گلپایگانی، اراکی و مکارم)

قول دوم: برای هر احرامی یک طواف نساء مستقل لازم است. (آیات عظام خویی، جوادی، زنجانی، سبحانی، صافی و وحید)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب برای هر احرامی یک طواف نساء لازم است. (آیات عظام، بهجت، فاضل، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول چهارم: وجوب تعدد تکلیفی است ولی از نظر وضعی حلیت زن با یک طواف نساء حاصل می شود. (آیت الله خامنه ای)

قول پنجم: هر احرام طواف نساء مستقل دارد، ولی بنا بر احتیاط واجب تا طواف نساء عمره مفرده یا حج تمتع را انجام نداده نباید به احرام جدید محرم شود. (آیت الله تبریزی)

تذکر آیت الله سیستانی میفرماید: اگر خللی در عمره مفرده پیش بیاید که ربطی به طواف نساء نداشته باشد احرام دوم باطل است اما اگر طواف نساء عمره مفرده اشکال داشته باشد، می تواند مجدداً محرم شود.

ص: 149

ترتیب بین تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده

در عمره مفرده طواف نساء و نماز آن باید بعد از تقصیر باشد و اگر عمداً و بدون عذر ترتیب را رعایت نکند، مجزی نیست و باید (آیت الله مکارم: بنابر احتیاط واجب) بعد از تقصیر، طواف نساء و نماز آن را تکرار نماید. (1)

و اگر نسیاناً یا جهلاً ترتیب را رعایت نکند چند قول است: (2)

قول اول: عمره باطل نمیشود لکن باید بعد از تقصیر طواف نساء را اعاده کند و بدون آن حرمت نساء باقی است. (آیات عظام امام خامنه ای، جوادی، تبریزی، خویی، فاضل، زنجانی، صافی و گلپایگانی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب اعاده طواف نساء و نماز آن لازم است. (آیات عظام سیستانی، مکارم و وحید)

قول سوم: مقدم شدن طواف نساء بر تقصیر در عمره مفرده در صورت ضرورت یا نسیان یا جهل مجزی است. (آیات عظام بهجت و هاشمی شاهرودی)

طواف نساء در عمره تمتع

طواف نساء در عمره تمتع واجب نیست و اگر بخواهد احتیاط کند، طواف و نماز آن را رجاءاً به جا آورد. (3) (همه مراجع عظام)

البته آیات عظام سبحانی و مکارم فرموده اند ضرورتی ندارد طواف نساء را به قصد رجاء به جا آورد و آیت الله فاضل فرموده اند: اگر بخواهد احتیاط، کند محل آن قبل از تقصیر است.

ص: 150

1- مناسک، محشی م 908 و 998

2- مناسک، محشی م 898 و 908 و 1209.

3- مناسک محشی م 892.

آیت الله خامنه ای اضافه کرده اند قبل از تقصیر رجاءاً به جا آورد.

طواف نساء و طواف وداع نزد عامه

هیچ کدام از مذاهب اربعه طواف نساء را نه واجب میدانند و نه مستحب و از نظر ایشان اعمال عمره مفرده با تقصیر تمام میشود و با طواف زیارت در حج همه محرّمات احرام حلال میشود. (1)

اما در حکم طواف وداع بین اهل سنت اختلاف است: (2)

قول اول: طواف وداع مستحب است. (مالکیه و شافعیه طبق قول جدید)

قول دوم: طواف وداع واجب است (حنفیه، حنبلیه و شافعیه طبق قول قدیم)

تذکر: اگر از برادران اهل سنت در کاروان حضور داشتند به آنها گفته شود آیا احتمال وجوب طواف نساء را میدهند یا نه؟ اگر احتمال وجوب طواف نساء وجود داشته باشد، که بی شک احتمال آن را میدهند و هرگز قطع به عدم وجوب آن ندارند، احتیاطاً طواف وداع را به قصد مافی الذمه انجام دهند.

ص: 151

1- در آمدی بر فقه مقارن مصطفی جعفر پیشه، 371.

2- در آمدی بر فقه مقارن مصطفی جعفر پیشه، 371.

1. آیا طواف نساء جزو اعمال حج تمتع و عمره مفرده هست؟

(آیت الله سیستانی)

2. آیا طواف نساء از ارکان حج و عمره است؟ (امام خمینی)

3. اگر نابالغ طواف نساء را ترک کند حرمت کدامیک از محرمات احرام بعد از بلوغ باقی است؟

(آیت الله تبریزی)

4. آیا حلیت عقد و شاهد بر عقد شدن و خواستگاری منوط به انجام طواف نساء است؟

(آیت الله خامنه ای)

5. آیا در حال احرام خواستگاری کردن جایز است؟

(آیت الله مکارم)

6. در صورت ترک طواف نساء جهلاً و عقد کردن زن، آیا عقد باطل است؟

(آیت الله فاضل)

7. اگر طواف نساء را نسیئاً ترک نماید و جماع کند آیا کفاره واجب میشود؟

(آیت الله صافی)

8. اگر پس از مراجعت در انجام طواف نساء شک داشته باشد وظیفه اش چیست؟

(آیت الله نوری)

9. آیا بین تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده، رعایت ترتیب لازم است؟

(آیت الله سیستانی)

10. محل انجام طواف نساء در عمره تمتع کجاست؟

(آیت الله فاضل)

11. اگر چند طواف نساء بر عهده او باشد آیا یک طواف نساء کافی است؟

(آیت الله زنجانی)

12. حکم طواف وداع چیست؟

(شافعیه)

ص: 152

بخش دوم: حج تمتع

اشاره

ص: 153

اعمال حج تمتع

هدف های آموزشی

1. آشنایی با صورت اجمالی اعمال حج تمتع.
 2. آشنایی با تفاوت بین عمره تمتع و عمره مفرده.
 3. آشنایی با اعمالی که بین عمره تمتع و احرام حج ممنوع است.
- حج تمتع مرکب است از دو عمل یکی عمره تمتع و دیگری «حج تمتع» و عمره تمتع بر حج تمتع مقدم است.
- و عمره تمتع مرکب از پنج جزء است:

اول: احرام

دوم: طواف کعبه

سوم: نماز طواف

چهارم: سعی بین صفا و مروه

پنجم: تقصیر

ص: 155

و چون محرم از این اعمال فارغ شد آنچه بر او به واسطه احرام بستن حرام شده بود حلال می شود. (1)

بعد از آنکه اعمال عمره تمتع به اتمام رسید، باید برای حج تمتع آماده شود و حج تمتع مرکب است از سیزده عمل:

1. احرام بستن در مکه

2. وقوف در عرفات؛

3. وقوف در مشعر الحرام؛

4. رمی جمره عقبه در منا

5. قربانی در منا؛

6. حلق یا تقصیر در منا؛

7. طواف زیارت؛

8. نماز طواف؛

9. سعی بین صفا و مروه؛

10. طواف نساء؛

11. نماز طواف نساء؛

12. بیتوته در منا در شبهای یازدهم و دوازدهم و سیزدهم برای بعضی از اشخاص؛

13. رمی جمرات سه گانه در روزهای یازدهم و دوازدهم. (2)

عمره تمتع و فرق آن با عمره مفرده

عمره تمتع، مانند عمره مفرده است، مگر در چهار مورد که

عبارتند از:.

ص: 156

1- . مناسک، محشی ص 137 صورت حج تمتع اجمالاً.

2- . مناسک، محشی ص 137 138، صورت حج تمتع اجمالاً.

1. میقات: در عمره مفرده هیچ انحصاری بین مواقیت وجود نداشته و فرد میتواند از هر طرف که وارد مکه میشود - حتی از نزدیکترین مکانها به منطقه حرم مثل مسجد تنعیم و مسجد حدیبیه - احرام ببندد؛ ولی مواقیت عمره تمتع، منحصر در پنج مکان (مسجد، شجره قرن المنازل جحفه، وادی عقیق و یلملم) می باشد. البته در عمره مفرده هم اگر از این مواقیت بگذرد واجب است از آنجا محرم شود.

2. طواف نساء: در عمره مفرده لازم است پس از تقصیر یا حلق، طوافی به نیت طواف نساء انجام گیرد ولی این طواف در عمره تمتع واجب نمیشود.

3. تقصیر: مردها در عمره مفرده بین تقصیر یا حلق مخیر هستند، ولی در عمره تمتع وظیفه فقط تقصیر است.

4. زمان انجام: عمره مفرده را در تمام ماه های سال می توان انجام داد، به خلاف عمره تمتع که حتماً باید در ماههای حج یعنی، شوال، ذی قعدة و ذی حجه باشد.

ناگفته نماند که عمره مفرده بین عمره تمتع و حج تمتع به اتفاق مراجع عظام به سبیل فتوا یا احتیاط واجب جایز نیست و نیز در ایام تشریق (11 تا 13 ذی الحجه) به نظر جمعی از مراجع عظام جایز نیست که در ذیل عنوان «زمان عمره مفرده» در درس اول گذشت.

اشاره

در فاصله زمانی بین عمره تمتع و حج تمتع، اعمالی وجود دارد که احکام و آثار خاصی دارند و در بعضی موارد، باعث بطلان حج شده و یا حرمت شرعی به دنبال دارند آن اعمال عبارتند از:

1. خروج از مکه

2. کوتاه کردن یا تراشیدن موی سر

3. انجام عمره مفرده

1. خروج از مکه پس از عمره تمتع و پیش از احرام حج

اشاره

در این مسأله دو فرع فقهی مطرح است:

الف) حکم تکلیفی خروج از مکه

در مورد حکم تکلیفی خروج از مکه چهار قول وجود دارد: [\(1\)](#)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب بدون حاجت جایز نیست و در صورت ضرورت بنا بر احتیاط واجب باید محرم شود به احرام حج. (آیات عظام، امام جوادی، گلپایگانی و صافی)

قول دوم: خروج از مکه جایز نیست مگر در مورد حاجت و با احرام. (آیات عظام، تبریزی، خوئی، سبحانی و وحید)

قول سوم: جواز خروج از مکه به شرط اطمینان از عدم فوت اعمال حج. (آیات عظام خامنه ای، بهجت، فاضل، سیستانی، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

ص: 158

قول چهارم: خروج برای انجام کاری که نیاز دارد اشکال ندارد، و در این صورت نیز اگر بتواند باید با احرام حج خارج شود. (آیت الله زنجانی)

(ب) حکم وضعی خروج از مکه

در این فرع دو صورت متصور است:

صورت اول: خروج در ماه انجام عمره تمتع اگر در همان ماهی که عمره تمتع را انجام داده بدون ضرورت و نیاز از مکه خارج شود در این صورت در رابطه با صحت و بطلان عمره تمتع دو قول است:

قول اول: صحت عمره تمتع. (آیات عظام امام خامنه ای، خوبی، اراکی، بهجت تبریزی گلپایگانی، صافی، سیستانی، سبحانی، مکارم فاضل، وحید نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: عمره تمتع باطل میشود و برای صحت حج باید عمره را اعاده نماید. (آیت الله زنجانی)

صورت دوم: خروج در غیر ماه انجام عمره

اگر در غیر ماهی که عمره تمتع را انجام داده بدون ضرورت از مکه خارج شود در رابطه با حکم وضعی آن سه قول است:

قول اول: عمره تمتع او باطل نخواهد شد و حج او با آن عمره صحیح است. (آیات عظام امام، اراکی، بهجت و نوری)

قول دوم: با خروج از مکه در ماه، بعد عمره تمتع باطل میگردد و باید اعاده شود. (آیات عظام، تبریزی، خامنه ای، خوبی، سیستانی، مکارم، سبحانی، فاضل، زنجانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

آیات عظام بهجت، تبریزی و مکارم افزوده اند: و برای عمره سابق احتیاطاً طواف نساء انجام دهد.

قول سوم: اگر در غیر ماهی که محرم به عمره تمتع شده بود، دوباره به مکه وارد میشود احتیاطاً برای عمره تمتع دوباره محرم شود. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

تذکر: طبق فتوای آیت الله مکارم خروج از مکه به طرف عرفات مبطل عمره تمتع نمیشود.

خروج از مکه پس از اتمام حج و حکم احرام برای ورود به مکه

اگر بعد از اتمام حج از مکه خارج شود و بخواهد مجدداً به مکه برگردد، در مورد لزوم احرام مجدد و عدم آن پنج قول است: (1)

قول اول: عدم لزوم احرام در صورتی که یک ماه از وقت احرام عمره تمتع نگذشته باشد ولی اگر پس از خروج از مکه از میقات عبور میکند، مثل اینکه به مدینه میرود و از آنجا به مکه برمیگردد، باید در مسجد شجره محرم شود برای عمره مفرده و اگر با عمره تمتع یک ماه فاصله نشده عمره مفرده را رجاءاً انجام دهد. (امام خمینی)

قول دوم: عدم لزوم احرام در صورتی که مراجعت، در همان ماهی باشد که اعمال حج تمتع را انجام داده است. (آیات عظام تبریزی، خامنه ای، سبحانی، صافی، گلپایگانی و مکارم)

ص: 160

قول سوم: عدم لزوم احرام در صورتی که مراجعت، در همان ماهی باشد که احرام عمره تمتع را انجام داده است. (آیات عظام خویی، فاضل و سیستانی)

قول چهارم: عدم لزوم احرام، در صورتی که سی روز از احرام حج تمتع نگذشته باشد. (آیات عظام زنجانی و هاشمی شاهرودی)

قول پنجم: لزوم احرام علی الاحوط، در صورت مغایرت ماه خروج با ماه مراجعت و یا گذشت سی روز با عدم تغایر. (آیت الله بهجت)

2. تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج

الف) تراشیدن موی سر

در مورد تراشیدن موی سر بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج، چهار قول مطرح است: (1)

قول اول: عدم جواز حلق. (آیات عظام امام، خامنه ای، نوری، سبحانی، صافی گلپایگانی و مکارم)

آیت الله سبحانی افزوده اند: حرمت تکلیفی دارد و فقط معصیت کرده، ولی کفاره ندارد و به عمره یا حج او ضرر نمیزند.

قول دوم: عدم جواز بنا بر احتیاط واجب. (آیت الله اراکی)

قول سوم: اگر عمره تمتع در ماه شوال انجام شود تراشیدن سر تا 30 روز بعد از عید فطر جایز است و بنا بر احتیاط واجب بعد از این مدت

جایز نیست (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و هاشمی شاهرودی)

ص: 161

آیت الله هاشمی شاهرودی فرموده اند: این حکم مخصوص ضروره است یعنی کسی که سر تراشیدن در حج بر او واجب است.

قول چهارم: جواز حلق مطلقاً (آیات عظام سیستانی، بهجت، جوادی، زنجانی و فاضل)

البته آیت الله زنجانی میفرماید: بنا بر احتیاط مؤکد استحبابی سر تراشد.

و آیت الله بهجت فرموده اند: ظاهراً عدم حرمت احرامی آن است و حرمت به جهت وجوب توفیر، محل تأمل است.

و آیت الله جوادی فرموده اند مگر آنکه حلق در حج بر او واجب باشد و با تراشیدن سر زمینه حلق از بین برود.

(ب) کوتاه کردن موی سر

کوتاه کردن موی سر با ماشینهای، معمولی در صورتی که مثل تیغ نباشد و از ته تراشد اشکالی ندارد.⁽¹⁾ (همه مراجع عظام)

(ج) استحباب توفیر موی سر و محاسن برای احرام حج

یکی از مستحبات حج تمتع این است که مردها موی سر و محاسن خود را برای احرام از اول ذی القعدة بلند نگه داشته و کوتاه نکنند همچنان که فقیه کبیر صاحب عروه چنین فرموده:

يستحب قبل الشروع في الإحرام أمور أحدها توفير شعر الرأس بل و اللحية لإحرام الحج مطلقاً لا خصوص التمتع كما يظهر من بعضهم لإطلاق الأخبار من أول ذی القعدة بمعنى عدم إزاله شعرها لجمله من الأخبار وهي و

ص: 162

إن كانت ظاهره في الوجوب إلا أنها محمولة على الاستحباب لجمله أخرى من الأخبار ظاهره فيه. (1)

3. انجام عمره مفرده بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج

در مورد حکم تکلیفی و وضعی عمره مفرده در حد فاصل بین عمره تمتع و احرام حج چند قول وجود دارد: (2)

قول اول: جایز نیست و اگر به جا آورد صحت عمره مفرده محل اشکال است ولی برای عمره و حج تمتع اشکالی ایجاد نمی کند (آیات عظام امام، جوادی، مکارم، نوری و صافی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست و اگر به جا آورد صحت عمره مفرده محل اشکال است ولی برای عمره و حج تمتع اشکالی ایجاد نمیکند. (آیات عظام خامنه ای و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: جایز نیست مگر آنکه در ماه دیگر انجام دهد که در این صورت عمره تمتع او باطل شده و چنانچه تا هشتم ذی حجه در مکه بماند، این عمره مفرده به طور قهری، عمره تمتع محسوب میشود. (آیات عظام سبحانی و فاضل)

قول چهارم: مشروع نیست مگر آنکه از حرم خارج شود و در ماه دیگر غیر از ماهی که برای عمره تمتع محرم شده، با احرام عمره مفرده داخل مکه شود که در این صورت عمره مفرده او صحیح است و عمره تمتع او تبدیل به عمره مفرده میشود. (آیت الله تبریزی)

ص: 163

1- . العروه الوثقی، ج 4، ص 652 م 1.

2- مناسک محشی م 909.

قول پنجم: جایز نیست و ظاهر این است که موجب بطلان عمره تمتع خواهد شد و لازم است آن را اعاده نماید ولی اگر تا روز هشتم ذی حجه در مکه بماند و قصد حج کند، عمره مفرده اش تمتع به حساب می آید. (آیت الله سیستانی)

قول ششم: جایز نیست و عمره تمتع را باطل می کند. (آیت الله زنجانی)

قول هفتم: جایز نیست. (آیات عظام خویی و گلپایگانی)

تذکر: آیات عظام خویی و گلپایگانی حکم وضعی آن را ذکر نکرده اند.

قول هشتم: اشکال ندارد. (آیت الله بهجت) [\(1\)](#)

ص: 164

1- . ناگفته نماند که قبلاً می فرمودند: محتمل است اشکال نداشته باشد و در اواخر عمر فرمودند اشکال ندارد.

1. عمره مفرده از نظر تقصیر با عمره تمتع چه فرقی دارد؟

(امام خمینی)

2. از نظر میقات چه فرقی بین عمره مفرده و عمره تمتع وجود دارد؟

(آیت الله نوری)

3. حکم تکلیفی خروج از مکه بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج چیست؟

(آیت الله شاهرودی)

4. اگر در ماهی که عمره تمتع را انجام داده، از مکه خارج شود آیا عمره اش باطل میشود؟

(آیت الله فاضل)

5. اگر در ماه بعد از اعمال عمره تمتع از مکه خارج شود، آیا لازم است عمره را اعاده کند؟

(آیت الله خامنه ای)

6. بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج آیا تراشیدن سر جایز است؟

(آیت الله مکارم)

7. آیا کوتاه کردن موی سر با ماشینهای معمولی بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج جایز است؟

(آیت الله سیستانی)

8. آیا بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج میتوان عمره مفرده انجام داد؟

(آیت الله خویی)

9. اگر بین عمره تمتع و حج تمتع عمره مفرده انجام دهد آیا عمره تمتع باطل میشود؟

(آیت الله صافی)

احرام حج تمتع

هدف های آموزشی

1. آشنایی با محل احرام حج تمتع.
 2. آشنایی با وظیفه حاجی در صورت ترک احرام حج
 3. آشنایی با ملاک ضیق وقت احرام
1. واجب است بر مکلف که بعد از تمام شدن اعمال عمره تمتع برای حج تمتع احرام ببندد. (1)
 2. کیفیت احرام بستن و لیبیک گفتن همان نحو است که در احرام عمره ذکر شد. (2)
 3. تمام چیزهایی که در محرمات احرام بیان شد، در این احرام هم حرام است و آنچه کفاره دارد به همان ترتیب. (3)

ص: 167

1- مناسک، محشی م 937.

2- مناسک محشی م 940.

3- مناسک، محشی م 941.

محل احرام حج تمتع شهر مکه است که در محدوده آن چند قول است: (1)

قول اول: شهر مکه حتی قسمتهای توسعه یافته آن. (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، نوری، فاضل و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: شهر مکه حتی قسمتهای توسعه یافته آن مگر قسمت هایی که خارج از حرم است.

(آیات عظام جوادی، سیستانی، مکارم و سبحانی)

تذکر: طبق نظر آیات عظام جوای و مکارم عدم جواز احرام در قسمتهای خارج از حرم مبنی بر احتیاط واجب است.

قول سوم: بنابر احتیاط واجب از مکه قدیم محرم شوند. (آیات عظام خوبی، تبریزی و بهجت)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب تا میتواند از مکه قدیم باشد. (آیت الله صافی)

قول پنجم: واجب است احرام حج در مکه قدیم باشد. (آیت الله سید محمد شاهرودی)

تذکر مستحب است در حجر اسماعیل یا نزد مقام ابراهیم محرم شود.

حکم ترک احرام در حج تمتع جهلاً یا نسیاناً

اگر فراموش کند و بدون احرام از مکه خارج شود و به طرف عرفات برود، دو صورت دارد: (2)

ص: 168

1- مناسک، محشی م 946.

2- مناسک، محشی م 947 و 953.

صورت اول: امکان بازگشت به مکه وجود دارد:

در این صورت باید برای احرام بستن به مکه برگردد. (همه مراجع عظام)

آیت الله زنجانی میفرماید: اگر در عرفات یادش بیاید در همان جا محرم شود و باید قبل یا بعد از تلبیه بگوید: «اللهم علي كتابك و سنة نبيك» و احتیاط مستحب است که به مکه برگردد.

صورت دوم: به جهت ضیق وقت یا عذر دیگر بازگشت به مکه امکان ندارد.

در این صورت دو قول است:

قول اول: جواز احرام در همان جایی که متوجه ترک نیت و تلبیه شده است (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، خوئی، وحید، سیستانی، زنجانی، بهجت، تبریزی، هاشمی شاهرودی، سبحانی، مکارم و نوری)

آیت الله سبحانی افزوده اند: اگر در عرفات یادش آمد پس از لبیک بگوید «اللهم علي كتابك و سنة نبيك» و اگر در مشعر به خاطر آورد در همان جا محرم شود و خوب است جمله فوق را بگوید.

قول دوم: احتیاط آن است که هر قدر می تواند به سمت مکه برگردد و اگر نتوانست از همان جا محرم شود. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

تذکر: جاهل به مسأله اگر احرام نبندد، در حکم کسی است که به واسطه فراموشی احرام نبسته است. (1)

ص: 169

1- مناسک، محشی م 949.

ملاک ضیق وقت در مسئله ترک تلبیه و نیت در حج تمتع

وقت احرام موسع است و تا وقتی که بتواند بعد از احرام به وقوف عرفه برسد میتواند تأخیر بیندازد. (1)

در ملاک آخر وقت احرام حج تمتع سه قول است: (2)

قول اول: خوف نرسیدن به وقوف اختیاری در عرفه که از ظهر روز نهم تا غروب شرعی است و لوده دقیقه. (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، صافی گلپایگانی، بهجت، مکارم و نوری)

قول دوم: عدم درک وقوف رکنی عرفات، یعنی مسمای وقوف. (آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی، وحید، فاضل و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: حدّ تنگی وقت آن است که نتواند قبل از زوال روز عرفه اعمال عمره را به اتمام رساند. (آیت الله سیستانی)

ص: 170

1- . مناسک، محشی م 942.

2- مناسک، محشی م 925 و 950.

1. محل احرام حج تمتع کجاست؟ (آیت الله بهجت)

2. آیا احرام از قسمتهایی از شهر مکه که خارج از حد حرم است، جایز است؟

(آیت الله مکارم)

3. اگر در عرفات متوجه شود که در مکه محرم نشده است وظیفه اش چیست؟

(آیت الله زنجانی)

4. اگر به جهت جهل به مسأله بدون احرام از مکه خارج شود وظیفه اش چیست؟

(آیت الله سیستانی)

5. در چه صورتی رفتن به مکه جهت تدارک احرام فراموش شده حج به جهت ضیق وقت لازم نیست؟

(آیت الله وحید)

وقوف در عرفات

هدف های آموزشی

1. آشنایی با واژه عرفات

2. آشنایی با وقوف به عرفات و انواع آن

3. آشنایی با حکم خروج از عرفات

در حج تمتع دومین عمل واجب بعد از احرام وقوف در عرفات است. پیش از آنکه وارد احکام عرفات شویم، بهتر است درنگی بر واژه شناسی کلمه عرفات داشته باشیم.

واژه شناسی کلمه عرفات

عرفات، از «عرفه» مشتق شده است و برای لفظ عرفه دو معنای اسم مکانی و اسم زمانی وجود دارد. اگر به معنای اسم مکانی استعمال شود، سرزمینی است در مکه که کوهی به نام «جبل الرحمه» در آن وجود دارد (1) و اگر به معنای اسم زمانی استعمال شود، حاکی از زمانی خاص است که همان روز نهم ذی الحجه می باشد.

ص: 173

1- . ر.ک: آثار اسلامی مکه و مدینه، ص 131.

واژه، عرفات جمع است ولی معنای افرادی دارد، این واژه اسمی است برای سرزمینی خاص، به مساحت 18 کیلومتر مربع که در شرق، مکه که اندکی متمایل به جنوب قرار گرفته است.

وجه تسمیه عرفات

برای وجه تسمیه این سرزمین به عرفات، دو نکته ذکر کرده اند نکته اول که در خصوص آن روایتی از جانب ائمه معصومین علیهم السلام وارد نشده و تنها در کتب واژه شناسان مثل کتاب «مجمع البحرین» جناب طریحی مطرح شده عبارت است از اینکه چون حضرت آدم و حوا علیهما السلام در این سرزمین همدیگر را شناختند؛ لذا این سرزمین به عرفات معروف شد؛ یعنی سرزمین معارفه و شناخت.

نکته دوم: وجه تسمیه آن مستند به روایتی میباشد که مرحوم صدوق رحمه الله در «علل الشرایع»، نقل کرده است:

قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) عَنْ عَرَفَاتٍ: لِمَ سَمَّيْتَ عَرَفَاتٍ؟ فَقَالَ: «إِنَّ جَبْرَيْلَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ)، خَرَجَ بِإِبْرَاهِيمَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يَوْمَ عَرَفَاتٍ، فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ قَالَ لَهُ جَبْرَيْلُ: يَا إِبْرَاهِيمُ اعْتَرِفْ بِذَنْبِكَ وَاعْرِفْ مَنَائِدَ كَلِّكَ، فَسَمَّيْتَ عَرَفَاتٍ لِقَوْلِ جَبْرَيْلَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) اعْتَرِفْ فَأَعْتَرَفَ»؛ (1)

راوی میگوید از امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) در مورد عرفات پرسیدم که به چه دلیل عرفات خوانده شده است؟

پس ایشان فرمودند: همانا جبرئیل (عَلَيْهِ السَّلَامُ) همراه ابراهیم (عَلَيْهِ السَّلَامُ) در روز

ص: 174

عرفه بیرون رفتند، پس چون وقت زوال آفتاب رسید جبرئیل (عَلَيْهِ السَّلَامُ) به ایشان فرمودند: ای ابراهیم به گناهت اعتراف کن و اعمال و مناسک خود را بشناس، پس عرفات به خاطر گفتار جبرئیل (عَلَيْهِ السَّلَامُ) که گفت: اعتراف کن و ابراهیم (عَلَيْهِ السَّلَامُ) هم اعتراف کرد، به این نام خوانده شده است.

البته ذکر این مطلب خالی از لطف نیست در خطاب جبرئیل (عَلَيْهِ السَّلَامُ) به حضرت ابراهیم (عَلَيْهِ السَّلَامُ) مبنی بر اعتراف بر گناه، یقیناً گناهان صغیره و کبیره مورد نظر نیستند؛ بلکه ترک اولی منظور بوده است، چرا که ساحت انبیا، ساحت عصمت است.

تأثیر گناه بر انسانها و روش دفع آن

بنابر روایتی که گذشت راز نامگذاری این مکان به سرزمین عرفات، این است که این سرزمین سرزمین اعترافات است در این مطلب نکته ای ظریف و دقیق نهفته است که همانا اولین قدم برای سیر و سلوک در این سرزمین مقدس اعتراف به گناهان میباشد؛ لذا مناسب است که روحانیون، محترم بیانی هر چند کوتاه برای زائران داشته و این دو نکته را به ایشان متذکر شوند:

نکته اول، در خصوص نقش گناه در ویرانی مادی و معنوی انسان است. همانطور که در گفتار ائمه علیهم السلام تصریح شده است، عصیان و گناه ربّ جلیل تا جایی ویرانگر است که در یک کلمه میتوان گفت بزرگترین مانع انسان برای دریافت فیوضات مادی و معنوی خدای متعال گناه و جرأت بر خداوند است. در همین باب دو روایت از امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) نقل شده است و ایشان صراحتاً، گناه را عامل محرومیت از نعمتهای مادی و معنوی می دانند.

امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) در روایتی میفرماید: «مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ عَبْدٍ نِعْمَةً فَسَدَّ لِمَبْهَاتِهَا إِيَّاهُ حَقٌّ يُذْنِبُ ذَنْبًا يَسْتَحِقُّ بِذَلِكَ السَّلْبَ»؛ (1) خدای متعال هیچ نعمتی را به بنده ای عنایت نمیفرماید تا آن را از او بگیرد، مگر اینکه بنده گناهی انجام می‌دهد که این گناه موجب سلب نعمت از او می‌شود.

و همچنین در روایتی دیگر می‌فرماید: «إِنَّ الرَّجُلَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيُحْرَمُ صَلَاةَ اللَّيْلِ وَإِنَّ الْعَمَلَ السَّيِّئَ أَسْرَعُ فِي صَاحِبِهِ مِنَ السَّكِينِ فِي اللَّحْمِ»؛ (2) یعنی، همانا انسان مرتکب گناهی می‌شود پس به خاطر این گناه از نماز شب محروم می‌گردد و همانا تأثیر گناه در گناهکار سریع‌تر از تأثیر چاقو بر گوشت است.

نکته دوم: در مورد اعتراف به گناه و اهمیت و نقش سازنده آن در پالایش نفس و جان است. باید توجه داشت که اولین قدم برای سیر و سلوک، حاجی برداشتن مانع است و این مانع چیزی جز گناه نیست و کلید رفع آن اعتراف به گناه می‌باشد؛ زیرا اعتراف به گناه، حاکی از دو مطلب گران بهاست یکی پشیمانی و دیگری توجه به خطا و لغزش و عصیان در برابر خدای متعال.

در این باره هم به بیان دو حدیث بسنده میکنیم امام باقر (عَلَيْهِ السَّلَامُ) در روایتی میفرماید:

«وَاللَّهُ مَا يَنْجُو مِنَ الذَّنْبِ إِلَّا مَنْ أَقْرَبَهُ»؛ (3) به خدا سوگند گناهکار از گناه خود نجات پیدا نمیکند مگر آنکه در پیشگاه خدا به آن اعتراف کند.

ص: 176

1- . وسائل الشیعه، ج 15، ص 304، ح 18.

2- همان، ص 302، ح 14.

3- همان، ج 16، ص 59، ح 1،

و در روایتی دیگر ایشان میفرماید: «لَا وَاللَّهِ مَا أَرَادَ اللَّهُ مِنَ النَّاسِ إِلَّا خَصَّةً لَتَيْنِ: أَنْ يُقِرُّوا لَهُ بِالنِّعَمِ فَيَزِيدَهُمْ وَبِالدُّنُوبِ فَيَغْفِرَهَا لَهُمْ»؛ (1) به خدا گند، خداوند هرگز از مردم چیزی را نخواسته است جز دو خصلت یکی اینکه اقرار کنند به نعمتهایش پس (بواسطه این اقرار) خداوند نعمت ایشان را افزایش دهد و دیگر (اینکه اقرار کنند) به گناهانشان (به واسطه این اعتراف) خداوند گناهان ایشان را بپامرزد.

ارکان توبه

در توبه چند رکن وجود دارد:

1. پشیمانی نسبت به آنچه انجام داده است.
2. تصمیم بر ترک گناه و عدم تکرار آن.
3. اعتراف به گناه و طلب مغفرت از خدای متعال
4. جبران حق الله یا حق الناسی که به واسطه گناه بر ذمه فرد آمده است.

وجوب وقوف در عرفات

واجب است وقوف به عرفات - که محلی است معروف و محدود است به حدود معروفه - به قصد قربت و خالص مثل سایر عبادات. (2)

ص: 177

1- همان، ج 16، ص 59، ح 2.

2- مناسک محشی م 956.

مراد از وقوف، بودن در آن مکان است؛ چه سواره و چه پیاده یا نشسته یا خوابیده یا در حال راه رفتن به هر حال که باشد کافی است. (1)

انواع وقوف به عرفات

وقوف به عرفات = اختیاری = 1) رکنی 2) غیر رکنی

اضطراری

زمان وقوف اختیاری عرفات

در مورد زمان وقوف اختیاری عرفات، پنج قول وجود دارد: (2)

قول اول: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، بعد از زوال روز نهم ذی الحجه تا غروب شرعی (وقت نماز مغرب) (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، گلپایگانی، فاضل، صافی، مکارم و نوری)

قول دوم: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، بعد از زوال روز نهم ذی الحجه و اظهر جواز تأخیر تا یک ساعت بعد از ظهر. (آیات عظام خوئی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، از اول ظهر و جواز

ص: 178

1- مناسک، محشی م 957.

2- . مناسک، محشی م 959.

تأخیر به مقدار ادای نماز ظهر و عصر - پشت سر هم - و مقدمات آنها. (آیات عظام خامنه ای، سیستانی و سبحانی)

آیت الله سبحانی افزوده اند: جواز تأخیر به مقدار ادای نماز ظهر و عصر در منطقه نمره که فعلاً مسجد نمره در آنجاست و خارج از عرفات می باشد.

آیت الله سیستانی افزوده اند: ... یا به اندازه انجام یک غسل و خواندن متعاقب نماز ظهر و عصر میتواند تأخیر بیاندازد.

قول چهارم: لزوم وقوف بنا بر احتیاط واجب، از اول ظهر روز نهم تا غروب و جواز تأخیر به مقدار انجام غسل و خواندن نماز ظهر و عصر پشت سر هم - با یک اذان و دو اقامه، به شرط اشتغال به این اعمال. (آیت الله وحید)

قول پنجم: تأخیر وقوف از اول زوال به مقدار ادای نماز ظهر و عصر بدون تردید جایز است بلکه تأخیر آن تا قبل از غروب به مقدار مسامی عرفی وقوف جایز میباشد هر چند خلاف احتیاط استحبابی است و منظور از غروب در این مسأله زوال حمره مشرقیه است. (آیت الله زنجانی)

منتهای وقوف در عرفات

درباره اینکه منتهای وقوف در عرفات، غروب آفتاب است یا مغرب شرعی، سه قول است: (1)

قول اول: غروب آفتاب است. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، مکارم و وحید)

ص: 179

قول دوم: غروب شرعی است که با زوال حمزه مشرقیه محقق می شود. (آیات عظام مام، جوادی، خامنه ای، زنجانی، سبحانی، صافی، فاضل گلپایگانی و نوری)

قول سوم: با شک در سقوط قرص غروب شرعی (زوال حمزه مشرقیه) است و در صورت اطمینان به سقوط قرص خورشید، بنابر احتیاط واجب غروب شرعی است. (آیت الله سیستانی)

وقوف رکنی عرفات

وقوف رکنی عبارت است از: مسمای وقوف به این معنا گفته شود در عرفات بوده هرچند خیلی کم باشد، مثل یک دقیقه و دو دقیقه. (1)

ترک عمدی وقوف رکنی عرفات

ترک عمدی وقوف رکنی به این معنا که در هیچ جزء از بعد از ظهر تا مغرب در عرفات نباشد، مبطل حج است، هر چند وقوف اضطراری عرفات را هم درک کند. (همه مراجع عظام) (2)

وقوف اضطراری عرفات

وقوف اضطراری: عبارت است از وقوف مقداری از شب دهم برای کسی که به واسطه عذری، مثل فراموشی و تنگی وقت (3) و

ص: 180

1- مناسک، محشی م 962.

2- مناسک، محشی م 963.

3- آیت الله سیستانی و همچنین جاهل قاصر.

مانند آن، (1) از ظهر روز نهم تا غروب شرعی در عرفات نباشد و هیچ جزئی از آن زمان را درک نکند کافی است که مقداری از شب عید (مغرب تا اذان صبح) را هر چند اندک باشد در عرفات باشد. (2)

احکام عرفات

1. واجب: وقوف به عرفات.
2. حرام: خروج غیر ضروری از عرفات قبل از غروب روز نهم.
3. مکروه: بالا رفتن از جبل الرحمه در زمان وقوف.
4. مستحبات مکانی: با طهارت بودن انجام غسل توجه کامل به خدا؛ وقوف در پایین کوه؛ اقامه نماز ظهر و عصر در اول وقت به یک اذان و دو اقامه؛ قلب خود را به حق جل جلاله متوجه و حمد الهی و تهلیل و تمجید نموده و ثنای حضرت حق را به جا آورد پس از آن صد مرتبه الله اکبر و صد مرتبه سوره توحید را بخواند و آنچه خواهد دعا نماید و از شیطان رجیم به خدا پناه ببرد و ادعیه وارده را بخواند.
5. مستحبات زمانی:

1. زیارت سیدالشهداء (عَلَيْهِ السَّلَامُ)
2. دو رکعت نماز پس از نماز عصر و قبل از دعای عرفه در زیر آسمان بدین صورت که در رکعت اول بعد از حمد، سوره توحید و در رکعت دوم سوره کافرون خوانده شود.
3. نماز حضرت امیرالمؤمنین علی (عَلَيْهِ السَّلَامُ) که چهار رکعت بوده و در

ص: 181

-
- 1- آیت الله فاضل: مثل جهل به موضوع یا حکم یا مریضی یا شدت گرما و سرما.
 - 2- مناسک محشی، م 968.

هر رکعت بعد از حمد پنجاه مرتبه سوره توحید خوانده شود.

4. خواندن سلسله ادعیه ای که در کتب ادعیه مثل مفاتیح الجنان آمده از آن جمله دعای ملکوتی سیدالشهداء (عَلَيْهِ السَّلَام) که به دعای عرفه معروف است.

خروج غیر ضروری از عرفات و کفاره آن

کوچ عمدی از عرفات پیش از غروب شرعی و عدم بازگشت، علاوه بر حرمت کفاره نیز دارد و کفاره آن یک شتر است که در صورت عدم توانایی، باید هجده روز روزه بگیرد. (1)

در مورد وجوب کفاره در صورت بازگشت به عرفات پس از خروج غیر ضروری از آن دو قول مطرح شده است: (2)

قول اول: عدم ثبوت کفاره اگر چه احتیاط در پرداخت آن است. (آیات عظام امام، خامنه ای، خوئی، تبریزی، وحید، زنجانی، سیستانی، فاضل، سبحانی، صافی گلپایگانی، هاشمی شاهرودی و مکارم)

قول دوم: ثبوت کفاره بنابر احتیاط واجب. (آیات عظام اراکی، بهجت و نوری)

ص: 182

1- مناسک، محشی م 965.

2- مناسک، محشی م 964.

1. زمان وقوف اختیاری عرفات چقدر است؟

(امام خمینی)

2. تأخیر از زوال روز نهم تا چه مقدار جایز است؟

(آیت الله خامنه ای)

3. منظور از وقوف رکنی عرفات چیست؟

(آیت الله مکارم)

4. زمان وقوف اضطراری عرفات را مشخص کنید.

(آیت الله زنجانی)

5. آیا جاهل قاصر به حکم وجوب وقوف، معذور شمرده میشود؟

(آیت الله سیستانی)

6. حکم خروج از عرفات قبل از غروب شرعی چیست؟

(آیت الله تبریزی)

7. کفاره کوچ عمدی از عرفات قبل از غروب در صورتی که به عرفات برنگردد چیست؟

(آیت الله مکارم)

8. اگر از عرفات بدون ضرورت خارج شود و قبل از غروب برگردد آیا کفاره واجب است؟

(آیت الله نوری)

وقوف در مشعر الحرام

هدف های آموزشی

1. آشنایی با نامهای مشعر الحرام.
2. آشنایی با انواع وقوف به مشعر.
3. آشنایی با کسانی که میتوانند شبانه از مشعر خارج شوند.
4. آشنایی با حکم وقوف در مشعر در حال، خواب بیهوشی و حرکت.

نام های مشعر الحرام

برای مشعر سه نام وجود دارد: مشعر الحرام، جمع (جمعاء یا جمعاء) و مزدلفه.

مشعر الحرام

مشعر به معنای معلّم یعنی علامت و نشانه است.

وجه تسمیه: این سرزمین «معلّم العبادة» یعنی علامت و نشانه عبادت است.

تذکر: اینکه برخی مشعر را به شعور و درک معنی می کنند، ریشه لغوی و روایی صحیحی ندارد.

وصف مشعر به حرام:

1. اشاره به حرمت و احترام این مکان دارد؛ یعنی محل عبادتی که از حرمت خاصی برخوردار است.

2. به جهت آنکه در منطقه حرم قرار گرفته است. موصوف به «الحرام» شده است. (1)

جمع ، جَمْعَاء ، جُمَعَاء

در میان این سه لفظ، جمع معروف تر میباشد.

وجه تسمیه:

1. محل تجمع حاجیان و زائرین در شب دهم ذی حجه است.

2. اجتماع حضرت آدم و حوا علیهما السلام در آن سرزمین بوده است. (2)

3. جمع خواندن نماز مغرب و عشاء در این مکان، توسط حضرت آدم علیه السلام. (3)

مزدلفه

ریشه لغوی مزدلفه «ازدلاف» است از ماده «زلف» که به معنای قرب میباشد.

از دلاف به معنای قرب یا اجتماع است.

وجه تسمیه بنابر معنای قرب: طبق روایت امام صادق، علیه السلام جبرئیل علیه السلام به حضرت ابراهیم علیه السلام گفت: «ازدلفُ إلی المشعر الحرام»؛ به مشعر نزدیک شو. (4)

ص: 186

1- مجمع البحرين، ج 3، ص 349.

2- همان ج 5 ص 68.

3- قال الصادق علیه السلام «سُمیتِ المزدلفه جَمْعاً، لأنَّ آدم جمع فیها بین الصلاتین المغرب والعشاء.» (علل الشرائع، ج 2، ص 437

(

4- علل الشرائع، ج 2، ص 436.

وجه تسمیه بنا بر معنای اجتماع: به جهت اجتماع حجّاج است در این مکان. (1)

نکته: وجوه مختلفی که برای وجه تسمیه واژگان مذکور گفته شد قابل جمع است؛ چرا که ممکن است همه این نکات در نامگذاری لحاظ شده و هر یک از این وجوه به نکته خاصی اشاره دارد.

اعمال مشعر الحرام

دو عمل برای مشعر الحرام ذکر شده است: بیتوته و وقوف.

1. بیتوته در مشعر: در مورد حکم بیتوته در مشعر و مقدار آن چهار قول مطرح شده است: (2)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب شب دهم تا طلوع صبح به نیت اطاعت خدا در مشعر به سر ببرد (آیات عظام امام خامنه ای، بهجت، فاضل، جوادی، مکارم و نوری)

قول دوم: وجوب بیتوته شب دهم ثابت نیست، ولی احتیاط مؤکد مستحب است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: بیتوته در مشعر تا طلوع فجر واجب است. (آیات عظام، سبحانی، گلپایگانی و صافی)

قول چهارم: بیتوته مقداری از شب عید تا صبح در مشعر واجب است (آیت الله سیستانی)

ص: 187

1- . مجمع البحرین ج 5 ص

2- . مناسک، محشی م 979.

وقوف =

1- اختیاری=الف) رکنی ب) غیر رکنی

2- اضطراری=الف) لیلی ب) نهاری

در مورد وقوف اختیاری و رکنی چهار قول وجود دارد: (1)

قول اول: مقدار واجب وقوف از طلوع صبح تا طلوع آفتاب مقدار رکنی آن، تنها مقداری از بین الطلوعین است. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، خویی، سبحانی و مکارم)

و تا کمی قبل از طلوع آفتاب (آیات عظام امام، جوادی، صافی،،فاضل گلپایگانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

و آیت الله هاشمی شاهرودی افزوده است: «و قبل از طلوع آفتاب و روشن شدن کامل هوا کافی است و اگر عالماً عامداً آن را ترک کند ولی وقوف در مشعر را ولو در شب انجام داده و یا از مشعر عبور کرده باشد حج او صحیح است لکن باید كفاره بدهد.»

قول دوم: مقدار واجب وقوف ریال مسمای وقوف - و لو یک یا دو دقیقه - از اذان صبح تا طلوع آفتاب و مقدار رکنی آن مسمای وقوف از غروب (زوال حمزه مشرقیه) روز نهم تا طلوع آفتاب روز عید است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: مقدار واجب وقوف، قسمتی از شب است تا کمی قبل از طلوع آفتاب و مقدار رکنی آن، وقوف فی الجمله از آن است.

(آیت الله سیستانی)

ص: 188

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب تا طلوع آفتاب وقوف واجب است و مقدار رکنی تنها مقداری از بین الطلوعین است. (آیات عظام بهجت و وحید)

حکم، بانوان معذورین و همراهانشان در مشعر

به اتفاق همه مراجع تقلید بانوان و معذورین (پسریچه ها، بیماران پیرمردها اشخاص ضعیف و پرستاران و راهنمایان ایشان) میتوانند مقداری از شب را در مشعر الحرام مانده و سپس به منا کوچ کنند و احتیاط مستحب آن است که اگر توقف مشکل نباشد، تخلف نکنند. (1)

تذکر: درک مقداری از شب برای وقوف اختیاری بانوان کافی می، باشد لذا درک وقوف بین الطلوعین حتی برای بانوانی که حج نیابتی انجام مید میدهند واجب نیست؛ به خلاف مردی که حج او حج نیابی است که در آن اختلاف نظر وجود دارد.

خروج معذورین از مشعر الحرام قبل از نیمه شب

در این مسأله سه قول وجود دارد: (2)

قول اول: عدم جواز خروج پیش از نصف شب، مگر اینکه مانعی پیش آید، مثلاً پلیس اجازه توقف اتومبیلهای آنها را ندهد. (آیت الله سبحانی)

قول دوم: عدم جواز خروج پیش از نصف شب، بنابر احتیاط واجب. (آیات عظام امام و نوری)

ص: 189

1- مناسک، محشی م 983

2- مناسک، محشی م 983.

قول سوم: جواز خروج پیش از نیمه شب. (آیات عظام جوادی، خامنه ای، خوئی، تبریزی، وحید، صافی گلپایگانی، سیستانی، بهجت، نوری، زنجانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

آیات عظام زنجانی و مکارم میفرمایند: احتیاط مستحب آن است که پیش از نصف شب خارج نشوند.

حکم وقوف در مشعر در حال خواب یا بیهوشی

در این مسأله دو صورت وجود دارد:

صورت اول: بیداری در ابتدای وقوف و خوابیدن یا بیهوش شدن بعد از نیت در این صورت وقوف صحیح است. (1) (همه مراجع عظام)

صورت دوم: خواب یا بیهوشی در تمام مدت وقوف، در این صورت سه قول مطرح شده است: (2)

قول اول: بطلان وقوف. (آیات عظام امام بهجت، خامنه ای، خویی، فاضل، سبحانی و وحید)

البته آیت الله وحید این مطلب را درباره وقوف در عرفات فرموده ولی ظاهراً فرقی با وقوف در مشعر ندارد.

قول دوم: بطلان وقوف بر سبیل فتوا در صورت عدم قصد وقوف قبل از وقت، اما اگر قبل از وقت قصد وقوف کرد و تمام مدت وقوف خواب یا بیهوش باشد، کفایت این وقوف محل اشکال است. (آیت الله سیستانی)

ص: 190

1- . مناسک، محشی م 958.

2- مناسک، محشی م 958.

قول سوم: صحت وقوف، در صورت قصد وقوف قبل از خواب یا بیهوشی. (آیات عظام اراکی، تبریزی، زنجانی، صافی گلپایگانی، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

وقوف در حال عبور از مشعر

مراد از وقوف، بودن در آن مکان است چه سواره و چه پیاده یا نشسته یا خوابیده یا در حال راه رفتن به هر حال که باشد کافی است. (1)

پس در حال عبور از مشعر اگر نیت وقوف نماید مجزی است. (همه مراجع عظام)

همچنین بانوان و سایر معذورین لازم نیست هنگام رسیدن به مشعر الحرام از اتوبوس پیاده شده و توقف کنند، ولی باید توجه شود که حتماً بیدار باشند و قصد وقوف نمایند.

وظیفه همراهان بعد از استقرار معذورین در منا

اگر همراه معذورین، بانو باشد، مانند معینه، بازگشت به مشعر برای درک وقوف بین الطلوعین واجب نیست. (همه مراجع عظام)

اگر همراه مرد باشد، پنج قول مطرح شده است: (2)

قول اول: عدم وجوب بازگشت در صورت نیاز معذورین همراهی آنها. (آیات عظام، امام خامنه ای، جوادی، زنجانی، سیستانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

ص: 191

1- مناسک، محشی م 957.

2- . مناسک، محشی م 983.

قول دوم: وجوب بازگشت در صورت امکان (آیات عظام بهجت، زنجانی، صافی گلپایگانی و فاضل)

قول سوم: وجوب بازگشت در صورتی که نیاز به حضور ایشان نباشد بنا بر احتیاط واجب در حج غیر نیابتی و بر سبیل فتوا در حج نیابتی.
(آیت الله سبحانی)

قول چهارم: کسانی که ناچارند همراه معذورین باشند اگر بتوانند ولو یک لحظه قبل از طلوع آفتاب به مشعر برگردند باید برگردند و در صورت عجز اگر بتوانند قبل از ظهر روز عید به آنجا برگردند باید برگردند. (آیات عظام خوبی و تبریزی)

قول پنجم: در صورت امکان بنا بر احتیاط واجب باید برگردند. (آیت الله مکارم)

زمان وقوف اختیاری و اضطراری مشعر

در مورد زمان وقوف اختیاری و اضطراری مشعر چند قول مطرح است: (1)

قول اول: زمان وقوف اختیاری، مشعر از اذان صبح تا طلوع آفتاب، و زمان وقوف اضطراری لیلی مشعر، قسمتی از شب عید تا اذان صبح، و زمان وقوف اضطراری نهاری مشعر، قسمتی از طلوع آفتاب تا اذان ظهر میباشد (آیات عظام امام خامنه ای، اراکی، خوئی، تبریزی، صافی گلپایگانی، سبحانی، فاضل، هاشمی شاهرودی، نوری و مکارم)

ص: 192

البته به نظر آیات عظام امام، جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی و نوری، کوچ کردن از مشعر کمی قبل از طلوع آفتاب جایز، بلکه مستحب است مشروط به این که قبل از طلوع آفتاب از وادی محسّر تجاوز نکند.

قول دوم: زمان وقوف اختیاری، مشعر مسمای وقوف بین الطلوعین و مقدار رکن مسمای وقوف از مغرب شب عید تا طلوع آفتاب است؛ و زمان وقوف اضطراری مقداری از زمان طلوع آفتاب تا ظهر روز عید است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: مقدار وقوف اختیاری مشعر قسمتی از شب تا کمی قبل از طلوع آفتاب است و رکن وقوف فی الجملة از آن است و زمان وقوف اضطراری مقداری از زمان طلوع آفتاب است تا ظهر روز عید. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: بنا بر احتیاط واجب وقوف اختیاری مشعر از اذان است تا طلوع آفتاب و وقوف اضطراری لیلی مشعر قسمتی از شب عید است تا اذان صبح و زمان وقوف اضطراری نهاری مشعر قسمتی از طلوع آفتاب است تا اذان ظهر. (آیات عظام بهجت و وحید)

وقوف در غیر، مشعر با اعتقاد مشعر

این مسئله سه صورت دارد: (1)

صورت اول: در بین راه متوجه میشود که تازه وارد مشعر شده: باید در همان حال حرکت، نیت وقوف کند.

ص: 193

صورت دوم: در منا قبل از اذان ظهر روز عید متوجه شود باید برای درک وقوف اضطراری نهاری به مشعر برود.

صورت سوم: بعد از ظهر روز عید متوجه می شود و یا قبل از ظهر متوجه شده ولی به وقوف اضطراری نهاری در مشعر نمیرود برای این صورت چند قول مطرح است:

قول اول: احتیاطاً اتمام حج و انجام عمره مفرده و اعاده حج در سال بعد در صورت استقرار حج یا بقای استطاعت (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل و نوری)

قول دوم: بطلان حج و تبدیل به عمره مفرده. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، زنجانی وحید و هاشمی شاهرودی)

البته به نظر آیات عظام، زنجانی، سیستانی و هاشمی شاهرودی یک صورت مستثنی شده است و آن اینکه هنگام عبور از مشعر در وقت اختیاری از شب تا طلوع آفتاب ذکر خدا را گفته باشد که در این صورت حج او صحیح است هر چند از روی جهل چند از روی جهل به مسأله قصد وقوف نکرده باشد.

قول سوم: در صورت درک وقوف اختیاری عرفات، احتیاطاً انجام اعمال به قصد ما فی الذمه از عمره و حج و اعاده حج در سال بعد در صورت استقرار حج یا بقای استطاعت (آیات عظام سبحانی، صافی و مکارم)

قول چهارم: صحت حج در صورت درک وقوف اختیاری عرفات. (آیات عظام گلپایگانی و بهجت)

اگر غیر معذورین قبل از اذان صبح از مشعر خارج شوند، که گاهی در مورد افراد غیر معذوری که با توهّم معذور بودن همراه با معذورین از مشعر به منی میروند پیش می آید، در این باره سه وظیفه واجب دارند:

1. در صورت امکان بازگشت به مشعر، برای بیتوته؛ از شب عید تا طلوع فجر که به فتوای آیات عظام سبحانی، صافی و گلپایگانی واجب و به نظر امام و آیات عظام خامنه ای، بهجت، جوادی، مکارم، فاضل و نوری بنابر احتیاط واجب لازم است.

2. در صورت امکان بازگشت به مشعر، برای درک وقوف بین الطلوعین.

باشند

3. اعاده رمی جمره عقبه در روز اگر شبانه رمی را انجام داده در صورتی که برگردد و وقوف اختیاری بین الطلوعین را درک نکند، نسبت به صحت و بطلان حج او چند قول مطرح است: (1)

قول اول: اتمام حج و اعاده آن در سال بعد، بنابر احتیاط، واجب، در صورت خروج عمدی از مشعر (آیات عظام امام اراکی و نوری)

قول دوم: اتمام حج و اعاده آن در سال بعد، بنابر اقوی، در صورت خروج عمدی از مشعر. (آیت الله فاضل)

ص: 195

قول سوم: اگر از روی اختیار به اندازه مصداق وقوف توقف نکند حجش باطل است. (آیت الله خامنه ای)

قول چهارم: صحت حج و وجوب كفاره يك گوسفند. (آیات عظام بهجت، جوادی، سیستانی، صافی گلپایگانی و مکارم)

قول پنجم: صحت حج و وجوب كفاره يك شتر. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول ششم: صحت حج و كفاره يك شتر، در صورت کوچ قبل از نیمه شب، یا يك گوسفند در صورت کوچ بین نصف شب و طلوع فجر، و چنانچه بعد از طلوع فجر کوچ کند یا جاهل و یا ناسی باشد و یا قبل از طلوع آفتاب برگردد، كفاره ندارد. (آیت الله زنجانی)

قول هفتم: اگر نگوییم اقوی بطلان حج است احتیاطاً این حج را مبرء ذمه نداند و اعمال حج را به پایان برده و يك گوسفند كفاره بدهد و به احتیاط واجب سال بعد حج را اعاده کند. (آیت الله سبحانی)

قول هشتم: بطلان حج و تبدیل به عمره مفرده در صورت علم به حکم؛ و صحت حج و كفاره يك گوسفند، در صورت جهل و عدم امکان بازگشت به مشعر پس از علم به حکم شرعی، تا قبل از ظهر روز عید. (آیات عظام خویی و تبریزی)

قول نهم: کسی که شب عید در مزدلفه وقوف کرده، ولی پیش از طلوع فجر، از روی جهل به حکم به منا کوچ کرده است، حجش صحیح است و باید يك گوسفند كفاره دهد. (آیت الله وحید)

غیر از مسئله وقوف در مشعر، عمل دیگری برای مشعر وجود دارد که در کلمات برخی از مراجع عظام واجب شمرده شده است. این عمل که در بین مراجع تقلید در عبارات آیات عظام زنجانی و صافی، صریحاً به وجوب آن تأکید شده است، ذکر خداوند متعال می باشد.

قرآن کریم، در رابطه با ذکر خداوند در مشعر می فرماید: «فإذا أفضتم من عرفات فاذكروا الله عند المشعر الحرام» (1) (2).

آیت الله زنجانی، در مناسک، خود تصریح کرده اند که ذکر خدای متعال در مشعر واجب است و لو در حد صدق مسمای ذکر باشد. ایشان در حاشیه مناسک، محشی فرموده: اند دومین واجب مشعر گفتن ذکر خداوند متعال است و ذکر قلبی، کافی نیست، بلکه باید آن را به زبان آورد و لازم نیست که ذکر را به قصد ذکر مشعر الحرام بگویید و به هر صورت (نماز، دعا، تهلیل، تسبیح و...) خداوند متعال را به زبان یاد کند کافی است و در هر حال ترک آن وقوف را باطل نمیکند.

آیت الله صافی نیز بنا بر احتیاط واجب ذکر خدا و صلوات را واجب شمرده چ اند. ایشان در مناسک عربی خود، صفحه 146 می فرماید: «بل الأحوط أن لا يترك الذكر و الصلوة علي النبي و آله».

ص: 197

1- بقره.

2- مناسک، محشی م، 982، حاشیه 2م 198

مستحبات و قوف در مشعرا (1)

مستحبات مشعر 18 مورد میباشد:

1. با وقار و سکینه از عرفات به سمت مشعر همراه با استغفار خارج شده و با آن حالت وارد مشعر شود وقار حالت آرامش ظاهری است و سکینه آرامش قلبی است. به هنگام ورود به سرزمین، مشعر این دعا را بخواند: «اللهم لا تجعله آخر العهد من و ارزقنيه من قابل أبداً ما أبقيتني...». (2)
2. نماز عشا را تا مشعر به تأخیر بیااندازد حتی اگر ثلث شب هم گذشته باشد.
3. هر دو نماز مغرب و عشا را به یک اذان و دو اقامه جمع کرده و نوافل مغرب را هم بعد از نماز عشا انجام دهد.
4. این دعا را در مشعر زیاد بخواند: «اللهم أعتقني من النار».
5. با وضو باشد.
6. هر مقداری از شب که ممکن است به عبادت به سر ببرد.
7. این دعا را بخواند «اللهم هذه جُمع، اللهم إني أسئلك أن تجمع لي فيها جوامع الخير، اللهم لا تويسني من الخير الذي سألتك أن تجمعه لي في قلبي و أطلب إليك أن تعرفني ما عرفت اوليائك في منزلي هذا و ان تقيني جوامع الشر».
8. صد مرتبه الله اكبر، صد مرتبه الحمد لله و صد مرتبه سبحان الله بگوید.
9. شهادتین را گفته و بر محمد و آل محمد صلوات بفرستد؛ البته آیت الله صافی بنا بر احتیاط واجب صلوات را واجب میدانند.

ص: 198

1- مناسک، محشی م 995.

2- مناسک، محشی م 977، ص 542، مورد مورد 10.

10. اسامی ائمه را به زبان آورده و برای ایشان دعا کند، به خصوص برای ظهور حضرت بقیت الله الاعظم (ارواحنا فداه) دعا کند.

11. برای پدر و مادر و خانواده و فرزندان و مؤمنین و مؤمنات دعا کند.

12. در زمان طلوع آفتاب هفت مرتبه در پیشگاه حضرت حق، به گناهان خودش اعتراف کند.

13. اگر ضروره است و اولین بار به سفر حج آمده بر زمین مشعر الحرام قدم بگذارد؛ البته برخی از فقها مثل آیت الله زنجانی و علامه مجلسی مشعر را در روایت مربوط به استحباب قدم گذاردن در مشعر، حمل بر یک نقطه خاصی از مشعر، به نام کوه قزح کرده اند، ولی طبق عبارات اعظم دیگر مقصود، همه مشعر الحرام است نه خصوص آن کوه.

14. در وسط، وادی از طرف راست راه نزول کرده و پیاده شود.

15. بعد از نماز صبح روز عید با طهارت، حمد و ثنای الهی را به جا آورده و به هر مقداری که ممکن است از نعم و تفضلات حضرت حق مثل: نعمت وجود و آفرینش، نعمت حضور در همین سرزمین مقدس و تشرف به حج نعمت ولایت اهل بیت و... ذکر کند.

امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فرموده اند: «وَلَا يَتِي لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) لَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ وَلَادَتِي مِنْهُ؛ لَأَنَّ وَلَا يَتِي لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَرَضٌ وَوَلَادَتِي مِنْهُ فَضْلٌ». (1)

فرق ولایت با محبت در این است که محبت مطلق دوست داشتن است ولی ولایت محبت با اطاعت و تبعیت است.

ص: 199

و بعد بر محمد و آل محمد صلوات فرستاده و این دعا را بخواند: «اللهم ربّ المشعر الحرام، فك رقبتي من النار و أوسع علي رزقك الحلال و ادراً عني شرّ فسّقه الجنّ و الانس، اللهم أنت خير مطلوب إليه و خير مدعوّ و خير مسئول و لكل وافد جائزه، فاجعل جائزتي في وطني هذا أن تقبلني عشرتي و تقبل معذرتي و أن تجاوز عن خطيئتي ثم اجعل التقوي من الدنيا زادي».

16. سنگریزه هایی را که در منا برای رمی لازم دارد از مزدلفه بردارد.

17. در راه حرکت از مشعر به سوی منا، زمانی که به وادی محسر رسید، به مقدار صد قدم مانند شتر تند حرکت کرده و لکه لکه برود و اگر سواره هست مرکبش را حرکت داده و بگوید: «اللهم سلّم لي عهدي و اقبل توبتي و أجب دعوتي و اخلفني بخير في من تركت بعدي». (1)

18. این دعای پر محتوا را بخواند: «اللهم اهدني من الضلاله و أنقذني من الجهاله و اجمع لي خير الدنيا و الآخره و خذ بناصيتي الي هداك و انقلني الي رضاك فقد تري مقامي بهذا المشعر الذي انخفض لك فرعتّه و ذلّ لك فأكرمته و جعلته علماً للناس فبلغني فيه مناي و نيل رجائي. اللهم اني اسئلك بحق المشعر الحرام ان تحرم شعري و بشري علي النار و ان ترزقني حياة في طاعتك و بصيرة في دينك و عملاً بفرائضك و اتباعاً لأوامرك و خير الدارين و أن تحفظني في نفسي و والدي و ولدي و أهلي و إخواني و جيرانني برحمتك».

ص: 200

1. مقدار واجب بیتوته در مشعر چقدر میباشد؟

(آیت الله خامنه ای)

2. آیا بیتوته شب دهم در مشعر واجب است؟

(آیات الله وحید)

3. وقوف اختیاری مشعر چه زمانی است؟

(آیت الله بهجت)

4. وقوف رکنی مشعر چه زمانی است؟

(آیت الله زنجانی)

5. آیا معذورین میتوانند قبل از نصف شب از مشعر خارج شوند؟

(آیت الله سبحانی)

6. اگر در تمام مدت وقوف به مشعر خواب یا بیهوش باشد آیا وقوف باطل میشود؟

(آیت الله تبریزی)

7. وقوف اضطراری روزانه مشعر چه زمانی است؟

(آیت الله زنجانی)

صور درک وقوف عرفات و مشعر و احکام آن

هدف های آموزشی

1. وقوفات عرفات و مشعر.
2. آشنای با حکم هر صورت و وظیفه حاجی نسبت به آن.

صور درک وقوف

چون معلوم شد که وقوف در عرفات و مشعر اختیاری و اضطراری، دارند پس به ملا-حظه ادراک هر دو موقوف یا یکی از آنها در وقت اختیاری یا اضطراری مفرداً و مرکباً، و به ملاحظه ترک عمدی یا جهلی یا نسیانی اقسام زیادی دارد، که دوازده مورد آن ممکن است مورد ابتلا باشد که عبارتند از:

1. درک وقوف اختیاری عرفات و مشعر.
2. عدم درک وقوف اختیاری و اضطراری عرفات و مشعر.
3. درک وقوف اختیاری عرفات و اضطراری لیلی مشعر.
4. درک وقوف اختیاری عرفات و اضطراری نهاری مشعر.

5. درک وقوف اضطراری عرفات و اختیاری مشعر.
6. درک وقوف اضطراری عرفات و اضطراری لیلی مشعر.
7. درک وقوف اضطراری عرفات و اضطراری نهاری مشعر.
8. درک وقوف اختیاری عرفات.
9. درک وقوف اضطراری عرفات.
10. درک وقوف اختیاری مشعر.
11. درک وقوف اضطراری لیلی مشعر.
12. درک وقوف اضطراری نهاری مشعر. (1)

احکام صور دوازده گانه وقوف در عرفات و مشعر

احکام صور دوازده گانه وقوف در عرفات و مشعر (2)

صورت اول: درک وقوف اختیاری عرفات و مشعر

پس اشکالی در صحت حج او نیست. (همه مراجع عظام)

صورت دوم: عدم درک هیچ یک از اقسام وقوف ها در این صورت حج باطل و انجام سه وظیفه، لازم است:

1. تبدیل حج تمتع به عمره مفرده با همان احرام
2. وجوب انجام حج در سال آینده در صورت کوتاهی در درک وقوفات یا استقرار حج مطلقاً و یا با بقای استطاعت در صورتی که عدم درک وقوفات از روی عذر بوده باشد؛
3. وجوب قربانی گوسفندی که همراه خود دارد، (به فتوا: آیات عظام گلپایگانی و صافی و بنابر احتیاط واجب: سایر مراجع) (3)

ص: 204

1- مناسک، محشی م 987..

2- مناسک، محشی م 987.

3- مناسک محشی م 988-989.

البته آیات عظام خویی و تبریزی متعرض وجوب قربانی نشده اند.

صورت سوم: درک وقوف اختیاری عرفات و اضطراری نهاری مشعر

در این صورت دو قول بین مراجع عظام مطرح است:

قول اول: چون اختیاری مشعر بخشی از شب است تا طلوع آفتاب، اگر بین الطلوعین را عمداً هم ترک کند حجش صحیح است. (آیات عظام زنجانی و سیستانی)

آیت الله سیستانی افزوده اند: ولی در صورت علم کفاره یک گوسفند واجب است.

و آیت الله زنجانی تفصیل داده بین خروج قبل از نیمه شب که یک شتر کفاره واجب است و بین خروج در حد فاصل نصف شب و طلوع فجر که یک گوسفند کفاره دارد.

قول دوم: بطلان حج در صورت ترک عمدی وقوف اختیاری مشعر. (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، خویی، تبریزی، بهجت، صافی، گلپایگانی، سبحانی، فاضل، هاشمی شاهرودی، نوری، مکارم و وحید)

صورت چهارم: درک وقوف اختیاری مشعر و اضطراری عرفات در این صورت دو نظر بین مراجع عظام مطرح است: [\(1\)](#)

قول اول: بطلان حج در صورت ترک عمدی وقوف اختیاری عرفات (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، خویی، تبریزی، بهجت، صافی، گلپایگانی، سبحانی، فاضل، سیستانی، زنجانی، نوری، مکارم و وحید)

ص: 205

قول دوم: صحت حج (آیت الله هاشمی شاهرودی)

آیت الله شاهرودی اضافه کرده اند: حتی اگر وقوف اختیاری عرفه را عمداً ترک کرده باشد، و لکن اضطراری عرفه را درک کرده باشد، حجش صحیح است. (1)

صورت پنجم: درک وقوف اختیاری عرفات و وقوف اضطراری لیلی مشعر

در این مسأله دو فرض متصور است:

فرض اول: ترک عذری وقوف اختیاری مشعر (معدورین): در این فرض حج صحیح است و کفاره هم ندارد (همه مراجع عظام)

فرض دوم: ترک غیر عذری وقوف اختیاری مشعر: در این فرض چهار قول مطرح است:

قول اول: بطلان حج به احتیاط واجب = (آیات عظام امام، اراکی، سبحانی و نوری)

البته آیت الله سبحانی افزوده اند: اعمال حج را پایان برده و یک گوسفند کفاره بدهد و به احتیاط واجب سال بعد حج را اعاده کند.

قول دوم: بطلان حج بنا بر اقوی (آیات عظام خامنه ای و فاضل)

قول سوم: بطلان حج و تبدیل به عمره مفرده، در صورت علم به حکم، و صحت حج و ثبوت کفاره (یک گوسفند) در صورت جهل به حکم و عدم امکان بازگشت به مشعر تا قبل از اذان ظهر روز عید پس از علم (آیات عظام خوئی، تبریزی)

قول چهارم: صحت حج و کفاره (یک گوسفند). (آیات عظام

ص: 206

بهجت، صافی، گلپایگانی، زنجانی، وحید، سیستانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

آیت الله هاشمی شاهرودی افزوده اند: یک شتر کفاره بدهد.

صورت ششم: درک وقوف اضطراری عرفات و وقوف اضطراری لیلی مشعر

در این صورت چهار فرض متصور است:

فرض اول: بانوان و کسانی که از وقوف اختیاری مشعر معذورند و وقوف اختیاری عرفه را هم از روی عذر ترک کرده اند، که در این فرض حج ایشان ایشان صحیح است. (همه مراجع عظام)

فرض دوم: بانوان و کسانی که از وقوف اختیاری مشعر معذورند و وقوف اختیاری عرفه را هم از روی عمد ترک کرده اند، که در این فرض دو قول است:

قول اول: بطلان حج. (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، خوئی، تبریزی، بهجت، صافی گلپایگانی، سبحانی، فاضل، زنجانی، سیستانی، نوری، مکارم و وحید)

قول دوم: صحت حج (آیت الله هاشمی شاهرودی)

فرض سوم: کسی که از معذورین مثل زنان و بیماران و پیرمردان و همراهان آنها نیست و وقوف اختیاری مشعر را عمداً ترک کرده، ولی وقوف عرفه را عمداً ترک نکرده است، در این فرض چهار قول وجود دارد:

قول اول: بطلان حج، بنابر احتیاط واجب. (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، خوئی، بهجت، تبریزی و سبحانی)

قول دوم: بطلان حج، بنابر اقوی. (آیت الله فاضل)

قول سوم: صحت حج. (آیات عظام سیستانی و زنجانی)

قول چهارم صحت حج و ثبوت كفاره (يك گوسفند). (آیات عظام صافی گلپایگانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

فرض چهارم: کسی که از معذورین مثل زنان و بیماران و پیرمردان و همراهان آنها نیست ولی به هر جهتی به صورت غیر عمدی و قوف اختیاری عرفات و مشعر را ترک کرده است در این فرض چهار قول مطرح است:

قول اول: بطلان حج، به احتیاط واجب (آیات عظام امام، اراکی، خوئی، بهجت، صافی گلپایگانی، زنجانی، فاضل، نوری و مکارم)

البته آیت الله مکارم نسبت به عذر جهلی نظرشان این است، نه مطلق اعدار.

قول دوم: بطلان حج، بنا بر احتیاط واجب، مگر آنکه از روی جهل به مسأله، قبل از طلوع فجر از مشعر کوچ کند و تا ظهر روز عید نتواند برگردد که در این صورت حج او صحیح است و باید یک گوسفند كفاره بدهد (آیات عظام تبریزی و سبحانی)

قول سوم: بطلان حج، در جهل تقصیری و صحت حج در جهل قصوری یا فراموشی یا هر عذر دیگری. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: صحت حج (آیات عظام وحید و هاشمی شاهرودی)

صورت هفتم: درک وقوف اضطراری عرفات و وقوف اضطراری نهاری مشعر در این صورت دو قول مطرح است:

قول اول: بطلان حج در صورت ترک عمدی یکی از دو وقوف اختیاری؛ و الا حش صحیح است، اگرچه با حاصل بودن شرایط خوب احتیاط [استحبابی]، اعاده حج در سال بعد است. (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، خوئی، تبریزی، بهجت، صافی، گلپایگانی، فاضل، زنجانی، سیستانی، نوری، مکارم و وحید)

قول دوم: بطلان حج در صورت ترک عمدی اختیاری مشعر و عدم عبور از مشعر در شب عید و الا حجش الا حجش صحیح است، اگر چه با حاصل بودن شرایط و جوب احتیاط مستحب اعاده حج در سال بعد است. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

صورت هشتم: درک وقوف اختیاری عرفات فقط دو فرض برای این صورت وجود دارد:

فرض اول: وقوف اختیاری مشعر را عمداً ترک کرده باشد: در این فرض حجش باطل است. (همه مراجع عظام) فرض دوم: وقوف اختیاری مشعر را عمداً ترک نکرده است: در این فرض چهار قول مطرح شده است:

قول اول: به احتیاط واجب، حج را تمام کرده و در سال بعد آن را اعاده می کند. (آیات عظام امام، خامنه ای، اراکی، فاضل و نوری)

قول دوم: حجش باطل است و به عمره مفرده مبدل می شود. (آیات عظام خویی، تبریزی، زنجانی، سیستانی، سبحانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: حجش صحیح است. (آیات عظام گلپایگانی، بهجت و مکارم)

قول چهارم: احتیاط در آن ترک نشود به این که اعمال را به قصد مافی الذمه از عمره و حج به جا آورد و در سال بعد نیز در صورتی که حج بر او مستقر بوده یا استطاعتش باقی باشد حج به جا آورد. (آیت الله صافی)

صورت نهم: درک وقوف اضطراری عرفات فقط در این صورت حجش باطل است. (همه مراجع عظام)

البته آیات عظام سبحانی سیستانی و مکارم افزوده اند: ... و باید عمره مفرده به جا آورد تا از احرام خارج شود.

صورت دهم: درک وقوف اختیاری مشعر فقط

در این صورت اگر وقوف عرفات را عمداً ترک کرده حجش باطل است و اگر عمدی نبوده، حج او صحیح است. (همه مراجع عظام)

صورت یازدهم: درک وقوف اضطراری نهاری مشعر فقط برای این صورت سه قول مطرح شده است:

قول اول: حج او باطل است. (آیات عظام، امام خامنه ای، اراکی، وحید، سبحانی، سیستانی، زنجانی، صافی گلپایگانی، نوری و مکارم)

البته آیت الله سبحانی افزوده اند: این در صورتی است، که وقوف های عرفه را عمداً ترک کرده است، ولی اگر عمداً ترک نکرده حج به احتیاط واجب باطل است و حج به عمره بدل شده و در مستقر در سال بعد اعاده کند و در غیر مستقر در صورت بقاء استطاعت حج را اعاده می کند.

و آیات عظام سیستانی و وحید افزوده اند: و حجش به عمره مفرده مبدل میشود و باید با همان احرام، عمره مفرده به جا آورد و سال بعد حج را اعاده کند.

قول دوم: بنابر احتیاط اتمام حج به قصد ما فی الذمه و اعاده آن در سال بعد (آیات عظام بهجت و هاشمی شاهرودی)

تذکر: آیت الله بهجت چنین فرموده اند: «بطلان حج مورد تأمل است». که با توجه به اینکه مقتضای تأمل، لزوم رعایت احتیاط است، باید به ترتیب مذکور عمل شود.

قول سوم: اگر اختیاری عرفه را عمداً ترک نکرده حج او صحیح

است ولی بنا بر احتیاط باقی اعمال را به قصد ما فی الذمه به جا آورده و در سال بعد، حج را اعاده کند (آیات عظام خوبی، تبریزی و فاضل)

صورت دوازدهم: درک وقوف اضطراری لیلی مشعر فقط در این صورت پنج قول مطرح شده است:

قول اول: اگر وقوف در عرفات را عمداً ترک نکرده و جزو صاحبان عذر است، ظاهراً حجش صحیح است و الا باطل است. (آیات عظام امام، خامنه ای، خوئی، تبریزی، بهجت، زنجانی، صافی، گلپایگانی، سبحانی و نوری)

عبارت: «و الا باطل است» شامل دو مورد می شود:

یکی آنکه وقوف در عرفات را عمداً ترک کرده باشد.

دوم اینکه ترک وقوف، غیر عمدی بوده، ولی از صاحبان عذر (بیماران، پیرمردان و...) نبوده است.

قول دوم: اگر وقوف در عرفات را عمداً ترک نکرده هر چند از صاحبان عذر نباشد ظاهراً حجش صحیح است و الا باطل است. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: بطلان حج در صورت ترک عمدی وقوف در عرفات و الا بنا بر احتیاط حج باطل است اگرچه از ذوی الاعذار نباشد. (آیت الله فاضل)

قول چهارم: حتی اگر ترک وقوف در عرفات از روی عمد نباشد و از صاحبان عذر باشد، صحت حج، خالی از اشکال نیست. (آیت الله مکارم)

قول پنجم: بطلان حج و انجام عمره مفرده با همان احرامی که برای حج بسته است و اعاده حج در سال بعد. (آیت الله وحید)

1. وظیفه کسی که هیچ کدام از اقسام وقوفین را درک نکرده است، چیست؟

(امام خمینی)

2. در صورت درک وقوف اختیاری عرفات و اضطراری نهاری مشعر وظیفه چیست؟

(آیت الله خامنه ای)

3. در صورت درک وقوف اختیاری مشعر و اضطراری عرفات وظیفه چیست؟

(آیت الله شاهرودی)

4. اگر یکی از غیر معذورین وقوف اختیاری عرفات و اضطراری شبانه مشعر را درک کند حکم حج او چیست؟

(آیت الله نوری)

5. اگر عمداً وقوف اختیاری عرفات را ترک کند ولی اضطراری عرفات و اضطراری لیلی مشعر را درک کند حج او چه حکمی دارد؟

(آیت الله وحید)

6. در صورت درک وقوف اضطراری عرفات و وقوف اضطراری لیلی مشعر با ترک عمدی وقوف اختیاری مشعر، وظیفه چیست؟

(آیت الله تبریزی)

7. اگر فقط وقوف اختیاری عرفات را درک کند در حالی که اختیاری مشعر را از روی عمد ترک نکرده باشد، وظیفه چیست؟

(آیت الله سیستانی)

8. اگر فقط وقوف اضطراری نهاری مشعر را درک کند، چه وظیفه ای دارد؟

(آیت الله زنجانی)

9. اگر صاحب عذری فقط اضطراری لیلی مشعر را درک کند آیا حج او صحیح است؟

(آیت الله وحید)

اعمال منا در روز عید قربان

هدف های آموزشی

1. آشنایی با واجبات منا و حکم تکلیفی ترتیب بین اعمال منا.
2. آشنایی با شرایط سنگریزه جهت رمی.
3. آشنایی با زمان رمی جمره عقبه.
4. آشنایی با کیفیت رمی.

بعد از وقوف در مشعر الحرام در روز عید قربان حجاج باید در منا حاضر شوند برای انجام اعمال آن که عبارت است از:

1. رمی جمره عقبه

2. قربانی

3. حلق یا تقصیر

رعایت ترتیب بین واجبات منا تکلیفاً و وضعاً

1. رعایت نکردن ترتیب بین رمی جمره عقبه، ذبح و حلق یا تقصیر چنانچه از روی غفلت، سهو یا جهل باشد، نیاز به اعاده ندارد. (1)

ص: 213

2. حکم رعایت ترتیب بین رمی جمره عقبه و ذبح

قول اول: ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت باید اعاده شود. (آیات عظام تبریزی، خوبی، زنجانی، سبحانی و وحید)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت در صورت امکان بنابر احتیاط اعاده شود. (آیات عظام امام، سیستانی، جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت گناه کرده، ولی عملش صحیح است و اعاده ندارد. (آیت الله خامنه ای)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت آن گناه کرده ولی اعاده ندارد. (آیات عظام بهجت و مکارم)

3. حکم رعایت ترتیب بین ذبح و حلق:

قول اول: واجب است و اگر رعایت نشود باید اعاده شود. (آیات عظام زنجانی و سبحانی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت در صورت امکان بنابر احتیاط واجب اعاده شود. (آیات عظام امام، تبریزی، جوادی، خوبی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری و وحید)

قول سوم: ترتیب بین آنها لازم است و در صورت عدم رعایت گناه کرده، ولی عملش صحیح است و اعاده ندارد. (آیت الله خامنه ای)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت آن گناه کرده ولی اعاده ندارد. (آیات عظام بهجت و مکارم)

قول پنجم: اگر قربانی را در جایی که ذبح و قربانی در آن مجزی است تهیه کرده باشد قبل از ذبح میتواند حلق یا تقصیر کند. (آیت الله سیستانی)

1- رمی جمره عقبه

اولین واجب در روز عید قربان در منا رمی جمره عقبه میباشد و رمی اصطلاحاً پرتاب هفت سنگریزه به جمره را میگویند.

شرایط سنگریزه های رمی

سنگهای رمی باید چهار شرط داشته باشد: (1)

1. سنگریزه ها باید به اندازه ای باشد که به آن حصاء (ریگ) گفته شود؛ از این رو اگر ریز (شن) یا خیلی بزرگ باشند، کافی نیست.

تذکر: پس به غیر از ریگ (مثل: کلوخ و خزف و اقسام جواهرات) جایز نیست.

2. سنگریزه ها از حرم باشند؛ لذا جمع کردن سنگریزه از عرفات یا حد فاصل بین مشعر و عرفات که هر دو خارج از حرم هستند، جائز نیست و در منطقه حرم برداشتن سنگریزه از هر موضعی که، باشد بلا مانع است مگر مسجد الحرام، مسجد الخیف و سایر مساجد.

3. سنگریزه ها باید بکر باشند یعنی پیش از این برای رمی صحیح از آنها استفاده نشده باشد.

ص: 215

این حکم مورد اتفاق همه مراجع است مگر در صورتی که پس از رمی کردن سنگریزه‌ها را جمع کرده و در جای دیگری از حرم پخش کنند که در این صورت بنابر نظر آیت الله زنجانی، رمی کردن با این سنگریزه‌ها کافی می‌باشد؛ البته این کار خلاف احتیاط استحبابی است.

4. سنگریزه‌ها باید مباح باشد؛ بنابراین رمی کردن با سنگریزه‌های غصبی یا آنچه که دیگری برای خودش حیازت کرده است کافی نمی‌باشد. (1)

تذکر: شکستن یک سنگ و خورد کردن آن، برای به دست آوردن سنگریزه‌های رمی اشکالی ندارد ولی برخی مراجع چنین کاری را مکروه میدانند.

حکم جمع آوری سنگریزه از کوه‌های مکه

کوه‌های مکه دو دسته اند:

دسته اول: کوههایی که اثری از حیازت مانند حصار و دیوار ندارند.

سنگ برداشتن از این کوه‌ها جهت رمی اشکالی ندارد. (همه مراجع عظام)

ص: 216

1- مصداق این شرط در دو مورد است یکی نسبت به سنگریزههایی که از کوه‌های محصور شده برداشته اند شده برداشته اند و دیگری در جایی است که حاجی سنگریزه‌های خود را بدون اجازه از کیسه فردی دیگر بردارد؛ البته اگر سنگریزه‌های فرد دیگری را بدون رضایت صاحبش غصب کرده و به فرد سومی داده باشد در صورتی که فرد سوم نسبت به غصبی بودن آنها جاهل باشد اشکالی ندارد. چنانچه جمعی از مراجع، مثل: آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی و سبحانی به این مسأله تصریح کرده اند.

دسته دوم: کوه هایی که حصار و دیوار دارند که آنها نیز دو حالت دارند:

الف) شواهد و قرائن حاکی از رضایت صاحبان آنها جهت برداشتن سنگریزه وجود دارد:

در این صورت سنگ برداشتن از آنجا اشکالی ندارد. (همه مراجع عظام)

ب) شواهدی دال بر رضایت وجود ندارد:

در این صورت سه قول مطرح شده است:

قول اول: اشکال ندارد مطلقاً. (آیات عظام بهجت، تبریزی، صافی، سبحانی و سیستانی)

آیت الله سبحانی افزوده اند: ریگ های کل حرم حکم یکسان دارد و کوههای مکه از انفال است ولی مستحب است که از وادی مشعر ریگ جمع کنند.

قول دوم: باید احراز اباحه کند و قهراً موارد مشکوک مشکل دارد. (آیت الله فاضل)

قول سوم: برداشتن سنگ، از مناطقی که به عنوان حیات سیم کشی شده است جایز نیست مگر در صورتی که علم به رضایت صاحبش داشته باشیم. (آیت الله مکارم)

زمان رمی

زمان رمی جمره عقبه در روز عید و نیز جمرات ثلاث در روزهای یازدهم و دوازدهم از طلوع آفتاب تا غروب آفتاب است. (1)

ص: 217

اگر به علتی نتواند روز عید جمره عقبه را رمی کند قضای آن را روز بعد بجا آورد البته قضای رمی روز گذشته مقدم است بر رمی آن روز. [\(1\)](#)

رمی در شب

1. شب دهم: رمی جمره عقبه در شب دهم برای بانوان مطلقاً جایز است اما سایر معذورین که شب عید به منا آمده اند در صورتی که از رمی در روز معذور باشند میتوانند شب رمی کنند. [\(2\)](#)

2. شب یازدهم و دوازدهم: رمی شبانه در این شبها فقط برای معذورین از رمی در روز جایز است و فرقی بین بانوان و غیر ایشان نمی باشد. [\(3\)](#)

تذکر: طبق فتوای آیت الله سیستانی در غیر شب عید واجب است رمی جمرات در روز باشد و فقط چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذورند استثناء میشوند؛ و زنان ضعفا، مریضها و مثل آنها که در روز به خاطر کثرت جمعیت یا چیز دیگر نمی توانند رمی کنند باید برای رمی در روز نایب بگیرند.

ص: 218

1- مناسک، محشی م 1000 و 1263.

2- مناسک، محشی م 1018 و 1283.

3- مناسک، محشی م 1257.

اگر بانوان که برایشان جایز است رمی جمره عقبه را در شب عید انجام دهند، از رمی معذور باشند و لازم باشد که نایب بگیرند آیا می توانند در شب عید نایب بگیرند تا همان وقت انجام دهد یا نه؟ در این باره سه قول است. (1)

قول اول: نیابت در رمی در همان شب عید اشکال ندارد، چه نایب زن باشد یا مرد. (آیت الله بهجت)

قول دوم: نیابت زن از زن معذور در شب عید اشکال ندارد. (آیت الله مکارم)

قول سوم: باید نایب رمی را در روز انجام دهد؛ حتی اگر نایب زن باشد. (سایر مراجع عظام)

کیفیت و شرایط رمی جمرات

چند امر در انداختن سنگها واجب است: (2)

1. نیت که باید خالصانه و بدون ریا باشد.

2. سنگها باید پرتاب شوند

3. سنگها باید به واسطه انداختن و پرتاب کردن به جمره برسند نه به واسطه عامل دیگری.

4. سنگریزه ها باید هفت عدد باشند.

5. باید سنگریزه ها را به تدریج و یکی پس از دیگری بیاندازد. اگر پرتاب کردن تدریجی بود حتی اگر به طور همزمان به دیوار

ص: 219

1- مناسک محشی م 1295.

2- مناسک، محشی م 1001

برسند کفایت میکند ولی در صورت پرتاب همزمان هر پرتاب یک سنگ به حساب می آید

مسأله: چنانچه، سنگ پس از اصابت به زمین، کمانه کرده و به دیوار برسد، در کفایت و عدم کفایت آن چهار قول وجود دارد: [\(1\)](#)

قول اول: ظاهراً کفایت می کند. (آیات عظام امام خامنه ای، بهجت، زنجانی، سیستانی، سبحانی و هاشمی شاهرودی).

قول دوم: کفایت نمیکند. (آیات عظام اراکی، تبریزی، خویی، وحید، صافی گلپایگانی و نوری)

قول سوم: محل اشکال است. (آیت الله فاضل)

قول چهارم: اصابت به ستون لازم نیست، بلکه پرتاب سنگ به حوضچه به هر کیفیتی که باشد کافی خواهد بود. (آیات عظام مکارم و سبحانی)

حکم رمی در جمرات جدید توسعه یافته

جمرات توسعه یافته که اکنون به صورت دیواری به طول تقریبی 25 متر ساخته شده است. آیا رمی آن کفایت میکند یا باید به محل ستون سابق رمی میشود؟ در این مسأله چند قول است: [\(2\)](#)

قول اول: اگر میتواند بدون عسر و مشقت، جای جمره قدیمی را بشناسد و به آنچه در محل ستون قبلی قرار دارد رمی کند، واجب است به آن رمینماید و اگر شناختن جای جمره قدیمی یا

ص: 220

1- مناسک محشی، م 1001، سوم.

2- مناسک، محشی م 1424 و 1001.

رمی آن برای او مشقت دارد (وسط دیوار جدید را رمی کند. آیت الله تبریزی) به هر نقطه دیوار جمره فعلی رمی می کند مجزی است (آیت الله خامنه ای)

قول دوم: رمی کردن مقدار موازی از دیوار با ستون قدیمی که وسط دیوار و حدود یک متر است کافی میباشد؛ البته در صورتی که موازی ستون احراز شود و بنابر احتیاط واجب رمی جاهای دیگر جایز نیست و در صورت عدم احراز مکان موازی با ستون سابق، به احتیاط واجب باید رمی را تکرار کند تا اطمینان کند که آن را رمی کرده است مگر مقداری که مستلزم حرج یا ضرر است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: اگر بر طول جمره افزوده شود، احتیاط واجب آن است که به مقدار اصلی جمره رمی شود و چنانچه متمکن نباشد که مقدار اصلی را رمی کند باید خودش مقدار افزوده شده را رمی کرده و برای رمی مقدار اصلی هم نایب بگیرد. در این حکم بین عالم و جاهل و ناسی فرقی نیست. (آیت الله وحید)

قول چهارم: اگر مکان سابق معلوم است یا اینکه با سؤال معلوم میشود واجب است که مکان موازی با آن را رمیکنند در غیر این صورت لازم نیست؛ البته امروزه این امر امری ممکن است. (آیات عظام، بهجت جوادی و سبحانی)

آیت الله سبحانی افزوده اند: در رمی اصابت به ستون شرط نمی باشد ولی باید با هدف گیری آن فضا همراه باشد.

قول پنجم: رمی هر قسمت از دیوار جمره مجزی است. (آیات عظام، زنجانی، فاضل نوری و هاشمی شاهرودی)

قول ششم: پرتاب سنگ به حوضچه - گرچه بزرگتر از سابق شده باشد - کافی است و اگر بر دیوار مزبور بزنند تا در حوضچه بیفتد آن هم کفایت میکند. (آیت الله مکارم)

قول هفتم: در صورت عدم امکان رمی ستون سابق، باید محاذی ستون سابق رمیشود و در صورت عدم امکان و یا مشقت شدید، رمی قسمتهای دیگر کافی است. (آیت الله صافی)

رمی جمرات از طبقه فوقانی

در مورد آن چهار قول مطرح است: (1)

قول اول: رمی در طبقه فوقانی جایز است. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، زنجانی، سبحانی، جوادی، فاضل، نوری، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب به ارتفاع افزوده شده رمی جایز نیست و احتیاط واجب آن است که در همکف مقدار سابق را که به اندازه قامت انسان بوده است رمی نماید. (آیات عظام خوئی، تبریزی و سیستانی)

قول سوم: رمی در طبقه فوقانی خلاف احتیاط است و در طبقه تحتانی جایز است (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

قول چهارم: مجزی نیست. (آیت الله وحید) (مناسک معظم له)

تفصیل مسائل مربوط به رمی جمرات سه گانه در درس هفدهم خواهد آمد.

ص: 222

1. سنگ برداشتن از کوههای مکه جهت رمی در حالی که شواهدی بر رضایت مالکان آن وجود ندارد چه حکمی دارد؟

(آیت الله تبریزی)

2. جمره عقبه در روز عید چه زمانی باید رمی شود؟

(امام خمینی)

3. اگر به جهتی روز عید جمره عقبه را رمی نکند وظیفه اش چیست؟

(آیت الله خامنه ای)

4. کسی که به نیابت از دیگری میخواهد جمره عقبه را رمی کند میتواند در شب رمی را انجام دهد؟

(آیت الله خویی)

5. آیا رمی قسمتهای توسعه یافته، جمرات کفایت میکند؟

(آیت الله سیستانی)

6. آیا رمی از طبقه دوم جایز است؟

(آیت الله وحید)

درس چهار دهم:

قربانی در منا

هدف های آموزشی

1. آشنایی با شرایط قربانی.
 2. آشنایی با حکم نیابت در قربانی و شرایط آن.
 3. آشنایی با زمان ذبح و حکم تأخیر آن.
 4. آشنایی با محل مصرف قربانی.
 5. آشنایی با احکام روزه بدل از قربانی.
- دومین واجب از واجبات، مناقربانی است که باید در روز عید قربان بعد از رمی جمره عقبه صورت گیرد.

شرایط قربانی

اشاره

نه شرط برای قربانی روز عید ذکر شده است:

1. شرط سنی

برحسب موارد قربانی و انواع آن شرایط و اقوال مختلفی مطرح است. [\(1\)](#)

1. شتر دو قول در مورد سن آن مطرح است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب، وارد سال ششم شده باشد. (آیت الله خامنه ای)

ص: 225

قول دوم: باید وارد سال ششم شده باشد. (سایر مراجع عظام)

2. گاو و بز: پنج قول در مورد سن آن مطرح است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب، وارد سال شده باشد. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خامنه ای، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: باید وارد سال سوم شده باشد. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب سه ساله باشد. (آیت الله خویی)

قول چهارم: حداقل سن یک سال تمام است. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: باید بیش از یک سال باشد. هرچند بهتر است که کمتر از دو سال نباشد

(آیت الله فاضل)

3. میش شش قول در مورد سن آن مطرح است :

قول اول: بنابر احتیاط واجب کمتر از یک سال نباشد و داخل در سال دوم شده باشد (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، گلپایگانی صافی، مکارم، وحید و نوری)

قول دوم: باید وارد سال دوم شده باشد. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: باید هفت ماهش تمام و وارد ماه هشتم شده باشد و احتیاط این است که یک سالش تمام و داخل در سال دوم شده باشد (آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی)

قول چهارم: حداقل سن گوسفند، شش ماه تمام است و بنابر احتیاط مستحب یک ساله باشد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: به احتیاط واجب کمتر از ده ماه نباشد. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول ششم: کمتر از یک سال هم کفایت می کند؛ ولی به احتیاط مستحب کمتر از یکسال نباشد (آیت الله فاضل)

2. عدم بیماری (صحت و سلامتی)

پنج قول در آن مطرح است: (1)

قول اول: حیوان مریض کافی نیست؛ حتی مانند کچلی بنابر احتیاط (آیات عظام امام خامنه ای بهجت، مکارم و نوری)

قول دوم: احوط اولی این است که مریض نباشد. (آیات عظام خوبی، تبریزی، سیستانی هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: قربانی باید از مرضی که گوشتش را فاسد می کند، سالم باشد. مجرد کچلی حیوان مانعی ندارد. (آیات عظام زنجانی و صافی)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب باید صحیح باشد. (آیت الله فاضل)

قول پنجم: قربانی کردن حیوان بیمار که گوشت آن فاسد خوردن آن موجب بیماری میشود مجزی نیست. (آیت الله سبحانی)

3. خیلی پیر نباشد

سه قول در آن مطرح است. (2)

قول اول: قربانی باید خیلی پیر نباشد. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، زنجانی، صافی گلپایگانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: احوط اولی آن است که پیر نباشد، یعنی مغز استخوانش آب نشده باشد (آیات عظام خوبی، تبریزی، سیستانی، سبحانی و وحید)

ص: 227

1- مناسک، محشی م 1023، دوم.

2- مناسک، محشی م 1023 سوم

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب خیلی پیر نباشد. (آیات عظام فاضل و مکارم)

4. نام الاجزاء "بودن"

نام الاجزاء "بودن" (1)

قربانی باید نام الاجزاء باشد و ناقص کافی نیست؛ پس اگر واضح باشد کوری یا لنگی آن بنا بر اقوی کافی نیست و اگر واضح نباشد به احتیاط واجب کافی نیست (2) و احتیاط واجب آن است که چشمش سفید نشده باشد و باید گوش بریده (3) و دم بریده و شاخ داخل آن شکسته یا بریده نباشد. (4)

5. لاغر نبودن

قربانی باید لاغر نباشد و اگر در گرده او پیه باشد کافی است و احتیاط آن است که آن را در عرف لاغر نگویند. (5)

در مورد صدق مفهوم لاغر بودن، دو قول در بین مراجع عظام مطرح است:

قول اول: باید عرفاً لاغر نباشد. (آیات عظام خوبی، خامنه ای، سیستانی و سبحانی)

قول دوم: به احتیاط واجب عرفاً به آن لاغر نگویند. (سایر مراجع عظام)

ص: 228

1- مناسک، محشی م 1023 چهارم

2- آیت الله زنجانی: این احتیاط مستحب است. آیت الله مکارم: لنگی مختصر عیب ندارد.

3- آیت الله زنجانی: اگر قسمتی از گوش حیوان بریده باشد اشکال ندارد.

4- آیت الله سبحانی سرشاخ شکسته باشد، اشکالی ندارد.

5- مناسک، محشی م 1023، پنجم

6. خصی نبودن

خصی نبودن (1)

در این مسأله دو قول است: (2)

قول اول: بنابر احوط قربانی نباید خصی باشد. (آیات عظام تبریزی و فاضل)

قول دوم: قربانی نباید خصی باشد. (سایر مراجع عظام)

7. نکوبیده بودن بیضه ها

نکوبیده بودن بیضه ها (3)

در این مسأله دو قول است:

قول اول: به احتیاط واجب بیضه آن را نکوبیده باشند. (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: به احتیاط مستحب بیضه آن را نکوبیده باشند؛ لذا قربانی کردن حیوانی که بیضه آن را کوبیده‌اند جایز است. (آیات عظام خامنه ای، بهجت، تبریزی، خوبی، سیستانی، سبحانی، گلپایگانی، مکارم، فاضل، زنجانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

البته آیت الله خامنه ای فرموده اند: اگر بیضه هایش کوفته شده ولی اخته نشده باشد قربانی آن کافی است.

8. در اصل خلقت بیدم و بیگوش و بیشاخ نباشد

در اصل خلقت بیدم و بیگوش و بیشاخ نباشد (4)

در این مسأله چهار قول است:

ص: 229

1- حیوان خصی، حیوانی است که خصیتین او را کشیده باشند که به آن اخته نیز می گویند.

2- مناسک، محشی م 1023، ششم.

3- مناسک محشی م 1023.

4- مناسک، محشی م 1023 هشتم.

قول اول: به احتیاط واجب باید در اصل خلقت بی دم نباشد، ولی اگر گوش یا شاخ در خلقت اصلی نداشته باشد بعید نیست که کافی باشد، اگرچه خلاف احتیاط است (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: احوط و اولی این است که قربانی طوری نباشد که از اصل خلقت شاخ و دم نداشته باشد. (آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، مکارم خویی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: ذبح حیوانی که در اصل خلقت دم ندارد کافی نیست. (آیات عظام خامنه ای، زنجانی و سبحانی)

آیت الله سبحانی اضافه کرده اند اگر برخی از نژادهای گوسفند ذاتاً بی دم هستند قربانی کردن آن صحیح است.

قول چهارم: احتیاط واجب آن است حیوانی را که شاخ یا گوش یا دم در اصل خلقت ندارد را قربانی نکند. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

9. در اصل خلقت بدون بیضه نباشد

در مسأله دو قول مطرح است: (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب در اصل خلقت بی بیضه نباشد.

(آیت الله مکارم)

قول دوم: در اصل خلقت بی بیضه نباشد. (سایر مراجع عظام)

ص: 230

مباشرت در ذبح شرط نیست و قربانی نیابت بردار است. (1) (همه مراجع عظام)

نیت در قربانی نیابتی

در اینکه آیا نیت باید توسط نائب انجام بگیرد یا توسط منوب عنه، چند قول مطرح گردیده است: (2)

قول اول: باید نائب نیت کرده و احتیاطاً منوب عنه نیز نیت کند. (آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، صافی و هاشمی شاهرودی: این احتیاط واجب نیست)

قول دوم: باید منوب عنه نیت کند و نیت نائب اعتباری ندارد؛ اگرچه احوط و اولی این است که نائب نیز نیت کند. (آیات عظام خوئی، تبریزی، وحید و مکارم)

قول سوم: اگر نائب فقط نیابت در اصل ذبح را دارد، باید خود منوب عنه هم نیت کند ولی اگر اصل مسئولیت قربانی به او واگذار شده نیت نائب کافی میباشد و نیت منوب عنه لازم نیست (آیات عظام خامنه ای، فاضل، سبحانی و نوری)

قول چهارم: علاوه بر خود منوب عنه، ذابح نیز باید نیت کند. (آیت الله گلپایگانی)

ص: 231

1- مناسک، محشی م 1041.

2- مناسک محشی م 1041.

در مورد شیعه بودن نایب در ذبح سه قول مطرح است: (1)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب ذابح باید شیعه باشد؛ بلکه خالی از قوت نیست. (2) (امام خمینی)

قول دوم: ذابح باید مسلمان باشد و اگر شیعه نباشد مانعی ندارد (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، گلپایگانی، سیستانی، صافی، وحید، مکارم، سبحانی زنجانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: اگر ذابح نایب در اصل مسئولیت قربانی است، به احتیاط واجب باید شیعه اثنی عشری باشد؛ اما اگر ذابح فقط نایب در ذبح است و نیت قربانی را خود حاجی انجام می دهد، شیعه بودن نایب لازم نیست (آیات عظام خامنه ای، جوادی، فاضل و نوری)

حکم تکلیفی زمان ذبح

در مورد زمان قربانی چهار قول مطرح است: (3)

قول اول: احتیاط واجب آن است ذبح هدی را از روز عید تأخیر نیندازد. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، خویی، تبریزی، سبحانی، فاضل و نوری)

قول دوم: احتیاط مستحب است که در روز عید قربانی را انجام دهند و تأخیر آن تا آخرین روزهای ایام تشریق یعنی یازدهم و

ص: 232

1- مناسک، محشی م 1042.

2- . مراد از خالی از قوت نیست ترقی از احتیاط واجب به فتوا است لذا به نظر حضرت امام (ره) ذابح باید شیعه باشد.

3- مناسک، محشی م 1032.

دوازدهم و سیزدهم ذی الحجه جایز است. (آیات عظام جوادی، سیستانی، مکارم وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: تأخیر قربانی تا روز دوازدهم اختیاریاً جایز است اگرچه احتیاط مستحب آن است که در روز عید قربانی کند. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: احتیاط مستحب آن است که در روز عید قربانی انجام شود و تأخیر آن تا آخر ماه ذی الحجه جایز است، و احوط آن است هرچه ممکن است زودتر قربانی کند. (1) (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

تأخیر قربانی از روز عید وضعاً

اگر ذبح را در روز عید انجام ندهد در مورد وظیفه او شش قول است: (2)

قول اول: اگر عمداً و یا به واسطه عذری مثل فراموشی یا غیر آن در روز عید ذبح نکرد، بنابر احتیاط واجب آن را در ایام تشریق (3) ذبح کند و اگر در این ایام هم انجام نداد، در باقی روزهای ماه ذی الحجه قربانی کند. (آیات عظام، امام، بهجت خامنه ای، فاضل نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: اگر در صورت عمد یا به واسطه عذری مثل فراموشی یا غیر آن در روز عید ذبح نکند واجب است آن را در ایام تشریق

ص: 233

1- آراء المراجع في الحج و العمرة، ص 546 - 545

2- مناسک محشی م 1033

3- روزهای یازدهم دوازدهم و سیزدهم ذی الحجه.

ذبح کند و اگر نشد تا آخر ذی الحجه انجام دهد. (آیات عظام تبریزی، خوبی و سبحانی)

قول سوم: تأخیر، قربانی تا آخر ایام تشریق جایز است و در صورت عذر تأخیر تا آخر ذی الحجه اشکال ندارد (آیات عظام مکارم و وحید)

قول چهارم: در حال اختیار، ذبح قربانی را می تواند تا روز دوازدهم به تأخیر بیاندازد و تأخیر آن بدون عذر از روز دوازدهم موجب بطلان بطلان حج است و در صورت، عذر تأخیر آن تا زمانی که بتواند بعد از قربانی حلق یا تقصیر کرده و اعمال مکه را در ذی - الحجه به جا آورد مانعی ندارد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: تا آخر ایام تشریق بلکه تا آخر ماه ذی الحجه مجزی است ولی بنا بر احتیاط واجب در غیر روز عید و سه روز بعد آن به نیت ما فی الذمه انجام شود. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول ششم: تأخیر قربانی از ایام تشریق اگر به صورت عمدی و بدون عذر باشد موجب بطلان حج است و در مورد جاهل مقصر به احتیاط واجب موجب بطلان حج است و در مورد جاهل قاصر و ناسی به احتیاط واجب باید بین قربانی در مکه در بقیه ذی الحجه و بین صوم ده روز بدل هدی جمع کند و حج او صحیح است و اگر بعد از ذی الحجه متذکر شد و یا به حکم علم پیدا کرد بعید نیست حج او صحیح باشد ولی باید در سال بعد در منا قربانی کند. (آیت الله سیستانی) (1).

ص: 234

مقدم کردن قربانی بر رمی جمره عقبه عمداً

اگر قبل از رمی جمره عقبه در روز عید عمداً قربانی نماید در اعاده قربانی بعد از رمی سه قول است: (1)

قول اول: در صورت امکان به احتیاط واجب باید اعاده شود. (آیات عظام امام، جوادی، صافی، سیستانی، گلپایگانی، فاضل و نوری)

قول دوم: واجب است پس از رمی جمره عقبه ذبح را اعاده کند، ولی اگر از روی جهل یا فراموشی پیش از رمی قربانی کند، صحیح است. (آیات عظام تبریزی، خوبی زنجانی، سبحانی و وحید)

قول سوم: معصیت کرده، ولی عملش صحیح است و اعاده لازم نیست. (آیات عظام خامنه ای (2) بهجت مکارم (3) و هاشمی شاهرودی)

ذبح قربانی در شب یازدهم

در این مسئله چهار قول مطرح است. (4)

قول اول: تأخیر عمدی ذبح از روز عید جایز نیست علی الاحوط، لکن اگر تأخیر شد عمداً یا جهلاً یا نسیاناً ذبح در شب کفایت میکند. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: ذبح در شب جز برای خائف کفایت نمی کند. (آیات عظام، خوئی، سبحانی، فاضل و وحید)

ص: 235

1- مناسک، محشی م 1028.

2- مناسک، الحج ص، 137، م 360؛ مناسک، فارسی، م 405.

3- مناسک جامع حج، ص 320 م. 1123.

4- مناسک، محشی م 1080.

قول سوم: به احتیاط واجب ذبح در شب، جز برای خائف کفایت نمی کند (آیات عظام تبریزی، سیستانی، جوادی، صافی، گلپایگانی و مکارم)

قول چهارم: قربانی در شب کفایت نمی کند مگر برای خائف که میتواند شب دهم قربانی کند و اگر از آن هم معذور است قربانی در شبهای بعدی کفایت میکند. (آیت الله زنجانی)

تثلیث قربانی و مصرف آن

تثلیث قربانی یعنی اینکه قربانی را به سه قسمت تقسیم کرده و بخشی را به مؤمن هدیه دهد و بخشی را صدقه و بخشی را خودش بخورد، که در لزوم و عدم لزوم آن شش قول مطرح است: (1)

قول اول: تثلیث واجب نیست اگر چه احتیاط مستحب است. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، جوادی، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: تثلیث قربانی بنابر احتیاط واجب، لازم است. (آیات عظام بهجت، خوئی، تبریزی، صافی و گلپایگانی) (2)

قول سوم: هدیه دادن قسمتی از قربانی و نیز خوردن قسمتی از آن احتیاط مستحب است، ولی صدقه دادن ثلث قربانی به فقیر، مسلمان بنابر احتیاط واجب لازم است. (آیات عظام سیستانی و سبحانی)

ص: 236

1- مناسک، محشی م 1040.

2- آیات عظام خوئی و تبریزی نسبت به صدقه انسان میتواند از فقیر مؤمن و نسبت به هدیه از مؤمن دیگری ولو از شهر خودش وکالت در قبول و اعراض بگیرد و بعد از ذبح از طرف آنها قبول و قبض کرده و بعد اعراض نماید و در صورتی که در منا متمکن از تقسیم نیست اخذ وکالت مزبور لازم است و اگر این عمل را با فرض تمکن انجام ندهد بنابر احتیاط واجب ضامن است.

آیت الله سبحانی افزوده: اند و برای عمل کردن به آن اگر در آنجا ممکن نیست میتواند از فقیری در شهر خود یا نقطه دیگر وکالت بگیرد که در غیاب او به وی تملیک کند و سپس آن را رها کند اگر این کار را نتواند بکند اذن فقیر ساقط است.

قول چهارم: صدقه دادن ثلث قربانی به فقیری که در حرم حضور دارد هر چند زائر باشد، واجب است، ولی هدیه و خوردن قسمتی از آن احتیاط مستحب است. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: تثلیث قربانی بنابر احتیاط واجب لازم است بلکه نسبت به صدقه دادن ثلث قربانی به فقیر مؤمن واجب است. (آیت الله وحید)

قول ششم: تقسیم ذبیحه به سه قسمت مطلقاً مستحب است، حتی در صورت تمکن و عمل به آن. (آیت الله مکارم؛ در نظر اخیر)

روزه بدل از قربانی

اگر حاجی - به هر جهتی - قادر بر قربانی نباشد، موظف ده روز روزه بگیرد؛ سه روز در حج و هفت روز پس از مراجعت از حج. (همه مراجع عظام)(1)

ملاک عدم تمکن از قربانی

ملاک عدم تمکن و قادر نبودن بر ذبح، این است که حاجی نه هدی را داشته باشد و نه پولش را. (همه مراجع عظام)(2)

ص: 237

1- مناسک، محشی م 1051.

2- مناسک محشی، م 1052

البته آیت الله فاضل این قید را نیز افزوده اند که قدرت اقتراض یا فروش زائد از مؤونه سفر را هم نداشته باشد.

و آیت الله سبحانی فرموده اند: ... یا اینکه نتواند بدون زحمت و مشقت قرض کند یا اینکه ما به ازای قرض را جهت ادا نداشته باشد.

اقتراض برای قربانی

اگر حاجی بتواند بدون زحمت و مشقت پول قربانی را قرض کند قدرت ادای آن را داشته باشد، در وجوب و عدم آن دو قول است: (1)

قول اول: قرض کردن پول قربانی واجب نیست ولی در صورت قرض کردن، خرید قربانی واجب است. (آیت الله زنجانی)

قول دوم: قرض کردن واجب است. (سایر مراجع عظام)

فروش لوازم زائد بر مؤونه سفر جهت تهیه هدی

اگر میتواند بدون مشقت چیزی که زائد از مؤونه سفر است بفروشد باید بفروشد و هدی بخرد. (همه مراجع عظام) (2)

در لزوم فروش لباس چند قول وجود دارد:

قول اول: در وجوب فروش لوازم زائد بر مؤونه فرقی بین لباس و غیر لباس نیست. (آیات عظام خوئی، بهجت، تبریزی، زنجانی و صافی)

قول دوم: در وجوب فروش لوازم زائد بر مؤونه به احتیاط واجب فرقی بین لباس و غیر لباس نیست. (آیت الله سیستانی)

ص: 238

1- مناسک، محشی م 1053.

2- مناسک، محشی م 1054

قول سوم: در لباسی که به آن حاجت دارد اگر بفروشد و قربانی تهیه کند احتیاط آن است که روزه هم بگیرد. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: لباس هر چه باشد لازم نیست فروخته شود. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل و نوری)

کسب برای تهیه هدی

در این که برای تهیه پول هدی لازم است کار کند یا نه، دو قول وجود دارد: (1)

قول اول: اگر مناسب باشد و عسر و حرج نباشد، لازم است کسب نماید. (آیت الله بهجت)

قول دوم: کسب کردن لازم نیست. (سایر مراجع عظام)

زمان روزههای بدل از قربانی

زمان سه روز روزه:

در مورد زمان سه روز روزه، سه قول مطرح شده است: (2)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب از هفتم تا نهم بگیرد و جلوتر نگیرد. اگر در چنین موقعیتی هم نگرفت تا آخر ماه ذی الحجه وقت دارد. بگیرد (آیات عظام امام، خامنه ای، زنجانی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: میتواند پس از شروع به اعمال از شروع به اعمال عمره تمتع از اول ذی الحجه روزه بگیرد. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خوئی و سبحانی)

ص: 239

1- مناسک، محشی م 1055.

2- مناسک، محشی م 1057 و 1059.

آیت الله سبحانی افزوده اند: احتیاطاً روزهای هفتم و هشتم و نهم ذی الحججه باشد، لیکن اگر قبل از ایام منا یعنی روز هشتم و نهم را روزه گرفت میتواند یک روز دیگر را بعد از ایام تشریق روزه بگیرد.

قول سوم: باید این سه روز را یا کاملاً قبل از عید قربان بگیرد یعنی هفتم و هشتم و نهم ذی الحججه و یا پس از بازگشت از منا تا آخر ذی الحججه روزه بگیرد. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

زمان هفت روز روزه

هفت روز را باید بعد از مراجعت از سفر حج روزه بگیرد. (1) (همه مراجع عظام)

جایز نیست این هفت روز را در بین راه روزه بگیرد و همچنین مکه جایز نیست مگر آنکه بنای اقامت در آنجا را داشته باشد، که در این صورت اگر مدتی بگذرد که میتواندست به وطن خود مراجعت کند جایز است روزه بگیرد. (2)

البته آیات عظام خویی تبریزی و سیستانی فرموده اند: در صورتی که بنای اقامت در مکه دارد باید صبر کند تا همراهان به وطن مراجعت کنند یا یک ماه بگذرد و سپس روزه بگیرد.

ص: 240

1- مناسک، محشی م 1068.

2- مناسک، محشی م 1070.

به اتفاق مراجع عظام سه روز روزه باید پشت سر هم باشد؛ اما در مورد توالی هفت روز روزه سه قول وجود دارد(1)

قول اول: توالی بنا بر احتیاط واجب لازم است. (آیات عظام امام، خامنه ای، تبریزی، هاشمی، شاهرودی، خوئی، سبحانی و نوری).

قول دوم: توالی واجب نیست اگرچه احتیاط مستحب است.

(آیات عظام بهجت، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی و مکارم)

قول سوم: توالی واجب است. (آیت الله زنجانی)

ص: 241

خود آزمایی

1. اگر «بز» را جهت قربانی اختیار کند، سن آن چقدر باید باشد؟

(امام خمینی)

2. سن گوسفند قربانی چقدر باید باشد؟

(آیت الله خامنه ای)

3. آیا سالم بودن قربانی شرط هدی است؟

(آیت الله شاهرودی)

4. اگر قربانی پیر باشد کفایت میکند؟

(آیت الله سیستانی)

5. اگر گوش و دم حیوان بریده شده باشد، جهت قربانی مجزی است؟

(آیت الله نوری)

6. در قربانی توسط نایب، چه کسی باید نیت کند؟

(آیت الله بهجت)

7. آیا ذابح باید مؤمن باشد؟

(آیت الله وحید)

8. تا چه زمانی میتوان قربانی را تأخیر انداخت؟

(آیت الله زنجانی)

9. اگر قربانی را از روز عید تأخیر انداخت، وظیفه اش چیست؟

(آیت الله خامنه ای)

10. اگر عمداً قبل از رمی جمره، عقبه قربانی نماید، آیا اعاده قربانی لازم است؟

(آیت الله مکارم)

11. آیا ذبح قربانی در شب جایز است؟

(آیت الله فاضل)

12. آیا تثلیث قربانی واجب است؟

(آیت الله سبحانی)

13. سه روز روزه بدل هدی چه زمانی باید باشد؟

(آیت الله گلپایگانی)

14. آیا توالی در هفت روز روزه بدل هدی واجب است؟

(آیت الله صافی)

ص: 242

حلق و تقصیر

هدف های آموزشی

1. آشنایی با وظیفه حجاج نسبت به حلق و تقصیر در روز عید.
2. آشنایی با زمان حلق و تقصیر آشنایی با حکم حلق و تقصیر.
3. آشنایی با اثر حلق و تقصیر ه آشنایی با مستحبات حلق و تقصیر.

حلق و تقصیر

سومین واجب از واجبات روز عید حلق و تقصیر است که از عبادات میباشد. (1)

وظیفه بانوان در حلق و تقصیر

حلق برای بانوان حاجیه اعم از سروره یا غیر سروره، کافی نیست و منحصرأ باید تقصیر کنند. (همه مراجع عظام)

ص: 243

1. ضروره: (1) در مورد وظیفه ضروره چهار قول مطرح شده است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب باید سر را تراشد و تقصیر کافی نیست. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: مخیر است بین حلق و تقصیر و احتیاط مستحب این است که سر را تراشد. (آیات عظام بهجت، خوئی، تبریزی، فاضل، مکارم، نوری و وحید)

قول سوم: تراشیدن سر برای کسی که برای اولین بار حج می‌رود (خواه حجة الاسلام یا حج نیابی و یا مستحب) و همچنین کسی که حجة الاسلام را به جا می‌آورد هر چند سفر اولش نباشد مثل کسی که قبلاً حج مستحبی یا نیابی به جا آورده باشد و فردی که موهای خود را گره زده یا با هم جمع کرده واجب است. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: مردها مخیرند بین حلق و تقصیر مگر کسانی که حجة الاسلام خود را به جا می‌آورند که وظیفه ایشان حلق است، هر چند حج اول او نباشد. (آیت الله زنجانی)

2. غیر ضروره: در رابطه با وظیفه غیر ضروره دو قول مطرح است:

ص: 244

1- ضروره یعنی کسی که برای اولین بار به حج مشرف شده است. الا در نظر آیت الله زنجانی که می‌فرماید: ضروره کسی است که حجه الاسلام خودش را به جا می‌آورد هر چند حج اول او نباشد.

قول اول: اگر حجة الاسلام خود را به جا می آورد، باید حلق نماید هر چند حج اول او نباشد. (آیات عظام زنجانی و سبحانی)

قول دوم: مخیر است بین حلق و تقصیر اگر تقصیر اگر چه حلق افضل از تقصیر می باشد. (سایر مراجع عظام)

تذکر 1: در تقصیر سه قول مختلف مطرح شده است: (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب کوتاه کردن ناخن به تنهایی در تقصیر کافی نیست و اگر خواست ناخن بگیرد پس از کوتاه کردن مو باشد. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

قول دوم: کافی است که مقداری از موی شارب و یا ریش و یا سر را کوتاه کند و اگر بخواهد ناخن هم بگیرد قبلاً باید موی خود را بزند (تقصیر کند) و آنگاه ناخن بگیرد (آیت الله سبحانی)

قول سوم: در تقصیر مخیرند قدری از مو یا ناخن خود را بگیرند. (سایر مراجع عظام)

تذکر 2: چیدن مقدار کمی از موی سر یا ریش یا شارب به هر نحو و به هر وسیله ای که باشد، کفایت از تقصیر میکند

وظیفه کسی که مو ندارد

برای کسی که وظیفه اش حلق است و سر او مو ندارد چهار قول مطرح شده است: (2)

ص: 245

1- مناسک، محشی م 1120.

2- مناسک محشی، م 1126.

قول اول: باید تیغ را بر سر بکشد و همین مقدار کافی است. (آیات عظام امام، خامنه ای، سبحانی و هاشمی شاهرودی).

قول دوم: بنابر احتیاط واجب علاوه بر کشیدن تیغ بر سر تقصیر هم بکند (آیات عظام اراکی، سیستانی و زنجانی)

قول سوم: در این صورت، تقصیر متعین است و بنابر احتیاط تیغ را هم بر سر بکشد و در صورتی که این احتیاط ترک نشود. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

قول چهارم: احتیاط جمع میان کشیدن تیغ بر سر و ناخن گرفتن است و اگر ریش یا شارب دارد، کمی از آن را نیز احتیاطاً کوتاه کند (آیت الله مکارم)

تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ

تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ (1)

قول اول: تراشیدن سر با ماشینهای ته زن که مانند با ماشین های ته زن که مانند تیغ مو را می تراشد کافی است (آیات عظام زنجانی، سیستانی، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب باید با تیغ باشد و با ماشین ته زن کافی نیست. (آیات عظام امام، خامنه ای، صافی و گلپایگانی)

ص: 246

1- . این مسئله به نظر آن دسته از مراجعی قابل طرح است که حلق را لازم میدانند به فتوا یا احتیاط واجب - اما به نظر آن دسته از مراجعی که تقصیر را کافی می دانند استفاده از ماشین ته زن قطعاً کافی است؛ چرا که اگر این امر مجزی از حلق با تیغ، باشد فرد عمل بهتر و افضل انجام داده و اگر در حکم تقصیر باشد باز اشکالی به وجود نمی آید.

قول سوم: اگر عرفاً حلق صدق کند کفایت می کند (آیات عظام جوادی، سبحانی و فاضل)

قول چهارم: کفایت نمیکند. (آیت الله وحید)

قول پنجم: حلق واجب تعیینی نیست و به قصد وظیفه فعلیه ماشین کردن کافی است (آیت الله بهجت)

حلق و تقصیر در شب یازدهم

کسانی که قربانی آنها در ساعتهای پایانی روز عید انجام گرفته، آیا حلق و تقصیر در شب برای ایشان مجزی است؟ در این مسأله سه قول است:

قول اول: حلق در شب کافی و صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، سیستانی، زنجانی، فاضل و نوری)

قول دوم: به احتیاط واجب حلق و تقصیر در شب انجام نشود. (آیات عظام، تبریزی، خویی، صافی، گلپایگانی، جوادی، مکارم، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: حلق و تقصیر در شب مجزی نیست. (آیت الله سبحانی)

انجام حلق یا تقصیر به اعتقاد وقوع قربانی

اگر با اعتقاد به اینکه وکیل او برای او قربانی کرده حلق کرد و بعد معلوم شد که وکیل او هنوز قربانی نکرده حلق مذبور کافی است و اگر بعد از حلق اعمال مکه را انجام داده باشد کفایت

میکنند و اعاده آنها لازم نیست. (1) (همه مراجع عظام به جز آیت الله زنجانی که فرموده: ولی اعاده اعمال مکّه لازم است)

تذکر: به نظر آیات عظام سیستانی و سبحانی تا یقین به ذبح قربانی نکرده اند، هنوز محرم هستند و باید از محرّمات احرام اجتناب کنند و مردها نباید لباس دوخته بپوشند و اگر پوشیده اند باید در آورند.

اثر حلق و تقصیر در حرّمات

بعد از حلق یا تقصیر تمام چیزهایی که بر اثر احرام بر حاجی حرام شده بود، به جز بوی خوش و زن بر وی حلال میشود. (2) (همه مراجع عظام)

تذکر: آیات عظام سیستانی و زنجانی میفرمایند: همه استمتاعات جنسی پس از حلق یا تقصیر بر حرمت خود باقی است ولی عقد کردن چه برای خود چه برای دیگران و همچنین شهادت بر عقد پس از حلق یا تقصیر جایز است. (3)

مستحبات حلق

1. از جانب راست جلوی سر ابتدا کند و این دعا را بخواند.

«اللهم أعطني بكل شعرة نوراً يوم القيامة»

2. موی سر خود را در منا در خیمه دفن کند و اولی این است

ص: 248

1- . مناسک، محشی م 1144

2- . مناسک، محشی م 1142. البته باید توجه داشت که صید و کندن گیاه حرم اختصاص به محرم ندارد و بر هر کسی که در منطقه حرم باشد حرام است لذا این دو با حلق و تقصیر حلال نمی شوند.

3- مناسک، محشی م 1182.

که بعد از حلق از اطراف ریش و شارب خود گرفته و همچنین ناخنها را بگیرد. (1)

حکم عدم رعایت ترتیب بین ذبح و حلق یا تقصیر عمداً

در این مسأله چهار قول است: (2)

قول اول: باید اعاده شود (آیات عظام زنجانی و سبحانی)

قول دوم: در صورت امکان بنا بر احتیاط واجب اعاده شود. (آیات عظام امام، جوادی، تبریزی، خویی، صافی، فاضل، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: گناه کرده ولی عملش صحیح است. (آیات عظام خامنه ای، بهجت و مکارم)

قول چهارم: اگر قربانی را در جایی که ذبح و قربانی در آن مجزی است تهیه کرده باشد، می تواند قبل از ذبح حلق یا تقصیر کند. (آیت الله سیستانی)

ص: 249

1- مناسک، محشی م 1171.

2- مناسک، محشی م 1140.

1. وظیفه ضروره نسبت به حلق و تقصیر در منا چیست؟

(آیت الله سبحانی)

2. مردی که بعد از انجام چند حج، می خواهد حجة الاسلام به جا آورد وظیفه او نسبت به حلق و تقصیر چیست؟

(آیت الله زنجانی)

3. کسی که وظیفه اش حلق است و سر او مو ندارد چه وظیفه ای دارد؟

(آیت الله خامنه ای)

4. در حلق آیا تراشیدن با ماشینی که مثل تیغ از ته میترشد، کافی است؟

(آیت الله صافی)

5. آیا حلق و تقصیر در شب مجزی است؟

(آیت الله شاهرودی)

6. آیا با حلق و تقصیر در روز عید، عقد کردن برای خود یا دیگری جایز میشود؟

(آیت الله سیستانی)

7. اگر عمداً قبل از ذبح، حلق نماید وظیفه اش چیست؟

(آیت الله مکارم)

درس شانزدهم :

بیتوته در منا

هدف های آموزشی

1. آشنایی با حکم بیتوته در منا و زمان آن.
 2. آشنایی با معیار محاسبه نصف شب.
 3. آشنایی با راههای شناخت کسانی که بیتوته بر آنها واجب نیست.
 4. آشنایی با مقدار عبادت در مکه بدل بیتوته.
 5. آشنایی با حکم ترک بیتوته و کفاره آن.
 6. آشنایی با راه شناخت کسانی که بیتوته شب سیزدهم بر آنها واجب است.
- حجاج مکلفند در شبهای یازدهم دوازدهم و برای برخی شب سیزدهم در سرزمین منابمانند که در اصطلاح به آن بیتوته می گویند.
- بیتوته در شبهای مذکور از واجبات حج است که باید با قصد قربت انجام شود.

در مورد زمان و مقدار بیتوته سه قول وجود دارد: (1)

قول اول: بیتوته از غروب آفتاب است تا نصف شب. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، گلپایگانی، صافی و نوری)

تذکر: تعبیر آیت الله بهجت این است: «تا ما بعد نصف شب» و این از باب مقدمه علمی است. برای اینکه علم پیدا کند مجموعه نصف اول شب را درک کرده است.

قول دوم: مخیر است بین نیمه اول شب یا نیمه دوم شب تا طلوع فجر. (آیات عظام خامنه ای، خویی، تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: مخیر است بین بیتوته «نیمه اول شب» و بین «اصباح» (2). (آیات عظام زنجانی و سبحانی)

معیار محاسبه نیمه شب

برای محاسبه نصف شب آیا غروب آفتاب تا اذان صبح ملاک است یا تا طلوع آفتاب؟ در این مسأله چهار قول مطرح است: (3)

قول اول: به احتیاط واجب نیمه شب را باید از اول غروب آفتاب تا طلوع آفتاب فردا حساب کرد و احتیاط مستحب است که از مغرب شرعی حساب کنند. (امام خمینی)

ص: 252

1- مناسک، محشی، م 1220 و 1224.

2- اصباح به معنی صبح کردن و وارد شدن در اذان صبح، است یعنی هنگام طلوع فجر قبل از اذان صبح در منا حضور داشته باشد.

3- مناسک محشی م 1226.

قول دوم: نیمه شب از غروب آفتاب تا طلوع فجر است. (آیات عظام خامنه ای، جوادی، بهجت، خوئی، تبریزی، سیستانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: اگر نیمه اول شب را در منا میماند، احتیاط این است که از مغرب شرعی تا طلوع خورشید حساب کند. و اگر نیمه دوم شب را میماند احتیاط این است که از غروب خورشید تا طلوع فجر را محاسبه کند. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب از غروب شرعی تا طلوع آفتاب محاسبه میشود (آیت الله نوری)

تذکر: قول اول و سوم و چهارم که مبتنی بر احتیاط است، قابل رجوع به قول دوم می باشد.

کسانی که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست

پنج گروه هستند که واجب نیست در شبهای یازدهم و دوازدهم و سیزدهم در منا بمانند: (1)

گروه اول: بیماران و پرستاران آنها و دیگر کسانی که برای آنها ماندن در منا به هر عذری که باشد مشقت داشته باشد. (همه مراجع عظام)

گروه دوم: کسانی که ترس آن دارند که اگر شب در منا بمانند مال اینها در مکه از بین میرود به شرط اینکه مال معتد به و قابل توجه باشد. (همه مراجع عظام)

ص: 253

آیت الله سیستانی خوف بر جان و خوف بر آبرو را نیز اضافه کرده اند.

گروه سوم: شبان هایی که حیوانات آنها احتیاج دارد به چرانیدن در شب.

گروه چهارم: کسانی که متکفل آب دادن به حجاج هستند در مکه.

کسانی که برای تدارک نیازهای حجاج ناچارند در مکه بمانند (آیت الله سبحانی)

تذکر: آیات عظام خوئی خامنه ای و سیستانی مورد سوم و چهارم را استثناء نکرده اند و قبول ندارند و آیت الله هاشمی شاهرودی فرموده در استثناء گروه چهارم تأمل است.

گروه پنجم: کسانی که شب را در مکه (آیت الله سبحانی: در مسجد الحرام) بیدار و تا صبح به عبادت مشغول باشند و کار دیگری جز آن نکنند مگر کارهای ضروری از قبیل خوردن و آشامیدن به قدر احتیاج و تجدید وضو.

تذکر: آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی گروه ششمی را نیز اضافه کرده اند.

آیت الله سیستانی میفرماید: طائفه دیگر کسی است که از مکه به قصد منا خارج شده و از عقبه مدینین گذشته باشد که در این صورت میتواند در راه پیش از رسیدن به منا بخوابد ولی اگر منزل او بعد از عقبه مدینین باشد نمیتواند در منزلش بخوابد.

آیات عظام تبریزی و خوئی و هاشمی شاهرودی فرموده اند: کسی که طواف خانه خدا را نموده و به عبادت خود باقی مانده و سپس از

مکه خارج شده و از عقبه مدینین گذشته باشد، چنین شخصی میتواند در راه بیتوته کند و به منا نیاید. (1)

مقدار و کیفیت عبادت در مکه بدل بیتوته در منا

کسی که به جای بیتوته در منا میخواهد در مکه به عبادت مشغول شود چه مقدار عبادت کند و کیفیت آن چگونه باید باشد؟

در این مسأله پنج قول مطرح است: (2)

قول اول: از اول شب تا طلوع فجر در مکه بیدار، و به عبادت مشغول باشند و کار دیگری جز آن نکنند مگر کارهای ضروری از قبیل خوردن و آشامیدن به قدر احتیاج و تجدید وضو. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: کسی که در مکه تمام شب یا باقی مانده از شب، اگر بعد از دخول در شب از منا خارج شده و مشغول به عبادت بوده، به جز حاجت ضروری، مانند خوردن و آشامیدن و تطهیر و امثال آنها کار دیگری نداشته باشد. (آیات عظام خوئی، تبریزی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: کسی که از منا اول شب یا پیش از آن بیرون رفته و در مکه در تمام مدت نیمه دوم شب تا طلوع فجر، به جز اندک زمانی که برای حوائج ضروری مانند خوردن و آشامیدن و امثال آن لازم است، مشغول به عبادت شده و اشتغال به آن او را از برگشتن به منا باز داشته است بیتوته بر او واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

ص: 255

1- مناسک، محشی م 1222 پنجم

2- مناسک، محشی م 1222 و 1251 و 1224.

تذکر: عبادت در کلام آیت الله سیستانی مطلق است و شامل مستحبات مثل طواف، مستحب تلاوت قرآن و نگاه به کعبه می شود؛ چنانکه در مناسک الحج ایشان آمده است:

السؤال 6: الاشتغال بالعبادة في النصف الثاني من الليل الذي يعوض عن المبيت بمنى هل يكفي فيه النظر إلى الكعبة وقراءة القرآن وإطافة الحجيج و الإجابة إلي الأسئلة الدينية.

در پاسخ فرمودند: تكفي مع الإتيان بها بقصد القربة لصدق كونه في طاعة الله وهو العنوان المذكور في النص. (1)

چیزی که در نص ذکر شده این است که به طاعت خدا مشغول باشد و همه اینها با قصد قربت طاعت خدا محسوب می شود.

قول چهارم: کسانی که از اول شب تا طلوع فجر در مکه بیدار باشند و به اعمال مکه، یعنی طواف زیارت و نماز طواف و سعی و طواف نساء و نمازش مشغول باشند، به جز موارد ضروری ولی انجام عبادات مستحب مانند طواف مستحبی و دعا و نگاه به کعبه مجوز ترک بیتوته نمی باشد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: از اول شب تا طلوع فجر در مکه بیدار باشند و به احتیاط واجب به اعمال حج از قبیل طواف و نماز آن و سعی و طواف نساء مشغول باشند بجز موارد ضروری که نوم غالب هم از آن موارد ضروری است. (آیت الله بهجت)

کفاره ترک بیتوته

در صورتی که بیتوته را ترک کند، چند صورت دارد و در بعضی از موارد کفاره لازم است:

ص: 256

صورت اول: ترک بیتوته از روی علم و عمد باشد و شخص جزو هیچ یک از موارد استثنا شده نباشد.

در این صورت سه قول است: (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب برای هر شب یک گوسفند کفاره بدهد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: برای شب اول یک گوسفند قربانی کند و برای شب دوم و سوم بنابر احتیاط واجب برای هر کدام یک گوسفند. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: برای هر شبی باید یک گوسفند قربانی کند. (سایر مراجع عظام)

صورت دوم: ترک بیتوته از روی نسیان یا جهل در اینجا چهار قول است. (2)

قول اول: در وجوب کفاره بین علم و عمد و جهل و نسیان فرقی نیست. (آیات عظام امام زنجانی و نوری)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب یک گوسفند کفاره بدهد. (آیات عظام خامنه ای، خوئی، تبریزی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، فاضل و مکارم)

قول سوم: اگر ترک بیتوته از روی فراموشی یا جهل قصوری (3) به حکم باشد نه جهل تقصیری (4)، اقوی آن است که کفاره واجب نیست اگرچه احتیاط مستحب آن است که کفاره بدهد. (آیت الله وحید).

ص: 257

1- مناسک محشی م 1229

2- مناسک، محشی م. 1230

3- جهل قصوری عبارت است از آن ندانستن و ناآگاهی به حکمی که مکلف در جهل خودش کوتاهی نکرده باشد، مثل اینکه کلاً غافل از این موضوع بوده است.

4- جهل تقصیری جهلی که بر اثر کوتاهی مکلف، باشد مثلاً در جلسات آموزشی شرکت نکرده است.

قول چهارم: در فرض نسیان و جهل کفارہ نیست. (آیات عظام سبحانی و هاشمی شاهرودی)

صورت سوم: بیتوته در منا را ترک کرده، و بدل آن شب را در مکه مشغول عبادت بوده است.

در این صورت کفارہ ندارد. (1) (همه مراجع عظام)

آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی افزوده اند: و همچنین کسی که در همان شب طواف کرده و سپس از مکه خارج شده و از عقبه مدینین گذشته باشد و در راه بیتوته کند ولی اگر منزل او بعد از عقبه مدینین باشد نمیتواند در منزلش بخوابد. (2)

صورت چهارم: این که بیتوته در منا را ترک کرده ولی جزو آن چهار گروه بوده اند که بیتوته در منا بر آنها واجب نبوده است یعنی 1. بیماران و پرستاران آنها و کسانی که برای آنها مشقت داشته باشد ماندن در منا به هر عذری که باشد.. 2. کسانی که ترس دارند که اگر شب در منا بمانند مال معتد به آنها در مکه از بین برود. 3. شبانی که احتیاج دارد گوسفندان خودش را در شب به چرا ببرد و از منا خارج شود.

4. کسانی که متکفل آب دادن حجاج (آیت الله سبحانی: مایحتاج حجاج) در مکه هستند.

در این مسئله شش قول مطرح است. (3).

ص: 258

1- مناسک، محشی م 1231.

2- مناسک محشی م 1222.

3- مناسک محشی م 1232.

قول اول: دسته اول و دوم باید کفاره بدهند و دسته سوم و چهارم بنا بر احتیاط واجب کفاره بدهند (آیات عظام امام، خامنه ای و فاضل)

قول دوم: دسته اول و دوم بنا بر احتیاط واجب باید کفاره بدهند. (آیات عظام خوئی و تبریزی)

البته آیات عظام خوئی و تبریزی مورد سوم و چهارم را متعرض نشده اند.

قول سوم: در هر چهار مورد بنا بر احتیاط واجب باید کفاره بدهند. (آیات عظام بهجت، صافی، گلپایگانی و سبحانی)

قول چهارم: دسته اول و دوم بنا بر احتیاط واجب باید کفاره بدهند و بر بقیه کفاره واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: بر دسته اول و دوم کفاره واجب نیست. (آیت الله هاشمی شاهرودی). (1)

آیت الله هاشمی شاهرودی نیز مورد سوم و چهارم را متعرض نشده اند.

قول ششم: کسانی که از بیتوته در منا معاف هستند، کفاره بر آنها واجب نیست. (آیت الله مکارم)

ترک بیتوته قسمتی از اول شب

کسی که مطابق با فتوای مرجعش وظیفه اش بیتوته در نیمه اول شب است، (2) اگر عمداً یا از روی عذر قسمتی از اول شب در منا نباشد آیا کفاره دارد؟

ص: 259

1- مناسک عربی ص 160.

2- یعنی از آیات عظام، امام بهجت صافی گلپایگانی و نوری تقلید میکند که این مراجع بیتوته نیمه اول شب را واجب میدانند.

در این مسأله سه قول است: (1)

قول اول: بنابر احتیاط واجب یک گوسفند قربانی کند و فرقی بین صورت عذر و عدم عذر نیست. (آیات عظام امام و نوری)

این احتیاط قابل رجوع است

قول دوم: اگر برای انجام اعمال به مکه آمده و نتوانسته خود را تا گذشت قسمتی از شب به منا برساند بر او كفاره واجب نیست، اگرچه بعد از نیمه شب به منا رسیده باشد، اما اگر بدون عذر بیتوته قسمتی از اول شب را ترک کرد احتیاط در پرداخت كفاره ترک نشود. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

قول سوم: اگر حاجی از اوائل شب بیتوته را درک نکند كفاره ندارد، ولی احتیاطاً قسمت دوم را در منا بماند. (آیت الله بهجت)

محل ذبح كفاره ترک بیتوته

در این مسأله دو قول است: (2)

قول اول: محل معینی ندارد حتی میتواند پسر س از مراجعت به محل خود قربانی کند. (3) (آیات عظام امام، خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل و وحید)

قول دوم: به احتیاط واجب باید در منا قربانی کند، اما اگر در قربانی نکرد هر جا که قربانی کند مجزی است. (آیات عظام بهجت، خامنه ای، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

ص: 260

1- مناسک، محشی م، 1225، 1235 و 1242.

2- مناسک محشی م 1234.

3- تمام اجزای قربانی باید به فقیر داده شود حتی کله و پاچه و پوست آن.

بیتوته شب سیزدهم بر سه طائفه واجب است: (1)

اول: کسی که در حال احرام صید کرده است. (همه مراجع عظام)

دوم: کسی که در روز دوازدهم بعد از اذان ظهر از منا کوچ نکرده و غروب شب سیزدهم را درک کرده است. (همه مراجع عظام)

سوم: کسی که در حال احرام با زن نزدیکی کرده باشد؛ چه قبلاً و چه دبراً، چه با همسر خود یا اجنبیه.

اما کارهای دیگر غیر از آمیزش مثل بوسیدن و لمس و غیر آن را اگر اجتناب نکرده، اگر چه حرام است ولی بنابر نظر اکثر مراجع بیتوته شب سیزدهم واجب نمی شود.

در رابطه با این گروه، سه قول است:

قول اول: مطلق تمتعات از زن موجب وجوب بیتوته شب سیزدهم می شود. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول دوم: نزدیکی با زن در حال احرام بنابر احتیاط واجب باعث وجوب بیتوته در شب سیزدهم است (آیات عظام تبریزی، خویی و سیستانی)

قول سوم: در صورت نزدیکی با زن در حال احرام باید شب سیزدهم نیز در منا بیتوته نماید. (سایر مراجع عظام) تذکر: علامه حسن زاده آملی میفرماید بیتوته شب سیزدهم مطلقاً واجب است و مقید به این سه مورد نمیباشد و برخی از فقهای کهن و از قدمای اصحاب نیز قائل بودند.

ص: 261

1. مقدار و زمان بیتوته در منا چقدر است؟

(امام خمینی)

2. آیا در بیتوته بین شب یازدهم و دوازدهم تفاوت وجود؟

(آیت الله زنجانی)

3. برای محاسبه نیمه شب جهت بیتوته، شب را از چه زمان تا چه زمانی باید محاسبه کرد؟

(آیت الله خامنه ای)

4. کسی به جای بیتوته در منا میخواهد در مکه عبادت کند، آیا میتواند به عنوان عبادت، طواف مستحبی و نگاه به کعبه که مستحب است انجام دهد؟

(آیت الله زنجانی)

5. کفار ترک بیتوته در منا از روی علم و عمد برای کسی که جزو هیچ کدام از موارد استثنا نباشد، چیست؟

(آیت الله مکارم)

6. اگر بیتوته به منا را از روی جهل یا نسیان ترک، کند آیا کفار واجب میشود؟

(آیت الله وحید)

7. شبان و بیماری که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست، در صورت ترک بیتوته آیا کفار بر آنها واجب میشود؟

(آیت الله سیستانی)

8. کسی که وظیفه اش بیتوته در نیمه اول شب است اگر عمداً یا از روی عذر قسمتی از اول شب در منا نباشد، آیا کفار دارد؟

(امام خمینی)

9. کفار ترک بیتوته در منا را در چه محلی باید ذبح کند؟

(آیت الله خامنه ای)

10. آیا مطلق تمتعات موجب وجوب بیتوته شب سیزدهم میشود یا خصوص جماع؟

(آیت اللہ صافی)

ص: 262

درس هفدهم :

رمی جمرات سه گانه

هدف های آموزشی

1. آشنایی با وظیفه حجاج نسبت به رمی جمرات.
2. آشنایی با حکم دوران امر بین رمی شبانه و نایب گرفتن در روز.
3. آشنایی با حکم رمی روز یازدهم قبل از ذبح یا حلق و تقصیر.
4. آشنایی با احکام نایب گرفتن جهت رمی.
5. آشنایی با حکم استنابه برای معذور.
6. آشنایی با شکایات رمی.
7. آشنایی با حکم رمی از طبقه دوم.
8. آشنایی با زمان کوچ از عرفات.

رمی روزهای یازدهم و دوازدهم

رمی

در روزهای یازدهم و دوازدهم حجاج باید جمرات سه گانه را کنند. عدد سنگریزه ها شرایط و واجبات آن و کیفیت انداختن به همان نحو است که در رمی جمره عقبه گفته شد. (1)

ص: 263

ترک رمی جمرات عمداً

اگر رمی جمرات را ترک کند به حج او ضرر نمیرساند و حج است گرچه در صورت عمد معصیت کار است (همه مراجع صحیح عظام) (1)

رمی روز سیزدهم

سه گروهی که بیتوته شب سیزدهم بر آنها واجب بود آیا باید در روز سیزدهم جمرات سه گانه را رمی می کنند؟

در این مسأله دو قول مطرح است: (2)

قول اول: اگر بیتوته کنند واجب است بنا بر احتیاط روز سیزدهم رمی جمرات کنند.

(آیات عظام تبریزی، خوئی و سیستانی)

قول دوم: باید در روز سیزدهم رمی جمرات را انجام دهد. (سایر مراجع)

تذکر: آیت الله زنجانی فرموده اند اگر بیتوته کند رمی روز سیزدهم واجب است.

موالات در رمی

در این مسأله چهار قول است: (3)

قول اول: رعایت موالات در شش سنگ اول لازم است ولی سنگ نسبت به رمی هفتم فاصله مانعی ندارد. (آیات عظام زنجانی و سبحانی)

ص: 264

1- مناسک محشی م 1253

2- مناسک محشی م 1254.

3- ر. ک مناسک، محشی م 1001، پنجم

قول دوم: بنابر احتیاط واجب رعایت موالات نسبت به رمی تمام سنگها لازم است. (آیات عظام سیستانی، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: بنابر احتیاط موالات لازم است مگر آنکه چهارسنگ را رمی کرده باشد. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: موالات لازم نیست. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خامنه ای، خویی و فاضل)

رمی در شب یازدهم برای معذورین از رمی در روز دهم و یازدهم

برای کسانی که از رمی در روز دهم و یازدهم معذورند، و طبق نظر مرجعشان میخواهند در شب رمی، کنند آیا میتوانند در شب یازدهم رمی هر دو روز را انجام دهند؟

در این مورد چهار قول است: (1)

قول اول: هر دو مورد صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه ای، صافی، جوادی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول دوم: نسبت به رمی روز دهم صحیح نیست. (آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: رمی جمرات واجب است در روز باشد و فقط چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذورند میتوانند رمی هر روزی را در شب آن روز انجام دهند اما زنان، ضعفا، مریض ها و مثل آنان که در روز به خاطر کثرت جمعیت یا جهت دیگر نمی توانند کنند باید برای رمی در روز نایب بگیرند. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: رمی روز دهم را بنابر احتیاط واجب نمی توان در شب یازدهم انجام داد. (آیت الله بهجت)

ص: 265

رمی در شب دوازدهم برای معذورین از رمی روز یازدهم و دوازدهم

برای کسانی که از رمی در روز یازدهم و دوازدهم معذورند و طبق نظر مرجعشان میخواهند در شب رمی کنند، آیا می توانند در شب دوازدهم رمی هر دو روز را انجام دهند؟

در این باره چهار قول است: (1)

قول اول: هر دو صحیح است. (آیات عظام امام، جوادی، خامنه ای، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: نسبت به روز یازدهم صحیح نیست. (آیات عظام تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: انجام رمی روز یازدهم در شب دوازدهم بنابر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: فقط برای چوپانان و کسانی که از ماندن روز در معذورند جایز است رمی هر روز را در شب آن روز انجام دهند و اما، زنان، ضعفا و مریضها و مثل آنان که در روز به خاطر کثرت جمعیت یا چیز دیگری نمی توانند رمی کنند، باید برای رمی در روز نایب بگیرند. (آیت الله سیستانی)

جواز رمی روز یازدهم قبل از ذبح و قبل از حلق یا تقصیر

اگر به جهتی روز عید موفق به قربانی یا حلق و تقصیر نشود آیا جایز است که رمی جمرات سه گانه را در روز یازدهم قبل از قربانی یا حلق و تقصیر انجام دهد؟

در این باره دو قول است: (2)

ص: 266

1- مناسک، محشی م 1257، 1283 و 1285.

2- مناسک محشی م 1303.

قول اول: احتیاط واجب در رعایت ترتیب است. (آیت الله وحید)

قول دوم: رعایت ترتیب در مورد مذکور لازم نیست. (سایر مراجع عظام)

حکم دوران امر بین رمی مباشری در شب و نیابی در روز

در این مسئله شش قول مطرح است: (1)

قول اول: مخیرند بین رمی شبانه مباشری و نیاب گرفتن برای رمی در روز (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: باید شب رمی نمایند و نیاب گرفتن جایز نیست. (آیات عظام، اراکی، خامنه ای، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب شب رمی کنند. (آیات عظام، مکارم و فاضل)

قول چهارم: باید نایب بگیرد در روز و نمی تواند در شب انجام دهد مگر چوپانان و کسانی که از ماندن در روز در منا معذروند. (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: اگر از معذورین است باید در شب رمی کند و اگر غیر از آنها باشد احتیاطاً جمع کند میان رمی در شب و نایب گرفتن برای رمی در روز. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول ششم: باید شب قبل رمیکنند و اگر نمی توانند باید برای رمی در روز نایب بگیرند. (آیات عظام تبریزی، خوبی، بهجت، سبحانی، زنجانی و وحید)

ص: 267

کسانی که از رمی در روز و شب معذور هستند سه صورت دارد: (1)

صورت اول: مایوس از رفع عذر هستند و بعداً هم عذر آنها قبل از گذشتن وقت رمی برطرف نشود در این صورت باید نایب بگیرند که در روز از طرف ایشان رمی کند. (همه مراجع عظام)

صورت دوم: مایوس از رفع عذر هستند و نایب هم می گیرند، ولی اتفاقاً قبل از گذشتن وقت رمی، عذر آنها برطرف می شود، در این باره نسبت به وجوب اعاده رمی چند قول است: (2)

قول اول: در صورت یأس از رفع عذر اعاده رمی لازم نیست گرچه احوط است. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: اگر قبل از گذشتن وقت رمی، متمکن از رمی شد، باید خودش رمی کند (آیات عظام زنجانی و وحید)

قول سوم: در این صورت که مایوس از عذر بوده، بنا بر احتیاط واجب اعاده لازم است. (آیات عظام خویی و تبریزی)

قول چهارم: اگر قبل از گذشتن وقت رمی متمکن از رمی شد بنا بر احتیاط واجب باید خودش رمی کند. (آیت الله مکارم)

صورت سوم: از رفع عذر مایوس نیستند، در این صورت دو قول است:

ص: 268

1- مناسک محشی، م 1270 و 1272.

2- مناسک محشی، م 1271 و 1272.

قول اول: احتیاط واجب آن است که تا مأیوس نشده از اینکه خودش عمل کند، نایب عمل نکند و اگر عمل کرد و بعداً عذر رفع شد احتیاط واجب آن است که خودش عمل کند. (آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول دوم: قبل از مأیوس شدن از رفع عذر هم می توانند نایب بگیرند، لیکن اگر بعداً عذر رفع شد واجب است. آیت الله سبحانی: به احتیاط واجب که خودشان اعاده کنند. (آیات عظام خامنه ای، زنجانی، سیستانی و سبحانی)

رمی جمرات به طور مباشری و نیابی

اگر در اثنای رمی عاجز شود و مأیوس از تمکن بعدی است وظیفه چیست؟ آیا باید برای کل رمی نایب بگیرد یا برای بقیه؟

در این باره چهار قول است:

قول اول: باید برای کل رمی نایب بگیرد (آیات عظام تبریزی، زنجانی، سبحانی و مکارم)

قول دوم: برای بقیه نایب بگیرد. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی و خامنه ای)

البته آیت الله جوادی افزوده اند: هر چند نیابت برای تمام رمی بهتر است.

قول سوم: احتیاط آن است که نایب بقیه را رمی نموده و بعد از آن تماماً به نیابت انجام دهد. (آیات عظام صافی و فاضل)

قول چهارم: نایب بنابر احتیاط واجب یک رمی کامل انجام دهد و نسبت به مقدار تکمیلی نیت اعم از اکمال و اعاده را داشته باشد. (آیت الله سیستانی)

ص: 269

اگر دیگران از رفع عذر معذور از رمی مأیوس باشند، آیا میتوانند از طرف او رمی جمرات کنند؟

این مسأله دو صورت دارد: (1)

صورت اول: معذور نمیتواند اذن دهد مانند شخص بیهوش و طفل غیر ممیز؛ در این صورت دو قول است:

قول اول: استثابه باید با اجازه معذور باشد و اگر نتواند اذن بدهد ولی او یا شخص دیگر از طرف او به جا آورد. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

البته آیت الله مکارم افزوده اند: و در سال بعد خودش نایب بگیرد.

قول دوم: اذن معتبر نیست. (سایر مراجع عظام)

صورت دوم: معذور میتواند اذن دهد، مانند شخص مریض و علیل. در این صورت سه قول است:

قول اول: اگر نایب از رفع معذور مأیوس باشد یا نتواند اذن بگیرد، لازم نیست از او اذن بگیرند اگرچه احوط است. (آیات عظام امام، جوادی، خامنه ای و زنجانی)

قول دوم: وظیفه عاجز نایب گرفتن است و استثابه بدون اذن او تحقق پیدا نمیکند مگر اینکه از نایب گرفتن هم عاجز باشد مثل بیهوش که در صورت قبل حکم آن بیان شد. (آیات عظام تبریزی، خوئی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، سبحانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: اگر قطع به رضایت دارد اذن لازم نیست. (آیت الله بهجت)

ص: 270

اگر از رمی معذور باشد و نایب بگیرد و بعد از عمل نایب متمکن از رمی گردد، آیا لازم است رمی را اعاده کند؟

در این مورد چند قول است: (1)

قول اول: اگر مأیوس از رفع عذر بوده اعاده رمی واجب نیست اگر چه احوط است و اگر مأیوس نبوده پس از رفع عذر به احتیاط واجب، خودش اعاده کند. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: اگر قبل از گذشتن زمان رمی متمکن از رمی شود. (آیت الله مکارم به احتیاط واجب) باید خودش رمی را اعاده کند. (آیات عظام زنجانی و مکارم)

قول سوم: اگر مأیوس از رفع عذر بود بنا بر احتیاط واجب باید خودش نیز رمی کند. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول چهارم: اگر قبل از یأس نایب گرفته و بعد متمکن از رمی شده، باید (آیت الله سبحانی به احتیاط واجب) خودش اعاده کند و چنانچه بعد از یأس، نایب گرفته با رفع عذر اعاده لازم نیست. (آیات عظام خامنه ای و سبحانی)

قول پنجم: اگر با یأس از رفع عذر نایب گرفته و یا نایب بعد از یأس از رفع عذر منوب عنه، رمی انجام داده باشد، اعاده لازم نیست و در غیر این دو صورت اعاده واجب است. (آیت الله فاضل)

ص: 271

تقدم قضای رمی روز قبل بر اداء

اگر به جهتی رمی را در روز خودش انجام ندهد، باید روز بعد قضای آن را به جا آورد در این صورت در مورد مقدم داشتن قضای رمی روز قبل دو قول مطرح است: (1)

قول اول: میتواند هر جمره ای را ابتدا برای قضای روز یازدهم و بعد از آن برای ادا یا قضای روز دوازدهم رمی نماید، ولی به احتیاط واجب باید بین آن دو قدری فاصله بیندازد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: واجب است (به سبیل فتوا یا احتیاط واجب) رمی هر سه جمره قضا شده روز یازدهم را انجام دهد، سپس رمی روز دوازدهم یا قضای آن را انجام دهد. (سایر مراجع عظام)

فاصله انداختن بین قضای رمی روز قبل و ادای روز حاضر

در این مسأله سه قول مطرح است: (2)

قول اول: فاصله انداختن لازم نیست. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

آیت الله سبحانی افزوده اند: فاصله انداختن مستحب است، قضای روز قبل طرف صبح و اداء هنگام ظهر باشد.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب فاصله بیندازد. (آیات عظام تبریزی، خویی و سیستانی)

ص: 272

1- مناسک، محشی م 1263 و 1308.

2- همان.

قول سوم: باید بین قضا و اداء و اداء و همچنین بین قضای دو روز، فاصله بیندازد (آیات عظام جوادی، زنجانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

مقدار فاصله

بنابر قول کسانی که فاصله انداختن بین قضا و ادا را لازم می دانند در مقدار فاصله سه قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب قضای روز قبل را صبح و ادای همان روز هنگام زوال باشد. (آیات عظام تبریزی، خویی و وحید)

قول دوم: لااقل به مقدار یک دوازدهم روزی که میخواید رمی کند فاصله بیندازد (آیت الله زنجانی)

قول سوم: لااقل یک ساعت فاصله بیندازد. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول چهارم: مدتی فاصله کفایت میکند. (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: به مقداری که عرفاً یک رمی محسوب نشود. (آیت الله جوادی)

شک در صحت رمی

اگر پس از رمی شک کند که رمی را صحیح انجام داده یا نه، اعتنا نکند و بنابر صحت بگذارد. (1) (همه مراجع عظام)

البته آیت الله زنجانی فرموده اند: چنانچه احتمال بدهد هنگام رمی به رعایت شرایط آن توجه داشته اعتنا نکند.

ص: 273

شک در انجام رمی جمرات

اگر در انجام رمی جمرات شک کند دو صورت دارد: (1)

صورت اول: بعد از گذشت روز، رمی شک می کند: در این صورت به شک خود اعتنا نکند. (همه مراجع عظام)

صورت دوم: در همان روز شک میکند باید رمی را به جا آورد. (همه مراجع عظام)

شک در رمی جمره اولی یا وسطی حین رمی جمره عقبه

اگر در هنگام رمی جمره عقبه شک کند جمره اولی یا وسطی و یا هر دو را رمی کرده یا نه یا شک کند صحیح انجام داده یا نه؟

قول اول: اعتنا نکند. (2) (تمام مراجع عظام به جز آیت الله سبحانی)

قول دوم: اگر در ظرف هر روزی نسبت به رمی جمرات شک کند که آیا جمره ای را رمی کرده است یا نه هر چند از محیط رمی شده باشد باید برگردد جوری رمی کند که ترتیب رعایت خارج شده و یقین هم حاصل گردد ولی اگر شب و یا روز بعد شک کرد به شک خود اعتنا نکند (آیت الله سبحانی)

شک در تعداد سنگها

اگر در هر یک از جمرات نسبت به عدد ریگ های زده شده شک کند چند صورت دارد:

ص: 274

1- . مناسک محشی م 1274.

2- . مناسک محشی م 1276.

صورت اول: در حین رمی در تعداد سنگها شک کند، که در این صورت باید بنابر کمتر بگذارد و رمی را تکمیل کند. (1) (همه مراجع عظام)

صورت دوم: بعد از شروع در رمی جمره بعدی در تعداد سنگهای جمره قبلی یا در صحت رمی آن شک کند که در این صورت چهار قول است:

قول اول: اگر بدانند چهار سنگ از قبلی را انداخته و شک کند که بقیه یا بعضی از آنها را انداخته یا نه به احتیاط واجب بقیه را اتیان، کند اگرچه بعد از اتیان جمره بعدی، باشد ولی اگر در کمتر از چهار شک داشته، باشد تا مقدار چهار اعتنا نکند و سه سنگ دیگر را بزند. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، نوری و مکارم)

البته آیت الله مکارم نسبت به فرض اخیر فرموده: به احتیاط واجب سه سنگ دیگر را بزند.

قول دوم: در هیچ یک از فروض مسأله به شک خود اعتنا نکند (آیات عظام خوبی، تبریزی، سیستانی و صافی)

قول سوم: در هر دو صورت این مسأله چنانچه احتمال بدهد، هنگام رمی جمره بعدی متوجه تکمیل جمره قبلی بوده اعتنا نکند و گرنه در صورت اول جمره قبلی را تکمیل کند و در صورت دوم آن را از سر بگیرد و بعد از آن جمره بعدی را اگر چهار سنگ زد، آن را تکمیل میکند و گرنه آن را از سر می گیرد. (آیت الله زنجانی)

ص: 275

قول چهارم: اگر بعد از رمی هر سه جمره شک او به کمتر از چهار باشد مثلاً شک کند سه سنگ زده یا بیشتر یا دو سنگ زده یا بیشتر باید رمی آن جمره را از سر بگیرد و جمرات بعدی را اگر رمی کرده مجدداً اعاده کند تا ترتیب حفظ شود. (آیت الله سبحانی)

صورت سوم: بعد از انصراف از رمی و مشغول شدن به کارهای دیگر غیر از رمی جمره بعدی شک کند، در این صورت چند قول مطرح است (1)

قول اول: به احتیاط واجب بنابر اقل بگذارد و رمی را تکمیل کند. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل و نوری)

قول دوم: باید بنابر اقل بگذارد و تکمیل کند (آیات عظام تبریزی، خویی، سبحانی، صافی، گلپایگانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: به شک خود اعتنا نکند اگر شک بعد از انصراف و صدق فراغ باشد عرفاً، و اگر قبل از آن است باید تدارک کند. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: چنانچه احتمال بدهد هنگام رمی توجه به حفظ عدد سنگها داشته اعتنا به شکش نکند هر چند شک در نقیصه باشد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: بنابر کمتر می گذارد و چنانچه موالات بهم نخورده باقیمانده را بجا می آورد و اگر موالات بهم خورده احتیاط آن است که آن را تکمیل کند و سپس از نو هفت سنگ بزند مگر آنکه چهار سنگ زده باشد. (آیت الله مکارم)

ص: 276

اگر از روی سهو یا جهل و یا عمداً رمی جمرات را ترک کند و از منا خارج شود دو صورت دارد. (1)

صورت اول: در ایام تشریق یادش آمده در این صورت باید برگردد و بجا آورد و اگر متمکن نیست باید نایب بگیرد. (همه مراجع عظام)

صورت دوم: بعد از ایام تشریق یادش آمده که در این صورت هفت قول مطرح است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب (بنا بر احتیاط مستحب؛ آیت الله زنجانی) خودش یا نایش به منارفته و رمی را انجام دهد و در سال بعد هم در ایامی که فوت شده خودش یا نایش قضا کند. (آیات عظام امام، خامنه ای، زنجانی، نوری و فاضل)

قول دوم: اگر تا آخر ایام تشریق انجام نداد، در سال بعد خودش یا نایش قضا کند (آیات عظام بهجت، صافی گلپایگانی و مکارم)

قول سوم: باید به منا برگردد و انجام دهد و اگر برنگشت و از مکه خارج شد، بنابر احتیاط واجب باید در سال بعد، در ایام تشریق خودش یا نایش قضا کند. (آیات عظام تبریزی و خویی)

قول چهارم: در صورت فراموشی یا جهل به مسأله اگر در مکه یادش بیاید یا حکم آن را یاد بگیرد واجب است به منا آمده و رمی

ص: 277

نماید و اگر بعد از خروج از مکه متوجه شود واجب نیست جهت تدارک آن برگردد و احتیاط مستحب آن است که خودش اگر به مکه می‌آید و الا نایش در سال بعد قضا کند. (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: اگر در مکه باشد واجب است تدارک کند، اگر از شده واجب نیست برگردد و احتیاط واجب آن است که مکه خارج در سال بعد خودش یا نایش قضا نماید. (آیت الله وحید)⁽¹⁾

قول ششم: اگر در مکه باشد، باید هر وقت متوجه شد، رمی را اعاده کند، و اگر از مکه خارج شده است، باید خودش و در صورت عدم، توانایی نایش آن را بجا آورد. (آیت الله العظمی هاشمی شاهرودی)

قول هفتم: اگر در مکه باشد تا آخر ذی الحجه خودش تدارک کند و در سال بعد نیز خودش یا نایش به احتیاط واجب اعاده کند و اگر از مکه خارج شده، احتیاطاً در سال بعد خودش یا نایش در ایام تشریق قضا کند. (آیت الله سبحانی)⁽²⁾

تذکر: طبق قول بعضی از مراجع که در ذیل عنوان «مقدار فاصله» مشخص شد بین قضای هر روز و روز بعد باید مقداری فاصله بیندازد.

نُفْر از منا در روز دوازدهم

در روز یازدهم غیر از رمی جمرات سه گانه وظیفه ای ندارد و خروج از منا - چه قبل از ظهر و چه بعد از ظهر - اشکالی ندارد. (همه مراجع عظام)

ص: 278

1- مناسک معظم له م 432.

2- مناسک معظم له م 1055 و 865.

اما در روز دوازدهم خروج از منا پیش از ظهر برای افرادی که از ماندن در منا معذورند جایز است. (1) (همه مراجع عظام)

ولی در مورد غیر معذورین از ماندن در منا سه قول است: (2)

قول اول: اگر در منا متعلقاتی دارد از قبیل رحل و اثاث که مستلزم برگشتن باشد، میتواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود و در این صورت باید به منا برگردد. و اگر متعلقاتی ندارد بنا بر احتیاط جایز نیست پیش از ظهر خارج شود گرچه نیت برگشتن داشته باشد و اگر خارج شد به احتیاط واجب باید چه پیش از ظهر و چه بعد از ظهر برای نَفَر برگردد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: اگر به عنوان کوچ نباشد و بخواهد دوباره برگردد و سپس کوچ کند، جایز است. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول سوم: جایز نیست. (سایر مراجع عظام)

خارج شدن از منا قبل از ظهر و لزوم بازگشت

اگر قبل از ظهر روز دوازدهم از منا کوچ کند، آیا لازم است به منا برگردد؟

در این مسأله چهار قول است: (3)

قول اول: برگشتن به منا جهت نَفَر بعد از ظهر واجب نیست و اگر چه رفتن او به مکه قبل از ظهر جایز نبوده است. (آیات عظام امام و نوری)

ص: 279

1- مناسک محشی م 1236.

2- مناسک، محشی حاشیه م 1237.

3- مناسک، محشی م 1237.

قول دوم: باید قبل از ظهر جهت تحقق نذر بعد از ظهر به منا برگردد. (آیات عظام، خوئی، صافی، گلپایگانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب باید قبل از ظهر (یا بعد از ظهر آیت الله خامنه ای) برای تحقق نذر بعد از ظهر برگردد. (آیات عظام بهجت، خامنه ای، فاضل و مکارم)

قول چهارم: اگر در منا متعلقاتی از قبیل رحل و اثاث به جا گذارد که مستلزم برگشتن باشد، میتواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود و در این صورت باید به منا برگردد - چه پیش از ظهر و چه بعد از ظهر - و قبل از غروب یا روز بعد کوچ کند و اگر متعلقاتی، ندارد بنابر احتیاط جایز نیست پیش از ظهر خارج شود گرچه نیت برگشتن داشته باشد و اگر خارج شد به احتیاط واجب باید برای نذر بازگردد چه پیش از ظهر چه بعد از آن (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: جهت نذر بعد از ظهر باید به منا برگردد هر چند بعد از ظهر (آیات عظام تبریزی و جوادی)

قول ششم: اگر وسایل خود را در منا گذاشته، باید به منا برگردد، ولی اگر کوچ کرده لازم نیست برگردد هر چند جایز نیست بدون عذر کوچ کند. (آیت الله زنجانی)

معدورین از رمی که بودن آنها در منا حرجی یا غیر حرجی است آیا میتوانند روز دوازدهم بعد از بیتوته شب دوازدهم از منا خارج شوند و برنگردند؟

سؤال: کسانی که از رمی در روز دوازدهم معدورند و برای رمی نایب گرفته اند یا شبانه رمی روز دوازدهم را انجام

داده اند، آیا جایز است بعد از بیتوته شب دوازدهم از منا خارج شوند و روز دوازدهم برنگردند؟

پاسخ: این افراد دو دسته اند:

دسته اول: افرادی که ماندن آنها در منا روز دوازدهم برای خود آنها حرجی باشد یا از ماندن در منا معذور باشند، جایز است پس از بیتوته شب دوازدهم قبل از طلوع فجر از منا خارج شوند و برنگردند. (1) (همه مراجع عظام) دسته دوم: کسانی که ماندن آنها در روز دوازدهم برای خود آنها حرجی نیست خروج این گروه، پس از نیمه شب دوازدهم به قصد اینکه برنگردند. به نظر همه مراجع عظام (به جز امام راحل) به سبیل فتوا یا احتیاط واجب، جایز نیست. (2)

تذکر 1: خائف و مریضی که در شب رمی می میکنند میتوانند قبل از ظهر کوچ کنند و در این حکم فرقی بین زن و مرد نیست، ولی اگر جزء این دو دسته حساب نمیشوند چه زن و چه مرد باید بعد از ظهر روز دوازدهم کوچ کنند موارد دیگر نیز استثنا شده که مبتلا به نیست. (آیت الله سبحانی)

تذکر 2: آیت الله سیستانی نسبت به کسانی که بر اثر ازدحام جمعیت، کوچ بعد از ظهر برای آنها حرجی است و مشقت شدید دارد در صورتی کوچ کردن قبل از ظهر را جایز دانسته است که بیتوته شب سیزدهم نیز برایشان حرجی باشد:

ص: 281

1- . مناسک، محشی م 1238.

2- . تفصیل این اقوال، در مسئله بعد، تحت عنوان خروج غیر معذورین از منا، پس از نیمه شب دوازدهم خواهد آمد.

السؤال: من يشق عليه البقاء في منا إلى الزوال في اليوم الثاني عشر أو كان النفر بعد الزوال شاقاً عليه، هل يجوز له ان ينفرد قبل الزوال؟

الجواب: إذا كان البقاء حرجياً بحد لا يتحمل عادةً جاز له النفر، وإذا كان النفر بعد الزوال حرجياً كذلك، فإن لم يكن المبيت في الليلة الثالثة عشر حرجياً فعليه المبيت وإلا جاز له النفر أيضاً. (1)

آيت الله وحيد ميفرماید: برای غیر از کسی که ترس از ماندن در منا دارد، جایز نیست که شب دوازدهم بعد از رمی از منا کوچ کند مگر بعد از زوال شمس روز دوازدهم. (2)

نکته قابل توجه: در مناسک استفتایی ذکر شده که با مسأله 1238 مناسک محشی تهافت دارد.

متن استفتاء و پاسخ آن چنین است:

سؤال: آیا کسانی که عذر دارند از رمی در روز میتوانند شب دوازدهم برای روز دوازدهم ر میکنند و از منا به مکه بیایند و دیگر برنگردند به منا یا باید صبر کنند و بعد از ظهر با مردم کوچ کنند؟

جواب: میتوانند بعد از مبيت واجب خارج شوند و لازم نیست صبر کنند. (3)

ولی در مسأله 1238 چنین آمده است: در کوچ کردن بعد از ظهر روز دوازدهم زنها هم حکم مردان را دارند بنابراین اگر با عذر از رمی در روز شب دوازدهم ر می کردند نمیتوانند قبل از ظهر از منا کوچ کنند مگر از ماندن تا بعد از ظهر معذور باشند.

ص: 282

1- . مناسك الحج و ملحقاتها ص 278 سوال 10

2- . مناسك حج آيت الله (وحيد، ص 221، م 1274.

3- مناسك محشى م 1247.

ظاهراً یک قید در جواب استفتاء مذکور باید ذکر شود و آن اینکه: «در صورتی که از ماندن در روز معذورند لازم نیست صبر کنند» تا اختلاف برطرف گردد.

جهت تکمیل بحث به استفتاء زیر توجه شود

[1248] س - قبلاً سؤال شده است که آیا کسانی که خوف مشقت دارند میتوانند شب دوازدهم رمی جمره نموده به مکه رفته و دیگر به منا برنگردند؛ و حضرت تعالی جواب فرموده اید در صورت عذر اشکال ندارد ولی قبل از نصف شب نباید بیرون بروند با توجه به مسأله فوق این سؤال مطرح میشود که آیا خدمه کاروانها نیز برای پذیرایی از این قبیل زائرین میتوانند به همراه آنان در شب رمی نموده و به مکه بروند و برای وقوف تا وقت شرعی روز دوازدهم دیگر به منا برنگردند؟

ج - وقوف در روز دوازدهم واجب نیست و آنچه واجب است کوچ نکردن قبل از زوال است و اشخاص ذکر شده میتوانند بعد از نصف شب از منا بروند و روز دوازدهم برای رمی به منا برگردند ولو بعد از ظهر و اگر قبل از ظهر آمدند بعد از ظهر بیرون بروند. و رمی شب برای آنها کافی نیست. (1)

خروج غیر معذورین از منا پس از نیمه شب دوازدهم

برخی از زائرین در شب دوازدهم پس از بیتوته تا نصف شب، قبل از اذان صبح از منا خارج شده به هتل میروند و بعد از ظهر

ص: 283

دوازدهم جهت انجام رمی جمرات به منا برگردند آیا واجب است قبل از ظهر به منا برگردند؟

در این باره چند قول است: (1)

قول اول: لازم نیست قبل از ظهر به منا بیایند هر چند اگر قبل از ظهر به منا بیایند نمیتوانند قبل از ظهر کوچ کنند. (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: برای تحقق نذر بعد از ظهر باید قبل از ظهر به منا برگردند. (آیات عظام خوئی، صافی، گلپایگانی هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب قبل از ظهر (یا بعد از ظهر؛ آیت الله خامنه ای) باید برای نذر بعد از ظهر برگردد به منا. (آیات عظام بهجت، خامنه ای، فاضل و مکارم)

قول چهارم: باید در منا میماند ولی حالا که کوچ کرده لازم نیست قبل از ظهر به منا برگردد، البته حاجی می تواند اثاثیه و وسایل خود را در منا گذاشته قبل از ظهر دوازدهم به طور موقت از منا خارج شود، لکن باید به منا برگردد تا بعد از ظهر یا روز بعد کوچ کند و بدون عذر جایز نیست وسایل خود را جمع کرده پیش از ظهر از منا کوچ کند هر چند اگر کوچ کرد، لازم نیست برگردد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: اگر در منا متعلقاتی از قبیل رحل و اثاث به جا گذارد که مستلزم برگشتن باشد، می تواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود و در این صورت باید به منا برگردد، چه پیش

ص: 284

از ظهر و چه بعد از ظهر و قبل از غروب یا روز بعد کوچ کند و اگر متعلقاتی ندارد بنابر احتیاط جایز نیست پیش از ظهر خارج شود، گرچه نیت برگشتن داشته باشد و اگر خارج شد، به احتیاط واجب باید برای نفر بازگردد چه پیش از ظهر و چه بعد از آن. (آیت الله سیستانی)(1)

قول ششم: در صورت امکان باید قبل از ظهر به منا برگردند تا فریضه نفر را بعد از ظهر انجام دهند وگرنه بعد از ظهر برگردند مگر در صورت اضطرار. (آیت الله سبحانی)

قول هفتم: باید هر چند بعد از ظهر به منا برگردند تا کوچ از منا قبل از غروب روز دوازدهم یا بعد از رمی روز سیزدهم تحقق پیدا کند. (آیات عظام تبریزی و جوادی)

مستحبات منا

1. مستحب است روزهای یازدهم و دوازدهم و سیزدهم در در منا بماند و حتی به جهت طواف مستحب از منا خارج نشود

2. گفتن تکبیرات در منا بعد از پانزده، نماز از نماز ظهر عید قربان و بهتر است بگوید:

الله أكبر الله أكبر لا اله الا الله و الله أكبر، الله أكبر ولله الحمد، الله أكبر علي ماهدانا، الله أكبر علي ما رزقنا من بهيمة الأنعام، و الحمد لله علي ما أبلانا.

3. خواندن نمازهای واجب و مستحب در مسجد خیف (صد رکعت نماز در مسجد خیف برابر است با عبادت هفتاد سال).

ص: 285

4. ذکر گفتن در مسجد خیف هر کس صد مرتبه سبحان الله بگوید، ثواب آن برابر است با ثواب بنده آزاد کردن.

و هر کس صد مرتبه لا اله الا الله، بگوید ثواب آن برابر است با کسی که احیای نفس کرده باشد.

و هر کس صد مرتبه الحمد لله، بگوید ثواب آن برابر است با ثواب خراج عراقین که در راه خدا تصدق نماید. (1)

ص: 286

1- مناسک، محشی م 1309.

خود آزمایی

1. آیا ترک رمی جمرات ثلاث مبطل حج است؟

(امام خمینی)

2. سه گروهی که بیتوته شب سیزدهم بر آنها واجب است، آیا رمی جمرات نیز بر آنها واجب میشود؟

(آیت الله تبریزی)

3. کسانی که از رمی در روز معذورند، آیا رمی شبانه مقدم است یا نایب گرفتن در روز؟

(آیت الله سیستانی)

4. آیا استنابه رمی از طرف معذوری که میتواند اذن دهد، بدون اذن او جایز است؟

(آیت الله مکارم)

5. اگر از رمی معذور باشد و پس از رمی، نایب عذر بر طرف شود آیا لازم است رمی را خودش انجام دهد؟

(آیت الله زنجانی)

6. آیا قضای رمی روز قبل بر اداء مقدم است؟

(آیت الله خامنه ای)

7. آیا فاصله انداختن بین رمی قضایی و رمی اداء لازم است؟

(آیت الله خویی)

8. بین رمی قضایی و رمی اداء چقدر باید فاصله شود؟

(آیت الله زنجانی)

9. بعد از انصراف از رمی، اگر در تعداد سنگهای زده شده شک کند وظیفه اش چیست؟

(آیت الله گلپایگانی)

10. اگر رمی را فراموش کند و بعد از ایام تشریق یادش بیاید چه وظیفه ای دارد؟

(آیت الله فاضل)

11. خروج از مناقبل از ظهر روز دوازدهم جایز است؟

(آیت الله شاهرودی)

12. اگر کسی قبل از ظهر روز دوازدهم از منا خارج شود، آیا لازم است به منا برگردد؟

(آیت الله نوری)

ص: 287

اعمال مکه

هدف های آموزشی

1. آشنایی با اعمال مکه
2. آشنایی با زمان انجام اعمال مکه
3. آشنایی با چهار گروهی که میتوانند اعمال مکه را وقوفین مقدم کنند
4. آشنایی با حکم تقدیم اعمال مکه در صورت کشف خلاف.

اعمال مکه عبارتند از:

1. طواف زیارت؛
2. نماز طواف زیارت؛
3. سعی بین صفا و مروه
4. طواف نساء؛
5. نماز طواف نساء.

کیفیت انجام این اعمال به همان نحو است که در اعمال عمره گفته شد و تفاوت فقط در نیت است.

در مورد زمان انجام اعمال مکه چند مطلب مورد وفاق است:

1. مستحب است روز عید بعد از فارغ شدن از اعمال منا، اعمال مکه انجام بگیرد.
 2. جایز است تأخیر اعمال مکه تا روز یازدهم و بعید نیست که تأخیر تا آخر ذی الحجه جایز باشد. (1)
- از لحاظ حکم تکلیفی برخی مانند آیات عظام گلپایگانی و صافی فرموده اند: اگر چه احوط آن است که تأخیر نیندازد.

تقدیم طواف و سعی حج بر وقوفین

برای چهار گروه تقدیم اعمال مکه بر وقوفین - بعد از این که محرم به احرام حج شدند - جایز است (2)

1. خانقین حیض و نفاس به طوری که بترسند بعد از برگشت پاک نشوند و نتوانند بمانند تا پاک شوند.

2. پیرمردها و پیرزنهایی که به جهت ازدحام در موقع مراجعت عاجز از طواف باشند.

3. اشخاص مریضی که بترسند در وقت ازدحام طواف کنند یا از طواف عاجز باشند.

سه مورد مزبور مطابق فتوای همه مراجع عظام است به جز آیت الله زنجانی

4. کسانی که میدانند تا آخر ذی الحجه به جهتی امکان طواف و سعی نیست.

ص: 290

1- . مناسک، محشی م 1172.

2- . مناسک، محشی م 1176.

درباره حکم تقدیم طواف و سعی بر وقوفین برای این گروه چند قول است:

قول اول: کسانی که میدانند تا آخر ذی الحجه امکان طواف و سعی ندارند، تقدیم طواف و سعی برای آنها جایز است. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری)

قول دوم: کسانی که از رفتن به مکه بر جان خود بترسند، تقدیم طواف و سعی برای آنها جایز است. (آیات عظام تبریزی و خویی)

قول سوم: برای کسانی که میترسند برای آنها بازگشت به مکه نشود تقدیم طواف و سعی بر وقوف جایز است (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: کسانی که عذر عرف پسند داشته باشند از اینکه اعمال را بعد از برگشتن از منا تا آخر ذی الحجه و یا زمانی که در مکه هستند خودشان انجام دهند میتوانند طواف و سعی را بر وقوفین مقدم بدارند. (آیت الله سبحانی)

قول پنجم: بر کسانی که میترسند نتوانند از منا به مکه بازگردند واجب است تمام اعمال مکه حتی طواف نساء را بر وقوف عرفات مقدم بدارند و عمل آنها مجزی است هر چند کشف خلاف شود. اما سایر طوایفی که ذکر میشوند نمی توانند طواف نساء را مقدم بدارند و آنها عبارتند از:

1. کسانی که به جهتی مانند حیض یا پیری زیاد یا بیماری نتوانند یا میترسند که نتوانند اعمال مکه را پس از بازگشت از منا انجام دهند، بر اینها تقدیم طواف و سعی واجب و مجزی است.

2. کسانی که طواف و سعی در زمان خودش بر آنها حرجی است بر این گروه تقدیم طواف و سعی جایز و مجزی است.

3. کسانی که خوف آن را دارند که اعمال مکه در زمان خودش برای آنها ایجاد حرج، کند اینها میتوانند طواف حج و سعی را رجاءاً مقدم کنند که اگر بعداً معلوم شد واقعاً حرجی بوده مجزی است. (آیت الله زنجانی)

سؤال: آیا تقدیم اعمال مکه برای معذورین واجب است؟

جواب: در این مسأله چند قول است: (1)

قول اول: تقدیم واجب نیست. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، خامنه ای، خویی، سیستانی، فاضل و نوری)

قول دوم: تقدیم اعمال واجب نیست، مگر آنکه اطمینان داشته باشند که بعد از برگشتن از منا امکان انجام آن را ندارند. (آیات عظام تبریزی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

آیت الله سبحانی افزوده اند و مجبور به استنباه میشوند.

قول سوم: تقدیم اعمال برای ذوی الاعذار واجب است جز در مواردی که مجوز آن حرجی بودن طواف و سعی یا خوف مشقت داشتن آنها است که در این دو صورت تقدیم جایز است. البته کسی که میترسد نتواند از منا به مکه بازگردد که باید حتی طواف نساء را مقدم نماید ولی سایر طوایف نمیتوانند طواف نساء را مقدم بدارند. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: احتیاط واجب آن است که ترک نکنند. (آیت الله مکارم)

ص: 292

کسانی که صرفاً به خاطر ترس از ازدحام، می ترسند که بعد از مراجعت از منا نتوانند طواف را انجام دهند یا به مشقت میافتند، آیا جایز است اعمال مکه را مقدم بدانند؛ با اینکه جزء چهار گروه مذکور نیستند؟

در این مسأله چند قول است: (1)

قول اول: تقدیم اعمال جایز نیست آیات عظام امام خامنه ای، اراکی، خویی، گلپایگانی، نوری و وحید)

قول دوم: تقدیم جایز است ولی احتیاطاً بعد از بازگشت از منا اعمال را تکرار کند و در صورت عدم امکان تکرار اعمال نایب بگیرد. (آیت الله بهجت)

قول سوم: احتیاط آن است که مقدم دارد و پس از بازگشت از منا در صورت عدم امکان تکرار اعمال، برای طواف نایب بگیرد. (آیات عظام تبریزی و مکارم)

قول چهارم: در مورد اول ترس از انجام ندادن تقدیم طواف زیارت و سعی واجب و مجزی است، و در مورد دوم (ترس از به مشقت افتادن) می توانند رجاءاً مقدم کنند، ولی اگر کشف خلاف شد مجزی نیست. و تقدیم طواف نساء در هیچ یک از دو مورد جایز نیست. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: کسانی که بازگشت به مکه برای آنها مشکل است و یا طواف نمودن بعد از بازگشت از منا به علت ازدحام شدید

ص: 293

جمعیت یا غیر آن برای آنها مشکل است می توانند مقدم دارند. (آیات عظام، سبحانی سیستانی، صافی و فاضل)

آیت الله سبحانی فرموده اند: افرادی که دارای روحیه ضعیف هستند و یا حالت وسواس و ترس از جمعیت دارند این حالات صرفاً مجوز تقدیم اعمال مکه بر وقوفین نمی شود.

قول ششم: اگر خوف داشته باشد که در اثر ازدحام دچار مشکل جسمی شود و یا ایذاء شود میتواند مقدم بدارد. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول هفتم: برای پیران خائف تقدیم جایز است. (آیت الله جوادی)

تقدیم طواف نساء بر وقوفین برای معذورین

در حکم تقدیم طواف نساء برای معذورین چند قول است.

قول اول: تقدیم طواف نساء جایز است. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، خامنه ای، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: تقدیم طواف نساء جایز نیست مگر برای کسی که میترسد نتواند از منا به مکه بازگردد. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: تقدیم طواف نساء جایز نیست مگر برای کسی که از رفتن به مکه بر جان خود بترسد. (آیات عظام خویی، تبریزی و وحید)

البته آیت الله وحید افزوده کسی که متمکن از دخول مکه نیست.

قول چهارم: به احتیاط واجب طواف نساء و نماز آن را رجاءاً مقدم بدارد و اگر بعداً ممکن بود آن را اعاده نماید وگرنه برای اعاده آن نایب بگیرد. (آیت الله گلپایگانی)

کسانی که اعمال مکہ را بر وقوفین مقدم کردند، اگر کشف خلاف شد یعنی مثلاً خائف حیض و نفاس حائض و نفسا نشد... وظیفه چیست؟

در این مسأله چند قول وجود دارد: (1)

قول اول: سه طایفه اول اعمالی که مقدم داشتند کفایت میکند، اگر چه اعاده احوط است؛ اما طایفه چهارم که عقیده داشت نمیتواند اعمال را به جهتی مثل سیل یا مزاحمت پلیس انجام دهد، بعد کشف خلاف شد، باید اعاده کند. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، سبحانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

ایشان در خصوص طایفه چهارم فرموده بنابر احتیاط اعاده کند

قول دوم: به احتیاط واجب بعد از برگشت از منا در ایام تشریق اگر ممکن شود والا تا آخر ذی الحجّه طواف و سعی را به جا آورد. (آیات عظام بهجت، مکارم و صافی)

آیت الله بهجت اضافه کرده اند اگر در باقیمانده ذی حجّه اعاده ممکن نشد علی الاحوط استتبابه نماید.

آیت الله مکارم احتیاط به اعاده در صورت امکان ترک نشود.

قول سوم: نسبت به سه گروه اول طواف و نماز آن اعاده لازم نیست، ولی در سعی اگر مقدم نمود بنابر احتیاط واجب آن را اعاده نماید. (آیات عظام تبریزی، خویی و وحید)

ص: 295

قول چهارم: کشف خلاف در سه مورد مخل به اجزاء نمیباشد:

1. کسانی که به خاطر ترس از اینکه نتوانند به مکه بازگردند

اعمال مکه را مقدم داشته اند.

2. کسانی که به جهت حیض یا پیری زیاد یا بیماری نمی توانند یا ترس دارند که نتوانند اعمال مکه را پس از مراجعت از منا انجام دهند.

3. کسانی که طواف و سعی در زمان خودش بر آنها حرجی است ولی در یک مورد با کشف، خلاف باید اعمال مکه را اعاده کنند و آن مربوط به کسانی است که خوف دارند که به مشقت بیفتند، که در این صورت طواف حج و سعی را رجاءاً مقدم کنند و در صورت کشف خلاف اعاده نمایند. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: اعاده لازم نیست. (آیات عظام جوادی، سیستانی و گلپایگانی)

چند مسأله

مسأله اول: کسانی که به واسطه، عذر مثل پیری و خوف حیض، طواف زیارت و طواف نساء را مقدم داشتند بوی خوش و زن بر آنها حلال نمی شود و تمام محرمات بعد از تقصیر یا حلق حلال خواهد شد. (1) (همه مراجع عظام)

مسأله دوم: سوال کسانی که اعمال حج را مقدم بر وقوفین می نمایند، آیا باید اقرب زمان به موقوفین را رعایت کنند؟

ص: 296

جواب: لازم نیست. (1)

مسأله سوم: تشخیص عذر با کیست؟

تشخیص عذر با خود مکلف است. (2) (همه مراجع عظام)

آیت الله سبحانی: و علاوه بر آن آنجایی که عرف متشرع هم تأیید کند عذر احراز می گردد.

آیت الله زنجانی: حاجی باید ببیند معمول مردم، وضعیت وی را عذر میدانند یا خیر و علم و سواس و علم کسی که کمترین دشواری را عذر میدانند، ملاک نیست و باید به متعارف رجوع کند.

مسأله چهارم: س: کسی که او را به وسیله تخت طواف میدهند آیا میتواند اعمال حج خود را بر وقوفین مقدم بدارد؟

ج: اگر در هر صورت باید او را طواف دهند و عذر دیگری نیست، نمی تواند مقدم بدارد. (3) (به اتفاق مراجع عظام بجز آیت الله سبحانی) مگر اینکه بعد از برگشتن از منا طواف با چرخ و تخت و امثال آن نیز برای آنها مشکل باشد و یا اینکه خوف داشته باشند بعد از ایام تشریق توان نشستن بر چرخ را پیدا نکنند که در این صورت اگر مقدم داشت در طبقه بالا طواف کردند و نماز خواندند نائب آنها نیز در همان زمان در پایین طواف کند و نماز بخواند کفایت می کند.

مسأله پنجم: س: آیا نایب هم، اگر خوف حیض یا مرض داشته باشد میتواند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارد؟

ص: 297

1- . مناسک، محشی م 1194.

2- . مناسک محشی م 1195.

3- . مناسک، محشی م 1196.

ج: مانع ندارد(1) (تمام مراجع عظام به جز آیت الله زنجانی)

آیت الله زنجانی: اگر هنگام احرام، اطمینان به عدم عذر داشته باشد، حج و نیابتش صحیح است.

آیت الله سبحانی: احکام گروههای چهارگانه درباره اصیل و نائب یکسان است و فرقی ندارد، لکن در هر چهار گروه چنانچه شخص نائب مقدم داشت و کشف خلاف شد باید اعاده کنند.

مسئله ششم: آیا تقدیم اعمال مکه برای این چهار گروه باید با احرام حج باشد یا بدون احرام هم جایز است؟

باید بعد از احرام حج باشد و اگر بدون احرام انجام دهند، به نظر همه مراجع عظام (به فتوا یا احتیاط واجب) مجزی نیست. (2)

مسئله هفتم: اگر از روی جهل و بدون احرام اعمال مکه را مقدم داشتند، در این مسئله دو قول است: (3)

قول اول: بنا بر احتیاط واجب کفایت نمیکند. (آیات عظام بهجت و مکارم)

قول دوم: کفایت نمیکند و باید یا قبل از وقوفین آن را با احرام اعاده کند و یا بعد از وقوفین و اعمال منا، آن را به جا آورند. (سایر مراجع عظام)

ص: 298

1- مناسک، محشی م 1191.

2- مناسک محشی م 1176/2.

3- مناسک محشی م 1198/3.

1. تقدیم اعمال مکه بر وقوفین برای چه کسانی جایز است؟

(امام خمینی)

2. کسی که به جهت ازدحام، میترسد که نتواند طواف را انجام دهد آیا میتواند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارد؟

(آیت الله فاضل)

3. آیا خائفین از ازدحام میتوانند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارند؟

(آیت الله مکارم)

4. آیا پیرمردها و پیرزنهایی که در اثر ازدحام عاجز از طواف هستند، می توانند طواف نساء را ضمن اعمال مکه مقدم بدارند؟

(آیت الله زنجانی)

5. اگر اعمال مکه را مقدم داشتند و کشف خلاف شد، آیا اعاده لازم است؟

(آیت الله بهجت)

6. کسانی که اعمال مکه را بر وقوفین مقدم کرده اند کدامیک از محرمات احرام بر ایشان حلال میشود؟

(آیت الله خامنه ای)

7. آیا تقدیم اعمال مکه بر وقوفین برای معذورین واجب است؟

(آیت الله خویی)

بخش سوم: نیابت در حج و عمره

اشاره

ص: 301

شرایط نایب

هدف های آموزشی

1. آشنایی با شرایط نایب.
 2. آشنایی با حکم نیابت معذورین.
 3. آشنایی با وظیفه نایب در تقلید.
 4. آشنایی با شرایط منوب عنه.
- در نایب اموری شرط است:

1- عقل؛

2- ایمان؛

3- بلوغ؛

نیابت غیر بالغ در حج واجب

در نیابت غیر بالغ در حج واجب چند قول است: (1)

قول اول: اگر ممیز باشد مجزی است. (آیات عظام بهجت، زنجانی و سبحانی).

قول دوم: مجزی نیست مطلقاً. (آیات عظام تبریزی، خویی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

ص: 303

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست. (آیات عظام امام، سیستانی خامنه ای فاضل و نوری)

قول چهارم: در غیر ممیز صحیح نیست و در صبی ممیز بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیت الله وحید)

نیابت غیر بالغ در حج مستحبی

اما در نیابت غیر بالغ در حج مستحبی دو قول است:

قول اول: نیابت صبی ممیز صحیح است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، بهجت، زنجانی، هاشمی شاهرودی و وحید با اذن ولی)

آیت الله سبحانی: نایب اگر نابالغ ممیز بود میتواند حج ندبی به جا آورد و ثواب آن را به کسی هدیه کند.

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، مکارم و نوری)

4- وثوق

در مورد این شرط پنج قول مطرح است.

قول اول: وثوق و اطمینان به انجام حج کافی است و پس از عمل اطمینان به صحت آن لازم نیست. (آیات عظام امام، اراکی، خامنه ای، صافی، گلپایگانی، نوری و سبحانی).

قول دوم: اگر نایب ثقه باشد اخبار او کافی است ولو عادل نباشد. (اخبار ثقه در موضوعات حجت است). (آیات عظام خوئی، تبریزی و هاشمی شاهرودی).

قول سوم: اگر خبر داد که از طرف او انجام داده و از خبرش وثوق و اطمینان حاصل نشد، در این صورت اکتفا به خبر دادن او اشکال دارد. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: زمانی ذمه منوب عنه فارغ میشود که یقین حاصل شود نایب عمل را به طور صحیح انجام داده است یا اماره معتبره باشد بر بجا آوردن. (آیت الله بهجت)

قول پنجم: وثوق شرط در استتبابه است نه شرط صحت نیابت (آیت الله فاضل)

5- معرفت به احکام و افعال حج ولو با ارشاد دیگری.

6- ذمه نایب به حج واجبی در آن سال مشغول نباشد.

حکم نیابت مستطیع

دو بحث در اینجا مطرح است:

الف: حکم تکلیفی: نیابت شخصی که واجب الحج است جایز نیست و حرام میباشد مگر در دو صورت:

صورت اول: جاهل به استطاعت خود باشد؛ یعنی کسی نیابت را پذیرفته در حالی که به حسب واقع مستطیع بوده، ولی نمی دانسته است.

صورت دوم: کسی که غافل از استطاعت خودش بوده است؛ یعنی مسأله استطاعت به ذهن او خطور نکرده است.

در این دو صورت پذیرش نیابت کار حرامی نخواهد بود.

ب: حکم وضعی پذیرش نیابت شخص مستطیع

بر فرض انجام آیا این حج نیابتی صحیح واقع شده است یا نه؟

در آن چهار قول است (1)

ص: 305

قول اول: حج نیایی شخص مستطیع باطل است، حتی در صورت جهل و غفلت (نه برای خودش واقع می شود، نه برای منوب عنه). (آیات عظام امام، اراکی، زنجانی و نوری)

قول دوم: حج نیایی شخص مستطیع باطل است، بلکه بنابر احتیاط واجب در صورت جهل و غفلت از استطاعت خودش نیز باطل است. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

قول سوم: اگرچه قبول نیابت کار حرامی بوده است ولی عمل نیایی او صحیح است و ذمه منوب عنه بری میشود. (آیات عظام وحید، سیستانی، تبریزی، بهجت، خوئی، فاضل، مکارم و هاشمی شاهرودی).

قول چهارم: حج نیایی شخص مستطیع باطل است مگر اینکه نایب از واجب بودن حج بر خود تا بعد از وقفین یا بعد از اعمال حج بی خبر باشد که در این صورت بعید نیست که حج نیایی او صحیح باشد. (آیت الله خامنه ای)

قول پنجم: کسی که خودش مستطیع است جایز نیست در همان سال نیابت بپذیرد و اگر حج نیایی انجام داد باطل است و ذمه منوب عنه فارغ نمیشود ولی در صورت جهل به استطاعت ذمه منوب عنه فارغ شده و در مورد اجرت با مستأجر مصالحه کند. (آیت الله سبحانی)

7- عدم معذوریت نایب در بعضی از اعمال

مقدمه اول: عذر دو نوع است:

1. عذر طاری: مثل آن که در اثر ترافیک شدید به وقوف اختیاری مشعر نرسد.

2. عذر غیر طاری: مثل خدمه ای که میدانند شب دهم باید با رازنها و معذورین از مشعر به منا بروند و وقوف اختیاری مشعر را درک نمیکند؛ یعنی وظیفه ایشان وقوف اضطراری لیلی است.

مقدمه دوم: ترک بعضی از اعمال حج مبطل حج است؛ مثل طواف زیارت و ترک بعضی از اعمال مبطل نیست؛ مثل طواف نساء و بیتوته و رمی روز یازدهم و دوازدهم.

نیابت معذور با عذر غیر طاری

در مورد حکم نیابت کسی که از قبل معذور بوده چهار قول است.

قول اول: نیابت او صحیح نیست. (آیات عظام امام، تبریزی، خوبی، خامنه ای، جوادی، زنجانی، فاضل، نوری و وحید)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب (آیت الله بهجت: با تمکن از نیابت غیر معذور) صحیح نیست. (آیات عظام بهجت و گلپایگانی)

قول سوم: نیابت او نیابت او صحیح است مگر کسی که معذور در قرائت باشد که بنابر احتیاط واجب صحیح نیست (آیت الله مکارم)

قول چهارم: چنانچه در اعمالی که در صحت دخالت ندارد مثل طواف نساء بیتوته در منا رمی روز یازدهم و دوازدهم معذور است نیابت او صحیح است؛ البته نیابت کسی که نقص در مواضع سجده دارد مثل آن که یک دست یا یک پا ندارد و همچنین نیابت کسی که قرائتش صحیح نیست به احتیاط واجب نیابت او صحیح نیست و کفایت نمی کند (آیات عظام سیستانی، سبحانی و صافی)

البته آیت الله سبحانی افزوده است اگر گمان می کرد می تواند قرائت خود را تصحیح کند ولی هر چند با تلاش زیاد موفق نشد علاوه بر نماز خود استنابه کند، هر چند نباید از اول نایب میشد ولی در اجرت با اجیر کننده مصالحه کند.

نیابت معذور با عذر طاری

در این مورد چند قول است. (1)

قول اول: نیابت او اشکال دارد. (حضرت امام)

قول دوم: حکم نایب در عذر طاری مثل حکم منوب عنه است که در بعضی موارد حج صحیح و گاهی باطل است و نیابت کسی که در انجام بعضی از واجبات حج که ترک عمدی آن موجب بطلان نیست، مانند طواف نساء و بیتوته و رمی روز یازدهم و دوازدهم اشکال ندارد. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: نایبی که در وقت قبول نیابت برای حج معذور نبوده است لکن بعد از عقد اجاره در موقع عمل یا قبل از محرم شدن جزو معذورین شده اگر عذر او منجر به نقص بعضی از اعمال نشود نیابت او صحیح است مثل اینکه در ارتکاب بعضی از تروک معذور شود ولی اگر عذر او منجر به نقص در اعمال حج شود، در این صورت بطلان اجاره بعید نیست و احوط اعاده عمره و حج برای منوب عنه میباشد و در مورد اجرت با منوب عنه مصالحه شود (آیت الله خامنه ای)

ص: 308

بنابر این طبق این نظر در عذر طاری اگر منجر به نقص اعمال نشود نیابت صحیح است و ذمه منوب عنه بری میشود.

قول چهارم: اگر هنگام محرم شدن اطمینان داشته باشد که از انجام مناسک عمره و حج معذور نیست نیابت او صحیح است هر چند بعداً عذری پیش آید. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: نیابت او صحیح است و کفایت میکند (آیات عظام بهجت، تبریزی، خوئی، جوادی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری و وحید)

حکم نیابت همراه معذورین

اگر همراه معذورین حجت نیابتی باشد، دو حالت برای او متصور است.

حالت اول: همراه بعد از استقرار معذورین خود را به وقوف اختیاری بین الطلوعین میرساند که در این صورت حج نیابتی او است. (1)
(همه مراجع عظام)

حالت دوم: همراه بعد از استقرار معذورین، خود را به وقوف اختیاری بین الطلوعین نرساند، در این حالت دو صورت دارد: (2)

صورت اول: از قبل برای نایب معلوم بوده که ملزم به همراهی با معذورین است و متمکن از درک وقوف اختیاری مشعر نیست (عذرش طاری نبوده) در این صورت سه قول مطرح است:

ص: 309

1- مناسک، محشی م 992.

2- مناسک، محشی م 123، 126، 135، 139 و 159 - 161.

قول اول: عدم صحت نیابت (آیات عظام امام، خامنه ای، اراک، فاضل، سبحانی، وحید و نوری)

قول دوم: عدم صحت، نیابت بنابر احتیاط واجب. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خوبی، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: صحت نیابت (آیات عظام جوادی، زنجانی، سیستانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

صورت دوم: از قبل ملزم به همراهی با معذورین نبوده است عذرش طاری است در این صورت دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب نیابت او صحیح نیست و از منوب عنه کفایت نمیکند. (آیات عظام امام و خامنه ای)

قول دوم: نیابت او صحیح و مجزی است. (سایر مراجع عظام)

نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر

بانوان و کسانی که معذورند از درک وقوف اختیاری مشعر الحرام - مثل بیماران پیرمردان و اشخاص ضعیف و نیز همراهان آنها - اگر برای خودشان حج انجام میدهند می توانند - مقداری از شب را در مشعر وقوف کنند و شبانه به منا، بروند ولی اگر حج آنها نیابتی باشد آیا نیابت آنها صحیح است؟

اگر نایب زن باشد با توجه به اینکه بانوان در حالت اختیار و تمکن هم میتوانند مقداری از شب دهم را در مشعر وقوف کنند و لازم نیست تا طلوع آفتاب، بمانند، از این رو نیابت آنها صحیح

است (1) ولی در صورتی که نایب غیر زن از معذورین مذکور باشد، دو حالت دارد:

حالت اول: اینکه عذر او طاری است مثل اینکه قبلاً بیمار نبوده و در ایام حج یا زمان وقوف به مشعر بیمار شده است در این حالت دو قول است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب نیابت صحیح نیست و از منوب عنه کفایت نمی کند (آیات عظام امام و خامنه ای)

قول دوم: نیابت صحیح است و از منوب عنه کفایت می کند. (سایر آیات عظام)

حالت دوم: اینکه عذر غیر طاری است؛ مثل پیری و ناتوانی و یا بیماری ای که از قبل بوده است در این صورت نسبت به صحت نیابت سه قول است (2)

قول اول: با توجه به اینکه از معذورین هستند و نمیتوانند وقوف اختیاری در مشعر را درک کنند نیابت آنها صحیح نیست. (آیات عظام، امام خامنه ای، فاضل، وحید و نوری)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب نیابت آنها صحیح نیست. (آیات عظام بهجت، گلپایگانی و صافی)

قول سوم: نیابت آنها صحیح است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، جوادی، زنجانی، سیستانی مکارم و هاشمی شاهرودی)

ص: 311

1- مناسک محشی، م 138 و 1293.

2- . مناسک، محشی م، 126، 135، 138، 139 و 992.

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج واجب

کسانی که از قرائت صحیح معذور هستند و نمی توانند نماز خود را تصحیح کنند آیا میتوانند در حج واجب نایب شوند؟

در این مسأله چند قول است: (1)

قول اول: نیابت و احرام صحیح نیست ولو تبرعاً، مگر آن که بتواند نمازش را تصحیح نماید. (آیات عظام امام، اراکی، خامنه ای، زنجانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب نیابتش صحیح و مجزی نیست، ولی بنا بر احتیاط واجب عمل را به نیت منوب عنه تمام کند. (آیات عظام تبریزی، خویی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و مکارم)

قول سوم: باید حج را به نیت منوب عنه تمام کند، ولی بنا بر احتیاط واجب کفایت نمیکند مگر اینکه قرائت خود را قبل از عمل تصحیح کند و اگر گمان میکرد میتواند تصحیح کند ولی موفق نشد ولو با تلاش زیاد علاوه بر نماز خود استنابه کند هر چند نباید از اول نایب میشد ولی در اجرت با اجیر کننده مصالحه کنند. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: اگر هنگام نایب شدن به صحت قرائت خود غافل بوده و توجه نداشته است و در اثنای اعمال متوجه شده است در موارد عذر نایب بگیرد و خودش نیز عمل را انجام دهد احتیاطاً ولی اگر از اول متوجه بوده نمیتواند نایب شود. (آیت الله بهجت)

قول پنجم: نیابت صحیح نیست ولی بطلان احرام محل اشکال است و بنا بر احتیاط واجب عمل را در عمره و حج به نیت منوب

ص: 312

عنه تمام کند و بنابر احتیاط واجب بعد از اعمال عمره تمتع، طواف نساء و نماز آن را انجام دهد. (آیت الله وحید)

قول ششم: احرام او صحیح است ولی نیابت او صحیح نیست. (آیت الله فاضل)

قول هفتم: هر چند نمیتواند نایب شود، اما اگر نایب شد و در وسط اعمال یا بعد از عمره تمتع متوجه نقص کار شد برای نماز طواف با اذن منوب عنه یا اولیای او نایب بگیرد. (آیت الله جوادی)

نتیجه بحث: مقلدین تمام مراجع عظام غیر آیت الله بهجت و آیت الله جوادی اگر در قرائت جزو معذورین هستند نیابتشان به سیبیل فتوا یا احتیاط واجب صحیح و مجزی نیست.

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج و عمره مستحبی

کسانی که از قرائت صحیح معذورند آیا می توانند در حج و عمره مستحبی نایب شوند؟ در این مسأله چند قول است: **(1)**

قول اول: نیابت او صحیح نیست و اگر نایب شود اصلاً احرام صحیح واقع نمی شود. (حضرت امام)

تذکر: اگر به عنوان رجاء ثواب انجام بدهد اشکال ندارد.

قول دوم: نیابت او در حج و عمره مستحبی صحیح است. (آیات عظام، تبریزی، خامنه ای، سیستانی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، فاضل و هاشمی شاهرودی)

ص: 313

1- مناسک، محشی م 802 صراط النجاه، ج 4، ص 45 آیت الله تبریزی استفتائات 118، آیت الله سیستانس؛ مناسک، زائر ص س، 28 م، 52، 62 مناسک الحج و ملحقاتها، ص 52، آیت الله زنجانی استفتائات حج (هزار مسئله) ص 132، آیت الله س صافی احکام و آداب حج، ص 259 س، 661 آیت الله گلپایگانی؛ استفتائات حج و عمره، ص 71 س 121 آیت الله فاضل

قول سوم: آنچه در حج و عمره واجب گفتیم، در حج و عمره مستحبی نیز جاری است. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: بنا بر احتیاط واجب نیابتش صحیح و مجزی نیست، ولی بنا بر احتیاط واجب عمل را به نیت منوب عنه تمام کند. (آیت الله مکارم) (1)

مماثلت

مماثلت بین نایب و منوب عنه شرط نیست. (2) (همه مراجع عظام)

البته آیت الله بهجت فرموده اند: اگر چه نیابت زن از مرد مرجوح است. (3) و آیات عظام تبریزی و خوئی نظری دارند که در تذکر عنوان بعدی آمده است.

نیابت ضروره

جایز است کسی که تاکنون به حج نرفته و مستطیع نیست، برای دیگری نایب شود. (4) (همه مراجع عظام)

تذکر 1: آیات عظام تبریزی و خوئی اضافه کرده اند: بلکه اگر منوب عنه مرد و زنده باشد که به خاطر عدم تمکن نمی تواند حجه الاسلام را به جا آورد احتیاط لزومی آن است که مردی را که تاکنون به حج نرفته به نیابت خود به حج بفرستد.

تذکر 2: نایب گرفتن ضروره مکروه است به خصوص در صورتی که نایب زن و منوب عنه مرد باشد. (آیت الله بهجت)

ص: 314

1- . استفتاء شفاهی از معظم له.

2- مناسک، محشی م 108.

3- . مناسک آیت الله بهجت ص 39، م 104.

4- مناسک محشی م. 108.

در این مسأله سه قول است: (1)

قول اول: نایب طبق وظیفه خودش عمل کند. ولی اگر اجیر شده به کیفیت خاصی باید طوری عمل کند که مراعات وظیفه خودش و کیفیت ذکر شده بشود (آیات عظام امام، جوادی، خامنه ای، سیستانی، اراکی، صافی، گلپایگانی، مکارم فاضل، نوری، هاشمی شاهرودی و سبحانی)

تذکر: آیت الله سیستانی یک مورد را استثناء کرده اند و فرموده اند ولی اگر اجیر شده باشد که طبق نظر منوب عنه یا مستأجر عمل کنند باید به همان نحو عمل کند مگر در صورت یقین به فساد عمل

قول دوم: در نیابت از میت به وظیفه ی خودش عمل کند و در نیابت از حی فی الجمله احتیاط کند. (آیت الله بهجت)

قول سوم: در نیابت از حی طبق تقلید منوب عنه عمل کند و نیز در نیابت از میت اگر وصیت کرده طبق تقلید منوب عنه و در نیابت از میت اگر وصیت نکرده طبق نظر خودش. (آیات عظام خوئی و تبریزی)

آیت الله تبریزی اضافه میکند: بنابر احتیاط واجب عمل بنابر تقلید وصی و ورثه نیز صحیح باشد.

قول چهارم: اگر تبرعاً حج را انجام میدهد باید به آنچه وظیفه متبرع است عمل کند و اگر اجیر است باید به نحو صحیح به نظر مستأجر انجام دهد مگر اینکه اجیر علم به بطلان عمل داشته باشد و اجاره مقید به نظر مستأجر باشد که در این صورت اجاره باطل

ص: 315

است و اگر اجیر علم به بطلان ندارد احتیاط کند به جمع بین دو نظر و در وصیت به نظر موصی عمل کند (آیت الله وحید)

قول پنجم: در مورد محرمات احرام نایب باید فتوای مرجع تقلید خودش را رعایت کند و در مورد مناسک و اعمال حج چنانچه به فتوای مقلد نایب نتواند بدون احرام از میقات بگذرد باید در احرام و اعمال حج فتوای مرجع تقلید خود را رعایت کند تا به شکل صحیح، محرم شده و از آن بیرون آید و کسی که برای حج یا عمره واجب خودش، کسی را اجیر میکند یا برای آن وصیت مینماید باید رعایت فتوای مقلد خود را در اعمال حج ب- شرط نماید و بر ولی میت که برای حج واجب میت، نایب می گیرد و همچنین بر وصی که برای حج وصیت شده - مستحب یا واجب نایب میگیرد واجب است که علاوه بر رعایت تقلید منوب عنه در اعمال حج رعایت فتوای مقلد خودشان را نیز بر نایب شرط کنند و به دنبال آن نایب باید تقلید شرط شده را نیز رعایت کند و اگر مستطیع یا ولی یا وصی او در نایب گرفتن چنین قیدی نمایند نایب باید در اعمال حج فتوای مقلد منوب عنه و همچنین ولی یا وصی را نیز رعایت نماید. (آیت الله زنجانی)

تذکر: سزاوار است که نایب احتیاط کند و طبق نظر مرجع تقلید خودش و مرجع تقلید منوب عنه عمل کند.

شرایط منوب عنه

در منوب عنه اموری شرط است: (1)

1. اسلام.

تذکر: آیت الله بهجت فرموده اند: نیابت از کافر به احتمال حصول تخفیف عذاب محل تأمل است. (2)

ص: 316

1- . مناسک، محشی م 108.

2- . مناسک، محشی م 106

2. متوفی بودن منوب عنه یا اگر زنده است، حج بر او مستقر شده باشد و به جهت پیری یا مریضی ای که امید خوب شدن، ندارد نمیتواند به حج برود.

تذکر: در حج استحبابی مورد دوم شرط نیست.

بلوغ منوب عنه

در صحت نیابت از غیر بالغ چند قول است: (1)

قول اول: در صبی غیر ممیز مشکل است. (آیت الله بهجت)

قول دوم: نیابت از بچه خالی از اشکال نیست. (آیت الله مکارم)

قول سوم: در مورد غیر بالغ در حج مستحبی اشکال ندارد که استثناء شود به شرط آنکه منوب عنه در ایام حج در مکه نباشد. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: در منوب عنه بلوغ شرط نیست. (سایر مراجع عظام)

ایمان در منوب عنه

در صحت نیابت از مسلمان غیر مؤمن چند قول است: (2)

قول اول: در منوب عنه ایمان شرط است پس حج به نیابت از مخالف صحیح نیست. (آیات عظام فاضل و نوری)

قول دوم: منوب عنه باید ناصبی نباشد مگر آنکه منوب عنه پدر نایب باشد که در این صورت مسلمان بودن کافی است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: در منوب عنه ایمان شرط نیست. (سایر مراجع عظام)

ص: 317

1- مناسک، محشی م 108.

2- مناسک، محشی م 108.

1. آیا نیابت بچه ممیز در حج صحیح است؟

(آیت الله وحید)

2. اگر شخص مستطیع حج را به نیابت از دیگری انجام دهد آیا مجزی است؟

(آیت الله مکارم)

3. در صورت صحت حج نیابی مستطیع، آیا نایب مستحق اجرة المسمى یا اجرة المثل است؟

(آیت الله سیستانی)

4. اگر نایب از وقوف اختیاری مشعر معذور باشد آیا نیابتش صحیح است؟

(آیت الله مکارم)

5. حج نیابی خانمی که شبانه از مشعر به منارفته و برنگشته، آیا از منوب عنه مجزی است؟

(آیت الله خامنه ای)

6. حج نیابی همراه معذورین که مرد است و برای وقوف بین الطوعین برنگشته چه صورتی دارد؟

(آیت الله خویی)

7. کسی که از قرائت صحیح معذور است آیا جایز است از طرف دیگری نایب شود؟

(حضرت امام)

8. کسی که قرائتش صحیح نیست و نایب شده و نتوانسته صحیح کند چه وظیفه ای دارد؟

(حضرت امام)

9. آیا در منوب عنه بلوغ شرط است؟

(آیت الله بهجت)

10. آیا در منوب عنه ایمان شرط است؟

(آیت الله زنجانی)

11. در چه صورتی نایب باید مرد و ضروره باشد؟

(آیت الله تبریزی)

12. آیا در منوب عنه عقل شرط است؟

(آیت الله فاضل)

13. آیا نایب طبق فتوای مرجع تقلید خودش عمل کند یا بر اساس فتوای مرجع تقلید منوب عنه؟

(آیت الله خویی)

ص: 318

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره

اشاره

ص: 319

احکام تقلید

هدف های آموزشی

1. آشنایی با وظیفه کسی که اعمال خود را بدون تقلید انجام داده است.
2. آشنایی با شرایط تغییر مرجع تقلید.
3. آشنایی با حکم بقاء بر تقلید میت.
4. آشنایی با وظیفه کسی که میخواهد به حج برود نسبت به یادگیری مناسک.
5. حکم رجوع قهری «احتیاط واجب» بدون نیت رجوع.

عمل بدون تقلید

کسی که اعمال خود از جمله حج و عمره را بدون تقلید انجام داده باشد در موارد زیر اعمال گذشته او صحیح است. (1)

1. اعمالش مطابق با فتوای کسی باشد که در حال حاضر وظیفه دارد از او تقلید کند. (همه مراجع عظام)
2. اعمال مطابق باشد با فتوای کسی که در زمان عمل باید از او تقلید می کرد. (آیات عظام امام خامنه ای و نوری)

ص: 321

1- مناسک، محشی م 1345؛ رساله توضیح المسائل مراجع، ج 1.

3. اعمالش مطابق با احتیاط باشد. (همه مراجع عظام)

4. طبق فتوای آیت الله سیستانی اگر جاهل قاصر باشد و اخلاص به چیزی شده باشد که با جهل قصوری ضرر ندارد یا جاهل مقصر بوده و نقص عمل از جهتی بوده است که در صورت جهل صحیح است؛ مثل جهل و اخفات اعمالش صحیح است.

تغییر مرجع تقلید

اشاره

در مورد تغییر مرجع تقلید دو حالت متصور است

حالت اول: عدول از غیر اعلم به اعلم

اگر از کسی تقلید کند و اعلامیت مرجع دیگر نسبت به مر که از او تقلید میکند برایش محرز شود در مورد عدول به مجتهد اعلم دو قول است: قول اول: عدول بنابر احتیاط واجب لازم است. (آیات عظام امام خامنه ای صافی و گلپایگانی)

قول دوم: عدول واجب است. (آیات عظام بهجت، جوادی، فاضل، سیستانی، سبحانی، مکارم، نوری، وحید، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

حالت دوم: عدول از مرجع مساوی به مساوی

قول اول: عدول جایز است. (آیات عظام جوادی و فاضل)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب عدول جایز نیست. (آیات عظام امام،⁽¹⁾ خامنه ای و هاشمی شاهرودی)

ص: 322

1- . ناگفته نماند که امام راحل در این مسأله تبدل رأی داشته و نظر دیگر معظم له طبق بعضی از نسخههای تحریرالوسیله چنین است
يجوز العدول بعد تحقق التقليد من الحي إلى الحي المساوی.

قول سوم: در خصوص مسائلی که یاد گرفته عدول جایز نیست. (آیت الله تبریزی)

قول چهارم: در خصوص مسائلی که عمل کرده رجوع به مساوی جایز نیست. (آیات عظام مکارم و نوری)

قول پنجم: در خصوص مسائلی که یاد گرفته بنابر احتیاط واجب عدول جایز نیست. (آیت الله صافی)

قول ششم: رجوع به مساوی در غیر موارد علم تفصیلی یا اجمالی به مخالفت قطعی، جایز است. (آیات عظام بهجت و سیستانی)

قول هفتم: اگر دو مجتهد مساوی باشند باید به فتوایی عمل شود که مطابق با احتیاط است و اگر احتیاط ممکن نبود یا مشقت داشت میتواند به فتوای دیگری عمل کند. (آیت الله وحید)

قول هشتم: جایز نیست. (آیات عظام خوبی، زنجانی و سبحانی)

بقاء بر تقلید مجتهد متوفی با فرض اعلمیت

اگر مجتهدی که از او تقلید میکنند از دنیا، برود در مورد بقاء بر تقلید میت در صورت اعلمیت او از مراجع زنده چند قول است: (1)

قول اول: اگر در برخی از مسائل به فتوای او عمل کرده بقاء در تمام مسائل حتی نسبت به مسائلی که عمل نکرده جایز است مطلقاً. (آیات عظام امام، خامنه ای، نوری)

بنابر این قول مقلدین مخیرند بین بقاء در تمام مسائل و بین تقلید از مرجع زنده در همه مسائل و بین تبعیض در تقلید.

قول دوم: در مسائلی که به فتوای او عمل کرده بقاء واجب است. (آیات عظام بهجت و مکارم)

ص: 323

قول سوم: در مسائلی که فتوای او را یاد گرفته (آیت الله خوئی: و فراموش نکرده) بقاء واجب است، هم در مسائلی که عمل کرده و هم در مسائلی که عمل نکرده است. (آیات عظام تبریزی و خوئی)

قول چهارم: در مسائلی که فتوای او را یاد گرفته بقاء جایز است. (آیت الله سبحانی)

قول پنجم: در مسائلی که به فتوای او عمل کرده یا آن را یاد گرفته و ملتزم به عمل به آن شده باشد اگر در آن مسائل به فتوای مجتهد زنده عمل نکرده بقاء جایز است. (آیت الله گلپایگانی)

قول ششم: در صورتی که در حال حیات مجتهد اعلم ملتزم شده به متابعت از فتوای او پس از فوت او بقاء بر او مطلقاً نسبت به همه مسائل بنابر احتیاط واجب لازم است. (آیت الله جوادی)

قول هفتم: در صورتی که در حال حیات مجتهد اعلم ملتزم شده به متابعت از فتوای او با علم به اختلاف در مسائل محل ابتلاء و لو اجمالاً واجب است بر تقلید او باقی بماند. (آیت الله سیستانی)

قول هشتم: در مسائلی که به فتوای مجتهد اعلم در حال حیاتش عمل کرده یا به قصد عمل یاد گرفته بلکه در مسائلی که ملتزم بود به فتوای او عمل کند و پس از فوت او به فتوای مجتهد زنده عمل نکرده به احتیاط واجب باید باقی بماند (آیت الله صافی) [\(1\)](#)

قول نهم: در صورتی که در سن تمیز مجتهد میت اعلم را درک نموده باشد بقاء در تمام مسائل بر او واجب است (آیت الله وحید).

ص: 324

1- . در مسئله 9 از بخش احکام تقلید رساله توضیح المسائل آیت الله صافی، بقاء واجب دانسته شده، ولی در توضیح المسائل مراجع و جامع الاحکام صفحه 14 سؤال، 20 قید «احتیاط واجب» آمده که نظر اخیر معظم له است.

قول دهم: در صورتی که در برخی مسائل به فتوای او عمل کرده بقاء مطلقاً واجب است. (آیت الله فاضل)

قول یازدهم: اگر مجتهد متوفی که از او تقلید می کرده اعلم باشد یا در صورت تساوی به فتوای او عمل کرده باشد، لازم است بر فتوای او باقی بماند و اگر هنگامی که ممیز بوده و خوب و بد را می فهمیده مجتهدی را درک کند پس از فوت او می تواند از او تقلید کند، خواه در زمان زنده بودن مجتهد از او تقلید کرده باشد یا تقلید نکرده باشد در غیر این صورت بنا بر احتیاط عمل کردن به فتوای مجتهدی که از دنیا رفته جایز نیست.

البته در خصوص احکام عمره و حج بر فتوای مجتهد میت باقی نماند. (آیت الله زنجانی)

تذکر: مقصود ایشان از عبارت ذیل این مسئله این است که در احکام حج و عمره از معظم له تقلید شود.

یادگیری احکام عمره و حج

یادگیری و دانستن اعمال حج هر چند اجمالاً، قبل از سفر لازم نیست و کافی است که عمره تمتع و حج تمتع را به عنوان عبادتی که خداوند متعال بر او واجب کرده نیت کند و کیفیت هر یک را در وقت عمل یاد بگیرد و عمل کند؛ هر چند یاد گرفتن اعمال بهتر و موافق احتیاط است. (همه مراجع عظام)

رجوع قهری «احتیاط واجب» بدون نیت رجوع

در احتیاط واجب، مقلد میتواند به آن عمل کند یا با رعایت الاعلم فالاعلم به مجتهد دیگر رجوع کرده و طبق فتوای او عمل نماید.

ص: 325

حال سؤال این است که آیا در این رجوع به فالاعلم، نیت لازم است یا اینکه اگر عمل او مطابق با فتوای فالاعلم باشد، کافی است؟

مثلاً اگر مجتهد اعلم احرام حج را از مکه قدیم بنا بر احتیاط واجب لازم بداند و مجتهد فالاعلم احرام را از قسمتهای توسعه یافته مکه جایز بداند و مقلد از مکه جدید محرم شده و بعد از حج یا در اثنای آن متوجه شده که مجتهد اعلم چنین احتیاطی داشته است آیا احرامش از مکه صحیح است؟ ولو به اعمال فتوای فالاعلم رجوع نکند.

در این مسأله چند قول مطرح است:

قول اول: اگر عمل او در هنگام صدور از وی، مطابق با فتوای کسی بوده که میتواند شرعاً از او تقلید کند و بنای بنای بر تقلید او بگذارد، صحیح و مجزی است. (آیت الله خامنه ای)

قول دوم: اگر معلوم شود مطابق فتوای فالاعلم بوده کافی است.

(آیت الله زنجانی)

قول سوم: کافی است عمل او هر چند نداند مطابق فتوای فالاعلم است. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: برای تصحیح عمل، می تواند به او رجوع کند و به فتوای وی استناد، نماید ولو پس از عمل (آیات عظام بهجت، تبریزی، مکارم، سیستانی، صافی، فاضل و هاشمی شاهرودی)

تذکر: آیت الله صافی اضافه فرموده اند: ... البته مشروط به اینکه هنگام عمل عبادی قصد قربت از او متمشی شده باشد.

ص: 326

1. اگر مدتی اعمالش بدون تقلید بوده در چه صورتی اعمال گذشته او صحیح است؟

(امام خمینی)

2. حکم عدول از غیر اعلم به اعلم بعد از تحقق تقلید چیست؟

(آیت الله خامنه ای)

3. حکم عدول از مرجع مساوی به مساوی دیگر را مشخص کنید.

(آیت الله شاهرودی)

4. اگر دو مجتهد مساوی، باشند وظیفه مکلف چیست؟

(آیت الله وحید)

5. حکم بقاء بر تقلید میت در فرضی که مجتهد فوت شده نسبت به زنده ها اعلم باشد چیست؟

(آیت الله بهجت)

6. حکم بقاء بر تقلید میت در صورت شک در اعلیت چیست؟

(آیت الله وحید)

7. حکم بقاء بر تقلید میت در فرض تساوی مجتهد فوت شده با مجتهد زنده چیست؟

(آیت الله زنجانی)

8. آیا یادگیری احکام حج و عمره قبل از سفر برای کسی که میخواهد به حج، برود واجب است؟

(امام خمینی)

9. در احتیاط واجب، اگر عمل مکلف مطابق با فتوای فالاعلم باشد کافی است یا باید قصد رجوع به فالاعلم داشته باشد؟

(آیت الله خامنه ای)

درس بیست و یکم :

احکام طهارت (وضو، غسل و...)

هدف های آموزشی

1. آشنایی با مقدار مسح پا در وضو.
2. آشنایی با حکم وضوی بانوان در انظار نامحرم.
3. آشنایی با حکم وضو با آب زمزم.
4. آشنایی با انواع غسلها.
5. آشنایی با حکم غسل و صحت عبادات.
6. آشنایی با غسل های مستحب.
7. آشنایی با غسل های جایگزین وضو.

مسح پا در وضو

در خصوص حد مسح پا سه قول وجود دارد:

قول اول: مسح از سر یکی از انگشتهای پا تا برآمدگی روی پا واجب است، اگرچه تا مفصل بهتر است. (آیات عظام امام، فاضل، مکارم و حید و زنجانی)

قول دوم: مسح پا باید تا مفصل باشد. (آیات عظام خامنه ای و سبحانی)

ص: 329

قول سوم: مسح پا بنابر احتیاط واجب باید تا مفصل باشد. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، اراکی و هاشمی شاهرودی)

ضمناً نظر سابق آیت الله سیستانی همان قول دوم، بود ولی اخیراً به احتیاط واجب تبدیل یافته است.

تذکر: منشأ این اختلاف مفهوم کلمه «الکعبین» در آیه شریفه است که آیا به معنای «قبة القدم یعنی برآمدگی روی پا است یا مفصل ساق.

وضو گرفتن بانوان در مسجد الحرام

1. وضو در معرض دید نامحرم

در عروة الوثقی چنین آمده است:

م 30. إذا توضأت المرأة في مكان يراها الأجنبي، لا يبطل وضؤها وإن كان من قصدها ذلك. (1)

آیت الله خویی در اینجا حاشیه دارند و می فرمایند: إلا إذا انحصر مكان الوضوء به، فيتعين حينئذ التيمم في مكان لا يراها الاجنبي، نعم إذا توضأت و الحال هذه صح وضؤها.

وضو گرفتن بانوان در انظار نامحرم حرام است و طبق نظر آیت الله خویی اگر محل منحصر به آن باشد وظیفه تیمم است، ولی در هر صورت اگر وضو گرفت وضویش صحیح است، اگرچه کار حرامی انجام داده است. (2) (همه مراجع عظام)

ص: 330

1- العروة الوثقی مع تعالیک الامام الخمينی، ص 119، م 30.

2- یکی از شرایط صحت وضو مباح بودن آب وضو است؛ پس اگر کسی عالماً عامداً با آب غصبی وضو بگیرد وضویش باطل است، ولی اگر جاهل باشد یا غصبی بودن آن را فراموش کرده باشد وضوی او صحیح است.

2. حکم وضو با آب زمزم

قبلاً با آب اصلی زمزم وضو گرفتن و غسل کردن معمول بوده است، ولی الآن که روی این آب عملیاتی انجام شده است، این شبهه وجود دارد که وضو با آب آشامیدنی صحیح است یا نه؟ مسئولین انتظامی مسجد الحرام می‌گفتند که در مواقع اضطراری اشکالی ندارد ولی اگر کسی بخواهد احتیاط کند یا به وضوخانه‌ها برود یا بطری آب همراه خودش بیاورد.

اغسال

غسل یا واجب است یا مستحب که به بررسی آن می‌پردازیم:

غسل‌های واجب

غسل‌های واجب دو دسته‌اند:

دسته اول: واجب کفایی غسل میت واجب کفایی است که باید میت را سه غسل بدهند. (غسل با آب، سدر، غسل با آب کافور و غسل با آب خالص).

دسته دوم: واجب عینی که یا مشترک بین زن و مرد است و یا اختصاصی بانوان است.

غسل‌های مشترک بین زن و مرد عبارت است از:

1. غسل جنابت؛

2. غسل مس میت؛

3. غسل‌هایی که به واسطه عهد و نذر و قسم واجب می‌شود.

غسل‌های اختصاصی بانوان عبارت است از:

ص: 331

1. غسل حیض؛

2. غسل نفاس؛

3. غسل استحاضه. (1)

آیات عظام زنجانی و سیستانی علاوه بر اغسال ذکر شده، غسل دیگری را به عنوان احتیاط واجب ذکر کرده و فرموده اند:

کسی که در موقع گرفتن خورشید و ماه نماز آیات را عمداً نخوانده باشد، در صورتی که تمام ماه و خورشید گرفته باشد، بنابر احتیاط واجب برای قضای نماز آیات باید غسل کند و قضای نماز بدون غسل باطل است.

غسل های واجب و صحت عبادات

غسل مس میت: يجب هذا الغسل لكلّ واجب مشروط بالطهارة من الحدث الأصغر، و يشترط فيما يشترط فيه الطهارة». (2)

غسل مس میت برای هر واجبی که طهارت از حدث اصغر در آن شرط، است واجب می باشد.

بنابراین غسل مس میت برای طواف و نماز شرط است و کسی که غسل مس میت بر عهده اوست اگر بدون غسل طواف و نماز را انجام دهد، باطل است مگر اینکه بعد از مس میت غسل جنابت انجام داده که مجزی از تمام غسلها و از آن جمله غسل مس میت است ولی تعمّد بقا تا اذان صبح بدون غسل مس میت باعث بطلان روزه نمی شود.

ص: 332

1- ر.ک: رساله توضیح المسائل مراجع، ج 1، غسل های واجب قبل از مسأله 345.

2- العروه الوثقی مع تعالیک الامام الخمینی، ص 180، م 16.

غسل جنابت و حیض و نفاس در صحت نماز و طواف واجب شرط واقعی است و همچنین در روزه ماه رمضان و قضای آن شرط است و اگر جنب و حائض و نفساء تا اذان عمداً غسل نکنند، روزه آنها باطل است. (1)

صبح

ولی بقاء عمدی بر جنابت و حیض و نفاس تا اذان صبح باعث بطلان روزه مستحبی نمیشود مگر طبق فتوای آیت الله سبحانی که فرموده اند: «... و اگر بخواهد روزه مستحب... بگیرد... نمی تواند با تیمم روزه بگیرد. (2)

اما در روزه واجب غیر ماه رمضان و قضای آن اختلاف وجود دارد: (3)

قول اول: در روزه واجب غیر رمضان و قضای آن، بنابر احتیاط واجب بقاء بر جنابت و حیض و نفاس مبطل است. (آیات عظام اراکی و بهجت)

قول دوم: باعث بطلان روزه است مگر اینکه در ضیق وقت تیمم کند (آیت الله سبحانی)

قول سوم: بقاء بر جنابت و حیض و نفاس باعث بطلان روزه واجب غیر ماه رمضان و قضای آن نمی شود. (سایر مراجع عظام)

غسل های مستحبی

غسل های مستحب در شرع مقدس اسلام بسیار است (4) و آنها سه دسته اند:

ص: 333

1- رساله توضیح المسائل مراجع، ج 1، ص 943، م 1619.

2- رساله توضیح المسائل آیت الله سبحانی، م 1302.

3- رساله توضیح المسائل مراجع، ج 1، ص 944، م 1620 و 1645.

4- رساله توضیح المسائل مراجع، ج 1، ص 379، م 644

دسته اول: غسل های مستحبی: زمانی مانند غسل جمعه و غسل شب های فرد ماه رمضان

دسته دوم: غسل های مستحبی: مکانی که برای ورود به اماکن خاص مستحب است مانند غسل برای داخل شدن به شهر مکه.

دسته سوم: غسل های مستحبی فعلی مانند غسل زیارت ائمه علیهم السلام و غسل زنی که برای غیر شوهرش بوی خوش استعمال کرده است. (1)

آنچه از غسل های مستحبی مربوط به شهر مکه و اعمال حج و عمره است را در اینجا بیان می کنیم:

1- غسل احرام: به نظر همه مستحب است، البته آیت الله زنجانی قبلاً بنا بر احتیاط واجب لازم میدانستند، ولی از این نظر عدول کرده اند.

2- غسل زیارت کعبه: مورد وفاق همه است.

3- غسل دخول در کعبه

4- غسل ورود به منطقه حرم: توضیح اینکه از چهار طرف مسجدالحرام تا یک فاصله خاصی منطقه حرم است و نزدیک ترین اینها مسجد تنعیم است که با تابلوهای بداية الحرم و نهاية الحرم مشخص شده است.

5- غسل ورود به شهر مکه

6- غسل طواف: اختلافی است و در استحباب آن دو قول است: (2)

ص: 334

1- رساله مراجع، م 644 - 645.

2- توضیح المسائل مراجع، ج 1، مسأله 440 - 442؛ مناسک محشی، م 1413 و 1415.

قول اول: استحباب آن ثابت نیست. (آیات عظام صافی، مکارم، نوری و سیستانی)

قول دوم: غسل طواف مستحب است. (آیات عظام خامنه ای، فاضل، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

آیت الله تبریزی فرموده اند: برای زیارت بیت الله غسل مستحب است، و طواف زیارت بیت الله است.

غسل های جایگزین وضو

سؤال: چه غسل هایی مجزی از وضو است؟

جواب: در این مسأله دو قول است: (1)

قول اول: هیچ غسلی غیر از غسل جنابت مجزی از وضو و اغسال دیگر نیست. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، گلپایگانی، بهجت، صافی، سبحانی، فاضل در نظر اخیرشان)

قول دوم: تمام اغسال (چه واجب و چه مستحب) مجزی از وضو است (غیر از استحاضه متوسطه). (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، نوری، وحید، مکارم زنجانی و هاشمی شاهرودی)

البته غسل های مستحبی ای که استحباب آن ثابت شده است مثل غسل جمعه اما غسل هایی که استحباب آن ثابت نیست و رجاءاً به جا آورده میشود از وضو کفایت نمی کند.

ص: 335

1. انتهای محل مسح پا کجاست؟

(آیت الله خامنه ای)

2. اگر محل وضوی بانوان منحصر باشد به جایی که نامحرم ایشان را میبیند وظیفه چیست؟

(آیت الله خویی)

3. اگر بانویی در معرض دید نامحرم وضو بگیرد آیا صحیح است؟

(آیت الله سیستانی)

4. اگر کسی غسل مس میت را فراموش کند و در آن حال نماز بخواند و روزه هم بگیرد آیا صحیح است؟ (حضرت امام)

5. حکم جنبی که میخواهد روزه بگیرد، اگر عمداً غسل و تیمم نکند چیست؟

(آیت الله فاضل)

6. اگر بانویی غسل حیض را فراموش کند و روزه مستحبی بگیرد آیا صحیح است؟

(آیت الله بهجت)

7. حکم غسل طواف چیست؟

(آیت الله سیستانی)

8. کسی که برای طواف و زیارت کعبه غسل کرده ولی وضو نگرفته آیا طوافش صحیح است؟

(آیت الله تبریزی)

9. کدامیک از اغسال مجزی از وضو است؟

(آیت الله فاضل)

درس بیست و دوم:

احکام بانوان در حج و عمره

هدف های آموزشی

1. آشنایی با شرایط حیض
2. شناخت معیار یائسگی
3. آشنایی با حکم تجاوز خون از ده روز
4. آشنایی با حکم نقاء متخلل.
5. آشنایی با حکم ورود حائض و مستحاضه به مسجد الحرام و مسجد النبی.

احکام حیض

در صورتی خون حکم حیض را دارد که شرایط زیر را داشته باشد:

1. خون بعد از 9 سالگی (1)
2. از سه روز کمتر نباشد
3. از ده روز بیشتر نباشد.
4. توالی سه روز: در این شرط سه قول است:

ص: 337

قول اول: توالی در سه روز اول شرط است. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خوئی، خامنه ای، سیستانی، فاضل، وحید، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: اگر دو روز خون ببیند و بعد نبیند و مجدداً خون ببیند احتیاط کند. (آیات عظام صافی، گلپایگانی و سبحانی: به این صورت که هم اعمال مستحاضه را انجام دهد و هم از محرّمات حائض اجتناب کند)

قول سوم: لازم نیست سه روز اول حیض پشت سر هم باشد، ولی باید سه روز در یک دهه باشد. (آیت الله زنجانی)

5. استمرار خون در سه روز ولو در فضای داخل فرج؛ البته استمرار عرفی خون به نظر اکثر مراجع کافی است و قطع خون به صورت مختصر مخل به استمرار نیست، ولی مرحوم آیت الله گلپایگانی فرموده هرگاه در بین سه روز مختصری پاک شود که در باطن خون نباشد، حکم به حیض مشکل است.

6. بین دو حیض اقل طهر (10 روز) فاصله شده باشد.

7. خون قبل از یائسگی باشد.

معیار یائسگی

قول اول: سن یائسگی در سیده تمام شدن 60 سال و در غیر سیده، تمام شدن 50 سال قمری است. (آیات عظام امام، زنجانی، صافی، گلپایگانی، سبحانی و فاضل)

البته آیت الله زنجانی افزوده است: «اگر اطمینان دارد که قرشیه است یا در آن شک دارد چنانچه شروع خون در ایام عادت یا یکی

دو روز قبل از آن باشد یا خون او اوصاف حیض را داشته باشد حکم حیض را دارد و سیده قسمی از قرشیه است.

قول دوم: پس از 60 سال قمری خونی که دیده اند استحاضه است و در فاصله بین 50 تا 60 سال اگر خون صفات حیض را داشت یا در ایام عادت بود بین تروک حائض و عبادات مستحاضه کند علی الاحوط. (آیات عظام، خوئی، تبریزی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: با اتمام 60 سالگی در سیده و غیر سیده یائسگی نسبت به حیض تحقق می یابد و احتیاط مستحب در زنان غیر سیده فاصله 50 تا 60 سالگی آن است که اگر خصوصیات حیض را داشت بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند.

حکم یائسگی در عده که موجب سقوط عده است بنابر اظهر محدود به پنجاه سال است. (آیت الله سیستانی) قول چهارم: سیده با اتمام 60 سالگی یائسه میشود و غیر سیده در فاصله 50 تا 60 سالگی اگر اطمینان دارد که خونی که می بیند حیض است احکام حیض را بار نماید. (آیت الله بهجت (نظر اخیر))

قول پنجم: در تعیین حد دقیق سن یائسگی تأمل و احتیاط لازم است. بانوان می توانند در این مسأله به مجتهد جامع الشرائطی که فتوای مشخصی در این زمینه دارد رجوع کند. (آیت الله خامنه ای)

قول ششم: سن یائسگی مطلقاً اتمام پنجاه سال قمری است مگر اینکه خون صفات حیض و شرایط آن را داشته باشد. (آیت الله مکارم)

50 سال قمری = 48 سال و 6 ماه شمسی

60 سال قمری = 58 سال = 58 سال و 77 روز منهای 12 ساعت.

خروج خون از مهبل

1. اگر خون از مهبل خارج شود با سایر شرایط بدون اشکال حیض تحقق می یابد.

2. اگر خون داخل فضای فرج شود ولی از مهبل خارج نشود.

در این صورت چند قول است:

قول اول: حیض تحقق نیافته و لازم است ابتدای حیض خون بیرون بیاید. (آیات عظام خوبی، تبریزی، سیستانی، زنجانی، فاضل، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب جمع کند بین تروک حائض و عبادات مستحاضه. (آیات عظام امام، صافی و گلپایگانی) (1)

البته طبق نظر آیت الله صافی برای تحقق حیض باید از اول خون به خودی خود بیرون بیاید ولی طبق نظر امام و آیت الله گلپایگانی اگر خون را با انگشت یا وسیله دیگر خارج، کند حیض قطعی می گردد.

قول سوم: لازم نیست در تمام سه روز خون بیرون بیاید، بلکه اگر در فرج خون باشد کافی است و چنانچه در بین سه روز مختصری پاک شود و مدت پاک شدن به قدری کم باشد که بگویند در تمام سه روز در فرج خون بوده باز هم حیض است. (آیت الله سبحانی)

تجاوز خون از ده روز

اگر خون از ده روز تجاوز نکند تمام ایامی که زن خون دیده حیض حساب میشود اگرچه خلاف عدد عادتش باشد و چنانچه خون از ده روز تجاوز کند دو حالت دارد:

ص: 340

1- توضیح المسائل مراجع، ج 1، م، 442 تحریر الوسیله، ج 1، ص 46، فصل فی غسل الحیض.

حالت اول: دارای عادت است:

1. عادت وقتی عددیه: خونی که در ایام عادت دیده اگرچه نشانه های نشانه های حیض را نداشته باشد حیض است و مابقی استحاضه اگر چه نشانه های حیض را داشته باشد.

2. عادت وقتی فقط که در اینجا دو قول است:

قول اول: این خانم یا ذات تمیز است یا غیر ذات تمیز:

1. ذات تمیز: وظیفه او رجوع به صفات است؛ یعنی اگر خونی که دیده در بعضی از روزها صفات حیض را داشته و در بعضی از روزها صفات استحاضه را داشته است روزهایی که صفات حیض را داشته (با وجود سایر شرایط) حیض قرار میدهد و مابقی را استحاضه.

2. غیر ذات تمیز: اگر اقارب او در ایام حیض متفقه العادات باشند، وظیفه اش رجوع به اقارب است.

و اگر اقارب او متفقه العادات نباشند وظیفه اش رجوع به روایات است؛ یعنی هفت روز را حیض قرار دهد و مابقی را استحاضه.

(آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، سبحانی و نوری)

قول دوم: این خانم یا در غیر وقت عادتش خون دیده یا در وقت عادت خون دیده است.

1. در غیر وقت عادتش خون دیده که در این صورت یا ذات تمیز است که وظیفه اش رجوع به صفات است، و یا غیر ذات تمیز است که شش یا هفت روز را حیض قرار میدهد.

2. در وقت عادتش خون دیده که در این صورت اگرچه خون نشانه های حیض را نداشته باشد حیض، است به شرط آنکه از سه

روز کمتر و از ده روز بیشتر نباشد. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

3. عادت عددیه فقط: که دو صورت دارد: (1)

صورت اول: ذات تمییز است که در این صورت سه قول است

قول اول: فقط خونهایی که صفات حیض را دارد حیض قرار می دهد و عدد عادتش ملاک نیست، و اگر با نشانه های حیض از ده روز تجاوز کرد، باید از موقع دیدن آن خون به شماره روزهای عادتش، حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: آنچه صفات حیض را دارد سه صورت دارد:

1. به اندازه ایام عادتش است: در این صورت همه آن حیض است = و بقیه را استحاضه قرار دهد.

2. کمتر از ایام عادتش است در این صورت آن مقدار به علاوه چند روز بعد که به اندازه عادتش تکمیل شود حیض است و بقیه استحاضه.

3. بیشتر از ایام عادتش بوده: به اندازه ایام عادتش حیض است و مابقی استحاضه (عدد ملاک است). (آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، گلپایگانی و صافی)

قول سوم: اگر خونی که دیده یک جور نبوده است، بلکه چند روز از آن نشانه حیض و چند روز نشانه استحاضه را داشته باشد چنانچه روزهایی که خون نشانه حیض را دارد با شماره عادت او

ص: 342

1- توضیح المسائل مراجع، ج 1، م 493.

یک اندازه است، باید همان روزها را حیض قرار داده و مستحب است بعد از آن تا ده روز استظهار نماید و بقیه خونها، استحاضه می باشد و اگر خونی که نشانه حیض را دارد از روزهای عادت او بیشتر است، فقط به اندازه روزهای عادت از خونهای نشانه دار حیض قرار می دهد و مستحب است تا ده روز استظهار کند هر چند خون زرد رنگ باشد و بقیه را استحاضه قرار می دهد؛ و اگر مقدار روزهایی که خون نشانه حیض را دارد از روزهای عادت او کمتر، ولی حداقل سه روز باشد، این مقدار را حیض قرار داده و مقداری از خونهای دیگر را نیز حیض قرار می دهد تا به اندازه عادت شود و بنا بر احتیاط اگر میتواند مکمل عدد عادت را از بعد حساب میکند و اگر از سه روز نیز کمتر باشد، بنا بر احتیاط واجب به مقدار سه روز به احکام حائض رفتار می نماید و بعد از پاک شدن نماز و سایر عبادت های واجبی که در این سه روز به جا نیاورده قضا مینماید بنا بر احتیاط مکمل سه روز را از بعد حساب میکند و در بقیه روزها مستحاضه می باشد. (آیت الله زنجانی)

صورت دوم: غیر ذات تمییز است که در این صورت پنج قول است:

قول اول: باید از اول خون بینی به اندازه روزهای عادتش را حیض و مابقی را استحاضه قرار دهد. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، سیستانی، مکارم و نوری)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب به اندازه روزهای عادتش حیض قرار دهد. (آیت الله فاضل)

قول سوم: مخیر است از اول یا وسط به مقدار عدد ایامش حیض قرار دهد. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: اگر خونی که دیده صفات حیض را داشته، از اول حیض قرار می‌دهد. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول پنجم: اگر همه خونی که یک شکل دیده همه زرد رنگ یا قرمز روشن بوده مستحاضه است و اگر همه قرمز تیره یا سیاه بود به شماره روزهای عادتش حیض قرار می‌دهد و مستحب است تا 10 روز استظهار نماید و بقیه را استحاضه قرار دهد و بنابر احتیاط مقدار حیض را از روزهای اول خون قرار دهد. (آیت الله زنجانی)

حالت دوم: مضطربه یا فاقد هر نوع عادت

حالت دیگر این است که خون زن از 10 روز تجاوز کرده و هیچ نوع عادتی از انواع سه گانه عادت را ندارد؛ اعم از عادت عددیه و وقتییه و نیز عادت وقتییه فقط یا عادت عددیه فقط که آن را مضطربة الوقت و العدد مینامند این حالت دوم از دو صورت برخوردار است:

صورت اول: خون او در تمام ایام از نظر اوصاف یکسان است.

صورت دوم: خونهای او از نظر، اوصاف یکسان نیست بلکه مختلف است؛ در برخی از روزها اوصاف حیض و برخی روزها اوصاف استحاضه را دارد.

این دو صورت با توجه به قلیل الابتلاء بودن آنها برای بانوان و اختلاف انظار مراجع عظام که بی شک طرح تمام آنها از حوصله این نوشته به دور به دور است، از این رو جهت آشنایی با انظار مراجع عظام مراجعه شود به مسئله 494 توضیح المسائل مراجع عظام که مربوط است به صورت اول و مسئله 495 که مربوط است به صورت دوم

ص: 344

نقاء متخلل (پاکی وسط در ایام حیض)

اگر سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و مجدداً خون ببیند و مجموعاً از ده روز تجاوز نکند، آیا پاکی وسط حکم حیض را دارد یا نه؟

در این مسأله چهار قول است: (1)

قول اول: اگر مجموع پاکی وسط به علاوه دو خون طرفین آن از ده روز تجاوز نکند روزهایی که در وسط پاک بوده نیز حیض است. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، سبحانی، بهجت و نوری)

قول دوم: با وجود یکی از سه شرط حکم به حیض بودن نقاء متخلل میشود:

1. خون اول و دوم صفات خون حیض را داشته باشد.

2. خون اول و دوم در ایام عادتش واقع شود.

3. یکی از خونها در ایام عادت و دیگری دارای صفات حیض باشد.

و اگر این سه شرط منتفی باشد نقاء متخلل، حکم پاکی را دارد. (آیات عظام تبریزی، خوئی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: نقاء متخلل، حکم حیض را ندارد و عبادات در آن صحیح واقع می شود. (آیات عظام مکارم و زنجانی)

قول چهارم: در ایام پاکی وسط بنا بر احتیاط واجب بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند. (2) (آیات عظام صافی، گلپایگانی و سیستانی)

ص: 345

1- توضیح المسائل مراجع، ج 1، م 483.

2- توضیح المسائل مراجع، ج 1، م 444.

لکه بینی بانوان سه حالت دارد:

- حالت اول: اگر در ابتدای شروع، خون، بینی مقداری خون ببیند و قبل از سه روز از درون قطع شود در این صورت حکم استحاضه را دارد.
- حالت دوم: اگر در ابتدای شروع خون بینی، خون موجود در مهبل به صورت لکه بینی خارج میشود که در این صورت اگر داخل خون باشد و تا سه روز سه روز ادامه پیدا کند حیض است.
- حالت سوم: اگر بعد از سه روز خون دیدن، تا قبل از ده روز لکه بینی داشته است که در این صورت اقوال چهارگانه مسأله قبلی جاری است.

ورود حائض و جنب به مسجدین

توقف جنب و حائض در مسجدالحرام و مسجدالنبی و همچنین سایر مساجد حرام است و عبور کردن از سایر مساجد یعنی از یک در وارد و از دیگر خارج شدن جایز است؛ ولی در رابطه با عبور و اجتناب حائض و جنب از مسجدالحرام و مسجدالنبی سه قول است: (1)

قول اول: قسمتهای توسعه یافته مسجدین حکم سایر مساجد را دارد پس اجتناب جایز است. (آیت الله بهجت)

قول دوم: نسبت به قسمتهای قدیمی بنا بر فتوا و نسبت به قسمتهای جدید بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیت الله تبریزی)

قول سوم: عبور و اجتناب حائض و جنب در مسجدین حرام است مطلقاً، حتی در قسمتهای توسعه یافته آن. (سایر مراجع عظام)

ص: 346

در رابطه با توقف مستحاضه متوسطه و کثیره در مسجدالحرام و مسجدالنبی (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) سه قول است: (1)

قول اول: ورود و توقف در مسجدالحرام و مسجدالنبی برای مستحاضه جایز است اگر چه غسل های واجبش را انجام نداده، باشد گرچه خلاف احتیاط استحبابی است. (آیات عظام امام، جوادی، خامنه ای، فاضل، خوئی، سیستانی، تبریزی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول دوم: ورود و توقف در مسجدین بدون غسل های واجب نماز (تنها مستحاضه کثیره؛ آیت الله مکارم) جایز نیست. (آیات عظام بهجت، سبحانی و مکارم)

قول سوم: بدون انجام غسل هایی که بر او واجب است (تنها در مستحاضه کثیره؛ آیت الله زنجانی) بنابر احتیاط واجب نمیتواند وارد شود. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

حکم آمیزش در ایام استحاضه

مسأله: در استحاضه متوسطه و کثیره چنانچه غسل های واجب خود را انجام داده آمیزش اشکالی ندارد (همه مراجع عظام) ولی اگر غسل های واجب صلاتی را انجام نداده، باشد، در جواز آمیزش دو قول وجود دارد:

قول اول: آمیزش جایز است، گرچه احتیاط مستحب ترک است. (آیات عظام سیستانی و فاضل)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب، آمیزش جایز نیست. (سایر مراجع عظام)

ص: 347

1. آیا توالی در سه روز اول خون بینی لازم است؟

(آیت الله زنجانی)

2. کسی که عادت عددیه داشته و بیش از عدد عادتش خون دیده آیا تمام آن حیض است؟

(حضرت امام)

3. آیا خروج خون از مهبل برای ابتدای حیض شرط است؟

(آیت الله صافی)

4. اگر خون صاحب عادت عددیه از ده روز تجاوز کند و ذات تمیز باشد وظیفه اش چیست؟

(آیت الله تبریزی)

5. خانمی که پس از پاک شدن از حیض طواف و نماز آن را انجام داده و مجدداً قبل از 10 روز لکه بینی داشته آیا طوافش صحیح است؟

(آیت الله سیستانی)

6. آیا زن مستحاضه بدون انجام غسل های واجب صلاتی میتواند در مسجدین توقف کند؟

(آیت الله بهجت)

7. اگر خانمی پس از 60 سالگی خونی ببیند که دارای صفات حیض، است وظیفه اش چیست؟

(آیت الله مکارم)

8. انجام طواف و نماز در نقاء متخلل اگر با ایامی که خون دیده از ده روز تجاوز نکند آیا صحیح است؟

(آیت الله زنجانی)

9. سن یائسگی برای بانوان چه زمانی است؟

(آیت الله تبریزی)

10. حکم عبور از قسمتهای توسعه یافته مسجد النبی برای جنب و حائض چیست؟

(آیت الله تبریزی)

11. آیا حائض و نفساء میتوانند در مسجد النبی توقف یا تردد نمایند؟

(آیت الله بهجت)

12. وظیفه مستحاضه متوسطه و کثیره برای ورود و توقف در مسجد الحرام چیست؟

(آیت الله سیستانی)

13. حکم آمیزش با مستحاضه کثیره در صورتی که غسل های واجب صلاتی را به جا نیاورده، است چیست؟

(آیت الله فاضل)

14. آیا مستحاضه کثیره برای ورود به مسجد الحرام باید غسل کند؟

(آیت الله صافی)

ص: 348

احکام نماز (1)

هدف های آموزشی

1. آشنایی با وظیفه کسی که قرائتش باطل است.
2. آشنایی با حکم جزئیت بسم الله الرحمن الرحیم و ثمرات آن.
3. آشنایی با معیار صحت قرائت.
4. آشنایی با حکم مد در نماز.
5. آشنایی با حکم وقف به حرکت و وصل به سکون.

قرائت

حکم نمازی که با قرائت باطل خوانده شده است:

این مسأله سه حالت دارد:

حالت اول: هنگام نماز اطمینان به صحت قرائت داشته است.

که در این صورت چهار قول است: (1)

قول اول: اعاده نماز لازم نیست. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، سیستانی، مکارم، فاضل و هاشمی شاهرودی) آیت الله سبحانی افزوده اند: احتیاط مستحب آن است که دوباره نماز را بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

ص: 349

قول دوم: باید نماز را دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید. (آیات عظام، اراکی، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: در صورتی که در اعتقاد به صحت قاصر بوده (مثل آنکه نزد کسی خوانده و او صحت نمازش را تأیید کرده است) نمازش صحیح است اگرچه احتیاط مستحب در اعاده است و در صورتی که مقصر بوده؛ باید دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید. (آیت الله وحید)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب باید دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید. (آیت الله نوری)

حالت دوم: نسبت به صحت قرائت شک داشته یا به عدم صحت اطمینان داشته و متمکن از تصحیح بوده است:

در این صورت نماز باطل است و باید اعاده کند. (همه مراجع عظام)

حالت سوم: مثل حالت دوم ولی غیر متمکن از تصحیح: که در این حالت بین نماز طواف و غیر آن تفصیل قائل شده اند.

در خصوص نماز طواف پنج قول است که در درس چهارم مبحث نماز طواف بیان شد.

اما نسبت به نمازهای یومیه دو قول است: (1)

قول اول: احتیاط واجب آن است که نماز را به جماعت بخواند مگر آنکه بر او حرج باشد (آیات عظام سبحانی، صافی و گلپایگانی)

قول دوم هر طوری که میتواند بخواند و احتیاط مستحب آن است که نماز را به جماعت به جا آورد. (سایر مراجع عظام)

ص: 350

اگر کسی بداند که قرائتش صحیح نیست و متمکن از تصحیح نباشد، طبق نظر همه مراجع شرکت در نماز جماعت واجب نیست و احتیاط واجب آیات عظام، صافی، سبحانی و گلپایگانی نیز قابل رجوع به بقیه است. (1)

ولی اگر متمکن بر تصحیح باشد، در وسعت وقت باید یاد بگیرد و در ضیق وقت چند قول است: (2)

قول اول: در صورت امکان بنا بر احتیاط واجب باید نماز را به جماعت بخواند (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، مکارم، سبحانی، صافی، گلپایگانی و زنجانی)

قول دوم: در صورت امکان باید نماز را به جماعت بخواند. (آیات عظام خوبی، تبریزی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: اگر در یادگیری کوتاهی کرده است در صورتی که عسر و حرج نباشد بنا بر اظهر باید نماز را به جماعت بخواند و اگر کوتاهی نکرده بنا بر احتیاط مستحب به جماعت بخواند. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: چنانچه نماز را به طوری که در مسأله پیش گفته شده (که اگر مقداری را که صحیح میخواند معتنی به باشد به آن اکتفا کند و الا بنا بر احتیاط واجب مقداری از بقیه قرآن را به آن ضمیمه کند)... بخواند نمازش صحیح است ولی در صورتی که در یاد گرفتن کوتاهی کرده باشد اگر ممکن باشد برای فرار از عقوبت نمازش را به جماعت بخواند. (آیت الله سیستانی)

ص: 351

1- همان.

2- رساله توضیح المسائل مراجع، ج 1، م 998.

در مورد با بسم الله الرحمن الرحيم اول سوره حمد و غیر حمد که در نماز خوانده میشود سه حکم مطرح است:

1. گفتن بسم الله در ابتدای هر سوره ای (غیر از توبه) اعم از حمد و غیر آن واجب است. (همه مراجع عظام)

2. بسم الله سوره حمد جزء سوره است. (همه مراجع عظام)

3. در جزئیات بسم الله برای غیر سوره حمد سه قول وجود دارد: (1)

قول اول: بسم الله الرحمن الرحيم در غیر حمد جزء سوره نیست. (2) (آیت الله خامنه ای)

قول دوم: در جزء بودن بسم الله در غیر سوره حمد اشکال است. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

تجب قراءة بسم الله في كل سورة غير سورة توبة و لكن في كونها جزءاً منها فيما عدا سورة الفاتحة اشكال، فالأحوط عدم ترتب آثار الجزئية عليها، كالاقتصار علي قراتتها في صلاة الآيات. (3)

قول سوم: بسم الله جزء همه سوره ها غیر سوره توبه است. (سایر مراجع عظام)

ثمرات جزئیات «بسم الله الرحمن الرحيم»

ثمره جزء بودن یا نبودن بسم الله در دو مورد مشخص میشود:

1. نماز آیات که طبق نظر آیت الله خامنه ای نمی تواند بسم الله الرحمن الرحيم را بگوید و به رکوع رود، بلکه باید علاوه بر آن،

ص: 352

1- رساله توضیح المسائل مراجع، ج 1، ص 848، م 1507.

2- رساله اجوبه الاستفتاءات ترجمه، (فارسی)، ص 100 م 466.

3- منهاج الصالحین، م 603.

یک آیه یا جمله کاملی بعد از آن بخواند و طبق نظر آیت الله سیستانی اکتفا کردن به آن اشکال دارد و بنابر احتیاط واجب باید آیه یا جمله کاملی به آن ضمیمه کند.

2. اگر به قصد خواندن سوره معینی بعد از حمد الله را بگوید و بخواهد سوره را عوض کند طبق نظر آیت الله خامنه ای تکرار بسم الله لازم نیست بخلاف نظر بقیه که باید بسم الله را تکرار کند.

معیار صحت قرائت

رعایت تمام قواعد تجویدی و تلفظ حروف از مخارجی که علمای تجوید فرموده اند لازم نیست بلکه اگر الفاظ را به گونه ای تلفظ کند که از نظر عرف اهل لسان صحیح باشد، کافی است.

البته رعایت تلفظ حروف مشترکی که معنا را تغییر می دهد، مانند (ص و س و ث) لازم است ولی ضابطه صحت آن اهل لسان است.

چنانچه صاحب عروه فرموده:

«لا- يجب أن يعرف مخارج الحروف علي طبق ما ذكره علماء التجويد، بل يكفي إخراجها منها وإن لم يلتفت إليها، بل لا يلزم إخراج الحرف من تلك المخارج بل المدار صدق التلفظ بذلك الحرف وإن خرج من غير المخرج الذي عينوه؛ مثلاً إذا نطق بالضاد أو الظاء علي القاعدة، لكن لا بما ذكره من وجوب جعل طرف اللسان من الجانب الأيمن أو الأيسر علي الأضراس العليا، صح، فالمناطق الصدق في عرف العرب، و هكذا في سائر الحروف، فما ذكره علماء التجويد مبني علي الغالب.» (1)

ص: 353

حروف مد سه تا است؛ و او ماقبل مضموم و الف ماقبل مفتوح و یاء ماقبل مکسور و سبب مد دو چیز است: اول همزه واقع پس از الف و او و یاء، مانند جاء، سوء، سوء، جيء؛ دوم: حرف ساکن واقع پس از این سه حرف، مانند الضالین.

حکم تکلیفی رعایت مدّ

در مورد حکم تکلیفی مدّ چهار قول است: (1)

قول اول: رعایت مد در موارد مذکور بهتر است؛ یعنی بهتر است و او و الف و یاء را بکشد (آیات عظام امام، خامنه ای و زنجانی و هاشمی شاهرودی)

ناگفته نماند که در عبارت آیت الله زنجانی به جای تعبیر «بهتر است» تعبیر «احتیاط مستحب» آمده است.

قول دوم: در این موارد رعایت مدّ واجب است. (آیات عظام اراکی، بهجت، خویی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: در مورد چهارم (الضالین) مدّ واجب و در سه مورد اول (سوء، جاء، جيء) بنابر احتیاط واجب رعایت مد لازم است. (آیت الله تبریزی)

قول چهارم: در مورد چهارم (الضالین) رعایت مدّ واجب است، ولی در سه مورد اول (سوء، جاء، جيء) احتیاط مستحب است. (آیت الله وحید)

حکم وضعی عدم رعایت مد در نماز

سؤال: اگر در موارد لزوم مد رعایت نکند، وظیفه چیست؟ در این مسأله نیز چند قول است: (2)

ص: 354

1- رساله توضیح المسائل مراجع، م 100.3

2- توضیح المسائل، م 1003.

قول اول: نماز صحیح است و اعاده ندارد. (آیات عظام امام، خامنه ای، تبریزی، سیستانی، زنجانی و هاشمی شاهرودی)

البته آیت الله زنجانی فرموده اند: بنابر احتیاط مستحب نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کنند و دوباره بخوانند. (آیات عظام خویی، نوری، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: در مورد چهارم (الضالین) با ترک مدّ نماز باطل میشود و در سه مورد اول صحیح است. (آیت الله وحید) **(1)**

قول چهارم: در موارد لزوم مدّ اگر در محل خود در قرائت نماز اصلاح کرد نماز صحیح است و الا باید نماز را اعاده کند. (آیت الله سبحانی)

وقف به حرکت

سؤال: آیا در قرائت وقف به حرکت جایز است؟

جواب: در این مسأله دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست (آیات عظام اراکی، خویی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری، بهجت و وحید)

قول دوم: جایز است ولی خلاف احتیاط مستحبی است. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، تبریزی، زنجانی، فاضل، سبحانی، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

وصل به سکون

سؤال: آیا در قرائت وصل به سکون جایز است؟

جواب: در این مسأله نیز دو قول است:

ص: 355

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام اراکی، خویی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: جایز است ولی خلاف احتیاط مستحبی است. (آیات عظام امام، خامنه ای، تبریزی، جوادی، زنجانی، فاضل سبحانی، سیستانی، بهجت، مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)

تبصره: با توجه به عدم فتوای صریح به عدم جواز وقف به حرکت و وصل به سکون، پس از ارجاع احتیاط واجبها، در نتیجه وصل به سکون و وقف به حرکت در قرائت برای مقلدین مراجعی که احتیاط واجب دارند، قابل تصحیح است بدین صورت که به مراجعی که رعایت آن را لازم نمیدانند رجوع کنند.

خودآزمایی

1. اگر با اطمینان به صحت قرائت نماز خوانده و بعد از نماز بفهمد غلط بوده است وظیفه چیست؟

(آیت الله وحید)

2. اگر بسم الله را به قصد سوره ای بگوید، آیا میتواند بدون گفتن بسم الله جدید سوره دیگر بخواند؟

(آیت الله سیستانی)

3. اگر متمکن بر تصحیح نماز، باشد ولی وقت ضیق باشد آیا شرکت در نماز جماعت واجب است؟

(آیت الله خویی)

4. آیا بسم الله الرحمن الرحیم جزء سوره است یا نه؟

(آیت الله خامنه ای)

5. اگر نسبت به صحت قرائت مشکوک بوده و با آن حال نماز را خوانده بعد فهمید که غلط بوده وظیفه اش چیست؟

(آیت الله خامنه ای)

6. حکم تکلیفی و وضعی رعایت مد در قرائت را بیان کنید.

(آیت الله تبریزی)

7. در قرائت، وقف به حرکت و وصل به سکون چه حکمی دارد؟

(آیت الله بهجت)

احکام نماز (2)

هدف های آموزشی

1. آشنایی با حکم اذان و اقامه.
2. آشنایی با حکم رکوع و قرار دادن دستها روی زانوها.
3. آشنایی با حکم سجده بر فرش.
4. آشنایی با حکم دعا به غیر عربی در نماز.
5. آشنایی با حکم شرکت در نماز جماعت اهل سنت
6. آشنایی با حکم نماز در اماکن تنخیر.

اذان و اقامه

هیچ نمازی غیر از نمازهای یومیه و قضای آن اذان و اقامه ندارد و طبق نظر همه مراجع «اذان» مستحب است و اکثر مراجع «اقامه» را مستحب می دانند ولی برخی از مراجع قدیم مثل صاحب عروه در «اقامه» قائل به احتیاط و جویی بوده اند و فرموده اند:

«والأقوي استحباب الأذان مطلقاً والأحوط عدم ترك الإقامه للرجال في غير موارد السقوط و غير حال الاستعجال و السفر وضيق الوقت».

حضرت امام در اینجا حاشیه دارند و می فرمایند: «والأقوي استحبابها، ولكن في تركها، بل في ترك الأذان أيضاً حرمان من ثواب جزيل».

[\(1\)](#)

ص: 357

1- عروة الوثقى مع تعاليق الامام الخميني، ص 321 فصل في الأذان والإقامة.

در غیر نمازهای یومیه در نماز عید فطر و قربان مستحب است سه مرتبه «الصلاة» گفته شود و در غیر نماز عیدین مانند نماز آیات و طواف الصلاة را به قصد رجاء بگوید. (1)

رکوع

حد رکوع آن است که به قدری خم شود که بتواند دست را به زانو بگذارد. البته بعضی از مراجع مثل آیت الله سیستانی فرموده اند: به قدری خم شود که سر انگشتان به سر زانو برسد. (2)

قرار دادن دست ها روی زانوها

آیا قرار دادن دستها بر روی زانوها لازم است یا نه؟

در این مسأله دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب در حال رکوع دستها را روی زانوها بگذارد. (آیات عظام خامنه ای، فاضل و مکارم)

قول دوم: قرار دادن دستها روی زانو لازم نیست. (بقیه مراجع) آیت الله سبحانی افزوده اند: احتیاط مستحب است.

کیفیت نماز معذورین از رکوع و سجده

معذورین چند دسته اند

دسته اول: معذورین از قیام اختیاری

کسی که معذور است از قیام عادی اختیاری بر اثر اینکه تمکن ندارد روی پا بایستد یا برای او حرجی است، باید با تکیه بر عصا یا تکیه بر دیوار قیام کند و رکوع اختیاری را ولو به مقدار حداقل انحنا انجام دهد. (همه مراجع عظام)

ص: 358

1- توضیح المسائل مراجع، م 916.

2- توضیح المسائل مراجع، م 1022.

دسته دوم: معذورین از قیام مطلقاً و لو با تکیه بر مثل عصا

کسی که از قیام حتی با تکیه بر عصا و مانند آن معذور است باید نشسته نماز بخواند، ولی در صورت امکان واجب است سه رکن را رعایت کند:

1. قیام در حال تکبیرة الاحرام بدین صورت که بعد از نیت تکبیر را در حال ایستاده به جا آورده و بعد روی صندلی بنشیند.

2 و 3. برای رعایت قیام متصل به رکوع بعد از قرائت لحظه ای بایستد و برای رکوع به مقدار ممکن خم شود. چنانچه رعایت این سه رکن برای او حرجی است ساقط می باشد و رکوع را در حال نشسته با کمی انحنای انجام دهد.

ضمناً در مورد حدّ انحنای رکوع در حال جلوس پنج قول است:

قول اول: باید به قدری خم شود که صورتش مقابل زانوها برسد. (آیات عظام امام، اراکی، خامنه ای، خویی، سبحانی، فاضل، نوری، صافی، گلپایگانی و هاشمی شاهرودی)

آیت الله سبحانی افزوده اند: بهتر است به قدری خم شود که صورت نزدیک جای سجده برسد.

قول دوم: باید به قدری خم شود که صورت مقابل جای سجده باشد. (آیات عظام تبریزی و سیستانی)

قول سوم: باید به قدری خم شود که اگر ایستاده بود برای رکوع کمر خود را خم میکرد. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: باید به قدری خم شود که صورتش مقابل زانوها برسد و احوط آن است که به قدری خم شود که اگر ایستاده بود کمرش را به همان مقدار خم می کرد. (آیت الله وحید)

قول پنجم: باید به قدری خم شود که بگویند رکوع است. (آیت الله مکارم)

دسته سوم: معذور از قیام و رکوع و سجود (1)

کسی که تمکن بر قیام به هیچ مرتبه ای و نیز تمکن از رکوع و سجود ندارد و باید بر روی صندلی و ویلچر و مانند آن بنشیند و حتی نشستن بر زمین و سجده حرجی است؛ چنین کسی قیام و رکوع و سجود اختیاری از او ساقط است و باید برای رکوع با سر اشاره کند و اما برای سجده نسبت به وظیفه او چند قول است:

قول اول: باید با اشاره سر سجده را انجام دهد و لازم نیست واضح سجده را روی زمین گذارد و به احتیاط واجب مهر را بلند کند که پیشانی را بر آن بگذارد و اگر نمیتواند احتیاط مستحب آن است که مهر را بلند کند و به پیشانی بگذارد. (امام خمینی)

قول دوم: کسی که هیچ نمیتواند خم شود باید برای سجده با سر اشاره کند و اگر نتواند با چشمها اشاره کند. (آیات عظام تبریزی، زنجانی، خوبی و سیستانی)

قول سوم: باید برای سجده در صورت امکان سر را بر روی است بگذارد و دستها را روی میز گذاشته و پاها را که روی میز روی زمین قرار دهد و نیز زانوها را در صورت امکان به جسمی مقابل آن است بچسباند و در صورت عدم امکان رعایت کیفیت مزبور به احتیاط واجب بین کیفیت مزبور به مقدار ممکن و بین اشاره با سر جمع کند. و این احتیاط قابل رجوع است. (آیت الله وحید)

قول چهارم: باید برای سجده با سر اشاره کند و بنابر احتیاط واجب اگر می تواند مهر را به قدری بلند کند که پیشانی را بر آن

ص: 360

بگذارد و اگر نمی تواند مهر را به پیشانی بگذارد. (آیات عظام خامنه ای (در نظر اخیرشان) صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم)

سجده بر فرش

در مورد سجده بر فرش در مسجدالنبی (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و مسجدالحرام در مجموع چهار قول است: (1)

قول اول: سجده بر فرش در مسجدالنبی (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و شبستان های مسجدالحرام مانع ندارد، حتی اگر بتواند در جایی که سنگ است برود، لازم نیست و سجده بر فرش صحیح است. (آیات عظام امام، نوری، جوادی، مکارم، فاضل و هاشمی شاهرودی)

البته آیات عظام جوادی و مکارم افزوده اند: ولی هرگاه به سهولت بتواند روی سنگهای مسجد نماز بخواند آن را ترک نکند.

قول دوم: در صورتی که حرجی نیست و میتواند به راحتی در جایی که سنگ هست سجده کند لازم است آنجا را انتخاب کند و بر فرش سجده کردن (آیت الله خامنه ای: بنا بر احتیاط واجب) جایز نیست، مگر آنکه تقیه ایجاب کند که بر فرش سجده کند. (آیات عظام تبریزی، خوئی، خامنه ای، سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل و گلپایگانی)

قول سوم: در صورت امکان سجده بر ما یصح السجود علیه کند و اکتفا به غیر آن خلاف احتیاط است. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: سجده بر فرش و مانند آن کفایت نمی کند بلکه اگر در صورت ناچاری سجده کند باید نماز را اعاده نماید. (آیات عظام زنجانی و وحید)

ص: 361

البته آیت الله وحید افزوده اند: اگر تقیه اقتضاء کند و حمل بر نفاق هم نشود، اشکال ندارد.

دعا کردن در نماز به غیر عربی

دعا کردن به عربی در حال سجده و قنوت، چه مأثور و چه غیر مأثور جایز است. (همه مراجع عظام)

اما در دعا کردن به غیر عربی دو قول وجود دارد:

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست (آیات عظام فاضل و مکارم)

قول دوم: اشکال ندارد. (سایر مراجع عظام)

حکم شرکت در نماز جماعت اهل سنت

مسأله: در وقتی که در مسجدالحرام یا مسجدالنبی نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند و باید از جماعت تخلف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند. (1)

در مورد اقتدا به امام جماعت اهل سنت در مسجدالحرام و مسجدالنبی (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) سه قول است

قول اول: اقتداء به اهل سنت مثل نماز جماعت خودمان است؛ یعنی نه نیازی به اعاده دارد و نه عمل به وظیفه منفرد. (آیات عظام امام، جوادی، هاشمی شاهرودی، مکارم، نوری و فاضل)

قول دوم: جماعت صوری است و باید حمد و سوره را بخواند ولو به صورت حدیث نفس. و در نماز جمعه بعد از فراغ از آن، نماز ظهر را اعاده کند. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی و وحید)

ص: 362

قول سوم: مخیر است اقتداء کند و اعاده نماید، یا به وظیفه منفرد عمل کند بدون قصد جماعت. (آیات عظام بهجت، گلپایگانی، زنجانی، سبحانی و صافی)

چند سؤال:

سؤال اول: آیا اقتداء نماز قضاء به اهل سنت جایز است یا نه؟

جواب: به نظر آن دسته از مراجع عظام که اقتداء در نماز ادائی را صحیح میدانند بلکه اعاده نماز یا خواندن حمد و سوره را ولو به صورت حدیث نفس لازم میدانند پاسخ روشن است که در قضاء نماز هم اقتدا جایز نیست.

اما به نظر آن دسته از مراجع عظام که اقتدا را در نماز اداء جایز میدانند نسبت به اقتداء در نماز قضاء دو قول است:

قول اول: اقتدا به اهل سنت در نماز قضاء هم جایز است. (آیات عظام فاضل، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: قدر متیقن جواز اقتداء در نماز اداست و صحت اقتداء در نماز قضا محل اشکال، بل منع است. (آیت الله خامنه ای)

سؤال دوم: طبق نظر مراجعی که در جماعت اهل سنت باید به وظیفه منفرد عمل کند، بعد از تمام شدن حمد و سوره تا رفتن به رکوع چه کار کند؟

جواب: میتواند به قصد مطلق ذکر، ذکر بگوید.

سؤال سوم: در حالی که طبق نظر بعضی از مراجع باید به وظیفه منفرد عمل کرد یا نماز را اعاده نمود، فائده نماز جماعت چیست؟

جواب: شرکت در نماز جماعت اهل سنت هم آثار معنوی دارد و هم آثار سیاسی.

ص: 363

یکی از آثار معنوی آن از نظر ثواب اخروی آن است که در صحیحہ حماد بن عثمان از امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) نقل شده که چنین فرمودند: «من صَلَّى معهم في الصفِّ الأوَّلِ كان كمن صَلَّى خلف رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) في الصفِّ الأوَّلِ». (1)

و در باره همزیستی مسالمت آمیز با اهل سنت امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) چنین دستور داده اند: «عودوا مرضاهم واشهدوا جنازتهم... وصلوا معهم في مساجدهم». (2)

امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فرمودند: «إذا صليت معهم غفر لك بعدد من خلفك». (3)

و از آثار سیاسی، آن تجلی قدرت و وحدت مسلمانان است که استعمارگران در طی سالهای متمادی تلاش در ایجاد اختلاف بین مسلمین داشته اند.

اهتمام به مستحبات

در خصوص اعمال مستحب گرچه ترک آن عقابی ندارد و فقط محرومیت از ثواب، است ولی اگر کسی به ترک مستحبات عادت و ترک آن ناشی از استخفاف به مستحبات باشد به نظر همه مراجع جایز نیست؛ چنانچه در بعضی از مستحبات تصریح کرده اند:

مسأله 1401: حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی اعتنائی جایز نیست و سزاوار نیست که بدون عذر نماز جماعت را ترک کند. استخفاف به احکام الهی حرام است ولو مستحبات، گرچه نسبت به مستحبات وظیفه الزامی نداریم ولی ترک آن از روی بی اعتنائی و استخفاف جایز نیست.

ص: 364

1- وسائل الشیعه، ج 8، ص 299، ح 1.

2- همان، ص 301، ح 8.

3- . همان، ص 299 ح 2.

بسیاری از مستحبات است که انسان را ارتقاء می بخشد و اوج می دهد، مثل نماز شب و تهجد که پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) فرمودند: «أشرف أمتي حملة القرآن وأصحاب الليل».

مفضل بن عمر خدمت امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَامُ) عرض میکند: «جعلت فداك، تقوتني صلاة الليل فأصلي الفجر فلي أن اصلي بعد صلاة الفجر ما فاتني من الصلاة و أنا في مصلاي قبل طلوع الشمس؟ فقال: نعم، و لكن لا تعلم به أهلك فتتخذ سنة، فيبطل قول الله عزوجل: « والمستغفرين بالأسحار»؛ گاهی اوقات موفق به نماز شب نمیشوم آیا بعد از نماز صبح قبل از طلوع خورشید در حالی که در جای نماز خود هستم میتوانم آن را قضا کنم؟ حضرت فرمودند بله ولیکن به خانواده ات اعلام نکن که آن را عادت خود قرار دهند و قول پروردگار که در توصیف مؤمنان سحرخیز فرمود: «والمستغفرين بالأسحار» باطل شود. (1)

نماز در اماکن تخییر

مسأله: مسافر میتواند در مسجد الحرام و مسجد پیغمبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و مسجد کوفه نمازش را تمام، بخواند ولی اگر بخواهد در جایی که اول جزء این مساجد نبوده و بعد به این مساجد اضافه شده نماز بخواند احتیاط مستحب آن است که شکسته بخواند اگر چه اقوی صحت تمام است و نیز مسافر میتواند در حرم و رواق حضرت سید الشهداء (عَلَيْهِ السَّلَامُ) بلکه در مسجد متصل به حرم نماز را تمام بخواند. (2)

ص: 365

1- . مستدرک الوسائل، ج 3، ص 158، ح 2.

2- رساله توضیح المسائل مراجع، م 1356.

در مورد محدوده تخیر در مکه و مدینه پنج قول است:

قول اول: در مسجدالنبی (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و مسجدالحرام قدیم مخیر است بین قصر و، تمام و در قسمت های توسعه یافته بنا بر احتیاط واجب قصر بخواند. (آیت الله بهجت)

قول دوم در مسجدالحرام و مسجدالنبی (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) حتی قسمت های توسعه یافته آن، مخیر است بین قصر و تمام. (آیات عظام امام خمینی، سبحانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: در قسمتهای قدیمی شهر مکه و مدینه بین قصر و تمام مخیر است. (آیات عظام خوئی، تبریزی و وحید)

قول چهارم: در شهر مکه و مدینه حتی قسمتهای توسعه یافته آن بین قصر و تمام مخیر است. (آیات عظام خامنه ای، جوادی، سیستانی، نوری، مکارم، فاضل، صافی و گلپایگانی)

قول پنجم: در هیچ جا مسافر مخیر نخواهد بود و باید نماز را شکسته به جا آورد. (آیت الله زنجانی)

محدوده قدیم مسجد نبوی: بیت پیامبر تا ستونی که بالای آن نوشته شده منتهی حد المسجد النبوی. حداکثرش تا جایی است که در زمان فتح خیبر توسط پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) توسعه یافته است.

محدوده قدیم شهر مکه: از عقبه مدینین (قبرستان ابوطالب و پل حجون) تا ذی طوی.

«دخل من أعلي مكة من عقبة المدنين و خرج من أسفل مكة من ذی طوی».

کسی که نماز جماعت را در مسجد الحرام به نحو استداره ای خوانده است به طوری که رو در روی امام جماعت یا طرف راست یا چپ او ایستاده بوده، آیا این نماز احتیاج به اعاده دارد؟ در این مسأله چند قول است: (1)

قول اول: با وضع فعلی نیاز به اعاده ندارد. (امام خمینی)

قول دوم: اقتدا صوری است و باید به وظیفه منفرد عمل کند. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی و وحید)

قول سوم: اگر در شرایط تقیه نباشد صحیح نیست (آیت الله فاضل)

قول چهارم: شایسته است اقتدا شود، ولی در هر حال باید نماز را اعاده کند و نباید به آن اکتفا کند. (آیات عظام زنجانی و سبحانی)

قول پنجم: نماز به نحو استداره مانع ندارد، ولی باید به حسب دایره مقدم بر امام و نزدیکتر از امام به کعبه نباشد. (آیات عظام جوادی، مکارم و نوری)

قول ششم: نماز به نحو استداره در شرایط فعلی، در فرض ضرورت مانع ندارد ولی بنابر احتیاط واجب به حسب دایره مقدم بر امام و نزدیکتر از امام به کعبه نباشد. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

کیفیت نماز در هواپیما

کیفیت نماز در هواپیما (2)

کسانی که در هواپیما می خواهند نماز بخوانند از چند حالت برخوردارند:

حالت اول: اینکه به آنها اجازه داده نمیشود که با رعایت قیام و رکوع و سجود اختیاری نماز بخوانند، در صورت اطمینان به بقای

ص: 367

1- مناسک، محشی م 1336.

2- مناسک محشی م 1435.

وقت پس از پیاده شدن از پیاده شدن و امکان انجام نماز قبل از خروج وقت، واجب است صبر کنند و نماز را پس از پیاده شدن به جا آورند. (همه مراجع عظام)

حالت دوم: همان حالت اول در صورت تنگی وقت به طوری که اگر نماز را در هواپیما نخوانند نماز قضا میشود در این حالت با تمکن از وضو به هر کیفیتی که میسر است با اشاره برای رکوع و سجود نماز را بخوانند و بعد هم باید به سبیل فتوا یا احتیاط واجب نماز را قضا کنند.

حالت سوم: در هواپیما متمکن هستند از اینکه نماز را با رعایت شرایط به جا آورند با علم یا احتمال اینکه بعد از پیاده شدن وقت باقیست.

در مورد کفایت چنین نمازی سه قول است:

قول اول: نماز صحیح و مجزی است. (آیات عظام امام، بهجت،، خوئی، خامنه ای، جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید)

قول دوم: اگر احتمال بدهد تا آخر وقت هواپیما نمی نشیند می تواند بخواند، ولی اگر قبل از اتمام وقت رسید اعاده کند. (آیت الله تبریزی)

قول سوم: در صورت علم به اینکه هواپیما قبل از اتمام وقت مینشیند، باید تأخیر بیاندازد و در صورت احتمال بنا بر احتیاط واجب در هواپیما بخواند و اگر هواپیما قبل از اتمام وقت رسید نماز را اعاده کند (آیت الله صافی)

1. آیا قرار دادن دستها روی زانوها در رکوع واجب است؟

(آیت الله مکارم)

2. کسی که نشسته نماز میخواند برای رکوع چقدر باید خم شود؟

(حضرت امام)

3. آیا سجده بر فرشهای مسجد النبی جایز است؟

(آیت الله نوری همدانی)

4. آیا سجده بر غیر مایصح السجود علیه در مسجد النبی جایز است؟

(آیت الله خامنه ای)

5. آیا دعا کردن در نماز به غیر عربی جایز است؟

(آیت الله فاضل)

6. در نماز جماعت اهل سنت در مسجدین آیا قرائت حمد و سوره واجب است؟

(آیت الله تبریزی)

7. حکم اقتداء در جماعت اهل سنت چیست؟

(آیت الله زنجانی)

8. آیا در اقتدا به جماعت اهل سنت بین نماز اداء و قضاء فرقی وجود دارد؟

(آیت الله خامنه ای)

9. محدوده تخییر در مکه و مدینه کجاست؟

(آیت الله بهجت)

10. در مکه و مدینه در چه محدودهای مسافر میتواند نماز را کامل بخواند؟

(آیت الله زنجانی)

11. نماز در قسمت‌های توسعه یافته شهر مکه و مدینه قصر است یا تمام؟

(آیت الله خویی)

ص: 369

اهمیت تخمین اموال و خمس سپرده های حج عمره

هدفهای آموزشی

1. آشنایی با اهمیت تخمیس اموال.
 2. آشنایی با حکم تصرف در اموال متعلق به خمس.
 3. آشنایی با طریقه تعیین مبدأ سال خمسی.
 4. آشنایی با حکم خمس سپرده های حج و عمره.
- موتقه ابن بکیر عن ابي عبد الله (عليه السلام) قال: «إني لأخذ من أحدكم الدرهم وإتي لمن أهل المدينة مالا، ما أريد بذلك إلا أن تطهروا»؛ با این که من یکی از ثروتمندان مردم مدینه هستم، از شما درهمی را به عنوان خمس میگیرم و غرضم جز پاک شدن شما نیست.» (1)

غرض از دریافت خمس توسط ائمه دو چیز است:

1- تطهیر اموال.

2- پالایش قلوب از علاقه به دنیا.

مسأله اول: عدم جواز تصرف در مال متعلق خمس

به اتفاق فقهاء و مراجع عظام تصرف در مالی که متعلق خمس است هر چند قصد دادن خمس آن را داشته باشد جایز نیست مگر با اذن حاکم شرع. (2)

ص: 371

1- وسائل الشیعه، ج 6، ص 337 ح 3.

2- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1790 - 1792.

البته به فتوای آیت الله زنجانی تصرف در مالی که متعلق خمس است، تا زمانی که مقدار یک پنجم آن باقی است، اشکال ندارد. (1)

و آیت الله سبحانی فرموده اند: اگر خمس مال را نداده در صورتی می تواند در آن مال تصرف کند که موجب اتلاف حقوق صاحبان خمس نشود و در غیر این صورت تصرف در آن حرام است و در هر حال باید خمس مال را بپردازد.

مسئله دوم: عدم جواز به ذمه گرفتن خمس بدون اذن حاکم شرع

به اتفاق نظر مراجع عظام به ذمه گرفتن خمس و خود را بدهکار اهل خمس دانستن بدون مراجعه به مرجع تقلید خود جایز نیست؛ پس اگر محاسبه کند و نپردازد حق تصرف ندارد.

مسئله سوم مبدأ سال خمسی قهری است نه انتخابی

تعیین مبدأ سال خمسی یک امر انتخابی نیست، بلکه قهری است و در ضابطه آن سه قول است (2)

قول اول: تجار و کاسبها اولین روز شروع به کسب و کار کارمندان، اولین روزی که متمکن از دریافت حقوقاند و کشاورزان اولین برداشت. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، فاضل و صافی)

قول دوم: مبدأ سال خمسی اولین روزی که درآمد برای او حاصل شده است و فرقی بین تاجر و کارمند و کشاورز نیست. (آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی، مکارم، نوری، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: مبدأ سال خمسی برای کسی که شغل دارد اولین روزی است که شروع به کار کرده است. (آیت الله سیستانی)

ص: 372

1- مسائل الشرعیه م 1798.

2- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1765.

مسأله چهارم: مبدأ سال خمسی برای معامله انتفاقی

کسی که شغلش کاسبی نیست اگر اتفاقاً معامله ای کند و منفعتی ببرد، بعد از آنکه یک سال از موقعی که فایده برده بگذرد، باید خمس مقداری را که از مخارج سالش زیاد آمده بدهد. (همه مراجع)

مسأله پنجم: سال خمسی چند شغلی ها

شخصی که دارای چند شغل و چند منبع درآمد است، آیا میتواند برای هر یک از آنها یک سال خمسی مستقل قرار دهد؟

در این مسأله دو قول است: (1)

قول اول: میتواند برای هر کدام سال جداگانه ای قرار دهد، ولی چنانچه در یکی از شغلها زیان دید نمی تواند از سود دیگری جبران کند. (آیات عظام امام، اراکی، بهجت، تبریزی، خامنه ای، خوئی، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

البته آیات عظام تبریزی، خوئی، فاضل، صافی و گلپایگانی فرموده اند: به احتیاط واجب نمیتواند ضرر یک رشته از شغلها را از سود دیگری جبران کند ولی اگر دو تجارت داشته باشد می تواند ضرر یکی را از نفع دیگری جبران نماید.

قول دوم: باید برای تمام درآمدها یک سال خمسی قرار دهد. (آیات عظام مکارم، وحید و سبحانی)

خمس سپرده های حج و عمره

در مورد خمس سپرده های ثبت نامی حج و عمره چهار حالت متصور است که به بررسی آن می پردازیم:

حالت اول: مواردی که طبق نظر همه مراجع خمس به آن تعلق نمی گیرد که سه صورت دارد:

ص: 373

صورت اول: از درآمد بین سال خمسی ثبت نام کرده و در همان سال به حج یا عمره مشرف شده است که اصل و سود آن خمس ندارد.
(همه مراجع عظام)

صورت دوم: با قرض یا وام ثبت نام کرده و تا زمان رفتن به حج و عمره قرض را اداء نکرده و هیچ قسطی از وام پرداخت نشده است.

و یا در همان سال تشریف قرض را اداء کرده است که در این صورت اصل آن خمس ندارد. (همه مراجع عظام)

صورت سوم: پول ثبت نامی از مواردی بوده که خمس به آن تعلق نمی گیرد مثل دیه و مهریه که در این صورت اصل آن خمس ندارد. (1)
(همه مراجع عظام)

البته در خصوص مهریه آیت الله بهجت قائل است اگر از مخارج سال زن اضافه آمد به احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد.

حالت دوم: موردی که طبق نظر همه مراجع اصل آن خمس دارد: اگر با پولی که از درآمد پس انداز شده و سال بر آن گذشته باشد، بدون پرداخت خمس، آن ثبت نام کند، در این صورت باید خمس آن را پرداخت نماید. (همه مراجع عظام)

حالت سوم: موردی که بخشی از آن خمس دارد و بخشی از آن خمس ندارد. اگر وجه ثبت نامی تلفیقی از حالت اول و دوم باشد بخش اول خمس ندارد و بخش دوم خمس دارد. (همه مراجع عظام)

حالت چهارم: موردی که در تعلق خمس به آن اختلاف وجود دارد: اگر از درآمد بین سال ثبت نام کند و پس و پس از گذشت سال خمسی، مشرف شود، در تعلق خمس به پول ثبت نامی و سود آن اختلاف نظر وجود دارد که به بررسی آن در دو قسمت میپردازیم:

ص: 374

خمس اصل پول ثبت نامی

قول اول: خمس ندارد. (آیات عظام بهجت، جوادی، سبحانی، مکارم و نوری)

آیت الله نوری افزوده اند: ولی اگر در سال قبل از ثبت نام مستطیع بوده و تأخیر انداخته و به حساب واریز نکرده خمس دارد.

قول دوم: خمس دارد. (آیات عظام امام، خامنه ای، تبریزی، خویی، صافی، فاضل، گلپایگانی، سیستانی و وحید)

آیات عظام فاضل و سیستانی افزوده اند: مگر حج مستقر شده باشد و راه دیگری برای تشریف نباشد.

قول سوم: در حج واجب یا عمره اگر به وسیله ای آن را بر خود واجب کرده مثل (نذر خمس اصل پول واجب نیست و در حج و عمره مستحب واجب است. (آیت الله زنجانی)

خمس سود حاصله از طریق یکی از عقود صحیحه شرعیه

قول اول: خمس ندارد. (آیات عظام بهجت و مکارم)

قول دوم: خمس دارد مطلقاً. (آیات عظام تبریزی، خویی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، فاضل و وحید)

قول سوم: اگر قابل دریافت نیست از درآمد سال وصول محسوب میشود که اگر در همان سال صرف در هزینه حج شود خمس ندارد. (آیات عظام امام، جوادی، سبحانی و نوری)

امام خمینی افزوده اند... و به حج هم برود

قول چهارم: در حج واجب یا عمره اگر به وسیله ای آن را بر خود واجب کرده (مثل نذر) خمس واجب نیست و در حج و عمره مستحب واجب است مگر آن مقدار از سود که مربوط به سال تشریف است. (آیت الله زنجانی)

1. آیا تصرف در مال متعلق خمس بدون پرداخت خمس آن جایز است؟

(آیت الله زنجانی)

2. کسی که چند منبع درآمد دارد وظیفه اش نسبت به سال خمسی چیست؟

(آیت الله مکارم)

3. مبدأ سال خمسی قهری است یا انتخابی؟ ملاک آن چیست؟

(آیت الله نوری)

4. اگر با پول قرضی ثبت نام کند و قبل از پرداخت قرض به حج مشرف، شود آیا خمس به آن تعلق میگیرد؟ (آیت الله خامنه ای)

5. اگر از درآمد بین سال برای حج و عمره ثبت نام کند و در سال اول مشرف نشود آیا به اصل پول خمس تعلق میگیرد؟

(آیت الله وحید)

6. آیا پول ثبت نامی حج و سود آن خمس دارد؟

(آیت الله سیستانی)

7. اگر از درآمد بین سال برای عمره ثبت نام کند و چند سال بعد مشرف شود آیا به اصل و سود آن خمس تعلق میگیرد؟

(آیت الله مکارم)

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتاب خانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

